Hymnologiske Meddelelser

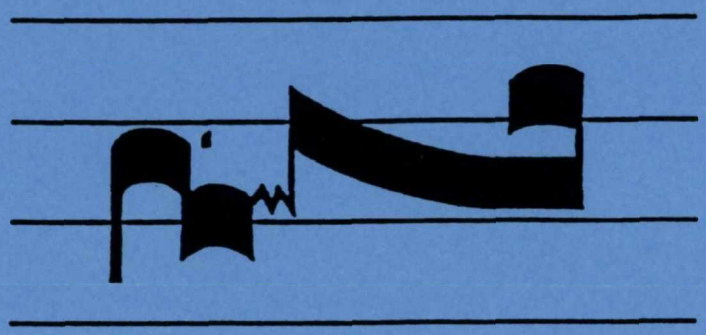

SALMEBOG OG POLITIK
En dokumentation

udgivet af Salmehistorisk Selskab og
Nordisk Institut for Hymnologi

32. årg. juni 2003 nr. 2

Hymnologiske Meddelelser

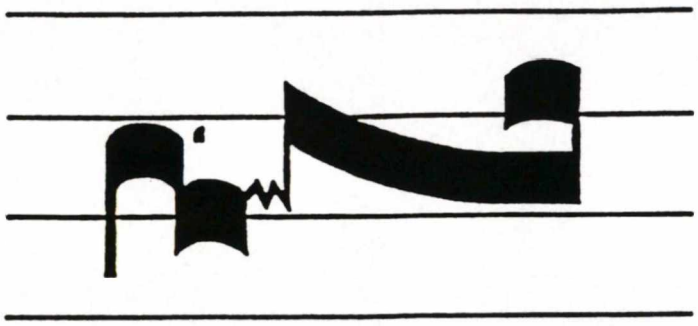

SALMEBOG OG POLITIK
En dokumentation

udgivet af Salmehistorisk Selskab og
Nordisk Institut for Hymnologi

32. årg. juni 2003 nr. 2

HYMNOLOGISKE MEDDELELSER

Tidsskrift om salmer
udgivet af Salmehistorisk Selskab
og
Nordisk Institut for Hymnologi
32. årgang 2003 nr. 2

ISSN 0106 – 4940

PETER BALSLEV-CLAUSEN

Salmebog og politik

Et stykke dansk salmebogshistorie 27. november 2001 - 28. maj 2002 som bevidnet i de trykte medier

En dokumentation

1. marts 2000 afleverede den salmebogskommission, der 5. januar 1993 var blevet nedsat af kirkeminister Torben Rechendorff sin betænkning til hans efterfølger Margrethe Vestager, der straks sendte den i offentlig høring. Oprindelig var høringen beregnet til at vare til udgangen af februar 2001, men da koralbogsdelen først kunne færdiggøres i løbet af sommeren 2001 blev høringsfristen forlænget til udgangen af juli måned samme år.

De første høringssvar blev modtaget i Kirkeministeriet umiddelbart efter 1. marts, og som tiden gik, kom der flere og flere svar sluttende med flere hundrede den sidste måned før udløbet af høringsperioden. I alt 1659 høringssvar blev registreret i Kirkeministeriets journal. Flere af svarene blev indsendt to gange, til gengæld blev flere svar registreret under ét, således at det samlede antal nogenlunde svarer til det registrerede.

Ved siden af de høringssvar, der blev indsendt til Kirkeministeriet, bragte aviser, kirkelige og teologiske tidsskrifter og lokale kirkeblade flere hundrede indlæg om salmebogsforslaget. Ikke alene deltog de fleste deltagere i den almindelige kirkelige debat i diskussionen om salmebogsforslaget, men også en lang række almindelige kirkegængere og interesserede.

Høringssvarene fordeler sig i flere markante grupper. Dels kirkelige organisationer og interessegrupper, dels menighedsråd, dels foreninger og mindre grupper, dels privatpersoner. Alle høringssvar blev gennemlæst af salmebogskommissionens sekretariat, og samtlige synspunkter både mht. enkeltsalmer og salme- og salmebogsrelaterede emner blev registreret til Salmebogskommissionens brug med anførsel af, hvem der havde givet udtryk for de pågældende synspunkter.

Allerede før afslutningen af høringsperioden gik salmebogskommissionen i gang med at bearbejde den store mængde høringssvar[1]. De forskellige underudvalg[2] gennemgik kommentarerne til salmerne fra deres perioder, og den redaktionsgruppe, der var nedsat med henblik på færdiggørelsen af Salmebogsforslaget af 1. marts 2000, samlede dels høringssvarenes, dels underudvalgenes synspunkter med henblik på en samlet fremlæggelse for Salmebogskommissionens plenum. I Salmebogskommissionens Betænkning af 28. maj 2002[3] er der gjort rede for arbejdsgang og møder frem mod det endelige, reviderede forslag. Selvom offentligheden stadig fulgte salmebogskommissionens arbejde, havde kommissionen i det store og hele arbejdsro i løbet af efteråret 2001. Det skulle imidlertid vise sig, at denne relative ro var en stilhed før stormen.

---

[1] Se Salmebogskommissionens betænkning af 28. maj 2002, bilag A

[2] Se sst bilag B

[3] Se *Hymnologiske Meddelelser* 2002/4, s. 259 - 318

Siden sin nedsættelse havde Salmebogskommissionen nydt de skiftende kirkeministres[4] velvilje. Ikke alle interesseret sig lige meget for kommissionens arbejde, men alle havde de bakket det op og dermed sikret kommissionen den fornødne arbejdsro. Det gjaldt også de to sidste kirkeministre, Margrethe Vestager og Johannes Lebech, der havde givet kommissionen og dens forslag loyal støtte i høringsperioden indtil folketingsvalget 20. november 2001. Dette valg resulterede i, at partierne Venstre og Det konservative Folkeparti med Dansk Folkeparti som støtteparti dannede regering under ledelse af Anders Fogh Rasmussen. Da den nye regering blev præsenteret tirsdag 27. november viste det sig, at Tove Fergo[5] var blevet den nye regerings kirkeminister.

Regeringsskiftet 27. november 2001. Tove Fergo kirkeminister. De første kommentarer.

Tove Fergo udtalte få timer efter sin udnævnelse til *Kristeligt Dagblad*, at det kom som en overraskelse, at hun skulle være kirkeminister. "Jeg ved godt, hvad jeg mener om kirkepolitik, men omkring lovgivning og det administrative er jeg helt på bar bund", tilføjede hun[6]. Samtidig benyttede hun lejligheden til at så tvivl om betimeligheden af at indføre en ny salmebog. "Jeg synes faktisk, det er et spørgsmål, om det er de mange penge værd at skifte salmebogen ud" sagde den nye kirkeminister i et forsideinterview med *Kristeligt Dagblad*[7], og hun fortsatte: "Jeg har en reservation over for den nye salmebog og vil ikke på nuværende tidspunkt love, at der kommer en ny salmebog. ... Mange af de salmer, der går ud, ville jeg gerne beholde. For eksempel Vilhelm Birkedals "Jeg så ham som et barn med det solrige øje". På spørgsmålet om, hvordan hun så på at stoppe den nye salmebog efter 10 års forarbejde, svarede Tove Fergo: "Det vil være en rimelig overvejelse at gøre sig, så det vil jeg overveje."

Tove Fergo blev i samme avis bakket op af sognepræst Johs. H. Christensen, der i en rundspørge foretaget af Bente Clausen om, hvad der var den nye ministers vigtigste opgave, svarede, at "Denne regering er valgt på, at mennesker, skal kunne vælge frit. Derfor bør kirkeministeren bremse gennemtvingningen af den nye salmebog og stille menighedsrådene frit, om de vil bruge den"[8].

Tove Fergo var den første af den nye regerings ministre, der kom med skarptskårne og kontroversielle synspunkter. Derfor blev hun interviewet og kommenteret i de elektroniske medier som aldrig nogen ny kirkeminister før hende har været. To dage i træk var Tove Fergos opgør med salmebogskommissionen og biskopperne i forbindelse med deres ønske om at foretage tællinger af kirkegængerne i et par af stifterne hovednyheden ikke alene i Danmarks Radios radionyheder, men også Danmarks Radios og TV2´s fjernsynsnyheder.

Tove Fergos synspunkter fik med den gennemslagskraft de havde, selvsagt ikke lov at stå uimodsagt ret længe. Allerede dagen efter kunne *Kristeligt Dagblad* citere en lang række synspunkter, der dels modsagde, dels støttede den nye minister. I en forsideartikel skriver avisen: "Hvis Tove Fergo siger nej til Salmebogskommissionens og landets biskoppers samlede indstilling til at autorisere den nye salmebog, ... vil det koste hende embedet" vurderede den tidligere konservative kirkeminister Tor-

---

[4] Torben Rechendorff (Det konservative Folkeparti) -1993, A.O. Andersen (Centrumdemokraterne) 1993- ....
[5] Tove Fergo, født ..., spr. siden ..., medlem af folketinget som repræsentant for Gentofte og Hellerup valgkredse.
[6] *Kristeligt Dagblad* 28 dec 02. Artikel ved Leif Kiil Sørensen og Leif Tuxen: "Større ansvar til menigheder"
[7] Sst. Interview ved Leif Kiil Sørensen, "Kirkeminister sår tvivl om ny salmebog", jfr. *Information* 29 dec 01
[8] Sst. Rundspørge ved Bente Clausen, "Den nye ministers vigtigste opgave"

ben Rechendorff, der i 1993 havde nedsat salmebogskommissionen[9], og han fortsatte: "Situationen forudsætter selvfølgelig, at samtlige biskopper og Salmebogskommissionen er enige. Så lader det sig simpelthen ikke gøre at standse autorisationen." Torben Rechendorff henviste til, at han i sin ministertid heller ikke havde kunnet standse en enstemmig indstilling af den nye bibeloversættelse og gudstjenesteordning til autorisation: "Hvis jeg nægtede at autorisere, ville jeg have været nødt til at forlade mit embede. For sådan er forholdet mellem stat og kirke, når det drejer sig om folkekirkens indre liv, og man må sige, at de hellige bøger – Bibelen og salmebogen – absolut hører til det indre liv, og det skal staten ikke blande sig i. I øvrigt slår det mig, at det i netop Venstres kirkepolitik hedder, at staten skal være overordentlig varsom med at blande sig i kirkens indre anliggender." Torben Rechendorff mente dog ikke, at konflikten ville komme så langt. Han hæftede sig ved, at Tove Fergo nu ville sætte sig ind i høringssvarene og tale med Salmebogskommissionen, og "så vil mange problemer blive afklaret".

Salmebogskommissionens formand, biskop Erik Norman Svendsen kunne i samme artikel berolige salmebogskommissionens kritikere med, at der allerede i salmebogskommissionens arbejde var taget højde for mange af høringsfasens indsigelser: "Flere af de gamle salmer, som var indstillet til at glide ud, vil alligevel komme med. Tilbageskrivningerne af salmer til ældre sprogbrug vil blive begrænset, og der vil komme en hel del flere moderne salmer med. - Nu ser jeg fremad", tilføjede Erik Norman Svendsen, "og jeg glæder mig til at tale med ministeren om arbejdet og aflevere det endelige forslag". Erik Norman Svendsen pegede på, at det netop er salmer, som også taler til kommende generationer, der er en ny salmebogs begrundelse. Samtidig kunne han berolige med, at to salmer, som Tove Fergo frygtede gled ud, "Jeg så ham som barn med det solrige øje" og "Nærmere, Gud, til dig" begge alligevel ville komme med. Til *Politiken* udtalte Erik Norman Svendsen[10], at han var forbløffet over, at den nyudnævnte kirkeminister muligvis vil stoppe planene om en ny salmebog i folkekirken: "Jeg er forbløffet over, at hun udtaler sig, inden hun har set salmebogskommissionens endelige forslag til en ny salmebog. Vi er så tæt på deadline, at jeg synes, vi skal have fred og ro til at gøre arbejdet helt færdigt". Erik Norman Svendsen så i øvrigt frem til at kunne fremlægge det endelige forslag i løbet af ca. tre måneder.

Den spontane reaktion fra de kirkelige retninger var mindre entydig. Formanden for Den Grundtvigske Salmebogsgruppe, biskop Herluf Eriksen, tidl. Århus, ville hilse det med tilfredshed, hvis den nye kirkeminister ville "tage sig god tid med at afgøre, om folkekirken skal have en ny udgave af Den Danske Salmebog". Herluf Eriksen, der ved flere lejligheder i lighed med Samfundet Dansk Kirkesang og kredsen omkring Tidehverv, havde givet udtryk for, at det ville være bedst at udsætte den nye salmebog i en årrække og fortsætte med den gamle, tilføjede: "Jeg er glad for, at den nye kirkeminister vil tage sig god tid til at se på høringssvarene og fra det overveje nødvendigheden af en ny salmebog, så den ikke bliver hastet igennem[11].

Indre Missions formand, Christian Poulsen, ønskede ikke at udtale sig for kategorisk, før den nye situation var drøftet i hovedbestyrelsen, og han tilføjede: "Forslaget til ny salmebog har været fremsat, og så har vi også arbejdet med det. Med det er også klart, at der er ikke tale om et krav om en ny salmebog fra græsrødderne, og kravet om nedsættelse af en salmebogskommission er ikke kommet fra os. Hvis en ny salmebog kom til at bestå af en lang række tilbageføringer til gammelt sprog, som vi kraftigt har kritiseret, ville vi ikke have brug for den. Med hensyn til salmer for børn og unge kan problemet være, at der

---

[9] *Kristeligt Dagblad* 29 nov 02, artikel ved Claus Vincents, "Advarsel til ny kirkeminister", jfr. *Politiken* 30 nov 02 "Kirkeminister kan ikke standse ny salmebog"

[10] *Politiken* 28 nov 01, artikel "Biskop forbløffet over kirkeministeren"

[11] *Kristeligt Dagblad* 29 nov 01, artikel ved Claus Vincents, "Grundtvigsk tilfredshed hvis salmebog udsættes"

hele tiden i bevægelserne bliver udskiftet med nye, og derfor ville et tillæg måske mere være på sin plads". I øvrigt var Christian Poulsen ikke tilhænger af, at kirkeministeren "på nuværende tidspunkt" gik ind og standsede processen[12].

Generalsekretær i KFUM og K, Margith Pedersen, der netop på foreningens hjemmeside havde udtalt, at salmebogen var en af den nye kirkeministers vigtigste opgaver, gav udtryk for, at udmeldingen om salmebogen gjorde hende utryg: "Jeg er utilfreds, hvis salmebogen udsættes, efter at så mange har været involveret i en af de mest grundige og langvarige processer i dansk kirkelivs sidste 10 år. Det var et chok at stå op til den udmelding[13]. Vi har brug for den fornyelse, som en ny salmebog vil bringe ved at tale ind i vores moderne virkelighed", da en ny salmebog er "en piskende nødvendighed". Margith Pedersen ville sammen med KFUM og K opfordre Tove Fergo til at tænke sig om, før hun stoppede processen fem meter før målet[14].

Biskop Søren Lodberg Hvas, Aalborg, der var formand for det underudvalg i Salmebogskommissionen, der tog sig af salmerne fra 20. århundrede, undrede sig: "Det undrer mig, at kirkeministeren kommer med en udmelding, inden hun har haft lejlighed til at informere sig om arbejdet i Salmebogskommissionen. En række af de kritikpunkter, jeg har hørt, vil her blive afmonteret. Der er i folkekirken en meget bred forventning om, at salmebogen også afspejler salmedigtningen i vores tid"[15].

I samme avis tog domprovst Anders Gadegaard hul på den principielle diskussion om kirkeminister Tove Fergos synspunkter: "Statsminister Anders Fogh Rasmussen har med sit valg af ny kirkeminister lagt op til en ny kollisionskurs mellem kirke og stat, som var uventet netop fra Venstres side. Den nye kirkeminister, Tove Fergo, har få timer efter, at hun var udnævnt, ført sig frem, som var hun valgt til pave og ikke minister. Fordi hun ikke selv kan se behovet for en anden salmebog end den nuværende, som daterer sig tilbage fra 1953, har hun tænkt sig sandsynligvis at standse det arbejde med en ny salmebog, som i folkekirken har stået på næsten 10 år. Igennem to store høringsrunder med næsten 2000 svar fra enkeltpersoner, menigheder og kirkelige grupper over hele landet har kirken været engageret i arbejdet med at finde frem til de rette salmer i den rette udgave. Det har været spændende og sjovt at arbejde grundigt med de mange gamle og nye salmer, og det har givet liv og glæde i masser af menigheder. Og nu glæder det store flertal sig til forhåbentlig allerede i det nye år at få en ny moderniseret salmebog. Men det vil Tove Fergo ikke være med til. Hun begrunder det med, at der er et par salmer, hun holder meget af, som sandsynligvis glider ud, og det, synes hun, er synd. Med sin egen private mening kaster hun vrag på hele den proces, som nu er ved at føre til en ny salmebog – i øvrigt før hun kender det endelige resultat. Hun ophøjer sig til overdommer i forhold til en fagligt højt kvalificeret kommission, som har arbejdet seriøst i årevis med spørgsmålet. Og det værste er: Hun har beføjelser til at gøre det. Hermed afslører den nye kirkeminister en svaghed ved forholdet mellem folkekirken og den danske stat: at kirkeministeren formelt set besidder en voldsom magt i forhold til kirkens anliggender. Det plejer ikke at være et problem, når kirkeministeren kan og gerne vil lytte sig ind på debatten og holdningerne inden for kirkens egne rækker. Men får man en kirkeminister, der ikke formår at hæve sig op over egne kirkepolitiske synspunkter, der tilmed, som i dette tilfælde, ligger langt fra midten af det kirkepolitiske billede – og så oven i købet tilsyneladende ikke viger tilbage fra at opkaste sig til noget, der bedst kan sammenlignes med pavens position i den katolske kirke – så er tiden kommet til, at kirken må finde sig andre måder at organisere sig på end med en kirkeminister i spidsen. Viser den nye

[12] Sst.
[13] Danmarks Radios morgennyheder 28 nov 01
[14] Sst.
[15] Sst.

kirkeminister sig at fortsætte så egenrådigt, som hun i dag har spillet ud, må vi i kirken se at få etableret interne strukturer, hvormed vi selv kan træffe vore afgørelser. Med andre ord: valgte kirkeråd på stiftsplan og på nationalt plan. Det nuværende forhold mellem kirke og stat har talte dage med kirkeministre uden sans for kirkens egne interne processer"[16].

Ministerpligt at sikre folkets interesser

I et stort opsat interview dagen efter, fredag 30. november uddyber Tove Fergo overfor Bodil Cath sine synspunkter[17]: "Jeg har i de 28 år, jeg og også min mand Peter har været præst, aldrig hørt, at der har været noget folkekrav om en ny salmebog. Det præger mig, og det er min baggrund", siger Tove Fergo i indledningen af interviewet, og hun fortsætter: "Til gengæld ser jeg gerne, at salmetonelejet sættes ned, så folk kan synge med på salmerne. Så det er mere nodearkene til salmerne end just salmebogen, der skal ændres." Om Torben Rechendorffs udtalelser i forbindelse med hendes første udmeldinger siger hun: "For det første har jeg ikke sagt, at jeg vil standse den ny salmebog. Jeg har sagt, at jeg vil læse de 1.600 høringssvar igennem. Det, at der er så mange, siger jo, at der ikke er et entydigt krav fra menighederne til en ny salmebog. Det er da rigtigt, at der har siddet en salmebogskommission af engagerede mennesker i alle landets sogne. Og der er sunget salmer, som der aldrig er blevet sunget salmer før. Alt det er fantastisk positivt og dejligt. Og det kan godt være, det ender med, at vi får en ny salmebog. Men jeg synes, vi skal spise brød til. Jeg vil overveje det." På Bodil Caths konstatering af, at Tove Fergo er kendt for at være god til at skære overflødigt væk, svarer hun: "Det er nok, fordi jeg er husmor-fornuftig - håber jeg. Hvis éns børn er sultne, så går man jo ikke hen og køber kunst til væggene. Så køber man mad til dem. Hvis man ikke kan få behandlet sine syge medborgere, så bruger man ikke penge på en ny salmebog vel? Nu er det faktisk sådan, at jeg blev så flintrende rasende over de der nye salmebogsforslag. Der er mange mennesker, der har en tilknytning til bestemte salmer. Salmer, de holder af, og som man kan sige er folkeeje. Når man begynder at pille i det, tage nogen ud og sætte andre ind, så er det jo ikke engang nye salmer. Det er bare andre gamle salmer. Jeg føler, at jeg som minister har pligt til at sikre folkets interesser, og ikke kun hensynet til folk, der - bevares - har brugt noget tid. Det lyder voldsomt med 10 års salmebogs-arbejde. Så tror man, de har stået fra otte morgen. Sådan er det jo slet ikke. - Jeg håber, mange vil give mig ret i, at salmetonelejet skal ned. Det skal helst ske som noget af det første i min ministertid. Jeg ved det godt, Det *er* kompliceret, hvis alle organister skal sætte salmerne ned med en qvint. Jeg ved også, at det kan jeg som minister slet ikke gå ind og blande mig i. Men jeg håber, der bliver lyttet. Min søn, der er musikstuderende, har informeret mig om, at når tonelejet sættes ned med en qvint, så kan flere synge med på mange af de gamle salmer."

Samme dag bragte *Politiken* en status for salmebogsarbejdet[18]. I et interview gør Salmebogskommissionens tekstsekretær, provst Peter Balslev-Clausen, rede for kommissionens arbejde i den endelige redaktionsfase: "Vi arbejder nu ufortrødent videre mod et endeligt forslag til ny salmebog. På den baggrund må der så komme politiske tilkendegivelser, om nogen finder det fornødent. Om høringssvarene oplyser Peter Balslev-Clausen, at der er mange ideer og indfaldsvinkler, men omkring en femtedel af svarene ønsker slet ingen fornyet salmebog. Men i den gruppe findes en meget stor del, som begrunder deres holdning med, at fornyelsen i vores forslag ikke er gennemgribende nok. De vil have endnu flere nye salmer med - ellers kan det være lige meget." Helt konkret har salmen "Nærmere, Gud,

---

[16] *Kristeligt Dagblad* 29 nov 01, Anders Gadegaard: "Ny kollisionskurs mellem kirke og stat", jfr. *Berlingske Tidende* 30 nov 01.

[17] *BT* 30 nov 01, "Ny salmebog er ikke et folkekrav", interview ved Bodil Cath.

[18] *Politiken* 30 nov 01, interview ved Hanne Fall Nielsen "Ny salmebog lever endnu"

til dig", som ellers var dømt ude, fået en fanskare, og i mange høringssvar kræves genvalg til netop den salme. "Det skyldes ikke alene filmen om Titanics forlis, hvor salmen spiller en central rolle på det synkende skib. Vi har også fået henvendelser fra mange ældre mennesker, som ikke nødvendigvis har været i biografen, som holder meget af den. Den kommer med igen." Ekstra opmærksomhed er der også omkring den nutidige salmeforfatter Hans Anker Jørgensen. "Fra mange sider er vi blevet gjort opmærksom på hans salmer, og der kommer flere med fra hans hånd. Da vi vurderede dem i første omgang, fandt vi dem ikke så relevante, men efter 11. september og terroren har de fået en ny relevans". Peter Balslev-Clausen skønnede, at der ikke var meget at spare ved at stoppe arbejdet nu: "Både kirker, skoler og andre, som køber salmebøger, har stoppet med at købe nye de sidste par år, fordi de har vidst, at den ny er på vej. Hvadenten vi fuldfører projektet eller ej, så er det et opsparet behov for indkøb"

Kirkens indre anliggender.

I *Berlingske Tidende* spurgte generalsekretær Harald Nielsen, Danmission, om den nye kirkeminister kunne leve op til statsminister Anders Fogh Rasmussens løfte om, at den nye regerings ministre ville være driftssikre. Ligesom sin partifælle Elsebeth Kock-Petersen havde Tove Fergo nu blandet sig så grundigt i kirkens indre anliggende, at en forfatningskrise mellem stat og kirke var indenfor rækkevidde. Både salmebogen og tællingen af kirkegængere hører hjemme inden for "folkekirkens indre anliggender" "Det betyder, at her må ministeren respektere folkekirkens medlemmers ret til selv at afgøre, hvad man ønsker. Det er ikke ministerens område at have en mening, om vi skal have en ny salmebog eller ej. Måske sognepræst Tove Fergo har en mening, men den er i denne henseende ganske uinteressant. Ifølge forfatningsloven kan en minister ikke have et andet embede ved siden af sit embede som minister, så tirsdag den 27. november kl. 10.30, da dronningen udnævnte hende til minister, var hun ikke længere sognepræst. Så privatpersonen Tove Fergo må som alle andre borgere i dette land følge proceduren og indgive høringssvar til Salmebogskommissionen for at få sin yndlingssalme optaget i salmebogen. ... her må kirkeministeren følge gældende lovgivning - eller få den lavet om. Indtil en ny lov er vedtaget, må hun loyalt administrere i henhold til gældende lov. Men når alt dette er sagt, så er det naturligvis ikke uvelkomment, at statsministeren udnævnte en elefant i en glasbutik til dette ministerium, for det giver anledning til endnu engang at få sat gang i debatten om det ganske uholdbare i, at vi fortsat i Danmark har så nære bånd mellem stat og kirke. Det er på tide, at vi får opfyldt Grundlovens § 66, der lover, at "folkekirkens forhold ordnes ved lov". I mere end 150 år har vi ventet på opfyldelsen af denne lov. Den nye regerings slogan har været "Tid til forandring!" Her ville kirkeministeren for alvor kunne have levet op til regeringens målsætning,"[19]

Samme dag havde sognepræst Jørgen Kjærgaard, et af salmebogskommissionens markante medlemmer, et indlæg om kirkeministeren og salmebogssagen i *Kristeligt Dagblad*. Her skrev han, at "Som ansvarlig minister må man kunne skelne mellem sine private meninger og et demokratisk hensyn til helheden. Tove Fergo er naturligvis i sin fulde ret til det synspunkt, at der ikke er brug for en ny salmebog dér, hvor hun er præst. Men nu er hun blevet minister for hele folkekirken, og der findes faktisk mange, der med god grund mener noget andet. Det er nemlig ikke korrekt, at der ikke er et folkeligt krav om fornyelse af salmebogen, sådan som Tove Fergo har udtalt. Alene den brede, folkelige høring efter udgivelsen af Salmebogsforslaget i marts sidste år viser det modsatte. Jeg tvivler på, at nogen ministeriel betænkning nogensinde har afstedkommet 1700 reaktioner, således som det er tilfældet med Forslag til Ny Salmebog. Endda meget brede kredse landet over - enkeltpersoner, menighedsråd, stu-

[19] *Berlingske Tidende* 30 nov 2001, Harald Nielsen "Salmebog er ikke en ministersag"

diekredse, lokale kirkelige foreninger og landsdækkende kirkelige organisationer, der repræsenterer mange medlemmer - har kommenteret salmebogsforslaget og gjort det ud fra en forudsætning, at det skal være grundlaget for den næste salmebog. Den kritik, høringen afspejler, er stort set udelukkende konstruktiv: Man vil gerne have en ny salmebog og vil gerne bidrage til , at den kan blive så god og brugbar som muligt. Det har været opmuntrende for salmebogskommissionen at læse de mange høringssvar. De har på flere punkter inspireret til justeringer af forslaget - bl.a. er de salmer, kirkeministeren savner, kommet med igen, og en række nye salmer føjet til. Det kan derfor ikke andet end undre, at ministeren udtaler sig så kategorisk om noget, hun tydeligvis endnu ikke kender indholdet af. Ministeren har givet udtryk for, at "... vi har salmebogen og tillægget" - og at der dermed findes mulighed for at synge nyere salmer for dem, der vil det. Ja, men hvilket tillæg? Der er jo hele fire tillæg i brug foruden to børnesalmebøger - ved siden af Den Danske Salmebog. Mange steder supplerer præsterne yderligere med fotokopier. Får vi ikke en ny salmebog, ender det i et uoverskueligt anarki - og det almindelige præstedømme, der ligger i menighedens salmesang, garanteret gennem en tidssvarende, autoriseret salmebog, tages fra kirkegængerne og overgår til den, der styrer kopimaskinen. Det bliver kostbart - 60 millioner - siger ministeren. Prisoverslaget kan jeg ikke bedømme; men det er en kendsgerning, at der intet er sparet ved at beholde den gamle salmebog. Mange sogne har i flere år undladt at købe nye salmebøger til kirken og menighedslokalerne, fordi de venter på den nye salmebog. og mange private har på samme måde undladt at købe salmebog til sig selv eller konfirmanderne i familien. Hvis Tove Fergo nu tvinger os til at købe nye eksemplarer af den gamle salmebog, bliver omkostningerne lige så store, men vi får bare ingen fornyelse for de penge. Er det egentlig ikke en dårlig forretning? Den nye salmebog er næsten færdig. I løbet af tre måneder ville kommissionen være helt til ende med at justere manuskriptet, så der er taget hensyn til reaktionerne fra høringen. Jeg føler mig overbevist om, at ministeren, når hum stiftet bekendtskab med salmebogskommissionens arbejde, vil se, at både traditionen og den fornyelse, der berettiger en ny salmebog, er både tilgodeset og i fornuftig balance"[20]

Også på Christiansborg gav røret omkring den nye kirkeministers udmeldinger genlyd. Det Radikale Venstres kirkepolitiske ordfører, Niels Helveg Petersen udtalte til *Kristeligt Dagblad*[21], at den nye mister "har forpasset en god lejlighed til at tænke sig om. Det endelige forslag til den nye salmebog foreligger endnu ikke, og det er en hån imod det meget omhyggelige arbejde, som Salmebogskommissionen har gjort, at hun allerede nu offentligt fremsætter sine helt personlige synspunkter om salmebogen". Niels Helveg Petersen erkender, at en minister selvfølgelig har ret til at ytre sig, men han mindede samtidig om, at det faktisk var den tidligere borgerlige regering under den konservative statsminister Poul Schlüter, som satte salmebogskommissionen i gang i 1993, og han fortsætter: "Jeg vil minde om, at vi ikke i Danmark har en statskirke, men en folkekirke, og det ville være klogest, hvis ministeren vil respektere det." Niels Helveg Petersen repræsenterer Det Radikale Venstre i Folketingets kirkeudvalg og er overbevist om, at det endelige udkast til en ny salmebog også vil komme til debat i udvalget[22], inden det endelige forslag bliver sendt til autorisation og underskrift hos kirkeministeren.

I modsætning til den radikale Niels Helveg Petersen bakkede Venstres kirkeordfører, Birthe Rønn Hornbech, op om kirkeministerens udmelding, idet hun var af den opfattelse, at nedsættelsen af Salmebogskommissionen beroede på en central beslutning, og at der aldrig havde været et folkeligt pres for at få kommissionen nedsat. Det var i øvrigt en fejl i proceduren omkring salmebogen, at menighederne ikke var blevet bedt om at tage stilling til, om der overhovedet skulle indføres en ny salmebog nu:

---

[20] *Kristeligt Dagblad* 31 nov 2001, Jørgen Kjærgaard "Ministeren og salmebogen"

[21] *Kristeligt Dagblad* 31 nov 2001, artikel ved Henrik Hoffmann-Hansen "Helveg kritiserer kirkeminister"

[22] Folketingets Kirkeudvalg, som Niels Helveg Petersen er medlem af

"Frem for at gennemtvinge en ny salmebog bør kirkeministeren overveje en prøvesalmebog. Efter nogle års indvundne erfaringer kan der så tages endelig stilling til, om der er behov for en ny salmebog"[23].

Næste dag kunne *Kristeligt Dagblad* oplyse, at det nærmest var væltet ind med breve, e-mails og andre hilsener til den nye kirkeminister. Selv udtalte hun, at "de mange henvendelser er fra alle de mange, der er kede af at miste den nuværende salmebog. Det store, brede kirkefolk er udmærket tilfreds med den salmebog, vi har nu. Derimod er det er kreds af meget salmeinteresserede og nok også salmeforfattere, der er interesserede i en ny salmebog." Den stærke kritik, Tove Fergo allerede havde mødt, fik hende ikke til at ændre holdning: "Jeg har ikke fortrudt, hvad jeg sagde, for det er meget sundt, at også en kirkeminister har nogle meninger. Jeg er jo ikke bare administrator, men politiker. Jeg har sagt, at jeg ikke er afklaret i denne sag, og nu må vi se, når det endelige resultat af Salmebogskommissionens arbejde foreligger. Det betyder, at jeg hverken vil standse arbejdet eller fremme det, men derimod se omhyggeligt på det. Det kan jo være, at Salmebogskommissionens forslag er godt, og så er det vel i orden, hvis man da ellers har råd til det. Det er nemlig et krav fra regeringens side, at der heller ikke må ske nogen stigning i kirkeskatten." Tove Fergo afviser i øvrigt beskyldningen om, at hun med sine udtalelser har bevæget sig ind på kirkens indre anliggende, som traditionelt er forbudt område for kirkeministre: "Det er jo netop min kompetence. Dronningen autoriserer en ny salmebog, men efter indstilling fra kirkeministeren. Og jeg er jo ikke nogen marionetfigur. Hvis der overhovedet skal være nogen mening i, at man har en kirkeminister med myndighed på et område, skal den myndighed jo bruges med omtanke og eftertænksomhed. Jeg er overbevist om, at kirkens forhold er noget ganske særligt, og også jeg ønsker så meget selvstyre for kirken og menighederne som muligt, Men på de områder, jeg har myndighed til at træffe beslutning, vil jeg have lov til at gøre det på et oplyst og fornuftigt grundlag"[24]

Kristeligt Dagblad bragte lørdag 1. december i "Ugens profil" under overskriften "Flittig furie" en omtale af Tove Fergo som politiker og menneske. Bl.a. omtales Tove Fergos modstand mod tælling af kirkegængere. Som sognepræst i Simon Peters sogn på Amager i Københavns Stift havde hun protesteret energisk mod tællingen både hos biskoppen og i Kirkeministeriet. Denne protest havde fået hendes kritikere til at beskylde hende som ny kirkeminister for " at føre en privat "krig" mod biskop Erik Norman Svendsen. der også er formand for den Salmebogskommission, som nærmest fik trukket tæppet væk under sig på ministerens første arbejdsdag. De beskyldninger afviser Tove Fergo dog: - Jeg har bestemt ingen grund til at føre krig mod biskoppen. Jeg har intet imod Erik, siger hun"[25]

For og imod en ny salmebog

Til *Berlingske Tidende* siger Tove Fergo samme dag[26]: "Jeg er blevet beskyldt for både at være en elefant i en glasbutik og en pave". Hun så ikke nogen grund til at lave en ny salmebog - tre måneder, før salmebogskommissionen fremlægger det endelige resultat af knap ti års arbejde: "Min holdning er, at arbejdet skal gøres færdig. På torsdag [6. december] har jeg aftalt et møde med formanden for kommissionen. Her vil jeg høre om, hvor langt den er kommet og høre argumenterne for, hvorfor der er behov for en ny salmebog. Jeg har bedt om at få de omkring 1.700 høringssvar til gennemsyn og vil derefter tage bestik af situationen". Samtidig afviser Tove Fergo, at salmebogssagen skulle være hendes personlige mærkesag: "Jeg har ikke oplevet et folkeligt krav om en ny salmebog, og der taler jeg udfra

---

[23] Sst

[24] *Kristeligt Dagblad* 31 nov 2001, interview ved Leif Kiil Sørensen

[25] *Kristeligt Dagblad* 1 dec 01, artikel ved Leif Kiil Sørensen "Flittig furie"

[26] *Berlingske Tidende* 1 dec 01, artikel ved Eva Catter "Minister giver ny salmebog en chance"

min erfaring som sognepræst i 28 år og fra kolleger. Men det er den store brede folkekirkelighed, der afgør, om vi skal have en ny salmebog. Midlerne skal i givet fald findes indenfor de eksisterende rammer, da kirkeskatten ikke må stige". Tove Fergo tilføjer, at hun anslår, at det vil koste omkring 60 mio. kroner at udskifte salmebøgerne i folkekirken.

Overfor *Kristeligt Dagblad* fastholder Tove Fergo samme dag sin opfattelse og vil hverken sige ja eller nej til en ny salmebog: "Jeg sagde det, jeg sagde, for jeg har den holdning, at jeg ikke er en kransekagefigur i Kirkeministeriet, som møder op ved festlige lejligheder"[27]

Ugens debatspørgsmål i *Kristeligt Dagblad* var samme dag "Skal vi have en ny salmebog", idet Margith Pedersen repræsenterede 'for' og Birthe Rønn Hornbech 'imod'[28]. Det var Margith Pedersens synspunkt, at "Hvis vores danske folkekirke skal kunne række ud til den næste unge generation, er det helt afgørende, at den udvikler sig, og at der sker fornyelse blandt andet med en ny salmebog. Ellers bliver folkekirken en slags museum, hvor sprog og tone ikke betyder noget for almindelige mennesker. Folkekirken er i fare for at blive irrelevant. Der er et voksende krav og stort ønske blandt yngre om, at gudstjenesten i folkekirken bliver noget, de kan forholde sig til. Desværre er det typisk, at udvikling bliver mødt med konservatisme - og konservatismen i folkekirken er legendarisk, efter min mening. Der er altid modstand, når nogen vil noget nyt. Jeg kan ikke forstå kritikken om, at der ikke er et folkeligt krav om en ny salmebog. Skal hvert menighedsråd selv indsende sit eget forslag? Eller hvad skal der til, for at det skal registreres som et folkekrav? Salmebogen skal komme næste år, når salmebogskommissionens arbejde er færdigt. Og det er afgørende, at salmebogen snart kommer, for ellers får vi ikke én fælles salmebog i folkekirken. Fotokopierne vil i stedet blomstre, for menighederne er allerede begyndt at synge nye sange og salmer." Heroverfor var Birthe Rønn Hornbech af den opfattelse, at "Det haster overhovedet ikke med den salmebog. Ingen aner jo, om folket vil have den. Jeg taler med mange mennesker hver dag, men jeg har aldrig på mine mange møder rundtomkring hørt, at nogen savnede nye salmer i kirken. Jeg ved faktisk ikke, hvem der vil have en ny salmebog ud over salmebogskommissionen. Og sådan er det jo med kommissioner - de vil naturligvis det, de bliver sat til. Den nye salmebog er et centralt dekret fra daværende kirkeminister Torben Rechendorff og ikke udsprunget af et folkeligt pres. Man kan gøre så meget andet end at lave en helt ny salmebog lige nu. Man kan overveje et nyt tillæg eller en mindre prøvesalmebog og så vente på, at der kommer t folkeligt pres. Det her skal ikke hastes igennem. Salmebogen er ikke bare en folkekirkelig bog, men en bog for både kirke og hjem, så der skal være et ønske fra de danske hjem om en fornyelse. Problemet er, at underskoven slet ikke er blevet spurgt. Kommissionens arbejde er bestemt ikke spildt, selvom salmebogen bliver udskudt. Det er nyttigt for eftertidens kirkeligt interesserede. Det har givet debat, og folk har mødtes rundtomkring og sunget de gamle salmer".

Samme dag bragte *Kristeligt Dagblad* et åbent brev til Tove Fergo fra menighedsrådet ved Hasseris Kirke i Aalborg, der skriver, at "I anledning af din udtalelse i medierne onsdag 28. november vedrørende den ny salmebog, har vi følgende kommentar: 1) Vi mener, at det, uanset holdningen til den ny salmebogs indhold i øvrigt, er respektløst at feje et så omfattende arbejde af bordet. Vi taler ikke kun om salmebogskommissionens arbejde, men i endnu højere grad om den energi og interesse, hvormed den danske folkekirkes menigheder har fulgt med i og deltaget i debatten og arbejdet med salmerne. Der er holdt studiekredse, sognemøder, blevet sunget fra Tillæg til Salmebogen og fra Forslag til ny Salmebog, udarbejdet en mængde høringssvar af både menighedsråd, præster, grupper og enkeltpersoner, således også fra menighedsrådet i Hasseris. Alt sammen vidner det om en enestående interesse for

[27] *Kristeligt Dagblad* 1 dec 01, artikel ved Leif Kiil Sørensen "Fergo står fast"
[28] *Kristeligt Dagblad* 1 dec 01, artikel ved Anne Korsholm "Ugens debatspørgsmål: skal vi have en ny salmebog?"

projektet. Dit argument (Nyhederne TV2 den 28. november) om, at du aldrig har mødt noget folkeligt krav om en ny salmebog, modsiges i ikke ringe grad af denne store interesse. 2) Dit argument om, at det vil såre mange mennesker, at "Nærmere Gud til dig" og "Jeg så ham som barn med det solrige øje" ikke længere skal være i salmebogen, er forlængst forældet, da det bestemt ikke er nogen hemmelighed, at man ikke længere agter at slette disse salmer. 3) Dit økonomiske argument - at projektet er for dyrt, holder heller ikke. Der er allerede postet så mange penge i det, som i så tilfælde vil være spildt. Der skal alligevel trykkes nye salmebøger, ikke mindst alle de steder, hvor man har holdt indkøbet af nye salmebøger tilbage, indtil den nye kom. 4) Der er mange meninger om salmebogskommissionens forslag til en ny salmebog. Det er ikke givet, at det nuværende er det bedste. Det er en helt anden diskussion. Hvad din partifælle, vores ny statsminister sagde i sin tale til sit parti på valgnatten: at han herfra ikke kun skulle lede Venstre, men hele Folketinget, burde kunne overføres også på dit embede som kirkeminister: At du tilstræber at være minister for hele en danske folkekirke og ikke blot for en del af den"[29]

Hovsamissil og Jeppe i baronens seng

Berlingske Tidende beskæftigede sig dagen efter, søndag den 2. december, i sin leder med røret omkring den nye kirkeminister og salmebogen. Efter at have opridset situationen, skriver avisen, at "På baggrund af dette lange forløb må det undre, at den nye kirkeminister Tove Fergo dårligt nok havde nået at sætte sig til rette i sit nye sæde, før hun fór ud med en melding om, at det måske ikke var så god en idé med den salmebog, og hun ville bestemt ikke love, at den blev til noget. Måske kom udnævnelsen så overraskende for hende selv, at hun havde det som Jeppe i baronens seng. I hvert fald lød det grangiveligt, som om hun drømte, at hun stadigvæk var præsten og privatpersonen Tove Fergo, der beklagede, at salmer, hun godt selv kunne lide - f.eks. "Jeg så ham som barn med det solrige øje" - stod til at ryge ud. De voldsomme reaktioner fra både kirkelig og politisk hold kan forhåbentlig få Tove Fergo til at vågne op til sin nye virkelighed som minister - og vel at mærke minister for hele folkekirken og ikke blot for de kirkepolitiske kreds, der vil bremse selv den mest beherskede fornyelse".[30]

Også *Politiken* skrev 2. december en leder om Tove Fergos første dage som minister og perspektiverne på længere sigt[31]: "At kirkeminister Tove Fergo er en slags permanent politisk hovsamissil kommer næppe som en overraskelse for Anders Fogh Rasmussen. Valg og regeringsdannelse blev gennemført med militærisk præcision, og statsministeren har vel så tænkt, at det ville hjælpe på underholdningsværdien med et enkelt ustyrligt missil i cirkulation. Tove Fergo skuffede ikke. Efter få timer som kirkeminister slog hun ned på selveste Salmebogskommissionen med samme uforudsigelige og destruktive kraft, som når kanonbåden "Olfert Fischer" udsletter et sommerhus på Sjællands Odde. Efter at den statslige salmebogskommission nu i ti år har arbejdet på en ny kanon for, hvad der må og ikke må synges i den danske folkekirke - og mens den ny kanon allerede er på vej til trykkeriet i form af helt nye salmebøger - meddeler den ny minister minsandten, at hun slet ikke er så sikker på, at er overhovedet skal en ny salmebog til. Måske skulle man bare beholde den gamle? Om dette spørgsmål skal besvares med et ja eller et nej, vil vi helt og aldeles overlade til den danske folkekirke. Men det vil kirkeministeren ikke! Hvilket er og bliver det fantastiske i denne salmesag, som nu i ti år har holdt kommissionen, ministerium og dele af offentligheden beskæftiget: at statsmagten skal bestemme, hvad der må og skal

[29] *Kristeligt Dagblad* 1 dec 01, Menighedsrådet ved Hasseris Kirke "Åbent brev til Tove Fergo"
[30] *Berlingske Tidende* 2 dec 01, leder "Tid til forandring"
[31] *Politiken* 2 dec 01, leder "Salmekanonen"

synges i et bestemt trossamfund. Det var absurd, da Salmebogskommissionen med Københavns biskop i spidsen stillede sig op i Kirkeministeriet, oplod sin røst og sang sit forslag for en positiv minister Margrethe Vestager. Der er lige så absurd, når en negativ minister Tove Fergo i dag mener sig kvalificeret til at skyde denne nybygning på kirkens gamle hus i sænk. Det hører simpelt hen ikke den moderne verden til, at statsmagten blander sig i folks religiøse liv. Tove Fergo har ramt selve det uholdbare i den danske sammenblanding af kirke og stat. Hvilket vel sådan set skal siges til hendes ros. Og til statsministeren: hvis man går ind for minimalstat, så kunne man starte med at skille kirken fra staten."

En dyb indånding

Om mandagen, 3. december, havde Tove Fergo en kommentar i *Kristeligt Dagblad*, hvor hun manede til besindelse: "Tag lige en dyb indånding! Sådan en opfordring er det nyttigt at følge, når man synger salmer. Det kan vist også være nyttigt at følge den, før man fortsætter den diskussion om den danske salmebog, som har taget kraftigt fart efter min udnævnelse til kirkeminister. En dyb indånding kan give luft til nye, heftige udfald. Men den kan også ofte tjene til at bringe sindet lidt i ro, før diskussionen fortsætter. Det er naturligvis den virkning, jeg håber på. Et af journalisternes første spørgsmål til mig var, hvordan jeg stiller mig til en ny dansk salmebog. Jeg svarede, at jeg har en reservation overfor det, og at jeg ikke umiddelbart kunne eller ville sige, *om* vi skal have en ny salmebog, *eller* om vi *ikke* skal. jeg vil f.eks. gerne beholde nogle af de salmer, som efter Salmebogskommissionens forslag skal udgå, og jeg ved, at mange mennesker har det på samme måde. Dertil kommer, at udskiftning af salmebøgerne rundt omkring vil komme til at koste penge. Derfor - sagde jeg - vil jeg overveje meget nøje, om vi skal have en ny salmebog. Det er af nogle blevet udlagt, som om jeg stort set allerede har vendt tommelfingeren endegyldigt nedad i forhold til en ny salmebog. Det har jeg ikke! jeg synes faktisk, at jeg med mit svar til journalisterne viste, at jeg, før jeg kommer med det endelige svar på spørgsmålet, selv har behov for at tage en dyb indånding. Forstået på den måde, at jeg f.eks. først må have mere viden om, hvad der egentlig står i de godt 1700 høringssvar, som engagerede mennesker har indsendt, efter at Salmebogskommissionens forslag til ny salmebog blev offentliggjort for godt halvandet år siden og satte gang i salmesang og samtale om salmer i et omfang, som vi sjældent har set. Jeg må også først vide noget om de overvejelser og de ændringer, som Salmebogskommissionen er i fuld gang med som resultat af høringen. Mon ikke mange er enige i, at det ville have været uforsigtigt af mig uden videre at udstede en slags "blankocheck" til en ny salmebog og de udgifter, der vil være forbundet med den, når ikke blot jeg, men også adskillige andre, har en del forbehold over for Salmebogskommissionens forslag? Jeg har aftalt et møde med Salmebogskommissionens formand, biskop Erik Norman Svendsen, hvor han vil fortælle om høringssvarene og kommissionens arbejde med at justere forslaget til ny salmebog på grundlag af dem. Jeg vil også selv danne mig et indtryk af indholdet på de mange tusinde sider, som høringssvarene tilsammen fylder. Jeg har ikke tænkt mig at standse Salmebogskommissionens arbejde. Og jeg håber sandelig, at kommissionens medlemmer fortsat har lyst til at gøre arbejdet med at revidere forslaget færdigt. Jeg kan derfor også berolige domprovst Anders Gadegaard, som i Kristeligt Dagblad den 29. november påstod, at jeg har ført mig frem, som om jeg er valgt til pave, og at jeg allerede har ophøjet mig til overdommer i forhold til en fagligt højt kvalificeret kommission. Men jeg kan og vil ikke løbe fra, at jeg som kirkeminister har et ansvar, når vi kender det endelige resultatet af kommissionens arbejde, og der derfor skal træffes en endelig afgørelse om en ny salmebog"[32]

[32] *Kristeligt Dagblad* 3 dec 01, Tove Fergo "Tag lige en dyb indånding!". Jfr. *Berlingske Tiende* 4 dec 01

Samme dag kunne man i avisen læse et læserbrev af menighedsrådsformanden fra Silkeborg sogn, Carsten Kristiansen[33], der skriver: "Vores nye kirkeminister, Tove Fergo (V) overgår allerede fra første dag af sin ministerperiode sine seks forgængere i kirkeministerstolen med adskillige længder. I den tid, salmebogskommissionen har arbejdet, har samtlige forgængere valgt ikke at blande sig i kommissionens arbejde med egne private betragtninger. Men nummer syv skulle altså blive en undtagelse. Tove Fergo siger selv, at hendes idé om eventuelt at stoppe kommissionsarbejdet ikke kommer fra regeringsgrundlaget, men er hendes egen private holdning, som hun begrunder med, at dels er der et par salmer, som Tove Fergo selv ønsker med i en ny salmebog, dels nogle bekymringer for menighedsrådenes økonomi. Mht. til det første har Tove Fergo jo haft mulighed for at indsende et høringssvar på linie med alle os andre, og hvad angår menighedsrådenes økonomi, så har det indtil dato været menighedsrådenes egen afgørelse, hvornår vi fandt det betimeligt at indkøbe nye salmebøger. Efter den måske største offentlige og folkelige høring i Danmark nogensinde, som klart peger på behovet for en ny salmebog, spørger man sig selv, hvordan Tove Fergo som minister kan nå frem til en påstand om, at der ikke er brug for en ny salmebog? Har ministeren mon overvejet, hvad der vil ske i menighederne, hvis *ikke* vi får en ny salmebog? Mit gæt er, at så får ministeren den tvivlsomme ære at være den minister, der sendte den sidste autoriserede salmebog ud i kulden. Enhver menighed, der er glad for at synge nye salmer, og dem er der ifølge høringen særdeles mange af, vil herefter lave sin egen salmebog. Autoritetstroen i dag rækker ikke til, at vi i menighederne vil undlade at synge de salmer, som vi holder af, blot fordi vi får en ny kirkeminister. Så hvis ministeren vælger at standse ét salmebogsprojekt, åbner hun samtidig ladeporten for adskillige andre. Menighedernes salmesang lader sig ikke diktere fra Frederiksholms kanal".

Kristeligt Dagblad kunne dagen efter, tirsdag den 4. december, på forsiden af avisen bringe resultatet af en rundspørge blandt 340 af landets ca. 2200 menighedsrådsformænd. Det viste sig, at 49,7 % af de adspurgte støttede idéen om en ny salmebog, mens 38,3 % var imod: "Modstanderne af en ny salmebog mener ikke alene, at salmebogen bør bevares i sin nuværende form, men også, at Salmebogskommissionens omfattende arbejde med sagen er spild af ressourcer. Anette Petersen på 37 år, menighedsrådsformand i Storarden Sogn i Nordjylland, mener, at de nye salmer bør udgives i form af et tillæg og ikke som en del af en ny salmebog. - Mange ældre kan godt blive utrygge ved en så stor udskiftning af salmer, siger hun. Denne ide opbakkes af Birthe Poulsen, der er menighedsrådsformand i Frederiks Sogn i Viborg Amt. Hun mener, at de over 100 salmer, som Salmebogskommissionen foreslår, skal udgå af salmebogen, stadig er meget repræsentative for den ældre generation, og at disse salmer vil være det i mindst 25 år endnu. De stiller også begge spørgsmålstegn ved den otte år lange tidsramme, der foreløbig er brugt på at gennemgå de nye salmer. - Hvem har bedt om denne ændring, spørger Birthe Poulsen. 53-årige Eva Viberg Knudsen, der er menighedsrådsformand i Allindemagle sogn på Vestsjælland, mener også, at processen har taget for lang tid, og at mange siger nej, fordi de er bange for det nye. 64-årige Johannes Søvang, menighedsrådsformand i Hamsted Sogn, mener også, at processen har taget lang tid, men netop af den grund støtter han en ny udgave af salmebogen. - Det vil være spild af ressourcer ikke at lave en ny salmebog, når der alligevel er gået så lang tid, siger han. Hvis projektet kun havde været seks måneder gammelt, ville Johannes Søvang have sagt nej tak til en fornyelse af salmebogen. Blandt tilhængerne af en ny salmebog er blandt andre 56-årige menighedsrådsformand Niels Thise fra Fur Sogn på Limfjordsøen Fur og 70-årige Gudrun Christensen fra Flade Sogn ved Frederikshavn. De mener begge, at otte år er lang tid at bruge på at producere et forslag til en ny salmebog, men ingen af dem vil kritisere Salmebogskommissionen for arbejdet med den begrundelse. De finder

[33] *Kristeligt Dagblad* 3 dec 01, Carsten Kristiansen "Håbløs ministerstart". Carsten Kristiansen er højskoleforstander og gift med Helga Kolby Kristiansen, der var medlem af salmebogskommissionen.

det svært at vurdere, hvor lang tid et sådant stykke arbejde egentlig bør tage. - Der skal en vis udvikling til, siger Gudrun Christiansen, og nogle af de nye salmer er meget gode. Niels Thise mener, at folkekirken specielt har brug for flere ungdomssalmer, og han ser sig ikke i stand til at bedømme, om arbejdet med salmerne har taget for lang tid. 39-årige Gunner Henning Jørgensen, menighedsrådsformand i Fårdrup Sogn på Vestsjælland, mener ikke, at otte år er specielt lang tid at bruge til at gennemgå i alt 800 nye salmer. Tværtimod mener han, at det er positivt, at salmebogskommissionen gør sig umage med gennemgangen af salmerne"[34]. Artiklen følges af en kort oversigt over situationen omkring Salmebogskommissionens arbejde[35].

Inde i avisen kunne *Kristeligt Dagblad* i forlængelse af rundspørgen blandt de 340 menighedsrådsformænd oplyse, at Tove Fergo ikke var imponeret over undersøgelsens ja-procent: "Undersøgelsen viser den tvivl, jeg hele tiden har lagt for dagen, for der er også tale om en markant gruppe af nej-sigere. Jeg har ikke ændret opfattelse i forhold til, hvad jeg har sagt, men jeg har ikke besluttet, om det bliver det ene eller det andet. Det kan da godt være, at vi skal have en ny salmebog, men først vil jeg sætte mig ind i høringssvarene og i denne uge tale med Salmebogskommissionens formand." Tove Fergo oplyser, at hun "siden tirsdag sidste uge, hvor hun blev udnævnt som minister, har modtaget omkring 70 breve, og langt de fleste er positive over for hendes udmeldinger. Formand for Salmebogskommissionen, biskop i København, Erik Norman Svendsen, ser noget anderledes på tallene: - Jeg glæder mig over, at halvdelen på nuværende tidspunkt ønsker en ny salmebog, og at det kun er et mindretal, der ikke er så interesserede, siger han. - Men nu skal alle vente og se, hvad det er, vi kommer med i det reviderede forslag, og så er jeg overbevist om, at vi får et endnu klarere flertal for en ny salmebog. Man kan i hvert fald ikke på baggrund af tallene sige, at der ikke er nogen folkelig opbakning bag en ny salmebog, siger Erik Norman Svendsen. Han understreger, at der er taget højde for den kritik, der har været af, at bestemte salmer var udeladt i Salmebogskommissionens første forslag. Forslaget til ny salmebog har været til høring i folkekirken, hvilket har resulteret i omkring 1700 svar, påpeger formanden for Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer, Ejvind Sørensen. - Der er tale om en flot demokratisk proces. I foreningens bestyrelse har vi diskuteret sagen grundigt, og der er næsten 100 procent enighed om, at vi går ind for en ny salmebog og de ændringer, som vi har foreslået. En tredjedel af landets menighedsrådsformænd kan altså godt leve med den gamle udgave, men så må man også glæde sig over, at halvdelen ønsker den nye, siger Ejvind Sørensen, som personligt er overbevist om, at der af hensyn til de kommende generationer og børn og unge i dag er brug for en ny udgave af salmebogen, som også taler i et moderne sprog. Foreningens bestyrelse har foreslået både helt andre salmer, og at nogle af de bortdømte skal bevares. Ejvind Sørensen mener, at det haster med den nye salmebog, hvis man vil bevare den som fælles gods for hele folkekirken og ikke skal indføre en stribe forskellige tillæg[36]

Intet nyt og overraskende

I samme avis kunne Jens Kvist i en kommentar konstatere, at der intet nyt og overraskende var i Tove Fergos holdning til salmebogsspørgsmålet: "Det kan godt være, at hun var en anelse for hurtig på aftrækkeren, den nye kirkeminister. Men reaktionerne på hendes spørgsmålstegn ved, om den nye salmebog lige behøver at komme ud nu, forekommer at være så ganske ude af proportioner. Således mener

[34] *Kristeligt Dagblad* 4 dec 01, artikel ved Allan Sørensen "Menighedsrådsformænd delt om ny salmebog"
[35] *Kristeligt Dagblad* 4 dec 01, artikel ved Claus Vincents "Salmebogsforslaget har været otte år undervejs"
[36] *Kristeligt Dagblad* 4 dec 01, artikel ved Claus Vincents "Kirkelig uenighed om ny salmebog"

domprovsten i København, Anders Gadegaard, at Tove Fergo med sine udtalelser fører sig frem, som om hun var valgt til pave og ikke til minister. Det stod at læse her i Kristeligt Dagblad den 28. november. Så vidt jeg husker, lød der ingen protester fra Anders Gadegaard, da daværende kirkeminister Torben Rechendorff mindst lige så egenrådigt besluttede, at nu var tiden inde til, at vi skulle have en ny salmebog. Og han nøjedes ikke med at sige, at sådan mente han nu altså, nej, han satte det hele i gang, det, som nu har varet i knap 10 år. Også dengang var der mange protester. For dengang som nu var er ikke tale om et krav fra græsrødderne, som Indre Missions formand, Christian Poulsen, helt rigtigt siger. Og det var ikke det eneste, der gjorde, at den daværende kirkeminister fik på hattepulden. Gang på gang markerede han sig, Men mig bekendt var der ingen af Rechendorffs forgængere, der truede ham på embedet af den grund! Anders Gadegaard siger i samme artikel følgende: "Igennem to store høringsrunder med næsten 2000 svar fra enkeltpersoner, menigheder og kirkelige grupper over hele landet har kirken været engageret i arbejdet med at finde frem til de rette salmer i den rette udgave." Gadegaard undlader behændigt at nævne, at en del af høringssvarene faktisk gik ud på, at den rette udgave er den, vi har nu! Og der er i hvert fald ét spørgsmål, der aldrig blev stillet: Har vi overhovedet brug for en ny salmebog? Udgangspunktet var, at en ny salmebog var en "piskende nødvendighed", som KFUM & K's generalsekretær, Margith Petersen, udtrykker det. Så i stedet for at diskutere, om vi skulle have en ny salmebog, gav man sig til at diskutere, hvilke salmer der skulle med, og hvilke der skulle ud. På den måde blev debatten om nødvendigheden af en ny salmebog holdt nede. Vel ikke med forsæt, men sådan var det. Hvorfor er ophidselsen så stor over Tove Fergos udmelding? Jo, nu har kommissionen siddet i næsten 10 år og arbejdet grundigt med et forslag til en ny salmebog, og så er det hele bare til ingen nytte! At kommissionen vitterligt har arbejdet meget grundigt og seriøst med forslaget, skal der ikke herfra sættes det mindst spørgsmålstegn ved. Men at dette arbejde skulle være spildt, i fald vi ikke får en ny salmebog, sådan som det har været hævdet i flere medier, det er ikke rigtigt. For der ligger da masser af salmer, grydeklare til et eventuelt tillæg, eller måske endda ligefrem en prøvesalmebog. At kommissionen føler sig trådt over tæerne af ministeren, er der nok ikke noget at sige til. Men det bekræfter for mig at se kun, hvad jeg har sagt tidligere: Så snart kommissionen havde afleveret sit forslag, burde man have sagt farvel og tak til den for det store arbejde, den havde gjort, hvorpå man burde have nedsat et uvildigt bedømmelsesudvalg, hvis opgave det var at gennemgå høringssvarene. For det er umenneskeligt at forlange af nogen jordisk kommission, at den skal forholde sig neutralt til sit eget arbejde. Tove Fergo var helt ny i stolen, da hun udtalte sig om salmebogen. Men det, hun sagde, var ikke nyt. Det er er masser af mennesker, der har sagt i årevis!"[37]

Samme dag glædede Uffe Vestergaard Pedersen sig, stadig i *Kristeligt Dagblad*, over, at udnævnelsen af Tove Fergo ville betyde, at faren for en McDonaldisering og centralisering af folkekirken var drevet over. Samtidig noterede han med tilfredshed, at det var "befriende at høre, at Tove Fergo også sætter spørgsmålstegn ved, om vi overhovedet skal have en ny salmebog. Efterhånden er det da vist også kun den nedsatte salmebogskommission, som seriøst støtter sagen. Mon ikke det er ved at være på tide, at medlemmerne af salmebogskommissionen begynder at bruge deres tid på mere fornuftige gøremål?"[38]

I *Berlingske Tidende* skrev Anne Dorte Nielsen samme dag, at "Som 82-årig kirkegænger er jeg selvfølgelig er jeg selvfølgelig fortrolig med vore gamle salmer - ja, mange gange er det såmænd lige meget, om salmebogen er åben eller ej, jeg synger med alligevel. Men samtidig har jeg ofte tænkt, mens jeg sang de for mig kendte ord, hvad de ord egentlig siger unge mennesker af i dag. Salmerne er kultur-

[37] *Kristeligt Dagblad* 4 dec 01, kommentar af Jens Kvist, sognepræst, Kirkebakken 1, Aabenraa "Kollision og kommission"
[38] *Kristeligt Dagblad* 4 dec 01, indlæg af Uffe Vestergaard Pedersen, Sdr. Kirkevej 20, Vester Vedsted, Ribe "De truende skyer letter"

skatte, ingen diskussion om det, men salmer og kristendom er jo lidt mere end kultur. De er fortrolighed og hygge ved salmerne for den, der er opvokset med dem, men salmer og kristendom er jo ikke blot nostalgi. Da jeg hørte, at en ny salmebog var på vej, blev jeg glad. Der er så megen skabende kraft blandt ungdommen i dag, og kan kristendommens budskab udtrykkes på alverdens sprog, så kan den vel også udtrykkes på nutidigt hverdagsdansk. De mest kendte af vore salmer, Kingos, Brorsons og Grundtvigs er blevet til i århundreder, der var vidt forskellige fra den tid, vi lever i. Tider med enevælde og herremandsvælde, tider, hvor det lille almindelige menneske var uhyre lidt værd og måtte håbe på nåde og barmhjertighed. Der kunne salmedigteren trække en parallel til gudsforholdet. Men jeg tror ikke, at nutidsmennesket genkender sig selv i dette billede. Selvfølgelig er de gamle salmer da medtaget i det arbejde, man nu har brugt så megen tid, så meget arbejde og så mange penge på. Men uden at have nogen relation til arbejdet i øvrigt har jeg glædet mig til at opleve nyskabelserne. Er det virkelig muligt, at alt dette skal kuldkastes af en kirkeminister, der kun har regeret en enkelt dag? Er det det, man forstår ved fornyelse?"[39]

I *Morgenavisen Jyllands-Posten* skrev Marius Jørgensen samtidig, at "Gutta cavat lapidem non vi sed saepe cadendo, en gammel saying, som Neros finansminister brugte. Det betyder: dråben udhuler stenen - ikke ved sin kraft - med ved ofte at falde! Hvad foregår i den hjemlige andedam? I 1990 nedsatte Torben Rechendorff et salmebogsudvalg - vi skulle have en ny salmebog. Den ny kirkeminister Tove Fergo (V) har nu lukket for kassen, hvorefter Københavns biskop har angrebet regeringen for at rette angreb på kulturen - han havde netop forberedt et responsum om tre måneder! De har nu i ti år fået penge af staten for at lave en ny salmebog - sådan sidder sikkert mange andre udvalg - det er sikkert dråber, men når dråberne er tilstrækkelig mange og drypper længe nok, bliver det snart en spandfuld. Derfor er jeg glad for, at der bliver ryddet lidt op i Nyrups efterladenskaber. En ny salmebog koster nok bare 50 mill. kr., som godt kunne bruges til andet humanitært arbejde"[40]

Mødet mellem kirkeministeren og Salmebogskommissionens formand den 6. december

Onsdag 5. december skriver *Kristeligt Dagblad* i en foromtale om kirkeministerens møde med formanden for Salmebogskommissionen, biskop Erik Norman Svendsen, at "De Grundtvigskes Salmebogsgruppe, Tidehvervs Salmebogsudvalg, det grundtvigske Samfundet Dansk Kirkesang og det højkirkelige Kirkelig fornyelse alle har sagt nej tak til en ny salmebog og i stedet foreslår et tillæg, som man kunne gøre forsøg med i de kommende år. "De 1659 høringssvar, der er sendt til Salmebogskommissionen, giver også et fingerpeg om stemningen i kirkelige kredse. Det har selvfølgelig været de særligt interesserede kirkelige kredse, der har reageret, heriblandt dem, der ikke ønsker en ny salmebog. men også mange, som foreslår ændringer i forhold til kommissionens første forslag. Desuden har en ikke lille del svaret, at hvis ikke det første forslag bliver yderligere fornyet, kan det være det samme med en ny salmebog. Af høringssvarene fremgår også, at ideen fra kommissoriet med at gengive salmerne i så oprindelig en sprogform som muligt ikke er særlig god. I mange tilfælde vil det nemlig føre til ord og begreber i salmerne, som ikke forstås af nutiden uden oversættelse og forklarende noter. Endelig har det vist sig, at nogle af de salmer, som efter forslaget ikke skulle med i salmebogen, slet ikke har sunget sig ud

[39] *Berlingske Tidende* 4 dec 01, læserbrev ved Anne Dorte Nielsen, Borgervænget 46, Frederikssund "Ja tak til salmebog på hverdagsdansk"

[40] *Morgenavisen Jyllands-Posten* 4 dec 01, læserbrev ved Marius Jørgensen, Absalonsgade 38, København "Godt, at der ryddes op"

alligevel. Erik Norman Svendsen oplyser, at der er taget højde for reaktionerne i høringsrunden. Der kommer flere nutidige salmer med end de foreslåede. Især de kirkelige børne- og ungdomsorganisationer har reageret på det ret lille udvalg af helt moderne salmer, ligesom Kirkefondet har været stærkt kritisk over for den manglende fornyelse. De mange tilbageføringer til gammel sprogbrug vil kun blive gennemført i begrænset omfang, og nogle af de salmer, som stod til at skulle forlade salmebogen, bliver bibeholdt. Det drejer sig om "Nærmere, Gud, til dig", som kun synges yderst sparsomt til almindelige højmesser, mens den er den 17. mest anvendte salme til begravelser. Birkedals "Jeg så ham som barn med det solrige øje" har også fået mange til at reagere med bestyrtelse, men den vælges kun ifølge den seneste salmeundersøgelse fra 1993 til 31 gudstjenester om året. "Et kors det var det hårde, trange leje" og "Gud, du, som lyset og dagen oplod" kommer også med alligevel. De bruges en del, men slet ikke så meget som f.eks. en af de absolutte topscorere, "Nu takker alle Gud", som vælges til 853 gudstjenester om året. Høringsrunden har også vist, at salmer fra vor tid, som biskop Johannes Johansens bryllupssalme "I blev skabt som mand og kvinde" og konfirmationssalmen "Vi kommer til din kirke, Gud", hører hjemme i den kommende salmebog. Sognepræst Hans Anker Jørgensens salmer er stærkt omdiskuterede, bl.a. fordi de anvender en meget hverdagsagtig sprogbrug, men "Du satte dig selv i de nederstes sted" er efterhånden så indsunget i unge kredse, at den også kommer med"[41]

Salmebogskommissionen er et stykke statsmagt

Samtidig havde Tove Fergo i *Politiken* indrykket en berigtigelse af de synspunkter, avisen havde givet udtryk for i sin leder den 2. december. Hun skriver under overskriften "Forfejlet kritik på lederplads": "Et par kommentarer til Politikens leder 2.12 vedrørende min udtalelse om den ny salmebog. Artiklens indhold går på det "fantastiske" og "absurde", at statsmagten skal bestemme, hvad der må og skal synges i et bestemt trossamfund. Jeg er fuldt ud enig med lederskribenten, hvilket denne ved nogen eftertanke kunne have gjort sig klart og derved have sparet sig udfaldet mod mig. Mit anliggende som liberal politiker er netop at sikre, at statsmagten ikke skal bestemme, hvad der skal være vor salmebogs indhold, og Salmebogskommissionen er et stykke statsmagt. Den blev ikke til ved et krav eller ønske fra (kirke)folket, der slet ikke blev spurgt, men ene og alene derved, at en kirkeminister, nemlig Torben Rechendorff, i sin tid fandt på egenmægtigt at nedsætte den - endda mod biskoppernes protest. Når lederskribenten vil overlade til den danske folkekirke at afgøre, om der skal komme en ny salmebog eller ej, berører han, uden at gøre sig det klart, det afgørende spørgsmål i hele debatten: nemlig om salmebogskommissionen repræsenterer den danske folkekirke, forstået som den store majoritet af kirkens almindelige medlemmer. Dertil må jeg gøre opmærksom på, at lederskribenten er galt orienteret om vor kirkes status, når han taler om det forkastelige i, at kirkeministeren "mener sig kvalificeret" til eventuelt at standse udgivelsen af en ny salmebog. Det er forfatningsmæssigt kirkeministeren, der - med eller mod sin vilje - har kompetencen vedr. den endelige afgørelse i spørgsmålet om indførelse af ny salmebog. At denne afgørelse nu ligger på mit skriveborg i ministeriet er en arv til mig fra fhv. minister Torben Rechendorff. Jeg vil ikke her kommentere artiklens ytringer om stat versus kirke, men blot bemærke, at problemet er så indviklet, at selv mine kritikere ikke kan finde rede i det, for Niels Helveg Petersen kritiserer mig (Kristeligt Dagblad 30.11.) med påmindelsen om, at "vi i Danmark ikke har en statskirke, men en folkekirke". Samtidig står han som folketingsmedlem bag den i år af Folketinget udsendte udgave af grundloven, i hvis kommentarer til paragraf 4 (s. 12) står: "Folkekirken er en statskirke".[42]

---

[41] *Kristeligt Dagblad* 5 dec 01, artikel ved Claus Vincents "Minister og biskop diskuterer salmebog"
[42] *Politiken* 5 dec 01, kommentar af Tove Fergo "Forfejlet kritik på lederplads"

I *Kristeligt Dagblad* torsdag 6. december imødegik Jesper Høgenhagen domprovst Anders Gadegaards indlæg fra 29. november: "... Anders Gadegaards indlæg vækker en smule undren, al en stund den interne kirkelige proces, som Tove Fergo hævdes på næsten pavelig vis at foregribe sig på, er et kommissionsarbejde, som i sin tid (1993) blev sat i gang af - en anden kirkeminister. Var Torben Rechendorffs beslutning om at nedsætte en kommission til at udarbejde et forslag til ny salmebog også udtryk for en utilstedelig politisk indblanding i "kirkens egne interne processer"? Eller er det måske sådan, at når den ene ministers "pavelige" indblanding først har fundet sted, så er resultatet blevet så kirkeligt og internt, at det er utilgiveligt og fører til kollision mellem kirke og stat, hvis den næste minister vil antyde, at er kunne røres ved det? Eller var kirkeminister Rechendorffs beslutning om en salmebogskommission i en eller anden ikke umiddelbart synlig forstand i en særlig samklang med "kirkens egne interne processer"? Det virker, som om den voldsomme retorik om kollisionen mellem kirke og stat ikke er helt velegnet til at indfange det faktiske forhold, at der i folkekirken er meget forskellige meninger - både om salmebogskommissionens forslag i dets indtil videre kendte form og om det betimelige eller fornuftige i overhovedet at skifte den autoriserede salmebog ud med en ny. Her er der selvfølgelig ikke noget synspunkt, der i objektiv forstand kan kaldes rigtigt. Enhver mening er her for så vidt "privat" og kan kun gøre krav på den ret, som argumenterne for den kan bære. Reaktionerne på salmebogskommissionens forslag har været mange. At nogle - herunder bl.a. nogle kirkelige ungdomsorganisationer - har udtalt sig stærkt kritisk, er ingen hemmelighed. Hvorfra Anders Gadegaard kan vide, at "det store flertal" glæder sig til en ny salmebog, er ikke godt at vide. Gadegaard mener, at "en fagligt højt kvalificeret kommission" har "arbejdet seriøst i årevis" - det er et synspunkt, som dog langtfra har stået uanfægtet i debatten. Kort sagt er det lidt vanskeligt at få øje på noget paveligt overgreb eller nogen definitiv nedsmeltning af forholdet mellem stat og kirke, alene fordi Tove Fergo har udtalt, at udfaldet af salmebogssagen ikke er afgjort på forhånd. To betragtninger kan her være på plads: 1) Det er uholdbart, at salmebogskommissionen selv skal være instans i bedømmelsen og bearbejdelsen af de mange høringssvar. Kommissionen har afsluttet og fremlagt sit arbejde og burde derefter være trådt tilbage. Den endelige stillingtagen kunne herefter overlades til en anden kreds, hvor salmebogskommissionen gerne for kontinuitetens skyld kunne være repræsenteret, f.eks. ved sin formand. 2) Man kan på baggrund af debatten spørge, om det egentlig er tidssvarende at søge en ny salmebog autoriseret, om fornyelsen og forskellighederne ikke trives bedre uden sammenstilling af en ny "kanonisk" samling. 1953-salmebogen kan fortsat udgøre den fælles kerne, medens menighederne herudover naturligvis fortsat skal have lov til at også at synge andre sange til Herrens pris, hvis de vil. Det synspunkt kunne en regering, der har gjort valgfrihed til en del af sit grundlag, vel også gøre til sit på dette punkt"[43].

Samme dag kunne man i *Kristeligt Dagblad* læse, at Tove Fergo dagen i forvejen ved kirkeministerens traditionelle julekoncert i Holmens Kirke i sin velkomst bl.a. havde sagt "Vi har kæmpet og stridt og argumenteret for vores holdninger, og endnu er tumlen ikke helt sagt bag os. På den baggrund er et glædeligt, at vi har en tradition for at mødes i fred og fordragelighed til julekoncert"[44].

Dagen efter, den 6. december mødtes Tove Fergo og Salmebogskommissionens formand, biskop Erik Norman Svendsen til gensidig orientering i sagen om salmebogen. Tove Fergo udtalte til *Kristeligt Dagblad*, at hun godt kunne forestille sig den mulighed, at "når Salmebogskommissionen - formodentlig inden påske næste år - afleverer et revideret forslag til en ny salmebog, vil dette forslag muligvis blive sendt til høring, før dets videre skæbne afgøres, men hun understregede, at der "ikke er besluttet noget herom - heller ikke på det møde, hun i går havde med Københavns biskop, Erik Norman

[43] *Kristeligt Dagblad* 6. dec 01, indlæg af sognepræst, dr.theol. Jesper Høgenhagen, Gustav Johannsensvej 17, Frederiksberg "Ministeren, domprovsten og salmebogen"

[44] *Kristeligt Dagblad* 6 dec 01, artikel ved Anne Korsholm "Kirkeminister bød på nye salmer"

Svendsen, der er formand for Salmebogskommissionen. På mødet orienterede Erik Norman Svendsen kirkeministeren om kommissionens arbejde med forslaget til en ny salmebog, om den videre tidsplan for arbejdet og de høringssvar, der kom som reaktion på kommissionens første forslag." Kirkeministeren betegnede mødet som meget positivt, men tilføjede også, at hun stod ved sin første udmelding om salmebogen, efter at hun ugen i forvejen var tiltrådt som minister. Hun mente stadig, at det var et spørgsmål, om det var de mange penge værd at skifte salmebogen ud, men hun ville nu afvente det endelige forslag fra Salmebogskommissionen. "For mig er det ikke kun et økonomisk spørgsmål, men også et spørgsmål om, at salmebogen bliver et folkeeje på samme måde som den eksisterende salmebog er. Der skal være et ønske fra befolkningen om en ny salmebog, siger Tove Fergo. Hun så gerne en folkeafstemning om projektet, men det er næppe realistisk. I stedet vil hun gå høringssvarene igennem for herigennem at prøve af finde ud af, hvor stor interessen er for en ny salmebog. Kirkeministeren siger videre, at det er meget positivt, at salmebogskommissionen har taget hensyn til megen af den kritik, der er kommet i høringsfasen" På spørgsmålet 'Kunne man forestille sig, at det forslag, Salmebogskommissionen fremlægger før påske, blev sendt til høring ligesom det oprindelige forslag?' svarede Tove Fergo: "Ja, det kunne man godt. Det vil give dem, der har deltaget i den første høringsrunde, mulighed for at forholde sig til et nye forslag, siger Tove Fergo. Hun regner med, at en gennemgang af de omkring 1700 svar fra første høringsrunde blive tilgængelig på Kirkeministeriets hjemmeside på internettet"[45].

Dagen efter var salmebogsarbejdet igen hovedemnet i *Kristeligt Dagblad*. Salmebogskommissionens formand, biskop Erik Norman Svendsen, der på avisens bagside blev portrætteret som ugens profil, udtalte på forsiden i anledning af kirkeminister Tove Fergos tanker om at sende det reviderede salmebogsforslag ud til fornyet høring, at "det vil blive rasende dyrt", ligesom han påpegede, at "en ny høringsrunde vil skubbe salmebogen ud i en usikker fremtid. Den afsluttende høringsrunde har i forvejen været den mest omfattende i Danmarkshistorien". Han mente dog, at det var helt relevant at forelægge forslaget til for eksempel Landsforenigen af Menighedsrådsmedlemmer, før biskopperne skal sige god for autorisation af et samlede forslag. "Men når vi om tre-fire måneder afleverer forslaget til ny salmebog, tror jeg, at både ministeren og hovedparten af det danske kirkeliv vil kunne anbefale, at salmebogen autoriseres til brug." Omkring 640 af en kommende salmebogs numre vil være gengangere fra Den Danske Salmebog, så "salmebogen bryder ikke med traditionen, men vi ønsker også at tilgodese fornyelsen. Nye salmer er også en del af kirkens forpligtelse til stadig at forny sig"[46]

I "Ugens profil", der til dels former sig som et interview, afviser Erik Norman Svendsen, at Tove Fergo skulle være "ude i et privat hævntog" og fortsætter: "Jeg har naturligvis noteret mig, at Tove Fergo har andre synspunkter, end jeg har. Det er fuldt legalt. At hun nu er kirkeminister har medført et andet forhold imellem os. Jeg tager den situation helt professionelt". Og interviewet fortsætter: "Hvor kirketælling og forholdet til ministeren forklares tilbagelænet fra stolen i kontoret med den smukke og vintersolbeskinnede udsigt til Københavns centrum, så resulterer enhver tale om salmer i, at biskoppen rykker frem i stolen og bruger begge arme i begejstring over den danske salmeskat. Der er ingen tvivl om, at kirkeministeren med truslen om måske ikke at autorisere den nye salmebog har bragt biskoppens hjerteblod i kog. Han minder selv om, at den nye salmebog kan udkomme i 2003. Det er 50-året for den nuværende salmebog. Til gengæld ser han en anelse forskrækket ud, når han bliver mindet om, at den nuværende salmebog var igennem en omfattende kirkeministeriel redigering, før den udkom. - Det tror

[45] *Kristeligt Dagblad* 7 dec 01, artikel ved Bent Dahl Jensen "Minister overvejer ny høring om salmebogen"
[46] *Kristeligt Dagblad* 8 dec 01, artikel ved Bente Clausen "Biskop imod minister-forslag"

jeg ikke en minister vil slippe godt fra i dag, siger han." I billedteksten oplyses det, at Erik Norman Svendsens yndlingssalme er 'Hjerte, løft din glædes vinge' [47]

Den folkelige salmesang i farezonen

I et forsideinterview i *Kristeligt Dagblad* samme dag oplyser Salmebogskommissionens tekstsekretær, provst Peter Balslev-Clausen, at "kun ca 275 af de afgivne høringssvar udtaler sig direkte imod en ny salmebog og ønsker i stedet en gamle bevaret. Høringssvarene kan være svære at passe ind i en bestemt kategori, fordi Salmebogskommissionen ikke har spurgt, om man går ind for en ny udgave af salmebogen. Provst Peter Balslev-Clausen, sekretær for kommissionen, sidder i disse dage og gennemgår de sidste høringssvar. Det er dog hans klare opfattelse, at langt hovedparten af svarene går ind for en ny salmebog, og at kun et mindretal siger nej. - Vi har ikke foretaget en meningsmåling og har ikke fået svar for eller imod den ny salmebog. Af de indkomne høringssvar har cirka 350 gjort direkte opmærksom på, at de glæder sig til en ny salmebog, og cirka 275 har skrevet, at de ikke ønsker en ny salmebog. En fjerdedel til en tredjedel af dem, der ikke ønsker en ny salmebog nu, er utilfredse med, at forslaget ikke er fornyende nok. Dem, der ikke har skrevet, at de er for eller imod en ny salmebog, har med deres konstruktive høringssvar vist, at de er indforståede med, at der kommer en ny salmebog, som de med deres forslag ønsker at gøre så god som muligt, siger Peter Balslev-Clausen. Blandt ønskerne er en bevarelse af visse gamle kernesalmer, indførelsen af flere nye og begrænsningen af for gammelt sprogbrug. Peter Balslev-Clausen gør opmærksom på, at Salmebogskommissionen er indstillet på at bevare flere salmer, som f.eks. "Nærmere, Gud, til dig", og til at optage flere nye som f.eks. Johannes Johansens bryllupssalme "I blev skabt som mand og kvinde". Man er gået væk fra at skrive nogle salmer tilbage til gammel sprogbrug. - Kommissionen forsøger at imødekomme så mange som muligt, men det er klart, at en ny salmebog i sidste ende ikke kan gøre alle tilfredse, siger han"[48]

I et uddybende interview inde i avisen bliver perspektivet bredet ud. "For bare få år siden var det et særsyn. Hundreder af skoleelever på vej ind i en kirke i landet for frivilligt at synge gamle salmer. Ideen begyndte i Folkekirkens Skoletjeneste i København og har spredt sig over resten af landet. - Børn og unge i dag viser, at de gerne vil synge både de gamle og de nye salmer. Vi skal finde ud af nu, om vi vil bruge den store interesse til generelt at udbygge salmesangen i dette land. En ny salmebog er et godt bud på at få nye generationer til at interessere sig for salmesang gennem først de nye og moderne salmer og derefter de gamle, siger Peter Balslev-Clausen. Synspunktet er måske ikke overraskende for en sekretær i Salmebogskommissionen, men dertil er Peter Balslev-Clausen selv salmeforsker i Salmehistorisk Selskab og tilknyttet Nordisk Institut for Hymnologi. I 1993 var han medforfatter til den seneste undersøgelse af det samlede valg af salmer til gudstjenester og kirkelige handlinger i kirker over hele landet. I 1996 var han med til at offentliggøre en salmeundersøgelse for Norden om, hvilken rolle salmen spiller i dag. - Det kræver ikke den store eksamen eller skarpsindighed at konstatere, at salmesangen i den danske befolkning forsvandt med skoleloven i 1975, der i det hele taget afskaffede fællessangen, som først nu med børn og unge måske er ved at blomstre igen, siger Peter Balslev-Clausen. Han studerede læseplaner fra 1960'erne om, hvilke salmer der anbefaledes til morgensang og i undervisningen, og gennem en rundspørge blandt danskere om, hvilke salmer der stadig sagde dem noget, fandt han frem til en bemærkelsesværdig sammenfaldende top ti. Det var de 40-årige, som i dag stadig husker 1960'ernes salmelærdom. Men fra dengang og til i dag er der et stort hul i salmetraditionen, påpeger

[47] *Kristeligt Dagblad* 8 dec 02, artikel ved Bente Clausen, *Ugens profil* "Jernnæve i fløjlskjole"
[48] *Kristeligt Dagblad* 8 dec 02, artikel ved Claus Vincents "Bred opbakning til ny salmebog"

han, og det kan den nye salmebog være med til at lukke. - Hvis ikke vi vælger at gøre noget, sker der ingenting. Norge fik ny salmebog i 1985 og gjorde ikke noget ud af det. Salget af salmebøger er faldet lige siden, og Norge må i dag siges at have tabt salmesangen på gulvet. Finland fik ny salmebog i 1986 og valgte at iværksætte en stor oplysningskampagne, hvor man sang de gamle salmer [ud] og de nye ind og satte alle medier i sving. Man solgte omkring 1,2 millioner salmebøger, men man lærte nye mennesker at synge salmer. Det kostede en masse penge, men når der skal bruges penge på ny IT i folkekirken og elektronisk kirkebog, kunne der måske også findes penge til at udbygge salmesangen i folkekirken, siger Peter Balslev-Clausen. Derfor skal man benytte sig af lejligheden de næste par år og udgive den nye salmebog, som kan være med til at inspirere nye for salmesangen. - Gå aldrig tilbage til en fuser, siger Peter Balslev-Clausen. - Ikke at jeg mener, Den Danske Salmebog fra 1953 er en fuser, men man skal ikke gå tilbage, når man er begyndt at gå en anden vej. Det vil ikke have den samme effekt over for en ny generation at skulle gå ud og anbefale en gammel, uændret bog. Der skal noget nyt til for at få børn og forældre til at synge salmer igen, for de har ikke gjort det i 30 år. Udgivelse af salmebogstillæg er tegn på, at salmebogen er ved at blive for gammel. Udgivelsen af en ny salmebog er tegn på, at de gamle er gode nok, fordi de stadig står der sammen med de nye"[49].

Bredden af høringssvar

Samtidig bragte *Kristeligt Dagblad* en kort oversigt over de vigtigste høringssvar fra en række kirkelige organisationer: "I alt er der indkommet 1659 registrerede høringssvar på Salmebogskommissionens forslag til en ny udgave af Den Danske Salmebog. Svarene spænder fra de kirkelige forenings- og interesseorganisationer, over menighedsråd og præster til enkeltpersoner, hvor en del er meget personlige svar, som er knyttet til bestemte begivenheder, f.eks. dødsfald" Derefter følger en liste over nogle af svarene: "**Menighedsfakultetet og Dansk bibelinstitut**: Tilbageføringer til gammelt sprog skal tages af bordet, ud med nye salmer af Ambrosius Stub og B.S. Ingemann, ud med nogle af e nye og ind med andre nye til børne- og ungdomsgudstjenester. Ros til kommissionens "relativt konservative linje". **Forum Rytme i Kirken**: Godt med nye salmer til mange lejligheder, foreslår supplerende rytmiske melodier og nye rytmiske salmer. **Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer**: Bevar nogle af de salmer, der foreslås udskiftet. Foreslår 49 nye salmer, heriblandt syv af Hans Anker Jørgensen, ud med Stub og udvid salmenumrene til 800, ingen tilbageføring af sproget. **Tidehvervs Salmebogsudvalg**: Uændret 1953-udgave, men udgivelse af salmebogstillæg. **Kirkefondet**: For få nye salmer, og optagelse af udenlandske salmer, imod tilbageføring, kun tekstdelen skal autoriseres , ikke salmerne. **Børne- og ungdomsorganisationer**: Hele menigheden har brug for salmer i nutidig tekst og toneleje, 26 nye salmer skal med, plads til mange musikgenrer i gudstjenesten. **Kirkelig Fornyelse**: Udgivelse af salmebog stilles i bero, men er udgives et tillæg. **Den Grundtvigske Salmebogsgruppe**: Ny salmebog udsættes en årrække, og der udgives et autoriseret prøvetillæg med nye salmer. **Indre Mission**: Solidt arbejde, ønsker ikke sproglige tilbageføringer, visse udeladte gamle og nye salmer skal med. **Samfundet Dansk Kirkesang**: Lad 1953-salmebogen være i fred og supplér med et tillæg for dem, der ønsker det. **De otte (højrefløjens organisationer)**: Solidt arbejde, men ingen egentlig fornyelse, flere salmer med vækkende og bevarende aspekt ønskes, pas på finkultur, godt med bibelske salmer og K.L. Aastrup.[50]

---

[49] *Kristeligt Dagblad* 8 dec 01, interview ved Claus Vincents "Et slag for den danske salmesang"
[50] *Kristeligt Dagblad* 8 dec 01, artikel ved Claus Vincents "De har svaret om salmebogen"

Endelig skriver *Kristeligt Dagblads* ansvarshavende redaktør, Erik Bjerger, i dagens leder under overskriften "En ny salmebog": Folkekirken bør have en ny salmebog. Kirkeminister Tove Fergo fra Venstre er i tvivl, for hun mener ikke, at der er noget folkekrav bag. I torsdags mødtes hun med Københavns biskop, Erik Norman Svendsen, der er formand for Salmebogskommissionen, og efterfølgende fastholdt kirkeministeren, at der skal være et ønske fra befolkningen om en ny salmebog, for at den kan udgives. Men hvad forventer kirkeministeren? Fakkeltog gennem det indre København af militante kirkeaktivister, der under ministerens vindue kræver en ny salmebog indført? Boykot af højmessen i protest mod den gamle salmebog? En folkeafstemning om sagen? I tirsdags offentliggjorde vi her i avisen en undersøgelse, der viser, at halvdelen af landets menighedsrådsformænd ønsker en ny salmebog. 38 procent er imod. Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer har sagt, at den ubetinget støtter udgivelsen. I dag kan man læse, at hovedparten af de 1700 høringssvar, som flere tusinde mennesker i landets sogne og en række af de kirkelige organisationer har arbejdet med som reaktion på forslaget til ny salmebog, understøtter ønsket om fornyelse. Hvis Salmebogskommissionen ikke vil lytte til de mange reaktioner på dens forslag, kunne man forstå ministerens forbehold. Men kommissionens formand har netop sagt, at den vil lytte. Derfor kommer der flere nye salmer med i forslaget, end oprindelig tænkt. Derfor bevares flere af de salmer, der stod til at ryge ud. Og derfor opgives hovedparten af de mange tåbelige tilbageskrivninger af gamle salmer til det originale, men ofte uforståelig sprog. Ialt saneres 100-150 af de salmer, som stort set ikke synges længere, ud af salmebogen og erstattes af andre for det meste nyere salmer. Det er svært at se, at det ikke skulle være en forbedring. Men når det gælder folkekirken, vil der aldrig kunne mobiliseres et folkeligt manifesteret krav om forandring. For mange hænger jul og folkekirke sammen, og det skal der som bekendt ikke røres ved. Men skulle denne ukvalificerede folkelighed bestemme, døde kirken. Den lave kirkegangsprocent vidner om et svigtende folkeligt engagement i det løbende kirkeliv. Selv de nye åndelige strømninger og tidens optagethed af det religiøse går i vidt omfang uden om kirken. Derfor skal der forandres for at bevares. En folkelig tilslutning til folkekirken fordrer, at kirken forandrer sig og tilpasser sig de nye tider. En del af en sådan forandring og tilpasning er udgivelsen af en ny salmebog. Mange unge forstår i dag hverken sprog eller stil i de gamle salmer. En ny salmebog udgives ikke for de ældre generationers skyld, men for at bygge bro til de yngre, som ikke finder vej til kirken. Derfor er det - sagt med Venstres valgslogan - tid til forandring"[51]

"Fanden er løs"

Under overskriften "Fanden er løs" tog *Fyens Stiftstidende* Tove Fergos håndtering af salmebogs op i sin leder 9. december: "Man skal aldrig gøre en officer til forsvarsminister eller en præst til kirkeminister. Sådan lyder en gammel regel - for de har for mange bindinger og forudfattede meninger. Havde Anders Fogh Rasmussen holdt sig det for øje, havde han været sparet for i dag at måtte se en åben konfrontation med store dele af den danske folkekirke i øjnene. For en krig vil bryde ud, hvis den nye kirkeminister, pastor Tove Fergo, gør alvor af at stoppe arbejdet med en ny salmebog. Ikke uden grund kaldte *Politiken* forleden Tove Fergo for "et løsgående hovsamissil". Ingen bemærkning fra nogen af de nye ministre har vakt så stor opmærksomhed som Fergos pinlige attentat mod den nye salmebog. Kirkeministeren har sået vind - men hun vil høste storm, hvis hun ikke sadler om. Man kan selvfølgelig undre sig over, at en ny salmebog kan skabe så stort postyr. Specielt da der slet ikke er tale om en ny, men blot en justering af en gamle. Forklaringen er, at næsten alle har et forhold til salmer - tænk på julen - og at kirkeministeren truer med at gøre brug af en ret, hun formelt har. Men reelt har hun den

[51] *Kristeligt Dagblad* 8 dec 02, leder af Erik Bjerager "En ny salmebog".

ikke. Folkekirken er nemlig ikke bare et forvaltningsvæsen som postvæsenet. Kirken har nogle såkaldte indre anliggender. Blandt dem salmebogen, som kirkens minister skal holde fingrene fra. ... Ikke alle i folkekirken er enige om, at der efter 50 år er brug for en ny salmebog. Nogle mener, som kredse omkring bevægelsen Tidehverv, at evig stilstand ikke er død, men liv - men alle demokratiske spilleregler er fulgt. En énstemmig kommission står bag det forslag, der nu foreligger efter 10 års arbejde. Forslaget har været til høring i alle relevante kredse, og der er indsendt næsten 1700 høringssvar. Blandt andre har alle menighedsråd haft lejlighed til at udtale sig. Og svarene samler sig om få kritikområder, som kommissionen har erklæret sig rede til at rette sig efter. Noget tyder på, at kirkeministeren også godt ved, at hun har trådt i et spinatbed, og at hun søger en måde, hvorpå hun kan få foden trukket til sig - blandt andet ved at foreslå nye høringer. Det kan man jo godt. Således vil det være naturligt at lade landets biskopper og Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer udtale sig på ny. Men så må det også slutte. Fatter ministeren ikke selv, hvor farlig en galaj hun er ude på, må andre - for eksempel regeringschefen - minde hende om Staunings ord til sine nyslåede kirkeministre: Hold for alt i verden fred med de hellige. For ellers er Fanden løs"[52].

Debatten for og imod

Mandag 10. december offentliggjorde *Kristeligt Dagblad* en række læserindlæg om salmebogssagen. Marianne Olsen bakker i sit indlæg den nyudnævnte minister op, idet hun skriver, at "En provst i København er blevet vred på den ny kirkeminister, fordi hun vil standse arbejdet med den ny salmebog. "Med sin egen meget private mening kaster hun vrag på hele den proces, som nu er ved at føre til en ny salmebog - i øvrigt før hun kender det endelige resultat!" fnyser provst Anders Gadegaard i Kristeligt Dagblad den 29. november. Og fordi kirkeministeren har tilladt sig at stille spørgsmålstegn ved nødvendigheden af den "fagligt højt kvalificerede" kommissions arbejde ser provsten i ånden, hvorledes "det nuværende forhold mellem kirke og stat har talte dage", når nu ministeren ingen sans har for kirkens egne interne processer. Nu kommer Tove Fergo jo fra et parti, som støtter det private, frie initiativ, så at hun her blot følger partiets linje, skal vel ikke lægges hende til last, men selv om dette ikke havde været tilfældet, burde Anders Gadegaard ikke fare i flint over, at hun dømmer "ud fra sin egen private mening." Alt ved kommissionen og dens forslag er nemlig i høj grad privat. Den blev nedsat, fordi daværende kirkeminister Rechendorff havde en meget privat mening om, at der var brug for den. Og selv forslaget er i høj grad et resultat af de fagligt højt kvalificerede medlemmers meget private meninger. Man kan blot nævne den københavnske biskops private hang til hardcore Kingo, KFUM ogK's private hang til spejdersange i gudstjenesten og et følerisk bønsliv. Det sidste kommer til udtryk i den ulidelige bønnedel, som er uanvendelig for almindelige folkekirkedanskere, blandt hvilke jeg selv hører til. Der er også nogle i kommissionen, der har haft en privat hang til Lisbeth Smedegaards uforståelige sprog, hvor vingeskudte fugle florerer sammen med blanke knopskæl i vinterdrømme. endvidere har kommissionen haft et privat korstog at føre mod det nationale, så det omtrent er blevet udslettet fra både salme- og bønnedel. Debatten om forslaget har i øvrigt afsløret, at der er en del, som - helt privat - deler kirkeministerens egen meget private mening, så før provsten begynder at fable om adskillelsen af kirke og stat, skulle han nok undersøge, om ikke dette ønske er hans eget meget private"[53]

---

[52] *Fyens Stiftstidende* 9 dec 01, leder "Fanden er løs"

[53] *Kristeligt Dagblad* 10 dec 01, indlæg ved Marianne Olsen, Fredericiagade 51, 2.2. København K "Den "private" salmebog"

Positiv over for Tove Fergo er også Bodil Hindsholm Hansen.: "Så fik vi ny kirkeminister med blæst om fra starten! For Tove Fergo, den ny kirkeminister, vovede at løfte låget på den lukkede salmebogsdebat. ... Kirkeminister Tove Fergo skal også have tak for sine fodfejl, for hun har tilladt sig at gøre opmærksom på det, som mange andre også har påpeget: Det var ikke noget folkekrav om en ny salmebog, der satte forarbejdet til Salmebogskommissionen i gang. Det var et rent kirkeministerielt initiativ. I øvrigt i den forrige borgerlige regerings tid, hvor en hyperaktiv kirkeminister slet ikke kunne vente på, at det dengang helt nye Tillæg til Den Danske Salmebog blev prøvet af i menighederne. Da det umulige kommissorie til Salmebogskommissionen blev formuleret, havde mange danske kirker endnu slet ikke anskaffet tillægget! Større var behovet for fornyelse altså ikke! Og fornyelsen i forslag til Ny Salmebog er også til at overse. Ganske få nye salmer, men ingen af dem, som mine konfirmander elsker, derimod tilbageskrivninger af mange gamle salmer, så de bliver umulige at synge for almindelige mennesker, der ikke har en universitetsgrad i dansk eller teologi. Og så udelukkelsen af nogle af de gamle - i nogle kredse elskede - salmer. Tove Fergo har ret i, at det bliver en meget dyr pris, der skal betales for udskiftning af mange, mange salmebøger i kirkerne. Nu bedyrer Salmebogskommissionens formand, at Tove Fergos gamle yndlinge nok skal komme med, at tilbageskrivningen af de gamle salmer ikke bliver så voldsom, og der bliver også plads til flere moderne salmer. Tove Fergo skal have tak for, at hun pegede på, at det danske folk aldrig er blevet spurgt, om de ønskede en ny salmebog. Menighedsråd, der svarede sådan, fik at vide, at det var de ikke blevet spurgt om! De var kun blevet spurgt til den konkrete udmøntning i forslag til Ny Salmebog. Den let fornærmede Salmebogskommissionsformand er jo fuldstændig inhabil i denne sag! Det burde aldrig have været Salmebogskommissionen, der skulle bedømme kritikken af dens eget forslag og derefter vurdere, i hvor høj grad kritikken skulle indarbejdes i et nyt forslag. Så tak til Tove Fergo for en fodfejl, der kan sætte debatten i gang igen. Og hvis den nye kirkeminister kan overbevise Salmebogskommissionens formand om, at der efter moden overvejelse og mange justeringer kan udkomme en prøvesalmebog, hvor de nye salmenumre er afpasset med de gamle, og ingen akademiske tilbageskrivninger forhindrer os i at bruge de to salmebøger side om side, så skal hun have endnu mere tak for som kirkeminister at have afværget en katastrofe for folkekirken. Det er nemlig ikke kun et spørgsmål om økonomi - selvom det er alvorligt nok, men i langt højere grad et spørgsmål om endnu mere fremmedgørelse. Og fremmedgørelse og traditionstab har vi så rigeligt at kæmpe med i folkekirken i forvejen"[54]

Dette synspunkt er Birthe Lindved og Kai Bohsen ikke enige i deres åbne brev til den nye kirkeminister, hvor de skriver: "Kære Tove Fergo! Det var noget af en entre, du gjorde i Kirkeministeriet, hvor du spillede ud med, at det store arbejde, som Salmebogskommissionen gennem snart 10 år har gjort, måske var til ingen nytte, fordi folkekirken, efter din mening, nok i virkeligheden slet ikke har brug for en ny salmebog. Du siger, at du aldrig har mødt nogen, som har spurgt efter en ny salmebog. Sådanne udtalelser undrer os meget. Det er i hvert fald ikke sådanne røster og tanker, vi møder i omgangen med menigheden. I Ikast sogn anskaffede vi salmebogstillægget, da det udkom. Siden har vi ved de allerfleste gudstjenester sunget en, to og endda nogen gange tre salmer fra tillægget. Den almindelige opfattelse i menigheden er, at brugen af disse salmer har været med til at forny vores gudstjeneste. Og i arbejdet med konfirmanderne og deres forældre er ønsket om nye salmer meget udtalt. De synes, at mange af de gamle salmer har en sprogdragt, som de ikke længere forbinder noget med, ligesom de finder mange af melodierne kedelige. Der er især blandt de unge et stort ønske om flere rytmiske melodier. Du nævnte også ved din tiltrædelse som kirkeminister, at folk er utilfredse med, at Salmebogskommissionen foreslår, at visse gamle og sjældent brugte salmer skal udgå. Du nævner særligt tre,

[54] *Kristeligt Dagblad* 10 dec 01, læserindlæg af Bodil Hindsholm Hansen, sognepræst i Udbyneder-Kastbjerg, Århus Stift, kredsformand i Mariagerkredsens Radikale Venstre, "Fergos fine fodfejl"

nemlig "Nærmere, Gud, til dig" og "Jeg så ham som barn" og så en af Oehlenschläger, og da han kun har én i salmebogen, må det være nr. 632 "Lær mig, o skov, at visne glad". For det første bliver den sidste så at sige aldrig brugt, og på den anden siden er den på ingen måde nogen teologisk sværvægter. Tværtimod! den giver adskillige associationer i retning af reinkarnation, og det er os bekendt ikke ligefrem det, vi hverken lærer eller tror i folkekirken. Efter vores mening bør den absolut glide ud af salmebogen. Hvad de to andre angår, stiller det sig lidt anderledes. For et første har Salmebogskommissionen for længst meddelt, at de igen er taget med i forslaget til en ny salmebog. Der er et markant folkeligt ønske om at have dem i salmebogen, selvom de bestemt heller ikke hører hjemme blandt det mest solide gods. Vi kunne f.eks. ønske, at Salmebogskommissionen vil sørge for, at den græske hedenske tankegang i "Nærmere Gud til dig" om sjælen, der løfter sig fri fra kroppen ved døden, måtte blive omskrevet til mere forsvarlig kristen tale. men ellers vil vi sige, at de fleste af de salmer, som foreslås udeladt, er salmer, der kun sjældent eller aldrig bliver brugt. Hvorfor skal de så fylde i en salmebog, hvor vi har meget mere brug for at have salmer fra sidste århundrede og fra nulevende salmedigtere? Hvis vi ikke får en ny salmebog nu, tror vi, tiden er forpasset til igen at få en fælles salmebog for hele den danske kirke. Det vil vi se som en ulykke. Vi synes også, at det vil være en hån mod de mange, mange mennesker ud over landet, som igennem lang tid har arbejdet meget seriøst med salmebogsforslaget. Det er over 50 år siden, vi sidst fik en ny salmebog. Der er løbet meget vand i havet siden. Der er sket meget både i kirke og folk. Venstre gik til valg på "tid til forandring". Det er tiden også inde til i folkekirken - ikke mindst på salmeområdet. Du nævner også en økonomiske byrde, som udgivelsen af en ny salmebog vil medføre. Pengene kan bruges bedre, siger du. Og det kan man naturligvis diskutere. Men det er jo menighedsrådene, der beslutter, om der skal indkøbes nye salmebøger. Det gør man i øvrigt med jævne mellemrum, fordi bøgerne ganske enkelt slides op. Hos os reparerer vi i øjeblikket på de gamle i håb om, at de så lige kan holde til den nye salmebog udkommer. Vi har brug for en ny salmebog ikke bare på salmeområdet, men bestemt også hvad angår tekst- og bønnebogen, hvor vi synes, at Salmebogskommissionen har fremlagt et meget flot forslag, som vi tror, rigtig mange vil kunne drage nytte af. Der vil således af flere grunde være megen fornuft i at investere i nye salmebøger til kirken, ligesom vi nu snart igennem flere år har set frem til at kunne anbefale konfirmanderne at ønske sig en ny og tidssvarende salmebog"[55].

Samtidig bringes en række kortere indlæg både for og imod Tove Fergos udmeldinger i salmebogssagen: Jakob Kjær skriver: "I debatten om en ny salmebog har tilhængerne især brugt som argument, at mange kvalificerede personer har arbejdet med forslaget i otte år. I mine øjne er det en grundlæggende fejl, at salmevalget er foretaget udelukkende af eksperter. Hvordan er det dog gået til? Ja ser man på kommissionens sammensætning, så er det iøjnefaldende, at der ikke er nogen lægmænd med. Det nærmeste, man kommer menigheden er en præst, en organist, en folkeoplyser. Jeg vil ikke bebrejde dem, at de er historisk interesserede, men i dette tilfælde har de ikke formået at prioritere kirkens liv frem for historien, eller måske har de ikke haft tilstrækkelig gennemslagskraft. Salmesangen er primært menighedens, men menigheden har ikke været repræsenteret i kommissionen. For vi lægmænd vil en ny salmebog, der kun har sympati i halvdelen af menigheden, give mange gener med at finde ud af, hvilken salmebog der synges efter, da mange menighedsråd næppe vi skifte til en salmebog, de synes dårligere om. I den situation, hvor vi nu er, ville det formentlig være én god ide at forelægge funktionærernes (kommissionens) forslag for et forum, der er nogenlunde repræsentativt for kirkegængerne, før man afgør forslagets skæbne. Det sidste henhører formentlig under Folketingets kirkeudvalg"[56].

---

[55] *Kristeligt Dagblad* 10 dec 01, læserindlæg ved lærer og sognemedhjælper Birthe Lindved og sognepræst Kai Bohsen, Ikast sogn, "Vi har brug for en ny salmebog"

[56] *Kristeligt Dagblad* 10 dec 01, læserbrev fra Jakob Kjær, Guldagergård, Guldagervej 4, Holsted, "Salmer for folket"

Flemming Baatz Kristensen og Per Aagaard skriver: "Til diskussionen om en ny salmebog vil undertegnede hermed fastslå, at der indledningsvis udgives et tillæg indeholdende de salmer, som Salmebogskommissionen i sit endelige forslag ønsker optaget i den nye salmebog, så menighederne kan få lejlighed til at afprøve disse salmer, før de endeligt optages i salmebogen. Vi mener ikke, at tanken om en ny salmebog skal skrottes. Og vi mener heller ikke, at det store og dygtige arbejde, som Salmebogskommissionen har udført, skal være forgæves. Der er, siden den nuværende salmebog udkom, skrevet overordentlig mange nye salmer. Og der er i vide kredse et stærkt og berettiget ønske om at få mulighed for at bruge nogle af disse i kirken, fordi de udtrykker sig i et nutidigt sprog, der forekommer mange lettere forståeligt end de gamle salmers. Men vi mener, det må være rimeligt, at menighederne får lejlighed til at lære disse salmer at kende og at afprøve dem i kirken, før de endeligt optages i salmebogen. Salmebogskommissionen udgav allerede 1996 et tillæg til salmebogen, men det svarer langtfra til kommissionens senere indstilling. Derfor ønsker vi, at et nyt tillæg kommer til at indeholde netop de salmer, og kun de salmer - som kommissionen efter den seneste revision vil foreslå optaget, samt eventuelt en liste over de numre i den nuværende salmebog, som ønskes udeladt. Dette tillæg kan så bruges sammen med den nuværende salmebog et år eller to eller fem eller mere - tidsrummet er ikke afgørende - hvorefter menighederne vil have langt bedre forudsætninger for at tage stilling til spørgsmålet om en ny salmebog"[57].

Provst Leo Kamstrup Olesen anbefaler en fornyet høring: "Det, som kendetegnede euroafstemningen for godt et års tid siden, var, at den største del af den politiske elite gik ind for euroen med fynd og klem, mens folket ved afstemningen viste, at det var imod. Når det gælder spørgsmålet om en ny salmebog, er størstedelen af den kirkelige elite som bekendt for. Men jeg har i mit daglige arbejde som præst og provst næsten ingen mødt, som synes, at det vi være en god ide med en ny salmebog - i hvert fald ikke i den udgave, som har været sendt ud til høring. Jeg ville godt viske den nye kirkeminister i øret, at hun også lader kommissionens reviderede udgave komme ud i en høring. En høring vil kunne ske uden de store omkostninger ved at lægge den på Kirkeministeriets hjemmeside. Der vil alle, som er interesserede i sagen, let kunne se den. Samtidig kunne hun lade sagen komme til "folkeafstemning" hos alle landets menighedsrådsmedlemmer. Det vil kunne give en stor sikkerhed for, om folkekirkens medlemmer synes, at en ny salmebog er en god ide, og om man er parat til at betale de store omkostninger ude i sognene, som en ny salmebog vil medføre. Jeg er ret sikker på, at det store flertal vil være imod. Altså være af en anden opfattelse end den kirkelige elite"[58].

Jørgen Jørgensen ønsker en debat om salmebogssagen, før det er for sent: "Hvis Tove Fergos indtræden i Kirkeministeriet i Den Danske Salmebogs 11. time kan betyde, at der omsider åbnes for en reel debat om det principielle spørgsmål: "Skal vi have en ny salmebog?", så vil jeg hilse det yderst velkomment. Den debat blev aldrig ført, og tilløbene til det blev mudret til i forslag til nye salmer, gamle salmer, tilbageføring og meget mere. At tidspunktet for den debat er yderst uheldigt er tydeligt. Det er klart, at de mange høringssvar og det store arbejde, der er lagt heri, gør det yderst problematisk at stoppe arbejdet hen mod en ny salmebog. Men jeg frygter, at mange høringssvar (mit eget - forholdsvis omfattende - inklusive) er indsendt ud fra filosofien: "Toget står ikke til at stoppe; der er så meget på spil, så alle sejl må sættes til, for at få produktet så godt som muligt". Altså ikke et ønske om at få en ny salmebog. Tværtimod. Det er beklageligt, at vi må konstatere, at tidligere kirkeministre eller biskopper aldrig åbnede mulighed for at få ført en principiel debat om projektet? Da først beslutningen om at ud-

---

[57] *Kristeligt Dagblad* 10 dec 01, læserbrev fra sognepræst ved Sct. Pauls Kirke i Århus Flemming Baatz Kristensen og tidl. provst for Århus søndre Provsti Per Aagaard "Test gennem et tillæg"

[58] *Kristeligt Dagblad* 10 dec 01, læserbrev fra provst for Sønderbro Provsti, København, Leo Kamstrup Olesen, "En kirkelig "euro"-sag"

sende det officielle tillæg var truffet, var toget sat i gang. Nu risikerer debatten imidlertid at drukne i det pragmatiske argument, at det er spild af ressourcer ikke at udsende en ny salmebog. Giv tid - og få debatten ført. Og lad eventuelt de mange høringssvar munde ud i det tillæg, som jeg klart fornemmer der er folkelig opbakning bag"[59]

Tid til forandring og fornyelse

På baggrund af den voldsomme debat om salmebogsspørgsmålet stillede medlem af folketinget og sognepræst ved Frederiksberg Kirke, Margrete Auken, følgende spørgsmål i Folketinget til kirkeministeren: "Vil ministeren oplyse, om hun i højere grad end Torben Rechendorff og Salmebogskommissionen har "den store majoritet af kirkens almindelige medlemmer" på sin side, når hun griber ind i Salmebogskommissionens arbejde, og finder ministeren det demokratisk tilfredsstillende, at beslutninger om kirkens indre liv afhænger af, hvad skiftende kirkeministre synes sådan helt privat?" I sin begrundelse for spørgsmålet henviser Margrete Auken til, at ministeren "i et svar til Politikens lederskribent den 5. december 2001 anfører ..., at Rechendorff 'egenmægtigt' nedsatte kommissionen, og at kommissionen ikke ved, om den har 'den store majoritet af kirkens almindelige medlemmer' på sin side. I den nævnte artikel anfører ministeren videre, at det er hende, der har kompetencen til at afgøre sagen, uanset hvad andre inden for folkekirken måtte synes"[60].

Samme dag bragte *Kristeligt Dagblad* en række yderligere læserbreve om salmebogssagen: "Der er nu sået tvivl om, hvorvidt vi skal have en "ny" salmebog", skriver Lars Peter Melchiorsen, " - selvom det med det nye vel er noget af en tilsnigelse, når hovedparten af salmerne går igen fra den nuværende salmebog eller er fra før 1900. Når man kun har kunnet bruge ret få nye salmer, så understreger det jo blot, at ingen kan skrive salmer, som f.eks. Grundtvig gjorde det. Det er komplet hybris overhovedet at tro, at man kan skrive salmer i dag. Og hvad skal den gode gamle folkekirke med alt de nynodens pjat såsom edb, rytmisk musik og alt det andet, som er en hån mod folk, fædreland og profeter og i øvrigt koster en farlig bunke penge? Næh, må jeg bede om, at vi beholder vort gamle kirkesprog, middelalderlige strukturer og velholdte romantiske bygninger, som folket holder af, selvom de ikke forstår ordene eller kan finde ud af, hvilket sogne de hører til. jeg mener, at folkekirken har det bedst som en mellemting mellem frilandsmuseet på Hjerl Hede og Den Gamle By i Århus. Det er med dyb beklagelse, at jeg har måttet konstatere, at alt det nyhedslefleri egentlig skyldes Luther himself, da han forårsagede Bibelen oversat til et sprog, folket forstod, og selv begyndte at skrive salmer. Det var en stor misforståelse, for det gammelkendte er efter min mening altid det bedste, og vil folk kunne forstå, hvad der foregår i kirken, så må de altså sætte sig ind i det (og i øvrigt har særligt de unge et forfærdeligt sprog, og de snøvler). Andet er til alt for stor ulejlighed. Jeg har det i det hele taget ganske godt med, at flertallet af medlemmerne kun har brug for kirken til festlige lejligheder (hertil hører i folkekirken især begravelser), og lad os for Guds (og kirkebetjeningens) skyld undgå, at vi får juletrængsel hele året rundt. Folkekirken er et fint sted, hvis bare der ikke er for mange folk - til gudstjeneste altså. Så er der sådant et fin ekko, når man synger. Lad os derfor stå vagt om vor gode, gamle folkekirke, så den kan gå uforandret og utilpas(set) ind i det nye årtusinde"[61].

---

[59] *Kristeligt Dagblad* 10 dec 01, læserbrev fra sognepræst Jørgen Jørgensen, Aabenraa, "Nye ideer".

[60] *Kristeligt Dagblad* 11 dec 01, nyhedsnotits "Spørgsmål om salmebog". Jfr. *Folketingstidende* for 12. december 2001, Spm. nr. S 56

[61] *Kristeligt Dagblad* 11 dec 01, læserbrev fra Lars Peter Melchiorsen, Tårnvej 1, Toftlund, "Bevar salmebogen!"

Mindre sarkastisk skriver Inger Lindboe: "Nu blander vi os - Lillian og jeg - to ældre damer, som har fulgt med i salmebogsudvalgsdebatten i alle årene. Hvorfor i al verden lader man ikke bare de salmer stå, som er der, og så lader salmebogen blive lidt tykkere? Med et tillæg af nye (udvalgte, hmm!) salmer? Hvad er der reelt i vejen for, at salmebogen lægger sig ud? Kender I for eksempel alle 19 vers af Grundtvigs "Dejlig er den himmel blå"? Nej, vel?! De bedste vers (sødeste, naiveste) er strøget - måske af et tidligere vi-ved-bedst-salmebogsudvalg. At de ni år skulle være spildt - sikke noget vrøvl. Både de implicerede og nogle af os andre har da fået meget ud af det. Og dette indlæg har intet med politik at gøre, vi er begge Enhedslistere!"[62]

Niels Bach, der ønsker fornyelse i folkekirken, skriver, at "Statsminister Anders Fogh Rasmussen (V) har i flere interview udtalt, at den nye regering vil gøre en forskel. Man må ved valget af kirkeminister notere, at det ikke er i dette ministerium, at regeringschefen har tænkt sig, at den største og mest markante fornyelse skal finde sted. Med Tove Fergo på denne post er der lagt op til, at udviking og fornyelse i folkekirken betragtes med al tænkelig skepsis. Med den nye kirkeministers udmelding om, at det ikke er sikkert, at der er behov for en ny salmebog, er en række reaktionære kirkepolitikere og ditto folkekirkepræster, og dem er der ikke så få af, kommet hen til skrivepultene i studereværelserne i de hyggeligt præstegårde rundt om i landet. Man kan nu læse i Kristeligt Dagblad, at det kun er Salmebogskommissionen, der interesserer sig for at arbejde for og med udgivelsen af en ny salmebog. ... Alt skal tilsyneladende blive ved det kendte. ... Der er nogle, for hvem det er vigtigt, at vi i folkekirken fornyr os, så vi kan nå ud til de mange, der i dag ikke er fortrolige med det, der foregår i kirken. Vi har i dag en salmebog, hvor ca 95 procent af salmerne er mere end 100 år gamle. Ingen salmer er under 50 år gamle. Jeg ser som kirkegænger frem til, at der kommer en ny salmebog. Det er nødvendigt med megen fornyelse i folkekirken. Vi skal have en offensiv folkekirke, der ser det som sin opgave at nå bredere ud. Det gøres blandt andet ved, at vi får en tiltrængt fornyelse i form af en ny salmebog"[63]

En yngre læser, Johs. V., 17 år, ønsker, at salmebogen bliver renoveret: "Kære Tove Fergo. Jeg kan kun lykønske dig med din post som kirkeminister, men jeg er ikke så lykkelig over din første beslutning med at afskaffe den nye salmebog, som jeg har ønsket mig siden min konfirmation den 10. maj 1997. Min mormor og morfar valgte at give mig penge til den nye salmebog, så jeg kunne købe den, når den blev udgivet. De 500 kr. har jeg passet og plejet i en bank indtil nu, hvor jeg ikke selv kan bruge dem til det, jeg vil. Hvad er meningen med galskaben. Vil du køre den danske folkekirke i sænk uden nogen fremtid. Ligesom man renoverer kirkerne, så de kan holde til sliddet, hvorfor så ikke renovere "sangbogen" i folkekirken. Intet holder evigt, med mindre det bliver passet og plejet. Arbejdet på salmebogen er gjort, hvorfor ikke fuldføre det?"[64]

I samme avis giver Poul Henning Fromsejer udtryk for sin utilfredshed med Tove Fergos salmebogspolitik: "Om vi skal have en ny salmebog, burde være et forlængst uddebatteret emne - og tiden er også forpasset med hensyn til, hvad man ønsker i den nye salmebog. Ifølge skriften er der en tid til at tie og en tid til at tale. Derfor er det yderst skuffende at opleve, at Birthe Rønn Hornbech nu sammen med sin partifælle, den nye kirkeminister, ønsker at stikke en kæp i hjulet på det længe ventede projekt (Kristeligt Dagblad den 1. december). - Ingen aner jo, om folket vil have den, siger Birthe Rønn Hornbech og føjer til: - Jeg taler med mange mennesker hver dag, men jeg har aldrig på mine mange møder rundtomkring hørt, at nogen savnede nye salmer i kirken. Nej, men som man råber i skoven, får man svar. Og måske har Birthe Rønn Hornbech slet ikke spurgt. Og hvad er det for kredse, Birthe Rønn

---

[62] *Kristeligt Dagblad* 11 dec 01, læserbrev fra Inger Lindboe, Sortedam Dossering 15, København N, "Tykkere salmebog"
[63] *Kristeligt Dagblad* 11 dec 01, Læserbrev af Niels Bach, Parkvej 29, Randers, "Fornyelse i folkekirken!"
[64] *Kristeligt Dagblad* 11 dec 01. Læserbrev af Johs. V., 17 år, Skolegade 11, Ansager, "Salmerenovation"

Hornbech færdes i? hvis ikke man vidste bedre, måtte man tro, det er helt ukirkelige kredse, de giver pokker i alle salmebøger. Jeg færdes også som præst i folkelige kredse - også i kredse, der, hvis det eksempelvis handler om en begravelsessamtale, ikke aner, at der kom en "ny" salmebog i 1953, de har stadig "Salmebog for Kirke og Hjem" med til samtalen. Eller jeg oplever, at en konfirmand beder mig om at skrive en hilsen i konfirmationssalmebogen, og opdager, at det er hans/hedes mors salmebog, han/hun har overtage, så moderens navn står med guldtryk på bagsiden - og dato m.v. - og salmebogen er ny og ubrugt. Den slags folkelige kredse ønsker bestemt ikke en ny salmebog, fordi folkelighed aldrig er blevet til kirkelighed. Kirken er altid bagerste vogn i sognet, sagde religionshistorikeren Vilhelm Grønbech. Det ville han nok ikke ubetinget have sagt i dag. Men visse kirkelige kredse gør - i forbindelse med salmebogsarbejdet - en ihærdig indsats for at hans ord fortsat skal gælde for fuldt pålydende. Var der forresten nogen, der i sin tid spurgte "folket", om vi skulle have en ny bibeloversættelse? Eller Den Nye Kirkebog (DNK) til de slet ikke så få millioner? Man taler om, at den nye salmebogs anskaffelse vil koste 60 millioner kroner for hele landet. Det svarer til to års budget for Roskilde Domsogn! Og hvorfor ikke bare for en enkelt gangs skyld ofre lidt ekstra på "kirkens liv og vækst", som den nye salmebog i høj grad kan bidrage til"[65].

Samtidig kunne *Kristeligt Dagblad* oplyse, at den nye salmebog ville blive en salgssucces: "Alle holder vejret efter kirkeminister Tove Fergos (V) forskellige udtalelser og venter på, om der kommer en ny udgave af Den Danske Salmebog, eller om menighederne skal fortsætte med den gamle. Uanset hvad der sker, så skal folkekirken have tegnebogen frem i løbet af et par år, for hovedparten af de 2200 menighedsråd har ventet i flere år med at erstatte de gamle, og i mange tilfælde udslidte, salmebøger, fordi de har ventet på den nye. Det vurderer forlagschef Peter Birch Petersen, det Danske Bibelselskab, som må konstatere et historisk lavt salmebogssalg sidste år på kun 4500 eksemplarer. bøgerne koster cirka 200 kroner stykket, og Bibelselskabet får ni procent af salget, så profitten er til at overskue. Det er skolen Det Kgl. Vajsenhus, som tager sig af resten af overskuddet, som går til skolens drift. Vajsenhuset har stadig eneret på udgivelsen af Den Danske Salmebog, det såkaldte kongelige privilegium, og har ansat Bibelselskabet til at stå for trykning, distribution og salg. - Vores salg af salmebøger udgør kun halvdelen af niveauet for to-tre år siden. Det er helt klart, fordi man rundt om i kirkerne afventer situationen. Hvis ikke der kommer en ny udgave, så vil der helt sikkert opstå et øget salg af den gamle, siger Peter Birch Petersen. Den samme melding lyder fra en anden kant af branchen. Bogbinder Jan Kjær i Randers reparerer som en eneste i landet i større stil de gamle salmebøger. - Alle venter og spørger, hvornår der sker noget. Det kan jeg jo ikke svare på. Men mange af menighedsrådene vælger at få de gamle repareret, så de kan holde nogle år endnu, og sådan har det været de sidste tre-fire år, siger Jan Kjær, som på den baggrund venter, at uanset om det bliver en gammel eller ny udgave af salmebogen, skal mange menighedsråd i de næste år købe nye eksemplarer. Salmebøger har kun en begrænset levetid, alt efter hvor meget de bliver brugt. Jan Kjær vurderer, at en salmebog højst kan repareres to gange. Bøgerne får nyt bind, limet løse sider fast og får skåret de misfarvede kanter af hele vejen rundt. Anden gang det sker, nærmer man sig betænkeligt ordene i salmeteksterne. Derfor kommer en vurdering af et øgede salg af en eventuel gammel udgave an på, i hvor god en standard salmebøgerne er i dag. Det ved ingen præcist. Det kan kun blive et gæt, hvor lasede kirkernes nuværende salmebøger er, og hvornår og hvor mange man synes, der skal skiftes ud, siger Peter Birch Petersen. Prisen på et nyt eksemplar af Den Danske Salmebog, hvad enten det er den gamle eller den nye udgave, bliver stort set det samme som i dag, vurderer Peter Birch Petersen. På den nye udgave vil der ligge en ekstra udgift på 20 kroner pr. eksemplar i royalties, men det er Vajsenhusets prispolitik, at en salmebog til brug i kirken helst ikke

[65] *Kristeligt Dagblad* 11 dec 01, indlæg ved Poul Henning Fromsejer, sognepræst ved Roskilde Domkirke, Dronning Margrethes vej 23, Roskilde, "Som man råber i skoven .I."

skal over de 200 kroner. Bibelselskabet har lavet et overslag på de fire første års salg af en ny udgave af salmebogen. Man regner med, at der bliver solgt 200.000 eksemplarer til kirkerne, og dermed er det samlet salg på 40 millioner kroner, inden bibelselskabet og Vajsenhuset har fået hver deres"[66]

Salmebogen i Folketinget

Dagen efter, 12 december, fandt den forespørgselsdebat i Folketinget, der er omtalt ovenfor med citat af folketingsmedlem **Margrete Aukens** spørgsmål til kirkeministeren[67]. Kirkeminister **Tove Fergo** svarede: "Jeg vil gerne understrege, at der er en lang tradition for, at den retlige regulering af kirkens indre anliggender i form af autorisation af bibeloversættelser, ritualer, salmebøger m.v. sker ved kongelig resolution efter indstilling fra kirkeministeren. Kirkeministerens indstillinger om disse spørgsmål har hidtil og vil også i fremtiden blive udøvet på grundlag af indstilling eller rådgivning fra bl.a. teologisk sagkundskab, f.eks. i form af betænkninger fra udvalg, indstillinger fra biskopperne og efter en folkelig høring. Det, jeg har sagt i forbindelse med min tiltræden som kirkeminister, er, at jeg vil sætte mig ind i alle de mange høringssvar, der er kommet vedrørende den nye salmebog. Det er vel også, efter hvad fru Margrete Auken mener, et godt princip, at man som ansvarlig på et område enten som folketingsmedlem eller som minister sætter sig grundigt ind i det, borgerne har reageret på, altså læser høringssvarene igennem. Det er det, jeg har sagt, det er det, jeg har meddelt, og på baggrund af det vil jeg så efter rådgivning fra kommissionen, efter den indstilling, der måtte komme med, træffe beslutning vedrørende salmebogen. **Margrete Auken** (SF): Nu spurgte jeg jo sådan set ikke, hvad ministeren ville med salmebogen. Jeg spurgte om noget andet, nemlig ministerens påberåbelse af, at man kunne vide noget om, hvem der havde den store, folkelige opbakning. Det var sådan set den sætning. Jeg vil sige, ministeren kom jo lidt hurtigt ud, det var jo med en balletdansers præcision, at ministeren fik sat tæerne ned på det ømmeste punkt ved at komme og spille pave her og sige, at jeg synes nu sådan og sådan, og med en klar afsløring af, at ministeren ikke havde sat sig ind i tingene, bl.a. fordi nogle af de, ikke specielt gode, men dog altså folkelige salmer, som ministeren efterlyste, jo var kommet med igen. De af os, der havde fulgt sagen, var fuldstændig klar over det og havde fulgt forløbet i det. Men det foruroligende i sagen er såmænd ikke, at det foregår med den uforberedthed, for det er jo sådan set en gave til os andre, der gerne vil have demokrati i kirken, og ikke er så bange for demokrati, som Venstre normalt plejer at være i kirkesammenhænge. Det var jo en vidunderlig illustrering af, at det, vi jo har i den danske folkekirke, er, ja, man kan kalde det oplyst enevælde, man kan altså også sige, det udvikler sig til ganske uoplyst enevælde eller forholdsvis formørket diktatur. Men der er ingen garanter for, at det bliver anderledes. Hvis ministeren f.eks. fremturer med at sige, at nu skal der først gå meget lang tid, nu skal hun sidde og læse 1.700 høringssvar, og jeg går så ud fra, at det *er* 1.700 høringssvar, så vil det jo altså tage 100 år og en madpakke, medens menighederne rundtomkring sidder og venter på, at den salmebog skal komme. Ministeren sidder og læser 1.700 høringssvar, og så kommer hun måske med en eller anden uforgribelig mening om, at hun synes nu et eller andet. Så er det, jeg godt vil spørge ministeren: Er det ud fra ministerens egen baggrund en demokratisk tilfredsstillende proces, at det foregår på den måde? At ministeren har fuldstændig ret til at gøre sådan, kunne jeg ikke drømme om at bestride, for sådan er vores kirkeordning. Den danske folkekirke er det eneste kirkesamfund i Danmark, der ikke har religionsfrihed, hvor ministeren altså kan komme og sige, jeg synes nu noget andet, og så synes man altså

[66] *Kristeligt Dagblad* 11 dec 01, artikel ved Claus vincents "Salmebogen bliver en salgssucces"

[67] Folketingets hjemmeside, folketingsåret 2001-02, 2. samling. Møde nr. 7, onsdag 12. december 2001. Spørgsmål nr. S 56 - besvaret 12/12-2001. Jfr. *Kristeligt Dagblad* 13 dec 02, artikel ved Henrik Hoffmann-Hansen "Skarpt opgør om salmebogen", der refererede debatten i Folketinget uden at føje kommentarer til.

det, og så bliver det det. Jeg vil godt spørge ministeren, om hun selv synes med sin baggrund i Venstre osv., at det er en demokratisk tilfredsstillende proces. **Kirkeministeren** (Tove Fergo): Jeg ved ikke, hvad fru Margrete Auken i virkeligheden begrunder alle sine kloge ord med, og jeg troede også, at Socialistisk Folkeparti eller en repræsentant for Socialistisk Folkeparti var interesseret i at få så bred en debat om noget så væsentligt, en af de kronjuveler vi har i den danske folkekirke. Det er såmænd blot det, jeg som minister har taget initiativ til eller i hvert fald givet udtryk for var vigtigt at åbne for en debat. Tilsyneladende er er en utrolig trang til at få lov til at diskutere, tale om og argumentere for og imod en ny salmebog. Af de 100 breve, jeg på den korte tid, jeg har været minister, har fået, drejer de 95 sig om, hvor dejligt det er at få lov til at tale for og imod en ny salmebog. **Margrete Auken** (SF): Altså hvor jeg har min viden fra? Den har jeg, fordi jeg faktisk har beskæftiget mig med kirkeret i meget lang tid, og ud fra den baggrund jeg har, og jeg kan bl.a. henvise til en række redegørelser og ministerens egne ord, er det fuldstændig rigtigt, at der ingen demokratisk kontrol er med ministerens beslutninger. Så siger ministeren, og jeg synes i og for sig, at det er ganske frækt, at hun vil gerne tage initiativ til en folkelig debat. Jeg kan lige sige, at den debat har altså kørt over flere år. Jeg synes stadig væk ikke, at processen er tilfredsstillende, og jeg synes, at ministeren er en gave til os, der gerne vil have demokrati i kirken, for hun får demonstreret, med hvilken fuldstændig formørkethed man kan gå ind i det, og så har man magten. Hvis ministeren ønsker at stoppe salmebogen, har hun fuldstændig ret til at stoppe salmebogen - fuldstændig ret til det. Jeg er godt klar over, at fordi vi jo har et kirkesystem, som samtidig er kolossalt lobby-åbent, er der ingen tvivl om, at nu går hele lobby-apparatet i gang, og Venstre har jo - det kan jeg så sige, der er en række Venstrefolk til stede her - en stor tradition for, at når det kommer til kirken, ikke andre steder, at mene, at demokratiet udvikler en magtstruktur, har man sagt. Det er, fordi man jo normalt har haft en lobby-åbenhed til ministeren, som man måske ikke lige havde i tilfældet Torben Rechendorff, det er ganske rigtigt. Det var undtagelsesvis ikke Venstre, der bestemte, da Torben Rechendorff satte den proces i gang. Jeg vil godt spørge ministeren igen, om *hun* finder det tilfredsstillende. Jeg er helt enig i det er med den demokratiske debat, at et er godt af få en debat, men finder *hun* de vilkår, hvormed den beslutning skal træffes, demokratisk tilfredsstillende? Alle andre trossamfund i Danmark har lov til selv at bestemme, hvad for en salmebog de skal have, hvad for en liturg de vil bruge, alle disse ting, som ikke generer andre, altså deres indre liv har de da ret til selv at bestemme. Folkekirken er underlagt et vilkår, lad os kalde det et vilkårligt, om man så kalder det enevælde, tyranni eller diktatur, er jo så en smagssag, men vilkårlige beslutninger herindefra, og jeg synes, ministerens udtalelser indtil nu har afsløret, at det er den rene vilkårlighed, der afgør det. Jeg kan heller ikke komme med andre forslag til ministeren end måske at bevæge sig med en anelse mere ynde i sager, der er så betændte som den her, og så måske undersøge: Ville det ikke være tilfredsstillende, om vi kunne konstatere, at vi havde det store flertal på vores side? Det er kun én metode til, den hedder frie, hemmelige valg."

Derefter fortsatte meningsudvekslingen, hvori også folketingsmedlemmerne Jesper Langballe og Søren Krarup, begge Dansk Folkeparti, tog del, idet den skiftede emne til at handle om forholdet mellem stat og kirke. Jesper Langballe havde dog en enkelt bemærkning om salmebogssagen, idet han bl.a. sagde "Jeg vil gerne føje til, at jeg synes, det er noget utroligt hykleri, at det er helt i orden, at daværende kirkeminister Torben Rechendorff fuldstændig selvbestaltet, uden noget ønske fra kirkelig side, uden noget folkeligt behov, nedsætter en salmebogskommission, og når der så pludselig kommer en minister, der ser anderledes på det, er det enevælde eller diktatur."

Den 13. december havde sognepræsten på Rømø, Claus Helsbøl, et indlæg i *Morgenavisen Jyllands-Posten* om salmebogssagen[68]: "Hvor er det dejligt, at et danske folk har fået en ny kirkeminister, som ved, hvad hun taler om og ønsker, at tingene skal gro nedefra, og at det danske folk skal tages alvorligt. Rechendorffs hyperaktivisme og Lebechs kulturkristendom har vi ikke brug for i den danske folkekirke. Kirkeminister Tove Fergo behøver ikke skamme sig over sin klare udmelding omkring forslaget til ny salmebog, som hun ikke syntes pressede sig så voldsomt på. Men straks farer de næsten halv-inhabile og dybt involverede personer fra kommissionen og andre aktivistiske jubeltilhængere til at bryde ud i forargelsens kor. Det er som om, de er vant til at få deres vilje. Men sådan hænger det politiske kommissionsarbejde ikke sammen. Det er en arbejdsgruppe med fagfolk, som undersøger et fagområde og rådgiver minister, biskopper, folketing. En kommission bestemmer ikke. Det gør folket. Og folket - herunder menighedsråd, præster - er ikke blevet spurgt, om man ønsker en salmebog. Det, som de folkevalgte kun har skullet og måttet forholde sig til, var kommissionens forslag - ikke om selve sagen: skal vi have en ny salmebog? Den debat har vi da stadig tid til at have - alle, som ønsker at prøve denne eller hin salme, kan jo bare fortsætte deres eksperimenteren. Hele proceduren har derfor været fejlagtig grebet an fra starten. Nej. Lad os få et tillæg, som i en årrække kan anvendes - nedsæt en lille permanent salmegruppe, som løbende følger med i salmedigtning, kompositioner m.v., sørger for at de præster og menighedsråd, der ønsker det, kan anvende dem og sende dem ud på nettet. Og lad os så se, hvad der kan bære igennem efter en halv snes år. På den måde tager man det danske folk alvorligt, så vi kan få vores salmebog, hvis vi ikke kan undvære den. Kirkeministeriet bør sende salmebogskommissionens ændringsforslag ud til afstemning blandt menighedsrådene: Ønsker I en ny salmebog som foreslået?"

To dage senere gav sognepræst Morten Miland Samuelsen en situationsrapport fra Høje Gladsaxe i et læserbrev i *Berlingske Tidende*[69]: "Haraldskirken i Høje Gladsaxe har i mindst 15 år løbende brugt nye salmer i højmessen. Med det mener jeg ikke Ambrosius Stub, men Johannes Johansen, Inge Hertz Aarestrup, Lars Busk Sørensen - og især vore allermest elskede digtere: Holger Lissner og Hans Anker Jørgensen. Det jager ikke folk væk, men er med til at sikre en støt stigende kirkegang. Da forslaget til ny salmebog udkom, var der nærmest oprørsstemning hos os. Jeg holdt en 75-årig kirkegænger i hånden, mens hun med gråd i stemmen spurgte: "Kan vi så ikke synge den med de gamle tanter mere?" (Hans Anker Jørgensens "Du som gir os liv og gør os glade"). Menighedsrådet vedtog og førte til protokols, at hvis et forslag blev autoriseret, ville vi fortsætte med den gamle og tillægget - og samtidig begynde at udarbejde vort eget tillæg med alt det nye, der hele tiden kommer. Det bliver nok den sidste autoriserede salmebog - computere, kopimaskiner og overheads, storskærme og salmedatabaser på internettet kommer til at afløse. Men det er vigtigt, at den sidste autoriserede salmebog sender er klart signal: Folkekirkens gudstjeneste og teologi er levende og skyder nye skud. Det er ikke et museum dette her. Hvis Tove Fergo endelig vil høre flere meninger, så bed dog endelig samtlige menighedsråd om at træffe beslutning og foretage afstemning. Se, det ville være demokrati!"

Vajsenhuset, Bibelselskabet og pengene

Et af sidetemaerne i salmebogsdebatten var Det kgl. Vajsenhus' udgivelsesprivilegium og de deraf følgende indtægter. Mandag 17. december kunne man læse om dette aspekt i *Kristeligt Dagblad* ,

---

[68] *Morgenavisen Jyllands-Posten* 13 dec 01, indlæg af sognepræst Claus Helsbøl, sognepræst på Rømø, Havnebyvej 154, Rømø, "Det danske folk er ikke blevet spurgt"

[69] *Berlingske Tidende* 15 dec 01, læserbrev af Morten Miland Samuelsen "Salmebog med reel fornyelse"

dels på forsiden, dels indeni bladet på side 4. På forsiden[70] blev det oplyst, at "Det Kgl. Vajsenhus, som tilbyder skoleundervisning til børn af enlige forsørgere og forældreløse børn, kan se fremtiden trygt i møde. Det livsvigtige økonomiske grundlag i form af indtægterne fra salget af Den Danske Salmebog vil over en årrække være det samme, uanset om landet får en ny udgave af salmebogen eller ej, viser skolens beregninger. Vajsenhusets forstander, Martin Agerbak Madsen, lægger ikke skjul på, at det er en meget svær situation bare at skulle sidde og vente på en afgørelse. - Vi vil meget gerne have en afklaring på, hvad det er for et produkt, vi skal sende ud i salg, så vi kan komme i gang med planlægningen. Der vil nok være et større salg til at begynde med af en ny udgave af salmebogen, men set over en 20-årig periode vil indtægterne være de samme, bl.a. fordi produktudviklingen på en ny udgave økonomisk er meget voldsom, siger Martin Agerbak Madsen. Det Danske Bibelselskab, som indtil nu har været hyret af Vajsenhuset til at producere salmebogen, har dog beregnet, at et forventet salg på 200.000 salmebøger i ny udgave blandt de 2200 menighedsråd, vil give en samlet indtægt på 40 millioner kroner. Herefter vil salget falde kraftigt, når alle har købt, for så igen at stige og stabilisere sig. Bibelselskabet får ifølge den nuværende kontrakt med Vajsenhuset ni procent af salget, men når en ny kontrakt skal forhandles, for at producere de mange tusinde salmebøger, som skal bruges i de kommende år på grund af flere års pause i menighedsrådenes salmebogsindkøb, vil denne sats være et vigtigt emne, erkender forlagschef i bibelselskabet Peter Birch Petersen. - Men vi regner med at fortsætte samarbejdet, for der har ingen utilfredshed været hos nogen af parterne, siger Peter Birch Petersen. Vajsenhuset har gennem alle årene brugt Bibelselskabet som partner, men for et par år siden blev der stillet spørgsmål ved, om større dele af arbejdet skulle ud i offentligt udbud eller EU-licitation. Det er ikke nødvendigt, har Konkurrencestyrelsen nu svaret."

Inde i bladet uddybes oplysninger og synspunkter[71]: "Skolens [Det Kgl. Vajsenhus' skoles] forstander, Martin Agerbak Madsen, lægger ... ikke skjul på, at man prioriterer at kunne producere en salmebog billigst muligt, uden at skele til tidligere samarbejdspartnere. - Men vi har undersøgt de juridiske forhold omkring det nuværende samarbejde med Bibelselskabet, og der er intet i vejen for, at vi i de kommende år fortsætter med det. Det vil ikke være forkert ikke at lægge det arbejde, Bibelselskabet indtil nu har udført for os, i offentligt tilbud. Konkurrencestyrelsen har før været i tvivl om, hvordan det hang sammen med EU's regler. Vi behøver altså ikke at gå ud offentligt udbud, men hvem vi vælger til at lave salmebogen for os - hvad enten det bliver den nuværende udgave eller en ny - vil vi først endeligt overveje og offentliggøre, når [det] ligger klart, siger Martin Agerbak Madsen. Forlagschef ved Bibelselskabet, Peter Birch Petersen. bekræfter Vajsenhusets oplysninger, også at der ikke foreligger en kontrakt om produktion af en ny portion af Den Danske Salmebog mellem de to firmaer endnu. ... Menighedsrådenes indkøb af salmebøger er for tiden stort set gået i stå, fordi man har afventet den nye udgave af salmebogen, hvilket Martin Agerbak Madsen tydeligt kan se på bankbogen. Vajsenhuset kan ikke eksistere uden indtægterne fra salmebogssalget. - Vi er fra Vajsenhuset holdningsløse i forhold til indholdet af Den Danske Salmebog, men vi vil meget gerne have en afklaring på, hvad det er for et produkt, vi skal sende i salg, så vi kan komme i gang med planlægningen. Vi er afhængige af indtægterne fra salmebogen, fordi vi som tilskud til skolens drift kun får, hvad der svarer til 65 procent af, hvad en folkeskoleelev koster. Da salget af salmebøger altid er størst ved udgivelsen af en ny og derefter falder til et lavere, stabiliseret niveau, har vi lagt økonomien i skolens drift tilrette derefter. Men i de sidste fem år har der været tæret ganske betydeligt på vores ressourcer. Men vi skal helt ud i en utænkelig ny høringsrunde på 10 år, før vi får økonomiske problemer, siger Martin Agerbak Madsen. Peter Birch Petersen ser gerne, at Vajsenhuset vælger Bibelselskabet til at planlægge, tilrettelægge og lager-

[70] *Kristeligt Dagblad* 17 dec 01, artikel ved Claus Vincents "Vajsenhus sikker på indtægt fra salmebog"
[71] *Kristeligt Dagblad* 17 dec 01, artikel ved Claus Vincents "Salmebog skal ikke i offentligt udbud"

føre det nye oplag af Den Danske Salmebog. Trykningen og distributionen af de mange bøger vil under alle omstændigheder komme i udbud, for at en ny salmebog kan blive billigst muligt. - Selvfølgelig regner vi med at fortsætte samarbejdet med Vajsenhuset, hvilket meget tyder på, vi skal, for der har ingen utilfredshed været hos nogen af parterne. Det er klart, at Bibelselskabets procentsats af salget bliver et vigtigt tema i forhandlingerne, og at vi også har en smertegrænse, hvad den angår, siger Peter Birch Petersen. Bibelselskabet har dog også gode kort på hånden. Selskabet ligger inde med rettighederne til Bibelen, og derfra hentes traditionelt teksterne til menighedssalmebogen i f.eks. liturgien over gudstjenesten, tekstrækkerne og bønnerne, som er trykt bag i salmebogen. Det har været udslagsgivende for Konkurrencestyrelsens afgørelse, at Bibelselskabet og Vajsenhuset begge bidrager med gensidige ydelser til Den Danske Salmebog, så den derved også er fælles. Teksterne fra Bibelen, som Bibelselskabet har bekostet oversættelsen af, er så at sige selskabets egen produktion, og derfor kan man ikke tvinge den i udbud. Vajsenhuset kunne foretrække et andet forlag til at planlægge og producere salmebogen end Bibelselskabet, men i så fald skulle vedkommende forlag "købe" teksterne af Bibelselskabet, og så ville man økonomisk være lige vidt eller oven i købet komme til at stå over for en fordyrelse af salmebogen. Endelig har Bibelselskabet gennem de to parters mangeårige "monopol" det mest indgående kendskab blandt danske forlag til, hvordan man laver en salmebog bedst muligt. men opgaver som trykning og distribution - sidstnævnte bliver en kæmpeopgave - kan for den sags skyld godt henlægges til et anet EU-land. Så måske bliver de lutherske salmebøger til sin tid trykt i et katolsk land - det er da meget økomenisk."

Politisk paradenummer og menneskelig uforskammethed

En af de bedste kendere af dansk salmedigtning, universitetslektor Erik A. Nielsen have under overskriften "Stakkels kirkeministerium!" er indlag i *Kristeligt Dagblad* dagen efter[72]. Her skriver han: "Det er ikke bare et politisk paradenummer, men en menneskelig uforskammethed, når den nye kirkeminister nu overvejer at trække salmebogsforslaget tilbage. Igennem ni år har en stor gruppe af særligt kyndige mennesker på ministeriets opfordring afsat tid til at gennemføre den meget krævende arbejdsproces, udarbejdelsen af et sådant forslag kræver. Der er her tale om mennesker, som bl.a. er blevet opfordret, fordi de ved deres øvrige mere eller mindre offentlige arbejde har vist sig egnede til en sådan opgave. At udarbejde et salmebogsforslag er en proces, der kræver tusindvis af timer. Disse timer er ulønnede og følgelig stillet til rådighed gratis af udvalgets medlemmer, som formentlig alle har måttet lægge disse krævende præstationer oven i en i øvrigt krævende arbejdsdag. Alt, hvad ministeriet har skullet betale, er nogle rejseudgifter og diæter i forbindelse med mødernes afholdelse. Danske borgere har følgelig givet Kirkeministeriet en gave, som nærmest ikke kan gøre op i penge. Derefter har menighedsråd og enkeltpersoner over det ganske land gennemført en grundig og langvarig høring om forslaget, har ofret nye strømme af gratis arbejdstimer på ministeriets opfordring og leveret omfattende høringssvar tilbage. Som udvalget i endnu en serie krævende arbejdsdage har forsøgt at tage stilling til. Også denne ydelse kan den uforsagte kirkeminister nu skrotte med en magtfuldkommenhed, der savner ethvert gehør. Hvordan skal Kirkeministeriet fremover få højtkvalificerede mennesker til at levere kompetent arbejde på sådanne betingelser? Selv har jeg i tre omgange afslået at indtræde i Salmebogskommissionen, fordi jeg fra et fjortenårigt ubetalt arbejde i Liturgikommissionen ved, hvor skidt det ministerium behandler sine hjælpere. F.eks. lykkedes det under den ældre kommissions arbejdsperiode ministeriet at nægte at udgive en vigtig delbetænkning (om de gudstjenstlige læsninger), som var blevet udarbejdet på direkte instruks fra ministeriet. Argumentet var pengemangel. Og ved kommissionsarbej-

[72] *Kristeligt Dagblad* 18 dec 01, Indlæg af Erik A. Nielsen, Strindbergsvej 3, Valby "Stakkels kirkeministerium!"

dets afslutning lykkedes det som bekendt også ministeriet at få et meget omfattende arbejde totalt omgjort ved en hastekommission af håndkraftige biskopper. Jeg har selv under en konsultation med daværende kirkeminister, Torben Rechendorff (K), frarådet, at man skulle sætte dette salmebogsarbejde i gang. Men når arbejdet nu er udført med den umådelige investering af kræfter og kløgt, kan en minister ikke være bekendt at omgås det, som om hun overtager et ministerium uden nogen forhistorie og uden nogen forpligtelser til anstændighed og taknemmelighed. Kirkeministeren viser sig fra første dag rent ud sagt som en klumpedumpe uden mage (og konkurrencen er ikke ringe blandt hendes forgængere). Nu må jeg virkelig lykønske den danske folkekirke, som af angst for at få en såkaldt magtkirke afviste at tale om det kirkeråd, gruppen omkring "Kirkens mund og mæle" fremsatte for en del år siden. I stedet styres kirken nu reelt af en ideologisk rappenskralde, som Birthe Rønn Hornbech, et stædigvæsen som Tove Fergo og de to mullaher[73], der for mange år siden er holdt op med at høre efter noget som helst - og derfor er blevet belønnet med en plads i den parlamentariske forsamling. Kirken skulle forblive i sin ydmyge kristelige afmægtighed, netop fordi der så blev plads til dem, der nu sætter sig argumentløst og ugraciøst på magten. Det kan godt være, man skal have en tunge for at sidde i et parlament, men man skulle også helt have et par ører, og helst anbragt sådan, at lyden ikke fistrer ind ad det ene og direkte ud ad det andet."

Samme dag kunne man i dagbladet *Information* læse, at Margrete Auken, gift med Erik A. Nielsen, havde fortolket de *24 Julesalmer og Sange*, der netop var udgivet på Forlaget Bøegh illustreret med kobbertryk af 24 danske grafikere[74]

Bodil Hindsholm Hansen fik 22. december sit indlæg fra 10. december i *Kristeligt Dagblad* optaget i *Morgenavisen Jyllands-Posten* i en let redigeret skikkelse. Ny var hendes forundring over, at man havde bebrejdet Tove Fergo, at hun som minister trak på sine erfaringer fra et langt liv som sognepræst, og nogle betragtninger over prisen på den nye salmebog: "Tove Fergo har ret i, at det bliver en meget høj pris, der skal betales for udskiftningen af mange, mange salmebøger i kirkerne (i hjemmene er det til at overse; det beslutter folk jo selv - og de færreste vil købe en ny salmebog til hjemmebrug: Vi lever jo efter sækulariseringen har fortalt danskerne, hvad der er vigtigt at have. Det er ikke en ny salmebog)."[75]

Dagen efter, også i *Morgenavisen Jyllands-Posten*, bebrejder Benny Vindelev Tove Fergo de signaler, hun indtil da havde sendt som ny kirkeminister. Vi har "oplevet en kirkeminister, der strør om sig med bombastiske udtalelser, der rummer mere forbud end fornyelse. Forbud kirketællinger! Stop kirkeskatten. Skrot den nye salmebog. Den nye regering havde knap fået øjne, før TF en morgen tromlede frem i pressen med en personlig markering imod forslag til ny salmebog. Selv om hun har 'nedtonet' sin udtalelse efterfølgende, er det stadig et ildevarslende signal at begynde sin ministertid med at så kraftig tvivl om færdiggørelsen og fornyelsen af Den Danske Salmebog, som gennem en demokratisk arbejdsproces har været ni år undervejs. Der har været rig lejlighed til at komme med indvendinger. Det er en ministeriel misforståelse og stærk debatforvirrende, når en minister spiller ud med sit personlige salmesyn efter høringsfasens afslutning. Som om det er ministerens opgave at foranstalte sin egen lille salmeundersøgelse, jfr. adskillige læserbreve i landets aviser de seneste uger, der takker TF for hendes meninger om forslag til den nye salmebog. Det kan vise sig at blive et stort problem, hvis ministeren fortsat sammenblander sine præstesynspunkter og ministerforvaltning. ... En kirkeminister må naturlig-

[73] De to nyvalgte medlemmer af Folketinget, sognepræsterne Søren Krarup og Jesper Langballe, der siden 1960'erne har været fremtrædende medlemmer af kredsen omkring tidsskriftet *Tidehverv*.
[74] *Information* 18 dec 01, nævnt i artikel "Hårde pakker til anbefaling".
[75] *Morgenavisen Jyllands-Posten* 22 dec 01, indlæg af Bodil Hindsholm Hansen "Modig kirkeminister"

vis have holdninger. Et politisk engagement i den kirkelige debat er velgørende og kan i nogle tilfælde være med til at sikre en folkelig bredde. Men når det gælder den kirkepolitiske udvikling og fornyelse, er det afgørende at følge de grundlæggende spilleregler i forholdet mellem stat og kirke. Derfor kan man kun opfordre til, at TF taler lidt mindre og lytter noget mere. Det ligger ikke til præster. Men det er helt nødvendigt for kirkeministre"[76]

I en julebetragtning i *Information* den 22. december kommer Georg Metz også ind på salmebogssagen: "Ligeledes presser totalfarcen om den nye eller ikke nye danske salmebog sig fortsat på. En kommission sidder i det meste af ti år og slider med at udgive en ny dansk sang- og bønnebog. Den gamle har eksisteret i et halv hundrede år. Ministeren stabler sig op og mener i sin første embedsudtalelse ikke at kirkefaglige folk med forankring i Folkekirken på ni år har tænkt sig tilstrækkeligt bredt om. Kommissionen har modtaget et hav af mere og mindre kvalificerede responsa fra nær og fjern og bearbejdet dem med henblik på ikke at støde nogen fra projektet. Det gør man nødigt med en ny salmebog, for hvis plan der da heller ikke foreligger noget ligefremt revolutionerende. Herregud, det er den knaldhamrende danske folkekirke! En kulørt romanbog ville ikke have kunnet gengive forløbet. Kirkeministeren karakteriseres af indsigtsfulde som tidehvervspræst. I Folketinget sekunderes hun af - eller fungerede snarere som ekko for - de to nye Dansk folkepartitidehverspræstelevebrødspolitikere, fløjlsmaver kalder man vist populært sådanne, der beholder krave og gård og hæver fede gager i folketinget. Det skete, da ministeren harcelerede over SF-M. Aukens forargelse over salmebogshistorien. En sådan debat ville man jo ikke kunne lave i en revy uden at blive beskyldt for det rene plat"[77].

Folket er aldrig blevet spurgt

Anden Juledag, onsdag 26. december, havde Søren Kassebeer et stort interview med Tove Fergo i *Berlingske Tidende*[78]. Her kommer talen naturligt ind på salmebogssagen. "Kirkeministeren havde knap betrådt sit kontor i Frederiksholms Kanal første gang, før hun ragede uklar med salmebogskommissionen og dens formand, biskop Erik Norman Svendsen, der i foråret 2000 afleverede et forslag til en ny salmebog. ... Forslaget er senere blevet sendt til høring, og det var her, balladen tog sit afsæt, for Tove Fergo sagde ligeud, at hun først ville sætte sig grundigt ind i høringssvarene, før hun sagde ja eller nej til at give den nye salmebog sit blå stempel. Dermed mere end antydede hun, at resultatet sagtens kunne blive et nej. 'Jeg fik hele det her hylekor imod mig, fordi jeg var så fantastisk uforskammet at tillade mig at sige, at jeg aldrig har oplevet, at det var et folkekrav, at vi skulle have en ny salmebog. Men i løbet af min første måned som minister har jeg lært, at hvis du som kirkeminister siger noget, som meningsdannerne kan lide, så får du rygklap, og hvis du siger noget, som meningsdannerne inden for kirken ikke kan lide, så henviser disse meningsdannere til, at det er kirkens indre anliggende - altså noget, kirkeministeren ikke skal blande sig i. Man skal bare sige "ja og amen", for det er det, som denne gruppe mennesker ønsker'. Spørger man herefter Tove Fergo, hvem disse kirkelige meningsdannere er, griner hun og siger: 'Det er selvfølgelig biskopperne, og så er det jo også hymnologerne, salmebogsfornyerne, og så er det Margrethe Aukens mand, Erik A. Nielsen, der er ansat på universitetet og så pludselig råber op." Men vil Tove Fergo så ene kvinde sætte sig op mod sagkundskaben? 'Nej', siger hun, 'Jeg vil sende salmebogsforslaget ud til menighedsrådene og spørge dem, om de ønsker det eller

---

[76] *Morgenavisen Jyllands-Posten* 23 dec 01, indlæg af sognepræst Benny Vindelev, Mylius Erichsenvej 110, Aalborg "Ildevarslende signal"

[77] *Information* 22 dec 01, leder ved Georg Metz "Knaldhamrende jul"

[78] *Berlingske Tidende* 26 dec 01, interview ved Søren Kassebeer "Al magt til menigheden". citeret i *Politiken* 25 dec 01 "Minister: Menighedsråd skal vurdere salmebog"

ej, Hvis der så er flertal, vil jeg følge det, og hvis der er flertal imod, så vil jeg følge dét. Det skal være folket - dem, der har engageret sig i det her - som skal være med til at bestemme. Der er ikke én eneste lægmand i salmebogskommissionen. Folket er aldrig blevet spurgt." I anledning af interviewet udtalte Torben Rechendorff "sarkastisk" til avisen[79] at hvis det reviderede salmebogsforslag blev sendt til afstemning blandt menighedsrådene, ville det "være en exceptionel ny nåde at skabe salmebøger på i den danske folkekirke". Alle har allerede haft lejlighed til at give deres besyv med, "der er indkommet 1700 høringssvar, og hvis man ender med et nyt forslag, som kommissionen begribeligvis anbefaler, og som landets biskopper anbefaler, så er det ikke rimeligt at gøre mere."

Indlæggene for og imod kirkeministerens salmebogspolitik fortsatte med uformindsket styrke. 27. december skrev *Morgenavisen Jyllands-Posten*[80] , at "Kirkeminister Tove Fergos (V) forslag om at lade menighedsrådene afgøre, om folkekirken skal have en ny salmebog, modtages med præcist de samme blandede følelser, der har afspejlet den snart ti år lange debat om udskiftningen af den danske salmeskat. Formanden for Folketingets kirkeudvalg Birthe Rønn Hornbech (V) støtter kirkeministerens forslag: 'Menighedsrådene er aldrig blevet spurgt, om de er for eller imod en ny salmebog. De har kun udtalt sig om salmevalget. Der har aldrig været noget folkeligt pres for en ny salmebog. Sagen har været forkludret fra starten, salmebogskommissionen burde aldrig være nedsat, og jeg opfatter Tove Fergos forslag som et forsøg på at bløde op på det', siger Birthe Rønn Hornbech, som dog ikke vil udtale sig om, hvorvidt menighedsrådene også skal have det afgørende ord. Formanden for menighedsrådet ved Københavns Domkirke Karsten Fledelius er til gengæld lodret imod kirkeministerens forslag: "Den høring, der har været omkring forslagene til en ny salmebog, er efter min mening udtryk for en proces, som næppe kan være mere demokratisk", siger han til Ritzau. ... Formanden for kommissionen er Københavns biskop Erik Norman Svendsen. Hans rolle i sagen er kommet i kirkeudvalgets søgelys. Udvalget har bedt Tove Fergo svare på, om der er medlemmer af salmebogskommissionen, der gennem bestyrelsesarbejdet eller lignende har tilknytning til Det Kgl. Vajsenhus, der udgiver salmebogen. Erik Norman Svendsen sidder i direktionen for Det Kgl. Vajsenhus, foruden han er præsident for Bibelselskabet, som trykker og sælger salmebogen. Kirkeudvalget vil desuden have svar på, hvilke økonomiske fordele Vajsenhuset får, hvis den nye salmebog autoriseres".

Samme dag fyldte salmebogssagen igen godt i *Kristeligt Dagblads* spalter. Avisen kunne oplyse[81], at "med en ny idé om at sende den nye udgave af salmebogen til afstemning blandt landets menighedsrådsmedlemmer har kirkeminister Tove Fergo (V) formået at komme på kant med ikke alene Salmebogskommissionen, men også Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer og regeringspartneren Det Konservative Folkeparti. Det står klart, efter at ministeren i går i Berlingske Tidende foreslog at sende salmebogen til høring blandt menighedsrådene og derefter lade flertallet af medlemmer bestemme salmebogens skæbne. Over for Kristeligt Dagblad betoner ministeren, at ideen kun er under overvejelse, men at hun i øjeblikket anser det for den bedste løsning. - Jeg er som kirkeminister pålagt at være den, som indstiller til Dronningen, om vi skal have en ny salmebog. Til den beslutning føler jeg, jeg har brug for råd fra folkevalgte. Derfor er ideen at lade Salmebogskommissionen gøre sit arbejde færdig og derfor sende det færdige forslag ud til menighedsrådene, siger Tove Fergo. Ministeren begrunder sit forslag med, at hun er i tvivl om, hvorvidt flertallet af menigheder ønsker en ny salmebog. Hun påpeger, at menighedsrådene ikke blev spurgt, da daværende kirkeminister Torben Rechendorff (K) nedsatte salmebogskommissionen i 1990. - Jeg får mange breve fra folk, som ikke mener, der er brug for en ny

---

[79] *Berlingske Tidende* 26 dec 01, artikel ved Søren Kassebeer "Lægfolk skal vurdere salmebog", forsideomtale af det ovenfor citerede interview.

[80] *Morgenavisen Jyllands-Posten* 27 dec 01, artikel ved Jette Elbæk Maressa "Ny debat om ny salmebog"

[81] *Kristeligt Dagblad* 27 dec 01, artikel ved Morten Mikkelsen "Fornyet strid om salmebog"

salmebog. På det seneste har jeg dog også modtaget en masse e-mails fra FDF'ere, som gerne vil have en ny salmebog. Befolkningen er splittet. Hvad vil så være mere naturligt og i forlængelse af vores kirkelige demokrati end at lade flertallet afgøre sagen? spørger Tove Fergo. Hun understreger, at hun anser det for afgørende, at en ny salmebog bliver folkeeje, og at den er solidt forankret i de lokale menighedsråd. Formanden for Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer, Ejvind Sørensen, siger imidlertid til Radioavisen, at han er imod forslaget. Han henviser til, at salmebogsforslaget har været til høring, og at der allerede foreligger 1700 høringssvar, hvorfor han ikke mener, der er brug for en høringsrunde mere. Heller ikke Venstres regeringspartner, Det Konservative Folkeparti, kan støtte ideen. Ligesom partifællen Torben Rechendorff mener den konservative kirkeordfører, Knud Erik Kirkegaard, at en afstemning blandt menighedsrådsmedlemmer vil være en forkert måde at afgøre sagen på. - En Ny salmebog skal være i samklang med menighedsrådene, men jeg er meget betænkelig ved den proces, ministeren foreslår. Der findes ingen regler for, hvordan menighedsråd kan tages med på råd. Menighedsråd har forskellig størrelse, og derfor virker det ikke retfærdigt, hvis hvert medlem blot tæller én stemme, siger Knud Erik Kirkegaard. - Jeg vil være dybt betænkelig, hvis ministeren ender op med at manøvrere sig op i et hjørne, hvor hun er nødt til at forkaste et arbejde, som har stået på i mange år. For mig at se er der ingen tvivl om, at vi efter 50 år har brug for en ny salmebog, og der er ingen grund til at tro, der vil blive mindre diskussion, hvis vi udskyder den nye salmebog 10 eller 20 år, tilføjer den konservative kirkeordfører. Modsat regeringspartneren er regeringens støtteparti Dansk Folkeparti imidlertid tilfreds med kirkeministerens forslag: - Det er en fremragende ide. Her er en sag, hvor ministeren suverænt har afgørelsen, men hvor hun elegant vil overlade den til menighedernes folkelige repræsentanter, siger Dansk Folkepartis kirkeordfører, sognepræst Jesper Langballe. Meget tyder dog på, at menighedsrådene gerne vil have en ny salmebog. I hvert fald viste en meningsmåling, som Kristeligt Dagblad for nylig foretog blandt 340 menighedsrådsformænd, at 49,7 procent siger ja til en ny salmebog. 38,3 procent siger nej, mens 12,1 procent siger 'ved ikke'"

Formanden for Forum for Rytme i Kirken, Leif Rasmussen, skriver i et åbent brev til Tove Fergo, at "Venstre har ikke lagt skjul på, at de ønsker at privatisere dele af den offentlige sektor. Men at det også skulle gælde folkekirken er ganske nyt. Imidlertid ser jeg dine udtalelser om standsning af en ny salmebog som en lavine, der netop kan føre til en sådan privatisering. Inden for folkekirken vil man ganske vist kalder det noget andet, men din fraskrivelse af en ny salmebog rokker under alle omstændigheder ved balancen mellem stat og kirke. Hvordan nu det? Som en af de første handlinger i ministerembedet tilkendegiver du din egen manglende interesse i det salmebogsprojekt, der nu har været 10 år under vejs. Det har du selvfølgelig lov til som privatperson, men som kirkeminister blander du dig i kirkens indre anliggender. Og det oven i købet på baggrund af en offentlig høring med 1600 høringssvar. Få andre politiske tiltag har så stor en offentlig interesse. Vil en kirkeminister på den baggrund tvinge egne ideer igennem og dermed blande statsmagt, teologi og forkyndelse, ja, så er vedkommende fortaler for en adskillelse af stat og kirke, og det er vel ikke netop Venstres program? Og ganske almindelige demokratiske principper peger vil også på, at høringssvarene ikke bare skal læses, men også læses med vilje til indlevelse. Hvad mener de mange mennesker, enkeltpersoner, og store brede kirkelige grupper, der har gjort sig den ulejlighed at argumentere og kommentere salmebogsforslaget? Selv kunne jeg give mange gode grunde til, at vi behøver en ny salmebog, men skal her blot give én grund, som jeg tror, du forstår, da du jo også er præst. Det ville være meget nemt at trække de gamle prædikener op af skuffen hver andet år og genbruge dem. Muligvis er der også præster, de gør det, men som princip tror jeg, ingen kan gå ind for det. alene af den grund at dagen i dag er anderledes end dagen i går, og derfor bliver jeg nødt til, selvom det er den samme tekst, jeg skal prædike over, at bruge andre ord, at vinkle den andeledes, at fremhæve andre sider af evangelieteksten. Den Danske Salmebog er fuldt på højde med prædikenen, måske endda stærkere i vores bevidsthed, når vi taler om forståelse og tilgang

til det kristne budskab. Derfor skal en kommende salmebog også indeholde nye ord, nye vinkler. Derfor!"[82]

Holdninger og forfængelighed

Samme dag citeres fra *Fyens Stiftsbog* (2001) biskop Kresten Drejergaards bemærkninger i anledning af Salmebogskommissionens forslaget til ny salmebog: "Af de 117 nye salmer, som salmebogskommissionen har foreslået til den næste udgave af salmebogen, kan Fyens Stifts biskop, Kresten Drejergaard, kun pege på otte, som han umiddelbart gerne vil bruge. I en artikel i stiftets årbog skriver han dog, at der "kun" forsvinder seks af de salmer, han ofte benytter, og han glæder sig således over en "nettogevinst" på to salmer i den ny salmebog. I artiklen er Kresten Drejergaard mere kritisk, når det gælder Salmebogskommissionens forslag om at føre en række salmer af bl.a. Kingo tilbage til deres oprindelige form. Han mener, at det "i nogle tilfælde vil gøre salmerne næsten uforståelige. Det er en underlig ambition, som dårligt harmonerer med, at man også lægger vægt på at få moderne og letforståelige salmer med i en ny salmebog". Kresten Drejergaard peger desuden på, at Salmebogskommissionen godt kunne spare lidt på salmerne i den kommende salmebog. "Efter min opfattelse kunne man også gøre den nye salmebog lidt slankere. Der er ingen grund til i en salmebog at have næsten 800 salmer, hvoraf en meget stor del - måske halvdelen - ikke bruges i særlig høj grad" skriver han"[83].

I et indlæg, også i *Kristeligt Dagblad* for 27. december, bakker sognepræst Steffen Ravn Jørgensen kirkeministerens linje i salmebogssagen op: "Kirkeminister Tove Fergo (V) har været så åbenhjertig at meddele, at hun ikke blot ser det som sin opgave at være Salmebogskommissionens ekspeditionskontor. Hun vil kende det færdige resultat, inden hun afgør det videre forløb. Tænk, hun mener, at hun ikke med naturnødvendighed skal følge velmenende kommissioner, råd og nævns vurderinger, men forbeholder sig retten til at inddrage andre aspekter. Det har givet anledning til debat, herunder en række skingre indlæg, der afspejler, at ikke alle finder, at en kommission, som beskæftiger sig med folkekirkelige forhold, er underlagt de almindelige demokratiske principper. Salmebogskommissionen blev nedsat "ovenfra" af den tidligere kirkeminister Torben Rechendorff. Det skete ikke på baggrund af et stort folkeligt ønske. Kommissionen har nu arbejdet en årrække og fremlagt et foreløbigt udkast, der har fået en række reaktioner, som den i sit videre arbejde vil inddrage. Her er det så, at Salmebogskommissionen finder, at det, som den så når frem til, skal være den nye salmebog, hvor kommissoriet talte om "forslag til ny salmebog". Det kan meget vel tænkes, at forslaget bliver godt modtaget, ja at et flertal af menigheder hilser det velkomment. Men den mulighed foreligger også, at der i en demokratisk sammenhæng skal en mellemregning til, hvis resultat ikke er givet. Når regeringen, skiftende ministre og andre demokratiske organer nedsætter kommissioner, er det meningen, at et fagligt udredningsarbejde skal finde sted. Det kan naturligvis ikke undgå at farves af medlemmernes holdninger og forfængelighed - heller ikke når det gælder smagsdommere på salmer og høringssvar. Derfor er det naturligt, at en kommission inden for det kirkelige område respekterer de gængse demokratiske spilleregler og træder tilbage, når den har løst sin opgave. Folkekirken er udstyret med et veludviklet demokratisk organ, hvor de enkelte menigheder via menighedsråd kan vurdere en kommissions arbejde. Ofte ønsker menighedsråd at forholde sig til andet end regelbundne cirkulærer og administration af rådighedsbeløb og har stor interesse i menighedens trivsel. I anden offentlig forvaltning taler man om at høre brugerne, på

[82] *Kristeligt Dagblad* 27 dec 01, indlæg af Leif Rasmussen, formand for Forum for rytme i Kirken, Viborgvej 30, Fårvang, "Skal folkekirken også privatiseres?"
[83] *Kristeligt Dagblad* 27 dec 01, artikel af Leif Kiil Sørensen "Bispekritik af salmebog".

samme måde kan ministeren vælge at lade menighedsrådene bestemme. År tilbage diskuterede man den såkaldte Porvoo-erklæring, som drejede sig om, hvorvidt folkekirken skulle indgå et nærmere samarbejde med bl.a. den anglikanske kirke. Man ønskede at tillægge bispeembedet langt større betydning. En ekspertgruppe anbefalede, at folkekirken skulle tilslutte sig dette samarbejde. Menighedsrådene fik ekspertgruppens vurdering til drøftelse, og man valgte at afvise forslaget. Med en kvindelig biskop havde det også givet problemer! Arbejdet med Porvoo var ikke spildt, men til stor berigelse, idet opmærksomheden, forståelsen og kontaktten til andre kirkesamfund blev styrket. På samme måde har de seneste års debatter, præsentation af nye salmer i gudstjenester og ved sogneaftener skabt en god debat og interesse for menighedens salmer. Med kommissionens forslag er menighedsrådene godt rustet til at vurdere, hvad der tjener deres tarv"[84]

Dagen efter præsenterer *Kristeligt Dagblad* sine læsere for Karsten Fledelius' synspunkter i salmebogssagen[85]: "Der er slet ingen grund til at sende den ny salmebog til afstemning i landets menighedsråd, sådan som kirkeminister Tove Fergo (V) har foreslået det. For alle menighedsråd skal alligevel selv beslutte, om de vil tage en ny salmebog i brug eller ej i deres sogn. Det siger Karsten Fledelius, i offentligheden mest kendt som eksperter i forholdene i det tidligere Jugoslavien og det øvrige Balkan. Men desuden er han formand for menighedsrådet ved Københavns Domkirke samt formand for Distriktsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer og medlem af bestyrelsen for Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer. Karsten Fledelius undrer sig over, at Tove Fergo siger, at hun vil lade menighedsrådene afgøre, om den danske folkekirke skal have en ny salmebog. For det er allerede i dag sikret gennem lovgivningen. I paragraf 35 i lov om menighedsråd står nemlig i stykke 3: "Menighedsråd træffer beslutning om indførelse af nye autoriserede salmebøger og salmebogstillæg". Til Ritzaus Bureau siger Karsten Fledelius, at ministerens disposition derfor i bedste fald vil være overflødig og udtryk for en dobbeltprocedure, fordi det enkelte menighedsråd alligevel skal tage stilling til, om det vil udskifte salmebogen. Det indebærer muligheden for, at rådene også kan vælge at fortsætte med den gamle salmebog, samtidig med at andre menighedsråd ikke hindres i at tage en ny salmebog i brug. - Den høring, der har været omkring forslagene til en ny salmebog, er efter min mening udtryk for en proces, om næppe kan være mere demokratisk, og den foregik ikke mindst i menighedsrådenes regi. Derfor forstår jeg slet ikke, hvad ministeren mener, når hun siger at folket aldrig er blevet spurgt, anfører Karsten Fledelius. Ministerens tanker har vakt røre mange steder, men hun står ikke helt uden opbakning. Således har Dansk Folkepartis kirkeordfører, sognepræst Jesper Langballe, rost beslutningen om at lade landets menighedsråd træffe afgørelsen. Langballe peger på, at et er ministerens suveræne afgørelse, om danskerne skal have en ny salmebog. - At noget er lovligt, betyder ikke nødvendigvis, at det er hensigtsmæssigt, siger Karsten Fledelius og fortsætter: - Hvis kirkeministeren vælger at gå imod samtlige landets biskopper og salmebogskommissionen, vil der være tale om revolution fra oven og en tilsidesættelse af demokratiet i folkekirken. Man skal ikke glemme, at nok udnævnes biskopperne af Dronningen, men de vælges af menighedsrådene".

Et ægte demokratisk svar eller unødvendig overdemokratisering

[84] *Kristeligt Dagblad* 27 dec 01, indlæg af sognepræst Steffen Ravn Jørgensen, Sorø Klosterkirke, Asser Riigsvej 1, Sorø, "En skinger debat".

[85] *Kristeligt Dagblad* 28 dec 01, artikel ved Leif Kiil Sørensen "Ny høring om salmebog er overflødig"

Poul Henning Fromsejer, der allerede tidligere havde kommenteret salmebogssagen, skriver i et læserbrev i *Kristeligt Dagblad* den 29. december[86] , at "det er forbavsende, som den nye kirkeminister trækker menighedsrådene rundt i manegen, nu sidst med tanker om, at en "folkeafstemning" skal afgøre, om vi skal have en ny salmebog. Tove Fergo los os ellers forstå, at før hun kom med nye (uovervejede!) udspil, ville hun kigge på de 1700 høringssvar, der er indkommet. Det har hun nok opgivet i juletravlheden! Jeg er helt overbevist om, at vi skal have en ny salmebog. Jeg er også overbevist om, at vi får en ny salmebog. Derudover er jeg ret overbevist om, at hvis fru Fergo fortsætter i samme stil, som hun er begyndt, får vi også ret snart en ny kirkeminister".

Andetsteds i samme avis kunne man læse, at Tove Fergo "trods voldsom kritik fastholder ..., at landets 2200 menighedsråd skal spørges om nødvendigheden af en ny salmebog. - Det er vigtigt for mig som minister at få den vejledning, siger Fergo, der kalder en del af kritikken for direkte manipulation. - F.eks. siger Karten Fledelius, der er formand for menighedsrådene i København, at menighedsrådene allerede er blevet spurgt. Det er imidlertid ikke rigtigt. Alle menighedsrådene fik tilsendt tre eksemplarer af forslaget til en nye salmebog samt et brev, hvori der stod, at de kunne kommentere den, hvis de havde lyst. Men de blev ikke direkte spurgt, om de overhovedet ville have en ny salmebog"[87].

Samme dag bragte *Kristeligt Dagblad* i rubrikken "Ugens debatspørgsmål" to præsters svar på spørgsmålet: "Skal den ny salmebogs skæbne afgøres af landets menighedsrådsmedlemmer?"[88]: "**Ja**, siger Claus Thomas Nielsen, som er sognepræst i Stavning og Skjern Pastorat. Den tidligere kirkeminister Torben Rechendorff (K), der igangsatte salmebogsrevisionen, tilhører en spejderaktivistisk flok, de ikke overhovedet repræsenterer den danske befolkning. Medlemmerne af salmebogsudvalget er blevet en indgroet samling, og de er sikkert bange for, at alle de fine udvalgsmiddage og de fine hotelophold skal være spildte, hvis ikke der kommer noget ud af det årelange arbejde med salmebogsrevisionen. - Men fornyelse for fornyelsens skyld har det med at blive plat, og i dansk kirkeliv er fornyelse aldrig kommet fra toppen. Ved at sende spørgsmålet ud til menighedsrådene kan vi få et ægte folkeligt svar på, om vi virkelig skal bruge adskillige millioner kroner på en ny salmebog. - Jeg mener ikke, at der er noget behov i en tid, hvor der simpelthen ikke skrives gode salmer. Bortset fra den aktivistiske flok, holder de fleste danskere fast i det, de er fortrolige ved i kirken, og nye, dårlige salme vil blot øge fremmedgørelsen over for kirken. Jeg synes, at det er vidunderligt, at vi har fået en kirkeminister, der ikke er pot og pande med den moderne, topstyrede del af kirken." "**Nej**, siger Leif Andersen Vestergaard, der er sognepræst i Viby. - Det er en rigtig dårlig idé. Den nye salmebog har været undervejs i mere end ti år, og der er indløbet 1700 høringssvar til salmebogsforslaget. På demokratisk vis har der været rig lejlighed til at give sin mening til kende, og det vil være unødvendig overdemokratisering, hvis vi skal igennem endnu en runde, hvor menighedsrådene skal have salmebogen til høring eller afstemning. Hver gang man rører ved disse ting, opstår der en vældig debat i det kirkelige miljø, som det for eksempel også skete ved den nye bibeloversættelse, og det er urealistisk at tro, at diskussionen vil forstumme, blot fordi udarbejdelsen af en ny salmebog udskydes endnu en årrække. - Der er behov for også at få vores tid repræsenteret i salmebøgerne nu, og derfor vil det fornuftige være at give udvalget arbejdsro til at færdiggøre salmebogen. Problemet er formentlig blot opstået, fordi kirkeminister Tove Fergo (V) er blevet usikker på sin tidlige og meget ukloge udmelding om, at hun tvivler på, om der er behov for en ny salmebog og derfor nu vil sikre sig ved at høre menighedsrådene om deres mening".

---

[86] *Kristeligt Dagblad* 29 dec 01, læserbrev af sognepræst ved Roskilde Domkirke, Poul Henning Fromsejer, Dronning Margrethesvej 23, Roskilde, "Tid til forandring - igen!"

[87] *Kristeligt Dagblad* 29 dec 01, redaktionel notits "Kirkeminister fastholder ny høring".

[88] *Kristeligt Dagblad* 29 dec 01, "Ugens spørgsmål: skal den nye salmebogs skæbne afgøres af landets menighedsrådsmedlemmer?", interview ved Glen Winzor af Claus Thomas Nielsen (for) og Leif Andersen Vestergaard (imod).

Kommissionsformandens bestyrelsesposter

Morgenavisen Jyllands-Posten orienterer samme dag sine læsere om den sidste udvikling i salmebogssagen[89] og skriver, at "Biskoppen i København afviser, at han er inhabil, fordi han har flere kasketter på i sagen om nye salmebøger til folkekirken. .. biskop i Københavns Stift, Erik Norman Svendsen, mener ikke, at han er inhabil som formand for Salmebogskommissionen, selvom han også sidder i direktionen for Det Kgl. Vajsenhus, der udgiver salmebøgerne, og er præsident for Bibelselskabet, der trykker og sælger bøgerne. "Jeg føler intet habilitetsproblem. Jeg har modtaget nul kroner for ni års slidsomt arbejde i Salmebogskommissionen, og det er alene en politisk beslutning, hvor salmebøgerne skal udgives," siger Erik Norman Svendsen, der heller ikke får penge for at sidde i Det Kgl. Vajsenhus eller i Bibelselskabet. At der kunne være problemer med inhabilitet bliver antydet i spørgsmål fra Folketingets kirkeudvalg til kirkeministeren. Udvalget beder Tove Fergo (V) svare på, om der er medlemmer af Salmebogskommissionen, der også har tilknytning til Det Kgl. Vajsenhus, der driver et børnehjem for overskuddet fra salmebøgerne. Kirkeministeren har ikke taget stilling til problemet endnu. Kaj Bollmann, generalsekretær i Kirkefonden, der rådgiver menighedsrådene, har ikke været opmærksom på Erik Norman Svendsens dobbeltrolle før. Som biskop i København er man automatisk født ind i Det Kgl. Vajsenhus' direktion og i Bibelselskabet. "Det har ikke været rejst som et problem før, men folkekirkeligt set er det vigtigt, at man ikke kan beskyldes for at have flere interesser, siger Kaj Bollmann og pointerer, at det ikke er en mistænkeliggørelse af Erik Norman Svendsen, da der ingen personlig gevinst er involveret. Kaj Bollmann mener, at problemet måske falder ind under Tvindsærloven fra 1996, der siger, at det er forbudt at sidde i skolens bestyrelse, hvis man samtidig laver forretninger med skolen. Kirkeminister Tove Fergo finder den synsvinkel interessant og vil tage den med i ministeriets arbejde. I undervisningsministeriet arbejder kontorchef Henrik Køber med friskoleloven. I dag er Tvindsærloven ophævet, og de generelle regler om habilitet i friskoleloven er i stedet skærpet. Henrik Køber har svært ved at se, at Erik Norman Svendsens dobbeltrolle er et problem i forhold til friskoleloven, som særloven falder ind under. "Det ville være et problem, hvis et medlem af skolens bestyrelse varetager interesser uden for skolen, der er i modstrid med skolens interesser," siger Henrik Køber: "Men det gælder ikke her." I eksemplet med Det kgl. Vajsenhus vil børnehjemmet snarere få gavn af Erik Norman Svendsens arbejde i Salmebogskommissionen, hvis den nye salmebog altså kommer i produktion. Og det er, ifølge friskoleloven, tilladt. Et andet krav i loven er, at friskoler skal have andre indtægter end statstilskuddet, og det krav opfylder Det kgl. Vajsenhus, hvis det får indtægter fra salmebøgerne. Biskop Erik Norman Svendsen mener ikke, Det Kgl. Vajsenhus vil få et højere salg, hvis den nye salmebog bliver udgivet. "De sidste tre år er salget af den gamle salmebog nærmest gået i stå, fordi menighedsrådene venter på den nye salmebog. Derfor vil Vajsenhuset højst indhente de sidste års tab", siger Erik Norman Svendsen og påpeger, at hvis den nye salmebog bliver stoppet, skal den gamle version genoptrykkes, og så tjener Vajsenhuset på det i stedet."

I samme avis skriver Jakob Krøgholt i et læserindlæg om salmebogssituationen[90], at "kirkeminister Tove Fergo gav ved sin tiltræden utvetydigt udtryk for mistillid til arbejdet med en ny salmebog og antydede, at hun kunne tænke sig helt at standse projektet. Nu overvejer hun at lade menighedsrådene træffe den endelige afgørelse. Det vil være en vattet løsning, fordi hun dermed som ansvarlig minister skåner sig selv for at tage en besværlig beslutning. Lige nu sidder kommissionens medlemmer og gen-

---

[89] *Morgenavisen Jyllands-Posten* 29 dec 01, artikel ved Linda Bang Jessen "Kritik af biskop i sag om salmebøger"

[90] *Morgenavisen Jyllands-Posten* 29 dec 01, indlæg af Jakob Krøgholt, Åboulevarden 61, Århus C, "En vattet salmebogsløsning", trykt i *Kristeligt Dagblad* 7 jan 02 med overskriften "Menighedsrådet som buffer"

nemarbejder 1700 høringssvar, hvoraf mange siges at være særdeles kvalificerede, grundige og dermed omfangsrige. Når det arbejde er gjort, vil det oprindelige forslag formodentlig blive ændret adskillige steder, og dermed har forslaget været gennem en proces, der er forbilledlig, målt med en demokratisk alen. At lade menighedsrådene træffe afgørelsen forudsætter, at de påtage sig den opgave at sætte sig grundigt ind i det reviderede salmebogsforslag. Hvis de ikke gør det, vil rygter, tilfældige læserbreve og lokale pressionsgrupper komme til at spille en alt for dominerende rolle. Og man kan med føje spørge, om sådan et arbejde overhovedet indgår i de forpligtelser, menighedsrådsmedlemmer er valgt til at påtage sig. personligt er jeg ikke særlig betaget af salmebogsforslaget, men har fået megen respekt for kommissionens arbejde (som ægtefælle til et medlem, dog ikke derfor inhabil) og for den imponerende indsats, høringssvarene er udtryk for. Hvis ministeren nu skubber menighedsrådene ind som buffer i demokratiets misbrugte navn, viser hun mangel på respekt for alle implicerede: 1) for menighedsrådene ved at pålægge dem en skinopgave, 2) for kommissionen og høringssvarene ved ikke at ville forholde sig personligt til deres arbejde, 3) og for sit ministerembede ved at lade afgørelsen forplumre i skindemokrati. Som ansvarlig minister skal hun ikke skubbe aben over på andre, men må selv tage skraldet / rosen den dag, hun anbefaler / fraråder dronningen at underskrive forslaget".

Absurd komik

30. december svarede Erik A. Nielsen i *Berlingske Tidende* på Tove Fergos interview den 26: "i sit interview med Berlingske Tidende 2. juledag omtaler kirkeminister Tove Fergo mig som en universitetslærer, der er gift med Margrete Auken og (underforstået) følgelig ikke har nogen ret til at kritisere hendes håndtering af salmebogssagen. Jeg skal i den anledning gøre (hende) opmærksom på, at jeg i forbindelse med et årelangt arbejde i Kirkeministeriets liturgiske kommission, som medforfatter til debatbogen "Kirkens mund og mæle" og som forfatter til en meget omfattende salmeforskning har holdt op mod tusind foredrag om sådanne emner over det ganske land. Jeg har tre gange afslået at indtræde i Salmebogskommissionen på grund af mine nedslående erfaringer med Kirkeministeriet. Jeg har desuden umiddelbart forud for Salmebogskommissionens nedsættelse forestået to kurser med overskriften *Salmebogssituationen* på Præstehøjskolen i Løgumkloster og har følgelig - ganske uden min i øvrigt fortræffelig kones hjælp - fulgt sagen nøje. At Tove Fergo ikke ved dette eller ser bort fra det, bekræfter til fulde min opfattelse af, at vi i hende har fået en kirkeminister, der ikke kan diskutere på anstændige præmisser, og som har håndteret sine først sager med en klodsethed, som er opsigtsvækkende selv i Kirkeministeriet. Der kan formentlig forventes adskillig absurd komik fra den kant"[91].

Det er ikke alene salmebogen som kirkelig brugsbog, men også salmebogen som litterær samling, der indgik i debatten. Den 30. december skrev forfatteren Jannick Storm således til *Morgenavisen Jyllands-Posten*[92]: "Man kan da ikke blive ved med at diskutere en ny salmebog, når man ikke engang har fået styr på den gamle. Problemet er jo da ikke, om der skal optages er par salmer af K.L. Aastrup og et par digte af Sten Kaalø og Jørgen Gustava Brandt. Mens man til gengæld smider en stak af Brorsons ud. Det er mere hæderligheden, det drejer sig om. Engang, da der da var noget, der hed droit morale, kunne kan ikke komme afsted med at forvanske kunstneriske udtryk uden at bøde for det. Men det er åbenbart ikke noget problem for Vajsenhuset. Hér sjakrer man rask væk med noget af det bedste, dansk litteratur har skabt - salmerne. Det er bestemt ingen tvivl om, at Kingo, Brorson, Grundtvig osv. har

[91] *Berlingske Tidende* 30 dec 01, læserbrev fra Erik A. Nielsen, docent, dr.phil., Strindbergsvej 3, 2500 Valby, "Kirkeministerens klodsethed".

[92] *Morgenavisen Jyllands-Posten* 30 dec 01, indlæg af Jannick Storm, forfatter, Vennerslundvej 20, Nr. Alslev "Kvalmebogen"

skabt noget af den bedste poesi i verden. Og så laver nogle undermålere i en salmebogskommission uden omtanke det om, de ikke selv forstår. Man troede, at man havde en antologi af kristelig poesi, men det har man ikke. Ikke nok med at forkortelserne er legio, ændringerne i selve salmerne er også så utrolige, at man må ty til biblioteket, hvis man ikke tilfældigvis har arvet en psalmebog fra sin mormor og hører til den lykkelige generation, der kan læse gotiske bogstaver. Hvad skal man stille op med udtryk som "engle flagre bag sky i skjul", når man fra meget lille gik rundt om træet med sin bammelamme og sang "engle dale ned i skjul"? Når nu nogle af vore fremmeste poeter har påtaget sig at oversætte disse udenlandske sange, kunne man så ikke lade dem være, som de står? Der er også mange eksempler [på, at man] har ændret flotte poetiske billeder til noget fladpandet dansk i det forfængelige og ganske givet forgæves håb om, at lokke flere i kirke. Et ualmindeligt grelt eksempel er Kingos "Sorrig og Glæde", hvor man har ændret versene "I Vaade-vand / flyder vort Land" til "Farefuldt vand / bruser om land", ikke nok med at man har ændret synsvinklen. Det er også blevet tamt. Kingos oprindelige billede af verden som et skib på det vildsomme hav (selvfølgelig set i modsætning til himlens faste land) kommer i den nye formulering til at betyde noget i retning af, at det er lidt farligt at bade i Vesterhavet. den slags kan man jo ikke være tjent med. Men man kan heller ikke være tjent med en ny salmebog, der bare kører videre af det samme spor og så smider et par gamle salmer ud og indsætter nogle nye, bare fordi de er nye (moderne er der nemlig ikke mange, der er). I stedet for at bruge kræfterne på en ny salmebog skulle man hellere bruge kræfterne på at genoptrykke den gamle med alle stroferne. Vi behøver jo ikke at synge det hele. Til gengæld havde befolkningen, også uden for kirken, en glæde at samles om."

I *Berlingske Tidende* for 30 december støtter Knud Held-Hansen kirkeministeren i et læserbrev om den foreslåede afstemning om salmebogsforslaget, idet han dog foreslår en anderledes afstemning. Han skriver: "Hvem skal afgøre, om vi skal have en ny salmebog? Det skal menighedsrådene, mener kirkeminister Tove Fergo. "jeg vil sende salmebogsforslaget ud til menighedsrådene og spørge dem, om de ønsker det eller ej. Hvis der så er flertal vil jeg følge dét, og hvis er er flertal imod, så vil jeg følge dét. Det lyder meget rigtigt. Men ikke det følgende: "Det skal være folket - dem, som har engageret sig i det her - som skal være med til at bestemme, siger Tove Fergo til Berlingske Tidene onsdag. Menighedsrådene er imidlertid ikke "folket", heller ikke brugerne og derfor en forkert referencegruppe. Nogle menighedsrådsmedlemmer kommer sjældent eller aldrig til gudstjeneste, hvor salmerne synges. Hvilken mening kan de have om salmerne? Ingen. Det har derimod præsterne ved kirken, organister, kormedlemmer og menigheden, altså brugerne af kirken. Hvem andre end brugerne skal bestemme indholdet af en eventuelt ny salmebog? Ingen! Hvorfor ikke lade en høring og vejledende afstemning til Salmebogskommissionens forslag foregå i landets kirker under ledelse af præster og menighedsråd? Så enhver bruger af kirken kan få indflydelse på forslag til en ny salmebog eller bevarelse af udgaven fra 1953 eventuelt suppleret af et tillæg med de nye salmer"[93].

Magtens arrogance

På årets sidste dag, 31. december, tog tidligere kirkeminister Torben Rechendorff i et længere indlæg i *Berlingske Tidende* stilling til salmebogssagens forløb siden Tove Fergos tiltræden som kirkeminister 5 uger tidligere[94]: "Vores folkekirkeordning bygger på et ganske bestemt balanceforhold mellem stat og kirke; staten (regering og Folketing) skaber rammerne, strukturen og delvis de økonomiske forudsæt-

[93] *Berlingske Tidende* 30 dec 01, læserbrev af Knud Held-Hansen, Th. Staunings Vej 12, 9210 Aalborg SØ, "Lad brugerne tage stilling til salmebog"

[94] *Berlingske Tidende* 31 december 01, indlæg af Torben Rechendorff "Der er blæst til kirkekamp"

ninger for, at kirkelivet frit kan udfolde sig rundt om i sognene og i de mange kirkelige organisationer. Der er tradition for, at statsmagten ikke blander sig i kirkens indre liv. Kirkeminister Tove Fergo er i fuld sving med at øve vold mod dette hævdvundne princip" Efter at have gjort rede for forløbet forud for autorisationen af Bibel-oversættelsen 1992 fortsætter Torben Rechendorff. "Siden 1993 har en bredt sammensat kommission arbejdet med sagen og forventer at afslutte arbejdet i første kvartal af det nye år. Straks ved sin tiltræden skabte den nye kirkeminister usikkerhed om projektets videre skæbne. Hun gav udtryk for, at der ikke var noget folkeønske om en ny salmebog, og at hun bestemt ikke var sikker på, at hun ville indstille kommissionens endelige betænkning til autorisation. I en senere argumentation har ministeren hævdet, at hun har den opfattelse, at hun vel har lige så megen ret til at gå ind i de indre anliggender og stoppe projektet, som jeg havde til at nedsætte Salmebogskommissionen. underforstået: jeg blandede mig også. Den argumentation holder ikke. Den må være et udtryk for, at ministeren endnu ikke har sat sig tilstrækkeligt ind i tingene. I så fald ville hun vide, at nedsættelse af en salmebogskommission *er* et ministeranliggende. Jeg står naturligvis ganske ved, at jeg nedsatte Salmebogskommissionen 5. januar 1993. Det gjorde jeg efter et årelangt forarbejde i en såkaldt "styringsgruppe" med Roskilde stifts daværende biskop Bertil Wiberg som formand. Det gjorde jeg efter, at et særligt udvalg havde fået til opgave at udarbejde et "Tillæg til Den Danske Salmebog". Og det gjorde jeg efter, at kyndige folk havde udarbejdet kommissoriet og foreslået sammensætningen af kommissionen. Det er i Tove Fergos oplevelsesverden blevet til, at jeg "egenmægtigt fandt på" at nedsætte kommissionen. Det er ganske enkelt i strid med realiteterne. Når man så læser i interviewet med kirkeministeren 2. juledag i denne avis, er der noget, der tyder på, at ministeren har fået kolde fødder. Ganske vist omtaler hun den reaktion, der har været efter hendes første reaktion som "et hylekor". På anmodning fra journalisten konkretiserer hun hylekoret til først og fremmest at bestå af landets biskopper og folketingsmedlem Margrete Aukens mand, universitetslektor Erik A. Nielsen. Det ville være interessant at få at vide, om ministerens opfattelse af biskopperne som "hylekor" dækker deres almindelige virksomhed, ligesom det interesserer mange af os, om vores ægtefællers erhverv og yderligere aktiviteter har indflydelse på ministerens vurdering af vore indlæg i debatten. Tror ministeren virkelig, at man skaber rimelige arbejds- og samarbejdsformer i folkekirken ved at omtale biskopperne som et hylekor? Det er længe siden, magtens arrogance har vist sit ansigt så tydeligt. Og det efter godt en måned! Men det bærende i artiklen er jo så ellers, at nu har ministeren opgivet planen om *selv* at stoppe salmebogsprojektet. Nu sætter hun sin lid til menighedsrådene. De skal stemme om det endelige forslag, og resultatet vil være vindende [bindende?] for ministeren. Det lyder besnærende, men er helt uacceptabelt! Dels ligger et sådant projekt i yderkanten af menighedsrådenes kompetence, og dels er de jo spurgt, har reageret og indsendt et meget betydeligt antal høringssvar, som kommissionen har tilkendegivet, at man vil behandle seriøst. Langt vigtigere er det, at vi her har at gøre med den hårfine balance mellem stat og kirke. Det er tæt på magtfordrejning, hvis man blot affejer et seriøst kommissionsarbejde, 1.700 høringssvar, møder og studiekredse i mange sogne og en otteårig afprøvning af de nye salmer i "Tillæg til Den Danske Salmebog". Kirkeminister Tove Fergo skal sige det højt og tydeligt, hvis hun ønsker kirkekamp og adskillelse af stat og kirke. Det ville være et nybrud for det parti, hun repræsenterer, men lad os endelig få det på bordet. Under alle omstændigheder: hendes ageren, siden hun tiltrådte, må nødvendigvis blive møde med klapsalver fra den lille kreds, der synes, at den nuværende folkekirkeordning har overlevet sig selv. Det er det værste!"

Efter årsskiftet 2001/2002 tog begivenhederne fart, men først skal en række indlæg i bl.a. *Menighedsrådenes Blad*s januarnummer 2002 omtales, da de er skrevet før årsskiftet og er en udmærket opsummering af situationen indtil da. I en artikel af bladets redaktør, Niels Erik Kjær-Larsen, gøres der

rede for salmebogssagens udvikling siden Tove Fergos tiltræden som kirkeminister[95]. "*Jeg vil ikke på nuværende tidspunkt love, at der kommer en ny salmebog.* Denne udtalelse til Kristeligt Dagblad fra den ny kirkeminister, der på det tidspunkt kun havde haft embedet i få timer, vakte stor forbløffelse og resulterede lynhurtigt i kritiske reaktioner fra kirkelige kredse. Bl.a. blev Tove Fergo skarpt kritiseret for en dårlig timing, idet salmebogskommissionen forventes at barsle med sit endelige forslag om få måneder. Et forslag, der tager højde for en del af de mange høringssvar, der er indkommet i den demokratiske proces, der går forud for den endelige vedtagelse. Og set i lyset af, at Salmebogskommissionen har arbejdet med projekt "ny salmebog" siden 1993, forekommer et par måneders ventetid jo ikke at være så voldsomt. Reaktionen fra Salmebogskommissionens formand, Erik Norman Svendsen, var da også en diplomatisk henvisning til, at det endelige forslag netop imødekommer en del af den kritik, der har været fremført - og som Tove Fergo også har tilsluttet sig. Nemlig, at salmer som f.eks. "Jeg så ham som barn med det solrige øje" ikke er med i kommissionens betænkning. Erik Norman Svendsen opfordrede ministeren til lidt tålmodighed - og har efterfølgende haft en samtale med den nye minister om den ny salmebog. (Dette møde blev holdt efter dette blads deadline). En af de hurtigste reaktioner kom fra KFUM og KFUK i Danmark. I en pressemeddelelse herfra hedder det bl.a.: "Endnu inden Tove Fergo for alvor har sat sig i kirkeministerstolen, har hun valgt at sætte spørgsmålstegn ved en af de mest grundige og langvarige processer, der er foregået i dansk kirkeliv igennem de seneste 10 år, nemlig arbejdet frem mod en ny salmebog. KFUM og KFUK Danmark vil hermed opfordre den nye kirkeminister til at tænke sig godt og grundigt om, før hun stopper denne nødvendige proces her fem meter før målet. Muligvis er Tove Fergos udtalelser velmente. For selvfølgelig skal man overveje tingene grundigt. Og det er jo lige præcis det, man er i gang med i Salmebogskommissionen, hvor man p.t. gennemarbejder de mange høringssvar, der er kommet på kommissionens betænkning. KFM og KFUK i Danmark hører til dem, der har indsendt høringssvar, fordi vi mener, det er piskende nødvendigt for vort gudstjenesteliv, at der komme en ny salmebog, der rummer salmer, der taler til og ind i vores moderne virkelighed". Også "Danmarks Kristelige Gymnasiastbevægelse" kom på banen med en udtalelse, hvor der bl.a. stod: "Tove Fergo er blevet citeret for udtalelser om den ny salmebog i Kristeligt Dagblad, der synes at vise en kirkeminister på hælene over for nye initiativer i kirkelivet. Arbejdet med en ny salmebog har stået på i 10 år og er måske den begivenhed i dansk kirkeliv, de har samlet flest reaktioner fra såvel privatpersoner som kirker og organisationer. Det er blevet til ca. 1600 indlæg til Salmebogskommissionen, som den nye minister ikke må sidde overhørig." Og videre: "Arbejdet med en ny salmebog har i alle de sammenhænge, vi har oplevet, været en givende proces. Og nu håber vi også, vi bliver i stand til at opleve frugten af arbejdet. Vi må have en ny salmebog, for at kristen tro og gudstjenesteliv må kunne tale ind i vores moderne virkelighed. Det er både vores håb og krav. En ny salmebog vil ganske givet ikke kunne tilfredsstille alle, og der skal uden tvivl nok også opstå behov for tillæg. Men at kunne samles om én salmebog finder vi nødvendigt for både kirkens enhed og fornyelse. Som nævnt har kritikken mod den ny ministers hurtige udmelding om den ny salmebog været betydelig - men det hører med til billedet, at der også har været opbakning til ministerens udtalelser. Den kommer naturligvis fra dem, der også i forbindelse med høringsfasen har udtrykt skepsis over for behovet for en ny salmebog nu. Eksempelvis har Den Grundtvigske Salmebogsgruppe - med tidligere biskop i Århus, Herluf Eriksen, som formand - udtalt støtte til ministerens bemærkninger om, at hun vil tage sig god tid til at afgøre, om der overhovedet er brug for en ny udgave af Den Danske Salmebog."

---

[95] *Menighedsrådenes Blad* 2002/1, januar, artikel af Niels Erik Kjær-Larsen "Forbløffelse og skarpe reaktioner på ministerens salmebogsudmelding"

En flot demokratisk proces

Mere officielt udtaler Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer ved sin formand, Ejvind Sørensen[96]: "En flot demokratisk proces skal ikke ødelægges. Nu er det tid til at tage en dyb indånding og tænke sig om. Et så grundigt arbejde, som det Salmebogskommissionen har udført, og et så stort engagement, som kirkeligt interesserede har lagt for dagen, må ikke underkendes ved en forhastet beslutning af en ny minister. Det mener Ejvind Sørensen, formand for landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer. Han har - som mange andre - med stor interesse fulgt skriverierne i kølvandet på kirkeminister Tove Fergos overraskende udtalelse om den ny salmebog. Udtalelser, der rejser tvivl om, hvorvidt salmebogsprojektet overhovedet bør føres ud i livet. - Denne nye debat om salmebogen kommer egentlig lidt i utide, siger Ejvind Sørensen. For lige nu venter vi jo på Salmebogskommissionens endelige forslag, og inden vi kender det, udtaler vi os jo på et usikkert grundlag. Jeg synes, at høringsfasen omkring den ny salmebog har været et fint eksempel på en flot demokratisk proces. Med ca. 1700 høringssvar ved vi, at adskillige tusind danskere har været engageret i denne sag og har ønsket at udtrykke deres mening om, hvordan en ny salmebog skal se ud. Det er en helt usædvanlig stor deltagelse i en høringsrunde. Landsforeningens bestyrelse har også været med til at indsende høringssvar på baggrund af et omfattende udvalgsarbejde. Vi har haft en række bemærkninger til kommissionens første udspil. Vi foreslår således en række salmer, som ikke er med, både nye og nogle af de gamle, som kommissionen i første omgang havde bortdømt. Men selv om vi altså ikke er fuldt ud enige med kommissionen, ja, så går bestyrelsen ind for, at vi bør have en ny salmebog nu. Vi har brug for en afløser til den nuværende, og det er både min forhåbning og min forventning, at den nye salmebog bliver en realitet inden længe. Der har været talt om, at en ny salmebog vil være en økonomisk belastning, og at det derfor også kunne være et argument for at udskyde projektet. Til det siger Ejvind Sørensen: - Det er mit indtryk, at rigtig mange menighedsråd har været tilbageholdende med at købe salmebøger, netop fordi de har ventet på den nye. Det betyder, at mange kirker har salmebøger, der er gammel og slidte og trænger til udskiftning. Så det vil koste, uanset om den nye salmebog skrinlægges eller ej."

Andetsteds i samme nummer af *Menighedsrådenes Blad* gengives læserindlæg fra Iris Larsen[97], Klavs Bo Sørensen[98] og Ole S. Lindholdt[99] om salmebogssagen: Først skriver Iris Larsen "Den nye kirkeminister, Tove Fergo har sagt: "Jeg synes faktisk, det er et spørgsmål, om det er de mange penge værd at skifte salmebogen ud!" Jeg opfatter udtalelsen som et velgørende udslag af sund fornuft; det har jeg savnet længe! Der skal utroligt stærke argumenter til, hvis man vil gennemføre udgivelsen af en ny salmebog. Vi taler jo om en brugsting, som skal være til gavn og glæde mange år fremover! Landsforeningen kalder projektet "en flot, demokratisk proces". Jeg ved nu ikke. Den helt "almindelige" kirkegænger er da ikke blevet spurgt! Salmebogen bør ikke kun være for litterære personer, som finder nydelse i, at visse salmer har fået deres oprindelige sprogform tilbage. Slet ikke i disse tider, hvor vi opererer med nye bibeloversættelser. Det rimer ikke! 10 år har Salmebogskommissionen været i sving, Jamen, dét retfærdiggør vil ikke en eventuel udgivelse. Thomas Kingo skrev 1681: 'Ak, ære, hvad er / Hvad er vel de kroner og kranse, du bær'? / Misundelse sidder dig altid på ryg, / Du hemmelig stødes og sjælden er tryg, / du ofte dér snubler, hvor andre de gled; / forfængelighed!"

---

[96] *Menighedsrådenes Blad* 2002/1, januar, interview ved Niels Erik Kjær-Larsen "En flot demokratisk proces"

[97] *Menighedsrådenes Blad* 2002/1, januar, læserbrev af organist Iris Larsen, Jyderup "Velgørende udslag af sund fornuft"

[98] *Sst.* indlæg af Kalvs Bo Sørensen, sognepræst, Vonsild "Om salmebogen og ministeren"

[99] *Sst.* indlæg af Ole S. Lindholdt, menighedsrådsmedlem og kasserer i Bevtoft menighedsråd "Opfordring til kirkeministeren: Kridt skoene og stå fast!"

Klavs Bo Sørensen er kritisk over for ministeren i sit indlæg: "Det er med nogen uro og betænkelighed, at jeg nu gennem et stykke tid har fulgt kirkeministerens udtalelser til pressen om bl.a. salmebogskommissionen og dens arbejde. Menighedsrådet her i sognet har ved sognemøder og salmearrangementer i kirken gennemgået og drøftet salmebogskommissionens betænkning. Vi har været kritiske over for den historiske tilbageføring af vise salmer og beklaget visse salmers forsvinden i forslaget i lighed med en meget lang række af andre, som har svaret på kommissionens betænkning. Vi har også ønsket flere nye salmer, og der er nogle, vi har undret os over, ikke var kommet med. Også det har vi meldt tilbage, og det er vores indtryk, at kommissionen har været åben over for den kritik, der er fremført, og villig til at justere forslaget til ny salmebog efter en stor del af de ønsker, der er fremkommet. Men kritikken er gået på det konkrete forslag. Der har aldrig været tvivl om behovet for en ny salmebogsudgave! Ministerens udtalelser, der skaber tvivl om en ny salmebog, og hendes ønsker om en fornyet høring, der vil forsinke udgivelsen unødigt, sætter os og mange andre, der har ventet en årrække med at anskaffe nye eksemplarer til brug i kirke og menighedslokaler, i en slem forlegenhed. Hvad gør vi? den nuværende salmebogsbestand holder ikke ret meget længere. Skal vi lade den nødtørftigt reparere eller anskaffe ny? Det sidste i tilfælde af, at der slet ikke kommer nogen ny udgave. Ministerens indblanding risikerer at påføre menighedsrådene unødige udgifter ud over hvad en fornyet høring, der er lige så unødvendig, vil koste. Det er jo under alle omstændigheder menighedsrådene, der skal tage stilling til anskaffelsen af den ny salmebog, hvis den kommer. Derudover er det noget foruroligende at se den måde, ministeren omtaler besindige kritikere på i et interview i Politiken d. 29.12.01: "Jeg har klart bemærket jantelovsmentaliteten, der står mellem linjerne i meget af det, der bliver sagt af dem, vi kan kalde "de retskafne", altså nogle som Karsten Fledelius, formanden for Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer og flere af dem, der føler sig som de kirkelige meningsdannere. Jeg kommer som den praktiske, der har passet sine sognebørn, og det kan de ikke tåle". Det er lidt svært at forholde sig til noget, som skulle stå mellem linjerne, og særlig sagligt velfunderet er det i hvert fald ikke. Ministeren indrømmer da også i samme interview, at hun efter 28 år ved det samme sogn på Amager, måske ikke har så bredt et kendskab til, hvad der foregår andre steder i folkekirken. Netop derfor burde hun måske også være lidt mere tilbageholdende og undersøge, hvad andre mener og faktisk siger både på og mellem linjerne. Medmindre hun da er fuldstændig ligeglad."

Anderledes ser Ole S. Lindholdt på sagen, idet han opfordrer kirkeministeren "Kridt skoene og stå fast på din beslutning om, at vi udsæter udskiftningen af vores salmebog. Vi har hørt mange udtalelser på det sidste, bl.a. om, at du dermed griber ind i den demokratiske proces, det er dog den største gang sludder. Ingen af os medlemmer af den danske folkekirke, medlemmer af menighedsrådene eller kirkegængere er blevet spurgt. En kirkeminister ønsker at sætte sig selv et minde, derfor nedsætter man en kommission, som får til opgave at komme med et forslag til, hvordan en ny salmebog skal se ud. Kommissionen kommer med en fuld færdigbearbejdet salmebog, indeholdende nye salmer, og hvor en stor del af de gamle elskede salmer er kasseret. Først da der lyder kraftige protester fra bl.a. flere menighedsråd, sættes demokratiet i gang, og der bliver igangsat en høring. Det havde vel været demokratisk, at kirkeministeren, inden Salmebogskommissionen blev nedsat, havde spurgt, f.eks. landets menighedsråd, om det i der hele taget var et behov for at få den gamle salmebog udskiftet. Der var behov for at prøve nogle få af de nye salmer, det kunne være gjort ved at lave tillæg til den gamle salmebog. Det er den ene side af sagen, den anden er den økonomiske. Jeg tror ikke, at mange menighedsråd i Midt- og Vestjylland, hvor det er en daglig kamp at få pengene til at slå til, uden at kirkeskatten stiger, ønsker at bruge penge til en ny salmebog", hvorefter Ole S. Lindholdt opregner en lang påtrængende omkostningstunge opgaver i Bevtoft sogn.

Tre forklaringer

I *Skt. Knuds Kirkeblad* (Odense Domkirke) 's januarnummer skriver bladets redaktør, den tidligere chefredaktør for Kristeligt Dagblad og Fyens Stiftstidende, Bent A. Koch[100]: "Netop som det så ud til, at banen var jævnet for en ny salmebog, kommer en ny kirkeminister og spænder ben, og diskussionen bølger på ny. Den megen ståhej er så meget mere forunderlig, som der i virkeligheden slet ikke er tale om en *ny* salmebog, men kun en revideret udgave af den gamle. Alle de kendte salmer følger med, kun de, der praktisk taget aldrig synges, er gledet ud. Til gengæld kommer en række af de nyere og nyeste salmer med, ikke mindst af K.L. Aastrup og Johannes Johansen. Kommissionen havde ikke så mange af de nulevende med, men det rettes der også bod på. Til gengæld ville den tilbageføre en række Kingosalmer. Men det var der protester imod, ligesom mange var utilfredse, fordi en række mere sentimentale, åndelige sange gled ud, f.eks. "Jeg så ham som barn med det solrige øje" og "Nærmere, Gud, til dig". Men de kommer alligevel med. I de hele taget vil kommissionen rette sig efter alle de hovedindvendinger, som er kommet frem gennem de ikke mindre end 1659 høringssvar, der er indsendt. Hvorfor kan det hele så pludselig måske falde på gulvet? Jeg tror, der er tre hovedforklaringer. For det første er der en lille hård kærne i kirken, hovedsagelig bestående af præster, som er rædde for moderniteten. Enhver tale om, at kirken må tale tidens sprog for at nå tidens mennesker, vender de sig imod. Kirken skal forkynde evangeliet, og menigheden skal synge de salmer, den har sunget, siden de tre stores tid (Kingo, Brorson og Grundtvig). Basta. Alt andet er utidig leflen og hastemt aktivisme. De synger med Kaalunds "Thi evig stilstand er død", men de mener, at evig stilstand er - liv. For det andet har den nye statsminister begået en uforsigtighed at udnævne en præst til kirkeminister. Hun synes af uklare grunde, at en ny salmebog er overflødig, og før hun havde sat sig ind i kommissionsarbejdet og talt med ministeriets nærmeste rådgiver (der er Københavns biskop og var hendes foresatte som præst) kommer hun for skade at affyre sin torpedo. Den havde samme virkning som det hovsa-missil, der for nogle få år siden ramte et sommerhuskvarter ved Isefjorden. For det tredie: Folkekirken er en sær indretning, et velordnet anarki med en usynlig grænse mellem stat og kirke. Der er kun en kirkeminister med ansvar over for et folketing (hvor principielt alle kan stå uden for folkekirken) som kan nedsætte en kommission og indstille den til autorisation. Men folkekirken er alligevel ikke et direktorat som postvæsenet. Der er indre anliggender - bibeloversættelse, salmebogsritualer - som ingen minister bør blande sig i. I hvert fald ikke komme godt fra at gøre det. Det vil den nye kirkeminister heller ikke. Så mon ikke, vi trods alt kommer til at synge Herren en ny sang?"

I *Berlingske Tidendes* satiriske klumme "Groft sagt" tog Kirsten Jacobsen 2. januar kirkeministeren under behandling og skrev[101]: "Den ny kirkeminister, Tove Fergo (V), har sandelig fået vækket en slumrende danske folkekirke. Minister, menighedsråd, skriftkloge, præster, biskopper og Folketingets kirkeudvalg strides, så det kan få mere fredsommelige gemytter til at vakle i troen. Ifølge de vise i Salmebogskommissionen er det et sandt mirakel, at vi puslinger i hver en vrå kan oplade vor røst uden en ny salmebog, men nu har kommissionens formand, Københavns biskop Erik Norman Svendsen, selv fået brug for et mirakel af de kraftigere. Ifølge Jyllands-Posten sidder den gode biskop også i direktionen for Det Kgl. Vajsenhus, der udgiver den ny salmebog, og han er samtidig præsident for Bibelselskabet, som skal trykke og sælge den. Skam få den, der tænker ilde herom og stands den evige kritik af tommer kirker, indspiste menighedsråd, ødselhed og politiserende biskopper, For der er da intet så opløftende som en indædt lille kirkestrid. Den er hele kirkeskatten værd."

---

[100] *Skt. Knuds kirkeblad* (Odense domkirke) januar 2002, kommentar af Bent A. Koch "Slaget om salmebogen. Hvorfor er der så megen strid om den nye salmebog?"

[101] *Berlingske Tidende* 2 jan 02, (Groft sagt) satirisk klumme ved Kirsten Jacobsen "Kirkestrid"

Formanden og direktørerne

Dagen efter skriver J.E. Sørensen i *Kristeligt Dagblad* om kirkeministerens kompetenceproblem: "Det er formentlig gået op for alle, at vi har skiftet regering. Mottoet har været "tid til forandring", og statsminister Anders Fogh Rasmussen har ikke ladet nogen i tvivl om, at han forventer handlekraftig indsats på alle felter. For at dette kan gennemføres, har han udnævnt personer, der forventes at have stor viden om det, de skal arbejde med, til ministre. Udgangspunktet - stor viden på området - er særdeles fornuftigt! Inden for IT-branchen betegnes dette "domæne-viden", hvilket er udtryk for stor viden på et bestemt område. Det er i den forbindelse positivt, fordi benyttelse af "domæne-viden" er en forudsætning for succes. Men der er situationer, hvor en alt for stor viden om et specifikt område kan være særdeles uhensigtsmæssigt, nemlig i den situation, hvor besidderen føler sig så velvidende på området, at vedkommende antager en "jeg alene vide"-attitude. Det er situationen for vores nye kirkeminister. På et tidspunkt, hvor hele den offentlige debat er færdig, hvor kommissionen er i gang med at lægge sidste hånd på værket - oplægget til en ny salmebog - så synes den nyudnævnte kirkeminister, at hun vil markere sig. Hun, Tove Fergo, er nemlig selv præst - og dermed særdeles velkvalificeret til at foretage en vurdering af, om der skal bruges penge på en ny salmebog. Tove Fergo har desværre bare misforstået sin rolle. Et ministerium med embedsmænd er at sammenligne med en virksomheds bestyrelse - deres arbejde er at udtrykke visioner om virksomhedens overordnede forhold. På baggrund heraf er det direktionens opgave at forestå den daglige drift. Biskopperne er direktørerne, og Tove Fergo er bestyrelsesformanden, der gerne vil have afgørende indflydelse på direktørernes arbejde. Det er ikke blot til (formodet) stor irritation for de implicerede direktører, men også til stor skade, fordi formanden på den måde fratager direktionen handlekraft - man ved jo aldrig, om ens initiativer falder i god jord eller forkastes. Hvorvidt den ene salmebog er bedre end den anden er formentlig et spørgsmål om smag - og derfor ikke til at diskutere, men sagen påviser et problem; nemlig ansvars- og kompetencefordeling mellem lovgivende og udøvende magt; i dette tilfælde Kirkeministeriet og kirkens administrerende embedsmænd, biskopperne. Det er ministerens ret og pligt at blande sig i debatter omkring forhold inden for sit ministerium, men når sagerne bliver klart administrative, skal ministeren bøje af - vedkommende skal jo repræsentere mange forskellige synspunkter. Problemer med sager af den type - hvor enkeltpersoner gerne vil styre det hele - er, at de sjældent er enkeltstående, og det skulle derfor undre mig, om ovennævnte sag om den nye salmebog er den eneste af sin art, eller om kirkeministeren allerede i skrivende stund er impliceret i andre sager, hvor hendes store "domæne-viden" resulterer i forfejlet opfattelse af egen rolle i den danske kirkeverden?"[102]

I en reaktion på Erik A. Nielsens indlæg 18. december skriver Hans F. Beck i *Kristeligt Dagblad*: "Man skulle tro, at det var konen, der havde skrevet det - og ikke den pæne Erik A. Nielsen - men det er det jo ikke, det står der under indlægget i Kristeligt Dagblad den 18. december om det "stakkels kirkeministerium". Det kan være vanskeligt at se, hvorfor man skal fare så hårdt frem mod den nye kirkeminister og kalde hendes betænkelighed ved salmebogsforslaget for et politisk paradenummer og en menneskelig uforskammethed. Det behøver ikke at være politisk parade, fordi man selv ynder den salgs - og ligeledes generelt (menneskeligt) opfatte et synspunkt for uforskammet, fordi det ikke passer en selv. At salmebogen skulle føres ud i livet af hensyn til den "store gruppe af særligt kyndige mennesker, som har afsat tid til den meget krævende arbejdsindsats" er et ejendommeligt argument. Det er vel ikke rimeligt, at man skal antage et projekt på grund af ekspertisen, hvis resultatet er dårligt. Det er svært at benægte kommissionens videnskabelige indsigt - men hvor stor den folkelig forståelse er, har

[102] *Kristeligt Dagblad* 3 jan 02, indlæg af J.E. Sørensen, Nyvej 8 A, Frederiksberg C "Kirkeministerens misforståede rolle"

man svært ved at få øje på. Hr. Nielsen - og tilhængerne i øvrigt med ham - glemmer, at dette salmebogs-projekt blev sat i gang af Torben Rechendorff, uden at kirkefolket blev spurgt, om vi netop nu havde brug for en ny salmebog. Han argumenterede bl.a. med, at sådan en skal man have ca. hvert 50. år - og at det var en fin 2000-års gave til kirken. Alle andre argumenter er der ingen grund til at gentage her. Men det er nødvendigt at fastholde - gentage, til det siver ind - at ingen blev officielt og demokratisk spurgt. Alene det skabte modvilje. Hver gang det i debatten blev fremført, at vi ikke havde brug for den, blev det arrogant afvist med, at det ikke var det, der blev spurgt om. Nu bliver vi (få), der alligevel - samtidig med vores grundige arbejde med forslaget - konkluderede, at vi ikke havde brug for den, taget til indtægt for, at kun ca. 250 har sagt nej (jeg nusker ikke det nøjagtige tal). Det er uforskammet. Jeg er ganske overbevist om, at havde man indledningsvis spurgt, så havde tallet været et helt andet. Det er svært at se, at "kirkens mund og mæle" skulle være mindre ideologisk end Birthe Rønn Hornbech. Jeg foretrækker hendes - og synes, at det e nogle fornuftige initiativer, Tove Fergo har taget. Skældsordene siger mere om den pæne Erik A. Nielsen, end om dem."[103]

Fredag 4. januar kunne *Kristeligt Dagblad* meddele, at Folketingets kirkeudvalg ville have belyst biskop Erik Norman Svendsens forskellige interesser i salmebogssagen: "Endnu et kapitel i sagaen om salmebogen er ved at blive skrevet, idet Folketingets kirkeudvalg nu ønsker at sætte fokus på biskop Erik Norman Svendsens forskellige poster i forbindelse med den ny salmebog. I et spørgsmål til kirkeminister Tove Fergo (V) har kirkeudvalgets formand, Birthe Rønn Hornbech (V), ønsket at få svar på følgende: "Vil ministeren oplyse, om der er medlemmer af Salmebogskommissionen, der gennem bestyrelsesarbejde el.lign. har tilknytning til Det Kgl. Vajsenhus og/eller bogforlag, der kunne blive økonomisk involveret ved udgivelse af en ny salmebog?" Kirkeministeren har endnu ikke svaret, men på forhånd er det kendt, at Københavns Stifts biskop, Erik Norman Svendsen, ud over at være formand for Salmebogskommissionen også sidder i direktionen for Det Kgl. Vajsenhus, der udgiver salmebøger, og er præsident for Det Danske Bibelselskab, som trykker og sælger salmebøger. Og der er behov for, at disse forskellige poster kommer mere frem i lyset, mener Birthe Rønn Hornbech. - Jeg vil ikke begynde at mistænkeliggøre Erik Norman Svendsen, men det er rimeligt at vide, at nogle af medlemmerne i Salmebogskommissionen har forskellige interesser, som de skal varetage på én gang, siger hun til Kristeligt Dagblad. - Efter at salmebogssagen er kommet op igen, har jeg fået mange henvendelser fra præster, og andre har spurgt, om der er et sammenfald, og om det ikke burde komme frem. Ligesom i alle andre sammenhænge er det også vigtigt inden for de kirkelige, at man ikke putter med tingene, siger Birthe Rønn Hornbech. Hun har også stillet kirkeministeren to andre spørgsmål omkring salmebogens tilblivelse: "Vil ministeren oplyse, hvilke økonomiske fordele der er for Det Kgl. Vajsenhus ved autorisation af en ny salmebog?" og "Vil ministeren oplyse, om der er fordele for bestemte bogforlag ved autorisation af en salmebog, og vil ministeren oplyse, om andre forlag kan blive involveret?" Birthe Rønn Hornbech understreger, at hun ikke ønsker at sætte spørgsmålstegn ved hverken Det Kgl. Vajsenhus' ret til økonomisk gevinst ved salg af salmebøger eller Det Danske Bibelselskabs trykning og salg af salmebøger. - Tværtimod. jeg var bekymret, da EU begyndte at blande sig i den sag, for jeg har meget til overs for Vajsenhuset og hvad de har gjort for dårligt stillede folks børn. Jeg vil heller ikke blande mig i Det danske Bibelselskabs engagement i salmebogen. Spørgsmålene er kun stillet, fordi det er rimeligt, at de sammenfaldende interesser bliver synlige, siger Birthe Rønn Hornbech. Det har ikke været muligt at få en kommentar fra biskop Erik Norman Svendsen, som over for Morgenavisen Jyllands-Posten afviser, at der skulle være problemer i, at han bestrider de tre poster på én gang"[104].

---

[103] *Kristeligt Dagblad* 3 jan 02, indlæg ved Hans F. Beck, Bække Præstegård, Søndergade 15, Bække "Den nye salmebogs demokratiske underskud"

[104] *Kristeligt Dagblad* 4 jan 02, artikel af Leif Kiil Sørensen "Fokus på biskops dobbeltrolle"

I et læserbrev i *Berlingske Tidende*, ligeledes 4. januar, gjorde Jørgen Laybourn opmærksom på et problem i forbindelse med udgivelsen af salmebøger med nye tekster og melodier, forfatternes og komponisternes rettigheder: "Når vi engang får den nye salmebog, vil den efter sigende indeholde både tekster og melodier af nulevende kunstnere. Disse mennesker har krav på royalty, hver gang deres værker fremføres offentligt. Er der mon nogen, der har forestillet sig, hvilke udgifter den nye salmebog medfører? Landet er opdelt i ca. 2.200 sogne, og hvis de nye sange/salmer fremføres i dem alle hver søndag, løber kasseapparaterne løbsk. Kan det mon dækkes af kirkeskatten?"[105]

Mødet 3. januar i Københavns Bispegård

Traditionen tro mødtes kirkeministeren med landets biskopper i Københavns Bispegård i forbindelse med, at biskopperne var i København i anledning af Dronningens nytårskur. Efter dette møde, der fandt sted torsdag 3. januar, udsendte Kirkeministeriet en pressemeddelelse om den drøftelse, ministeren og biskopperne havde haft om de to emner, der havde domineret den kirkelige debat siden ministerens udnævnelse sidst i november 2001, salmebogssagen spørgsmålet om tælling af kirkegængere. Pressemeddelelsens afsnit om salmebogssagen lød: "Kirkeminister Tove Fergo mødtes traditionen tro med biskopperne i Københavns bispegård torsdag aften, hvor biskopperne var samlet til nytårsmøde. Kirkeministeren og biskopperne traf på dette møde aftale om, at der vil blive holdt et samråd mellem ministeren og biskopperne, når Salmebogskommissionens endelige forslag til en ny salmebog foreligger. "Biskopperne er nogle af en kirkeministers væsentligste rådgivere. Derfor glæder jeg mig til at mødes med biskopperne om dette spørgsmål, når vi kender resultatet af Salmebogskommissionens arbejde med at revidere sit forslag på baggrund af de mange reaktioner, der er kommet, siden Salmebogskommissionens forslag blev offentliggjort den 1. marts 2000," siger kirkeminister Tove Fergo. "I en sag, der er så væsentlig for det danske kirkefolk som en ny salmebog, er der brug for, at kirkeministeren får rådgivning både fra de gejstlige med biskopperne i spidsen og fra de folkevalgte menighedsrådsmedlemmer," siger Tove Fergo."[106]

Lørdag 5. januar bragte *Kristeligt Dagblad* i anledning af ikke mindst salmebogssagen en baggrundsartikel om begrebet "kirkens indre anliggender"[107]. Her konstateres det, at "Alle finder det i orden, at Kirkeministeriet og Folketinget laver love og andre rammer for folkekirkens virke, men det må ikke kollidere med de ønsker, kirkefolket har med hensyn til det åndelige indhold – bekendelse, forkyndelse og biskoppernes tilsyn med sognepræsterne. Salmebog, Bibelen og kirkens ritualer er typisk områder, som vil blive betegnet som "indre anliggender", påpeger teolog Niels Thomsen, tidligere rektor for Præstehøjskolen. Lige så naturligt hører lønninger, skatteforhold og graverfaciliteter på kirkegårde ikke med til de "indre anliggender". Men problemer er, at den statslige side begiver sig ind på kirkens side, når der skal autoriseres salmebøger, bibler og ritualer, indstillet af kirkens biskopper. Er det så i pagt med de "indre anliggender", hvis en kirkeminister afviser sådanne bøger, spørger Niels Thomsen, som mener nej. – Vi har haft forskellige høringer i folkekirken på det sidste om ny liturgi, Porvooerklæringen og nu salmebogen. Der er ingen fastsat procedure for, hvordan det skal forløbe, og hvordan for eksempel biskopper og kirkeminister skal reagere på svarene. Det er en teologisk afvejning og et udtryk for en stigende demokratisering i folkekirken. Det er en nødvendighed, at en minister færdes yderst forsigtigt her og lister på kattepoter, siger Niels Thomsen. Begrebet "indre anliggender" er ind-

[105] *Berlingske Tidende* 4. jan 02, læserbrev af Jørgen Laybourn, Gåsebæksvej 17, 2500 Valby "Dyr salmebog"
[106] Kirkeministeriets pressemeddelelse den 4. januar 2002: "Vil holde møde med biskopper om salmebog", jfr. *Kristeligt Dagblad* 5 jan 02 hvor pressemeddelelsen bringes under overskriften "Møde om salmebog"
[107] *Kirkeligt Dagblad* 5 jan 02, artikel ved Claus Vincents "Den kirkelige gråzone"

gående beskrevet i tidligere departementschef i Kirkeministeriet Preben Espersens bog om jura og kirkelig ret i folkekirken. Det er det første værk, som sammenskriver de erfaringer, der efterhånden findes om konfrontationer mellem stat og kirke. Preben Espersen siger, at en kirkeminister kan blande sig i alle kirkens indre anliggender, hvis vedkommende ønsker det. I lovgivningen findes ingen bestemmelse af, hvad "indre anliggender" er, eller hvor grænserne går – det er en talemåde. Det lader sig ikke gøre juridisk at bestemme, hvad der er "indre" og "ydre" anliggender. Det er helt op til den centrale administration at sætte grænsen. Derfor har den kirkelige "kulturtradition", med alle dens regler for adfærd, udviklet sig sådan, at kirkeministeren hele tiden indhenter teologisk og kirkelig rådgivning, når der skal laves love og cirkulærer, og tager endelig stilling på den baggrund. Mange af de "indre anliggender" har staten lovgivet om, men først efter behørig teologisk konsultation. Eneste emne, som aldrig har været rørt af staten, er den grundlæggende kirkelige selvforståelse – de evangelisk-lutherske bekendelsesskrifter. Forfatter Ebbe Kløvedal Reich har skrevet bogen om folkekirkens tilblivelse, "Kun et gæstekammer". Han bryder sig som erklæret folkekirkemand ikke om ordet "indre anliggender". – Det er lidt af et paradoks at tale om "indre anliggender". Hvis en folkekirke svarer til sit navn, er alle dens anliggender folkets, også kirkeministerens, hvis vedkommende er medlem. Dermed har jeg ikke taget stilling til, hvem der skal bestemme over kirken, men det skal kirkeministeren selvfølgelig ikke. Men at holde ministeren udenfor ved at tale om folkekirkens "indre anliggender", det er noget vrøvl. Man siger, at ministeren principielt er konfessionsløs og derfor ikke ansat til at bestemme, hvad der skal foregå i kirken, men den anden begrundelse er dum, siger Ebbe Kløvedal Reich, som dermed ikke finder, at man kan forhindre en kirkeminister i at blande sig i den kirkelige diskussion. – Man kan diskutere kirkeministerens lovgivningsmæssige magt over for kirken. Hvis der lovgives for meget på kirkelige anliggender, som f.eks. salmebogen, er det en genindførelse af den politiske enevælde og vil gøre spørgsmålet om adskillelse af stat og kirke mere aktuelt".

Biskop Karsten Nissen, Viborg, udtaler i *Kristeligt Dagblad* som talsmand for biskopperne efter mødet med kirkeministeren den 3. januar, at "vi [dvs. biskopperne] har fastslået over for ministeren, at det er en ubrudt tradition, at biskopperne er læremæssige ansvarlige i hver deres stift og derfor foretager indstilling til kirkeministeren om liturgiske bøger, herunder salmebogen. ... - vi har bedt om et samråd med ministeren, når det endelige forslag til ny salmebog foreligger, og det har ministeren accepteret. ... Karsten Nissen føler sig tryg på biskoppernes vegne. – Det er en aftale mellem os og ministeren, at der ikke sker noget i proceduren med eventuel autorisation af en ny salmebog, før samrådet har fundet sted. Procedurens videre forløb er også en del af drøftelsen på samrådet, også hvis ministeren vil foreslå en "folkeafstemning" blandt menighedsråd om salmebogen. Emnet var dog ikke oppe på dette møde mellem os og ministeren, siger Karsten Nissen"[108].

Kirkekamp

I *Kristeligt Dagblads* leder samme dag skriver chefredaktør Erik Bjerager under overskriften "Kirkekamp": "Kirkeminister Tove Fergo (V) har uforvarende blæst til kirkekamp med sine provokerende udtalelser. Ivrigt sekunderet af formanden for Folketingets kirkeudvalg, Birthe Rønn Hornbech (V), og de to nye præster på tinge, Jesper Langballe og Søren Krarup (DF), har ministeren gjort et forstenet tidehvervsk kirkesyn til det herskende. Det nye kirkepolitiske firkløver er af den opfattelse, at kirken skal gøre så lidt som muligt for at tilpasse sig de forandrede samfundsforhold. Selv om folkekirkeordningen lever i kraft af den delikate balance mellem politikerne, der på den ene side varsomt varetager

[108] *Kristeligt Dagblad* 5 jan 02, artikel ved Claus Vincents "Kirkeminister trækker i land"

ansvaret for kirkens ydre anliggender, og kirkens gejstlige, der tager sig af de indre, har ikke mindst ministeren trådt ved siden af for at fremme egne synspunkter. Tove Fergo har i løbet af den første måned i sit embede underkendt et menighedsråd og en biskop ved at udnævne sin egen kandidat til stillingen som flådens provst ved Holmens kirke i København. Hun har imod biskoppernes og hendes eget ministeriums juridiske vurdering modsat sig, at der tælles kirkegængere i landets kirker, og hun har udtrykt modvilje over for udgivelsen af en ny udgave af salmebogen. I går udsendte Tove Fergo så en pressemeddelelse efter et møde med landets biskopper, hvori hun trækker i land. Forud for mødet var det lagt op til noget nær en historisk konfrontation mellem biskopper og kirkeminister. Biskopperne ville forståeligt nok ikke finde sig i ministerens utidige indblanding og underkendelse af dem som ansvarlige for det læremæssige og kirkens liturgiske bøger. Selv om kirkeministeren strækker våben i spørgsmålet om kirketællinger, er der fortsat ingen klar afgørelse om den nye salmebog. Ministeren kan foretage et ærefuldt tilbagetog ved, som hun nu fastslår - at benytte biskopperne som sine teologiske rådgivere, når det endeligt skal afgøres, om folkekirken skal have en ny salmebog. Samtidig holder hun dog døren åben for sit eget forslag om at lade landets menighedsrådsmedlemmer afgøre sagen. Kirkeministeren er kort sagt på et nødvendigt tilbagetog, når det gælder indblandingen i folkekirkens indre anliggender, men det vil være alt for tidligt at afblæse den kirkekamp, som hun selv har inviteret til. Den stærke uklarhed om magt og kompetence i folkekirken viser endnu en gang, at det er nødvendigt, at der skabes et kirkeråd eller et kirkeparlament, der kan tage vare på kirkens egne anliggender. Det vil klart være at foretrække frem for den nuværende situation, hvor politikerne har sat sig tungt på magten i kirken"[109].

Også *Berlingske Tidende* orienterede om den nye kirkepolitiske situation efter mødet mellem biskopperne og kirkeministeren: "Landets biskopper har vundet en foreløbig sejr over kirkeminister Tove Fergo(V). Hun er på vej til at give sig såvel i salmebogs- som kirketællingssagen. "Vi har i enighed givet ministeren et tilbud om at være hendes teologiske rådgivere," siger biskop Karsten Nissen, Viborg. ... På et møde med bisperne torsdag aften gik Tove Fergo ind på at forelægge Salmebogskommissionens endelige forslag til en ny salmebog for bisperne. Karsten Nissen oplyser til Berlingske Tidende, at biskopperne på mødet fik fortalt deres minister, at salmebogen sammen med kirkens øvrige liturgiske bøger hører ind under bispernes ansvarsområde. Ligeledes har bisperne fortalt Tove Fergo, at det er med loven i hånd, at de udøver deres kompetence til at bestemme i hvilket omfang og hvordan, kirketællinger bør gennemføres. Efter mødet sagde kirkeministeren til Ritzau, at biskopperne er nogle af kirkeministerens væsentligste rådgivere. "Derfor glæder jeg mig til at mødes med biskopperne om dette spørgsmål, når vi kender resultatet af Salmebogskommissionens arbejde med at revidere sit første forslag. I en sag, der er så væsentlig for det danske kirkefolk som en ny salmebog, er der brug for, at kirkeministeren får rådgivning både fra gejstlige med biskopperne i spidsen og fra de folkevalgte menighedsrådsmedlemmer," sagde Tove Fergo. Efter nytårskuren hos kronprins Frederik og prins Henrik på Christiansborg Slot i går gik 11 af de 12 bisper til møde med biskop Erik Norman Svendsen i Københavns bispegård. Her vedtog man at udsende resolutioner om salmebog og kirketælling"[110].

I et læserbrev i *Berlingske Tidende* samme dag greb Wladimir Kandel tilbage til Erik A. Nielsens svar til Tove Fergo: "Erik A. Nielsen, med den problematiske doktorafhandling om Holberg, er fornærmet over at blive omtalt som Margrete Aukens mand! men Margrete Auken er en markant personlighed i dansk politik, hendes meninger - uanset om man er evig eller ej - vækker altid debat og opsigt, og hun må være meget spændende at være gift med. For første gang i umindelige tider er det en

[109] *Kristeligt Dagblad* 5 jan 02, leder af Erik Bjerager "Kirkekamp"
[110] *Berlingske Tidende* 5 jan 02, artikel ved Brita Stenstrup "Tove Fergo giver sig i strid med biskopperne"

vidende teolog, der er udnævnt til kirkeminister. For én gangs skyld er ministerposten ikke brugt som betaling for en mere eller mindre udtjent partisoldat, hvis viden om kirke og teologi allerhøjest kan udmøntes i at ministeren er gift med en præst. Erik A. Nielsen remser op, hvor mange gange han har holdt foredrag osv. Men han vil altid blive betragtet som Margrete Aukens mand - og det kan han være stolt af eller lære at leve med. Kirkeministeren, der netop har sat sig ud over den indspiste flok, der sad og kasserede salmer, som menigmand havde et nært forhold til - hvad gruppen åbenbart ikke tog hensyn til - har jo givet den enkelte mulighed for at tage stilling! Åndssnobber er der nok af - Margrete Aukens mand inklusive - der jo dog ikke kan modsige, at udlandet betragter Den Danske Salmebog, som den fornemste samling af salmer! Og da Erik A. Nielsen bryster sig af, at han ikke ville være med i Salmebogskommissionen, trods sit påståede store kendskab til danske salmer, så er det forunderligt, at han ikke ser det positive, at hvert medlem af folkekirken får mulighed for at ytre sig - eller er det for folkeligt for Margrete Aukens mand? Der er såmænd ikke brug for en ny salmebog, tillæggene er meget billigere, og i en tid, hvor der skal spares, så må dette være et af de mest indlysende steder at spare, selvom Torben Rechendorff så ikke får laurbær for den store udgift, han allerede har sat over styr! Kirkens udgifter er store nok, og problemerne - ikke mindst på Lolland-Falster - er åbenlyse. Lad os beholde vor salmebog, der er dog over 700 salmer at vælge imellem, og er man ikke tilfreds med det, så kan man sagtens finde nye i et af tillæggene til en betydeligt lavere pris end at trykke, udgive og tvangspålægge samtlige menighedsråd i Danmark at købe nye"[111]

Også *Information* noterede sig mødet mellem kirkeminister og biskopper og konstaterede, at "også omkring salmebogssagen, var Tove Fergo blevet mere sagtmodig, og siger, at hun glæder sig til at mødes med biskopperne for at modtage deres rådgivning om den nye salmebog"[112]

Jens Lysters rundspørge

Salmehistorikeren Jens Lyster skrev samme dag, 5. januar, sammen med sin søn Sune Lyste en kommentar i *Kristeligt Dagblad* , hvor de præsenterede et statistisk materiale, som var resultatet af en stikprøveundersøgelse ud over hele landet: "Kirkeminister Tove Fergo har en god sag, når nu ønsker at høre menighedsrådenes mening om et salmebogsskift. Der behøvede slet ikke at være nogen sag, hvis hendes forgængere i ministeriet havde gjort deres arbejde professionelt fra grunden af og ikke startet et kostbart projekt uden det nødvendige forarbejde. Den manglende markedsundersøgelse af *behovet* for en ny salmebog er en fatal fejl i det store projekt, som et salmebogsskift er. Høringsperioden sidste år råder ikke bod på denne fejl, idet høringen kun skulle bruges til at indsende kommentarer til *Indholdet* af "Forslag til ny salmebog". Derimod lagde høringen ikke op til debat af det helt grundlæggende spørgsmål, om folkekirkemedlemmerne overhovedet ønsker en ny autoriseret salmebog nu til afløsning af Den Danske Salmebog fra 1953. Derfor virker det grotesk, når salmebogskommissionen nu bruger de indkomne høringssvar, som om de var meningstilkendegivelser om behovet for en ny salmebog, og fremhæver, at kun 275 af de 1659 høringssvar ønsker den gamle salmebog bevaret. Disse 275 tilkendegivelser, der i grunden svarede på noget, som der ikke var blevet spurgt om, burde salmebogskommissionen snarere opfatte som en tankevækkende protesttilkendegivelse. Kirkeministeriet har taget for givet, at der er behov for en ny salmebog af den type, som blev fremlagt med forslaget og har ikke ønsket at sætte en undersøgelse i værk. En opfordring i foråret 2000 til Landsforeningen af Menighedsråds-

[111] *Berlingske Tidende* 5 jan 02,læserbrev f Wladimir Kandel, pastor emer., Engestoftevej 150, 4930 Maribo "Kirkeministeren og Aukens mand"
[112] *Information* 5 jan 02, redaktionel notits "Biskopper gjorde Fergo from"

medlemmer om at påtage sig markedsundersøgelsen førte heller ikke til noget. Derfor er vi selv gået ud til 30 provstier i hele landet med en opfordring om at bistå os med en undersøgelse af menighedsrådsmedlemmers og præsters holdning til en ny salmebog. Det er jo disse personer, der på et menighedsrådsmøde afgør, om sognet skal blive ved den nuværende salmebog eller gå over til en ny. Derfor må det være af største interesse for kirkeministeren at vide, hvorvidt en ny salmebog , som det står i hendes magt at anbefale til autorisation, vil blive mødt med overvejende vejvilje eller må forventes at forårsage splittelse. For øjeblikket har vi i Den Danske Salmebog fra 1953 en enhedssalmebog, der vistnok bruges i samtlige folkekirkemenigheder. men det er ingen selvfølge. Den danske kirkes historie byder på mange splittelser netop på salmebogsfronten. I året 1853 var det således i Aalborg Stift 95 kirker, hvor Kingos salmebog fra 1699 stadig blev benyttet, medens efterhånden 105 kirker betjente sig af "Evangelisk-kristelig Psalmebog" fra 1798. Det var en uheldig og upraktisk splittelse, På Bornholm var der i 1853 fire forskellige salmebøger i brug, idet de fem mindre købstæder brugte Guldbergs salmebog fra 1778, medens syv landsogne holdt fast ved Kingos salmebog fra 1699. De otte andre landsogne var gået over til "Evangelisk-kristelig Psalmebog" og Rønne brugte samme salmebog suppleret med Mynsters Tillæg fra 1845. Det var en lignende opsplittelse mellem Sønderjylland (med "Den sønderjyske Salmebog" fra 1926) og kongeriget (med "Salmebog for Kirke og Hjem" fra 1898), der i 1953 fik en lykkelig afslutning med den fælles salmebog, som vi bruger i dag. Alle kunne i 1953 se, at genforeningen i 1920 måtte følges op af en genforening af den sønderjyske og den kongerigske salmebogstradition, og derfor var en ny fælles salmebog nødvendig. men der er ikke i dag en tilsvarende politisk og national sag, der fremtvinger et salmebogsskift. Hvis man derfor vil holde fast ved en enhedssalmebog for hele riget, er det nyttigt så hurtigt som muligt at få et fingerpeg om holdningen blandt menighedsrådsmedlemmer og præster til et salmebogsskift i de enkelte sogne. For det er dem, der træffer afgørelsen lokalt. På det spørgeskema, som vi har sendt ud til provstierne, bad vi alle stemmeberettigede om enten at bekræfte, at "Jeg ønsker, at sognet bevarer den nuværende salmebog, eventuelt suppleret med tilæg", eller at: "jeg ønsker, at sognet indfører den nye salmebog, når den er færdiggjort". De adspurgte blev bedt om at udfylde spørgeskemaet på et ordinært menighedsrådsmøde. Derved fik rådet lejlighed til at drøfte sagen forinden, så man kunne få et velovervejet bud på behovet for en ny salmebog. Derefter blev spørgeskemaerne samlet og indsendt af provsten eller en af ham tilforordnet. Vores undersøgelse beror på 1086 tilkendegivelser fordelt på 145 sogne i de 12 provstier, som har meldt tilbage. Deltagerne er fordelt på forskellige landsdele, byer og landdistrikter og områder med forskellige religiøse og demografiske sammensætninger. Det store, nuancerede grundlag gør undersøgelsen til den hidtil mest fyldestgørende. Resultatet af undersøgelsen er, at to ud af tre menighedsrådsmedlemmer, sogne og provstier ønsker at bevare den nuværende salmebog. Med modtagelsen af spørgeskemaerne fulgte også nogle kritikpunkter fra deltagerne. De fleste kritikpunkter skyldtes, at Kirkeministeriet ikke selv havde iværksat undersøgelsen, inden man nedsatte salmebogskommissionen. Der er f.eks. kritik af, at den ene af os, der har stået for undersøgelsen, selv er engageret i debatten. Netop fordi undersøgelsen er foretaget af en person, som i forvejen har en holdning, har visse kirkepolitiske modstandere ikke ville deltage. Denne gruppe skal imidlertid være ret stor for at påvirke undersøgelsens udfald. En anden form for kritik går på, om en præst i et flersognspastorat kan afgive sin stemme i hvert sogn. Dette spørgsmål må kunne besvares i Kirkeministeriet - og vil sikkert blive besvaret bekræftende. Konklusionen på denne hidtil største stikprøve er, at et komfortabelt flertal ønsker at bevare den nuværende salmebog, eventuelt suppleret med tillæg. Om dette flertal vil forrykkes, når salmebogskommissionen fremkommer med sit næste udspil, må Tove Fergos påtænkte landsomfattende opinionsundersøgelse kunne afsløre"[113].

[113] *Kristeligt Dagblad* 5 jan 02 Sune Lyster, civiløkonom, og Jens Lyster, sognepræst, "Kirkelig modstand mod den nye salmebog". Artiklen blev bragt i *JyskeVestkysten* 10. jan 02

I en redaktionel omtale af Jens og Sune Lysters kommentar citerer *Kristeligt Dagblad* statistikeren Steen Rasmussen for, at undersøgelsen ikke er repræsentativ: "- stikprøven er fremskaffet ved hjælp af en såkaldt klyngeudvælgelse, idet man har valgt 30 af landets 111 provstier. Det ligger i denne fremgangsmåde, at man herefter satser på at få alle menighedsrådsmedlemmer i disse klynger til at svare. Når denne metode benyttes, må man operere med svarprocenter på, dels hvor mange af de udvalgte provstier, der har meldt tilbage, dels hvor mange af menighedsrådsmedlemmerne i de enkelte provstier, der har svaret, siger Steen Rasmussen. Både hvad angår provstiernes svarprocent og antallet af svarende menighedsrådsmedlemmer kommer man langt under det statistisk holdbare. Klyngesvarprocenten er 40 procent, siger Steen Rasmussen. - Det vil sige, at fra 60 procent af provstierne har man ikke modtaget ét eneste svar. Dette er fuldt tilstrækkeligt til at konkludere, at undersøgelsen dermed falder sammen. Svarprocenter under 70 procent er problematiske, men opnår man under 50 procent er det helt uantageligt. Det er derfor helt ved siden af, når Lyster taler om det nuancerede grundlag. De lader sig narre af, at de i absolutte tal har fået mange tilkendegivelser, nemlig 1086. Selv om det er et stort tal, hjælper et intet i forhold til så stor en stikprøveundersøgelse, man har lagt op til, siger Steen Rasmussen. Jens Lyster vil ikke trække undersøgelsen tilbage. - Jeg erkender blankt, at jeg ikke er professionel på dette område. Men jeg mener, at undersøgelsen giver et fingerpeg, og at den også er gavnlig for debatten. Undersøgelsen kan måske også medvirke til, at de, der har forstand på det, laver en undersøgelse. Men det har ingen indtil nu været indstillet på, siger Jens Lyster"[114]

I et åbent brev til kirkeministeren i *Morgenavisen Jyllands-Posten* for 6. januar foreslår Peter Nedergaard, at hvert sogn får lov til at vælge sin salmebog: "Til Tove Fergo. Tillykke med udnævnelse som kirkeminister. Det er godt med en minister, som går i teten for det, hun tror på. Så det skal nok blive godt. En af dine første udmeldinger drejede sig om, hvorvidt vi skal have en ny salmebog i den danske folkekirke. På en ene side har mange arbejdet på sagen i årevis. Der kan også nogen steder være behov for den. (Vi har i vores familie f.eks. deltaget i flere gudstjenester o.lign., hvor der måtte tys til fotokopier af nye salmer, som ikke var med i den gamle salmebog). På den anden side har du ret i, at man ikke kan tale om, at der er noget egentligt folkekrav om den ny salmebog. På den baggrund kunne det være udmærket med en høring om spørgsmålet hos græsrødderne i menighedsrådene, som du har foreslået. Men hvorfor gøre det til et spørgsmål om enten-eller. I stedet for at vælge mellem den nye eller den gamle salmebog for folkekirken som helhed, kunne det overlades til menighedsrådene/menighederne at vælge mellem de to eksisterende muligheder: at fortsætte med den gamle salmebog eller at benytte den nye. Det ville ikke indebære store praktiske problemer, at man benyttede én salmebog i en kirke, selv om nabokirken benyttede en anden. Måske kunne man endda i alle kirker have et antal eksemplarer af den salmebog, der ikke benyttes mest. I hvert fald i en periode kunne de to salmebøger så sameksistere i den danske folkekirke, og man kunne samtidig efterprøve, om der i praksis var et ønske om en udskiftning"[115]

I samme avis svarer Jørgen Kjærgaard fra Salmebogskommissionen Bodil Hindsholm Hansen: "Jyllands-Posten 22/12 bragte et indlæg af sognepræst Bodil Hindsholm Hansen (BHH) vedrørende kirkeminister Tove Fergos personlige reservationer over for det salmebogsarbejde, der nu, efter snart 10 år, nærmer sig sin afslutning. BHH udtrykker sin enighed med ministeren, og det har hun naturligvis lov til. Imidlertid er det er et par sagligt forkerte påstande i indlægget, som for sagens og sandhedens skyld bør korrigeres. BHH anfører, at "det var ikke noget folkekrav om en ny salmebog, der satte forarbejdet til salmebogskommissionen i gang. Det var et rent kirkeministerielt initiativ." Det er faktisk for-

[114] *Kristeligt Dagblad* 5 jan 02, artikel af Claus Vincents "Kritik af ny salmeundersøgelse"

[115] *Morgenavisen Jyllands-Posten* 6 jan 02, læserbrev fra Peter Nedergaard, Duevej 21, Frederiksberg "Et salmebogskompromis"

kert. Det var netop ikke "rent ministerielt", for initiativet til en salmebogsfornyelse var allerede taget i brede kredse i folkekirken. Siden begyndelsen af 1800-tallet har det været sådan, at en ny salmebog altid er blevet varslet ved, at der fra forskellig side i kirkelivet blev udgivet supplerende tillæg. Det er også tilfældet med den nuværende salmebog. I 1976 udgav Kirkeligt Samfund tillægget "46 salmer", året efter kom Kirkeligt Centrums "1978-tillægget" og i 1981 fulgte missionske og højkirkelige kredse med "129 Salmer" - tillige har det kirkelige børne- og ungdomsarbejde udgivet og afprøvet en stor mængde salmer gennem deres sangbøger, ligesom hele tre børnesalmebøger har været i brug: Indre Missions "Salmer til Børne- og Familiegudstjeneste" (1983), "Salmer og Kirkeviser til brug ved børne- og familiegudstjenester" (1984) og "Gud ske tak og lov. Den danske Salmebog for Børn og Unge" (1993) - og så endelig det opsamlende "Tillæg til Den Danske Salmebog" fra 1994. Som det umiddelbart fremgår, har kredse fra hele bredden i dansk kirkeliv gennem de seneste 30 år markeret behovet for en salmebogsfornyelse gennem udgivelse og brug af disse salmebogstillæg - der mange steder er blevet suppleret af nye salmer, hentet fra en lang række andre udgivelser. Da Kirkeministeriet i 1993 nedsatte salmebogskommissionen, tog man altså blot konsekvensen af et salmefornyelsesarbejde, der for længst var begyndt i folkekirken som helhed. BHH skriver, at fornyelsen i salmebogsforslaget er til at overse. Må jeg påpege, at der i Den Danske Salmebog, vi bruger nu, blev optaget syv salmer og et bordvers fra dens egen tid - og i dens forgænger: en ny salme - så de danske salmebøger altså, siden 1855, blot er fornyet med otte salmer og et bordvers! På den baggrund er en fornyelse med omkring 100 salmer, som forslaget til ny salmebog lægger op til, ganske meget. Dermed er vi ved det sidste forhold, BHH og med hende andre gør et nummer ud af, nemlig at salmebogskommissionens medlemmer er inhabile, når det gælder bedømmelsen af dens eget arbejde. Umiddelbart kan det jo lyde rigtigt, men kun hvis man går ud fra den fuldstændig vulgære antagelse, at kommissionens 20 medlemmer er rørende enige om alt i det fremlagte forslag. En ganske omfattende mindretalsudtalelse vedrørende optagelsen af såkaldte "bibelske salmer" viser jo det modsatte. Indholdet af en ny salmebog kan kun skabes gennem et frugtbart samarbejde, hvor meningerne brydes og viljen til et resultat bygger bro over forskelle i holdninger og synspunkter. Det siger sig selv; men er elegant blevet "glemt" i debatten. Det er kirkeministeriet, der har bedt salmebogskommissionen færdiggøre sit arbejde, ikke kommissionen, der "let fornærmet" klæber ukritisk ved taburetten. Her er tale om, at ganske travle mennesker har ydet en gratis arbejdsindsats gennem ni år for at give folkekirken det bedste - og enhver konstruktiv kritik er naturligvis blevet modtaget i akkurat samme ånd. Det er derfor urimeligt sårende, når de, der ikke er interesserede i en ny salmebog - af grunde, som ikke forekommer synderlig velunderbyggede endsige formulerede - er nødt til at ty til personligt nedsættende ringeagtsytringer både om salmebogskommissionens medlemmer og om dem, hele arbejdet er gjort for, nemlig folkekirkens menigheder. Hvilket hovmod af BHH at påstå, at salmerne i et forslag, der har afstedkommet 1700 reaktioner, hvoraf langt den overvejende del er positive og konstruktive, er "umulige at synge for almindelige mennesker, der ikke har en universitetsgrad i dansk eller teologi" -[116]

Den hårfine balance

Dagen efter, 7. januar, havde Dansk Folkepartis kirkepolitiske ordfører, Jesper Langballe et indlæg i *Berlingske Tidende* om Torben Rechendorffs holdning i salmebogssagen: "På den sidste dag i det gamle år anklagede den tidligere kirkeminister Torben Rechendorff (K) den nuværende, Tove Fergo (V), for at øve vold og magt mod det, der med et bekvemt elastisk begreb kaldes "kirkens indre anliggen-

[116] *Morgenavisen Jyllands-Posten* 6 jan 02, indlæg af sognepræst Jørgen Kjærgaard, Vestervig præstegård "Brede kredse står bag"

der". Jeg føler trang til at ledsage Rechendorffs kommentar med den oplysende fodnote, at det virkelig er en kapacitet på området, der udtaler sig. Vistnok aldrig i folkekirkens historie har kirkeministerposten været besat med et mere hårdkogt magtmenneske end just Torben Rechendorff. Han drev kirken som sin egen private gesjæft og blæste på dens folkelige tradition. Siden er bureaukratiet vokset. Menighedsrådene træller under stadig mere formynderi. Og folkekirkens udgifter er eksploderet. Her er noget at tage fat på for en ny minister. Det et svært at holde sig alvorlig, når Rechendorff anklager Tove Fergo for at øve vold mod den hårfine balance mellem kirke og stat. Det var faktisk i Rechendorffs tid og med hans velsignelse, at den daværende departementschef Preben Espersen i sin "Kirkeret" omdefinerede folkekirken til en statskirke, et statsligt forvaltningsvæsen på linie med DSB: Ministeren skulle herefter være øverste chef - og menighedsråd og præster den laveste funktionærgrad, der havde at udføre ministeriets almægtige vilje. Der manglede egentlig kun en forordning om, at folkekirken skulle begynde at flage med splitflag ligesom statsbanerne og militæret. Den statskirkelighed, der hermed var sat i gang, toppede siden hen, da andre ministre uden at spørge hverken folketing eller menighedsråd afskaffede sognenes gamle kirkebøger og gjorde præsterne til funktionærer ved et statsligt EDB-register, kaldet "Den Ny Kirkebog". - Jo, statslig voldførelse af kirken er noget, Torben Rechendorff har forstand på. Han har selv opfundet det. Nu er han fornærmet over, at der er kommet en kirkeminister med folkelig skønsomhed og indsigt i folkekirkens væsen og tradition. Især vredes han over, at det, der skulle være kronen på hans personlige eftermæle, den nye salmebog, ikke længere skal have sin skæbne afgjort på ministerens polerede skrivebord, men ude hos repræsentanterne for salmebogens brugere - menighedsrådene. Denne ministerdisposition er virkelig også væsensforskellig fra Torben Rechendorffs fremgangsmåde, da han i januar 1993 selvbestaltet nedsatte en salmebogskommission bestående af gode bekendte, som de færreste kendte - i hvert fald ikke for deres salmekendskabs skyld. (Af de to virkelige salmekapaciteter, sognepræst Jens Lyster og professor Chr. Thodberg, nægtede den første at gå ind i kommissionen; den anden trak sig ud igen. Begge har kritiseret kommissionens inkompetente arbejde.) Jamen, det passer slet ikke, siger Torben Rechendorff i sit indlæg. Når Tove Fergo sammenligner sin egen indgriben med Rechendorffs magtfuldkomne nedsættelse af salmebogskommissionen, så er det, fordi hun "ikke har sat sig tilstrækkelig ind i tingene". Havde hun det, ville hun vide, at "nedsættelsen af en salmebogskommission er et ministeranliggende". - Aha! Når ministeren vil have en ny salmebog, så er det bare et ministeranliggende. Når ministeren er skeptisk over for resultatet, så er det ikke et ministeranliggende. I sandhed en interessant tolkning til kirkeretten. Det passer heller ikke, siger Rechendorff, at hans nedsættelse af kommissionen var egenmægtig - foretaget uden noget kirkeligt ønske eller folkeligt behov. Ønsket og behovet fremgik nemlig af den styringsgruppe, som forinden havde arbejdet med sagen. - Og hvem havde mon nedsat styringsgruppen? Rigtigt gættet: Torben Rechendorff! Ved hjælp af den styringsgruppe, han selv styrede, havde han fingeren på den kirkelige puls og konstaterede et umådeligt behov for en ny salmebog. Som pensionist er Torben Rechendorff nu forarget over statslig magtudøvelse over folkekirke - selvom magtudøvelsen altså går ud på, at ministeren overlader sin afgørelse til sognenes menighedsråd. Han mener, at demokratiet går under, når man på den måde lader folket selv bestemme. Magtmisbrug er ham så inderligt imod. Er der dog ikke en blandt hans venner i eller uden for salmebogskommissionen, der kan hviske ham den replik i øret, som lyder til Jeronimus i Holbergs "Maskarade": "Han vil nok blive ærbar, Svoger! Vi har jo været ligedan i vor Ungdom og ikke vendt Verden Ryggen, førend den vendte os Ryggen. Dersom vi bliver lige saa friske og muntre igen, som vi var for 20 Aar siden, gik vi på Maskerade igjen. Naar vi forfølger vores Børn for de Vellyster, som vi selv udi vor Ungdom har øvet, men nu ved Alderen er blevet ubequemme til, lader det som vi gjør det af pur Misundelse"[117].

---

[117] *Berlingske Tidende* 7 jan 02, Indlæg af Jesper Langballe, sognepræst i Thorning , Kirkepolitisk ordfører for Dansk Fol-

I *Morgenavisen Jyllands-Posten* skrev Bodil Holm: "Sognepræst Benny Vindelevs angreb på kirkeminister Tove Fergo (Ildevarslende signal, 23/12) indeholder adskillige aspekter. Jeg vil gerne kommentere nogle af dem. BV opfordrer TF til at lytte mere - og tale mindre. Forhåbentlig ikke til at handle først og tale om det bagefter. Det ville være højeste grad af respektløshed overfor myndigheder og menigheder. Desuden til at adskille sine præstesynspunkter og sin ministerforvaltning. For første gang i 38 år sidder der nu er præst (fagmand med erfaring) i ministerstolen. Det turde vel være en fordel. Ministerens opgave består i at administrere den lovgivning, som folketinget har vedtaget på området under ansvar for sin regering og for det folketing, som vi har valgt og bør respektere, og over for dansk økonomi. Hun kan fremsætte lovforslag og nedsætte (eller ophæve) råd og kommissioner af specialister. Beslutningen er ministerens. Det må være en ministeriel afgørelse, om hun vil søge gennemført og bruge penge på en ændring af den funktion, som virker upåklageligt og har dybe rødder, nemlig civilregistreringen (som lektor Jørn Arpe Munksgaard 9/12 søger at provokere hende til) og på folketællinger. Om hun vil sørge at nedsætte eller stoppe kirkeskat eller salmebogskommission. Kommissionen blev nedsat i 1993, ikke fordi der var et påtrængende ønske om en ny salmebog blandt "folket", men efter en idé fra tidl. kirkeminister Torben Rechendorff, der senere har udtalt, at kommissionens arbejde delvis har været forfejlet og misforstået. Målet var oprindeligt at indarbejde dele af det salmebogstillæg bestående af et væld af nye salmer fra 70'erne og 80'erne på forståeligt nutidsdansk, der så dagens lys allerede i 1994. Tillægget bruges i dag meget til familie- og ungdomsgudstjenester, hvor man ønsker, at folk skal kunne forstå, hvad de synger, men også ved almindelige gudstjenester. Det viste sig, at salmebogskommissionen havde misforstået opgaven og ikke forsøgte at gøre salmebogen nutidig og fremadrettet, attraktiv og aktuel, også den dag de unge medieflippere, der højst kan koncentrere sig to minutter ad gangen, overtager kirkestolene. I stedet fortabte man sig i at restaurere gamle salmer og føre dem tilbage til oprindelsen med uforståeligt ord (som "ormesække", "inderdele" og "muldne skyer") samt 18-20 vers. Dvs. gjorde dem ubrugelige til gudstjenesten, uforståelige for "alt folket" og usælgelige som hvermandseje til trøst og jubel i sorg og glæde. Alligevel mener jeg, at man godt kan respektere og bruge det udførte arbejde. Mit forslag til salmebogskommissionen har derfor været, at man udgiver et "Salmeværk for emeritusser", som kan erhverves af folk med historisk interesse for salmer eller til prædikenforberedelse. Og at en evt. forringet kommission arbejder videre med en fremadrettet folkekirkesalmebog for folket. Når TV taler om en fornyelse af mere påtrængende art, kunne jeg ønske mig, at man i stedet for en omkostningskrævende og mislykket salmebogsudskiftning bruger penge på at fremme kirkens diakoni for at imødegå fremmedgørelsen i samfundet og undgå, at søgende overgår til andre religioner, eller sekter, new age eller frikirker, der bedre har forstået, at kærlighed er handling i det godes tjeneste og ikke blot et overgreb, der kan diskuteres"[118].

Tove Fergos berigtigelse 8. januar

Tirsdag 8. januar havde kirkeminister Tove Fergo indlæg både i *Berlingske Tidende* og *Kristeligt Dagblad* henholdsvis med overskriften "Læservildledning" og "Vildledning af læserne!. Indlæggene har til dels har samme ordlyd. I *Berlingske Tidende* skriver kirkeministeren: "Berlingske Tidende kan 5.1. bringe den overskrift, at "Tove Fergo giver sig i strid med biskopperne". Den strid, blade taler om, er spørgsmålet om kirketælling og spørgsmålet om den nye salmebog. Hvad bladet hermed giver sine læsere, er ikke fakta, men dets egen mistolkning af biskoppernes og min pressemeddelelse. ... Vedr. sal-

---

keparti "Når Fanden bliver gammel ..."

[118] *Morgenavisen Jyllands-Posten* 7 jan 02, indlæg af Bodil Holm, cand.pharm., fhv. provisor, fhv. isenkræmmer, alternativ behandler, blåbærvej 1, Hjørring "Salmeværk for emeritusser"

mebogen udtaler jeg, at jeg ser frem til at mødes med biskopperne for at høres deres mening. Naturligvis - det er normal fremgangsmåde, og deres mening vil altid have betydning for mig, jeg har aldrig udtalt mig modsat dette. Men jeg har hævdet, at jeg også vil høre, hvad kirkefolket, forstået som dets valgte repræsentanter, dvs. menighedsrådene, har at sige om salmebogen. Denne høring fastholder jeg at ville gennemføre. Er det ikke det, man kalder demokrati? Her har jeg altså heller ikke givet mig"[119]

I *Kristeligt Dagblad* skriver Tove Fergo samme dag: "Kristeligt Dagblad kan den 5. januar på forsiden bringe overskriften: "Kirkeminister trækker i land". I lederen på bagsiden tales om "tilbagetog" og om, at jeg "strækker våben". Hvad bladet hermed har givet sine læsere er ikke fakta, men dets egen helt tendentiøse tolkning af min pressemeddelelse. ... Vedrørende salmebogen udtaler jeg, at jeg vil mødes med biskopperne for at høre deres mening. Naturligvis - det er normal fremgangsmåde og almindelig praksis i sådant anliggende. Jeg har aldrig udtalt, at jeg ikke vil lytte til biskoppernes mening, når den nye salmebog foreligger. Men jeg har hævdet, at jeg også vil høre, hvad kirkefolket, forstået som dets valgte repræsentanter, dvs. menighedsrådene, har at sige om salmebogen. Denne høring fastholder jeg at ville gennemføre. Er det ikke det, man kalder demokrati? Her har jeg altså heller ikke trukket noget i land. Jeg må i denne forbindelse gøre opmærksom på forvirringen omkring begreberne "kirkens indre anliggender" og "kirkens ydre anliggender". Der er ikke noget nok så indrekirkeligt anliggende, der ikke i påkommende tilfælde kan ende på kirkeministerens skrivebord. Og hvad specielt salmebogen angår, er det svært at anskue den som kirkens indre anliggende, da det jo er henlagt til kirkeministeren at indstille eller ej til dens autorisation. Når Kristeligt Dagblad derfor taler om min "utidige indblanding" i biskoppernes område, taler avisen hen i vejret. Jeg har *pligt* til at tage stilling til den nye salmebog. I øvrigt er det et spørgsmål, om salmebogen kan henregnes til kirkens liturgiske bøger. Den er efter min opfattelse mere et folkeeje - derfor mit ønske om at høre kirkefolket. Jeg går på dette punkt, såvel som med mine ideer om betydelig større selvstændighed og kompetence til menighedsrådene, nye veje, der varsler en langt stærkere markering af folkekirken som folkets (og ikke biskoppernes) kirke, end hidtil set. Kristeligt Dagblad lægger derfor sandelig ikke den store indsigt for dagen, når lederen kalder mit kirkesyn for "forstenet tidehvervsk" uden ønske om kirkens tilpasning til de ændrede samfundsforhold. ..."[120].

Kritikken af kirkeministeren forstummede imidlertid ikke. Således havde sognepræst Klavs Bo Sørensen samme dag, 8. januar, et indlæg i *Kristeligt Dagblad* mod ministerens holdning i salmebogssagen: "Det er med megen uro og betænkelighed, at jeg nu gennem et stykke tid har fulgt kirkeministerens udtalelser til pressen om bl.a. salmebogskommissionens arbejde. Menighedsrådet her i sognet har ved sognemøder og salmearrangementer i kirken gennemgået og drøftet salmebogskommissionens betænkning. Vi har været kritiske over for den historiske tilbageføring af visse salmer og beklager enkelte salmes forsvinden i forslaget i lighed med en lang række andre, som har svaret på kommissionens betænkning. Vi har også ønsket flere nye salmer, og der er nogle, vi har undret os over ikke var kommet med. Også det har vi meldt tilbage, og det er vores indtryk, at kommissionen har været åben over for den kritik, der er fremført, og villig til at justere forslaget til ny salmebog efter en stor del af de ønsker, der er fremkommet. Men kritikken er gået på det konkrete forslag. Der har aldrig været tvivl om behovet for en ny salmebogsudgave! Ministerens udtalelser, der skaber tvivl om den ny salmebog, og hendes ønsker om en fornyet høring, der vil forsinke udgivelsen unødigt, sætter os og mange andre, der har ventet i en årrække med at anskaffe nye eksemplarer til brug i kirke og menighedslokaler, i en slem forlegenhed. Hvad gør vi? Den nuværende salmebogsbestand holder ikke ret meget længere. Skal vi

[119] *Berlingske Tidende* 8 jan 02, læserbrev af Tove Fergo, kirkeminister (V) "Læservildledning"
[120] *Kristeligt Dagblad* 8 jan 02, indlæg af kirkeminister Tove Fergo (V) "Vildledning af læserne"

lade den nødtørftigt reparere eller anskaffe ny? Det sidste i tilfælde af, at der slet ikke kommer nogen ny udgave. Ministerens indblanding risikerer at påføre menighederne unødige udgifter, ud over hvad en fornyet høring, der er ligeså unødvendig, vil koste. Det er jo under alle omstændigheder menighedsrådene, der skal tage stilling til anskaffelsen af en ny salmebog. Derudover er det noget foruroligende at se den måde, ministeren omtaler besindige kritikere på i et interview i Politiken den 29. december: "Jeg har klart bemærket jantelovsmentaliteten, der står mellem linjerne i meget af det, der bliver sagt af dem, vi kan kalde "de retskafne", altså sådan nogle som Karsten Fledelius, formanden for Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer og flere af dem, der føler sig som de kirkelige meningsdannere. Jeg kommer som den praktiske, der har passet sine sognebørn, og det kan de ikke tåle". De er lidt svært at forholde sig til noget, som skulle stå mellem linjerne, og særligt sagligt velfunderet er det i hvert fald ikke. Ministeren indrømmer da også i samme interview, at hun efter 28 år ved det samme sogn på Amager måske ikke har så bredt et kendskab til, hvad der foregår andre steder i folkekirken. Netop derfor burde hun måske også være lidt mere tilbageholdende og undersøge, hvad andre mener og faktisk siger både på og mellem linjerne. Med mindre hun da er fuldstændig ligeglad"[121].

Det folkekirkelige demokrati skal spørges

Næste dag, 9. januar, bragte *Kristeligt Dagblad* en stort opsat forsideartikel med overskriften "Kirkeministeren vil rydde på i folkekirken". Det var dog ikke salmebogssagen, denne artikel handlede om, men kirkeminister Tove Fergos planer om at styrke menighedsrådenes politiske og økonomiske kompetence. Helt glemt var salmebogssagen imidlertid ikke, da der, også på forsiden, blev bragt en meddelelse om, at det nu lå fast, at salmebogsforslaget skulle til afstemning i menighedsrådene: Det står nu fast, at landets godt 2200 menighedsråd vil blive spurgt af kirkeminister Tove Fergo (V), om de går ind for en ny udgave af salmebogen eller ikke. Endnu mangler det endeligt at blive fastlagt, hvordan og hvornår, folkeafstemningen skal foregå, siger Tove Fergo til Kristeligt Dagblad. Der bliver tale om en meningsmåling ved siden af den allerede gennemførte høring om den betænkning, der var første udkast til ny salmebog. Tove Fergo vil spørge det "folkekirkelige demokrati", om der er stemning for en ny udgave af salmebogen"[122].

I det helsides-interview, der blev bragt i samme avis på side 7, kommer Tove Fergo også ind på sin holdning til salmebogssagen: Tove Fergo "har været i konflikt med flere af biskopperne om kirketællingerne og salmebogen, blandt andet fordi hun forbeholder sig ret til ikke automatisk at autorisere det nye salmebogsforslag, der måtte fremkomme til påske efter næsten 10 års forberedelse. Efter et møde med biskopperne i sidste uge slår ministeren fast, at det fortsat er hendes plan at sende forslaget til en ny salmebog ud til høring i menighedsrådene, inden hun beslutter sig til, om hun vil indstille det til kongelig autorisation. Hvornår og hvordan høringen skal foregå, er endnu ikke klart, men at der kommer en høring er helt sikkert. Kritikere har peget på, at der allerede er indkommet 1700 høringssvar til salmebogsforslaget, så ministeren har allerede rigeligt materiale at forholde sig til. Tove Fergo fremhæver imidlertid, at kun 759 menighedsråd sendte et svar ind til ministeriet. Heraf sagde 220 nej til en ny salmebog ud fra forskellige begrundelser, mens de fleste af de 500 andre kun forholdt sig til indholdet af forslaget. - Kun en fjerdedel af menighedsrådene har svaret på, om de vil have en ny salmebog, og det er alt for lidt, siger Tove Fergo. Hun understreger, at som ledsagebrev til forslaget til ny salmebog

[121] *Kristeligt Dagblad* 8 jan 02, indlæg af Klavs Bo Sørensen, sognepræst og menighedsrådsmedlem "Kirkeministerens signaler"

[122] *Kristeligt Dagblad* 9 jan 02, redaktionel notits "Salmebogen skal til afstemning"

var der kun en meget sparsom opfordring til at deltage i høringen. Nu skal menighedsrådene spørges konkret, om de er for eller imod en ny udgave af salmebogen. Omvendt kan man fremføre, at det det fantastisk flot, at så mange har svaret, når man tænker på, hvor svært det kan være at engagere mennesker i kirkelige spørgsmål. Tove Fergo erkender da også, at høringen om salmebogen på mange måder har været en meget positiv proces. Ministeriet har fået omkring 400 breve og e-mails om salmebogen den seneste måned, og normalt får ministeriet kun omkring 600 henvendelser om året. Tove Fergo mener ikke, at hendes håndtering af sagen afviger fra den måde, kommuner og amter bliver hørt på, når vigtige kommunale sager er på en ministers dagsorden"[123]

Længere henne i samme avis kan man først læse et indlæg af Mogens Hindsberger, der bakker kirkeministeren op "Igennem de senere år har jeg med stigende bekymring måttet konstatere, at vi har en kirkelig magtelite i dette land. I "fredstid" lægger man ikke så meget mærke til den. Her manifesteres magtudøvelsen først og fremmest ved, at elitepersonerne og kredsen omkring dem peger på hinanden, når der skal besættes bestyrelses- og udvalgsposter i kirkeligt regi, og er meget aktive, når der skal køres bispekandidater i stilling. Men når elitens magtposition er truet, råber den op og rekrutterer også lejetropper til at bekæmpe uvæsenet. De skiftende kirkeministre har som regel altid holdt sig gode venner med denne elite og har derfor haft en rolig ministertid. Det gjaldt også de to radikale ministre Margrethe Vestager og Johannes Lebech. Da Johannes Lebech lod forstå, at autorisationen af en ny salmebog nærmest var en formssag, kunne jeg ikke dy mig længere. Jeg skrev for et halvt år siden en kronik, hvori jeg foreslog, at man spurgte menighederne, om de syntes, det var en god idé med en ny salmebog på baggrund af det forslag, som var fremkommet fra salmebogskommissionen og den deraf følgende debat. Det kom der ingen reaktion på. Men da den nytiltrådte kirkeminister, Tove Fergo (V), bragte den samme tanke på bane, rejste der sig et ramaskrig fra den kirkelige elite, dens venner og lejetroper. Man mente øjensynligt, at det var meget farligt at give menighedsrådene for stor indflydelse på egne anliggender. Det er jo menighedsrådene, der afgør, om sognene skal indføre en ny salmebog. Tove Fergo kaldte ramaskriget for et hylekor, hvad der egentlig var en eufemisme, for et kor er dog mere organiseret end et skrigeri! Det har bragt tidligere kirkeminister Torben Rechendorff på dirigentpodiet ved flere lejligheder. I en kommentar i Berlingske Tidende den sidste dag i det gamle år siger han, at det lyder besnærende, når Tove Fergo vil spørge menighedsrådene, men at det er helt uacceptabelt. Når man siger, at noget er helt uacceptabelt, forventes man at komme med en meget stærk argumentation. Men det er der ingenlunde tale om. Torben Rechendorff nævner først, at det er i yderkanten af menighedsrådenes kompetence, hvad der umiddelbart er svært at forstå. Men så ødelægger han helt sin egen argumentation ved at pege på, at menighedsrådene jo er blevet spurgt - til trods for at det er i yderkanten af deres kompetence - og har reageret med mange svarskrivelser. Også Karsten Fledelius har deltaget i salmesangen, endda som solist. Han har sunget er par vers for Ritzaus Bureau, hvor han siger, at det i bedste fald er overflødigt og udtryk for en dobbeltprocedure at spørge menighedsrådene, fordi de enkelte menighedsråd selv skal tage stilling til, om man vil udskifte salmebogen. Han nævner ikke, hvad der i værste fald kan ske ved at spørge menighedsrådene, men mon ikke det fra det udvidede kommissionskors synsvinkel er, at en stor del eller flertallet af menighedsråd tilkendegiver, at de ikke synes, at vi skal have en ny salmebog nu? Karsten Fledelius siger så, at det vil være en revolution fra oven, hvis kirkeministeren tilsidesætter samtlige landets biskopper og salmebogskommissionen. Men de udgør jo netop kernen i den kirkelige elite! Og kirkeministeren siger jo, at hun kun gør det, hvis der kommer en kraftig tilkendegivelse fra menighedsrådene! Det kalder jeg et oprør fra neden. Det mest artige ved sagen er, at Karsten Fledelius indtager centrale poster i Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer,

[123] *Kristeligt Dagblad* 9 jan 02, interview ved Claus Vincents og Henrik Hoffmann-Hansen "Kirkeminister til kamp mod den professionelle kirke"

som den kirkelige magtelite åbenbart også har infiltreret. Mon ikke det er noget, der skal drøftes i foreningen? For en ordens skyld skal jeg gøre opmærksom på, at jeg aldrig har truffet Tove Fergo, men har særdeles venskabelige relationer til en del af den kirkelige magtelite. Ikke desto mindre synes jeg, at Tove Fergo som kirkeminister indtil nu har vist stort mod og kvindehjerte, og det skal hun roses for"[124].

Senere i samme avis imødegår Sune Lyster kritikken af hans og Jens Lysters undersøgelse af menighedsrådsmedlemmernes holdning til salmebogssagen: "Den 5. januar blev en undersøgelse af behovet for den nye salmebog offentliggjort i Kristeligt Dagblad. Undersøgelsen var foretaget af sognepræst Jens Lyster og mig. Jeg blev involveret i undersøgelsen, fordi Jens Lyster er min far, og fordi jeg er uddannet til at foretage sådanne undersøgelser. 1086 menighedsrådsmedlemmer i 12 af 30 adspurgte provstier gav deres holdning til kende i undersøgelsen efter at have diskuteret problemet på et menighedsrådsmøde. Blandt disse menighedsrådsmedlemmer ønskede to ud af tre at beholde den nuværende salmebog. Derfor konkluderede vi, at Tove Fergo har et godt belæg for at gennemføre en afstemning om behovet for den nye salmebog. Kristeligt Dagblad satte en statistiker fra Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer til at kritisere undersøgelsen og lod desværre ikke mig reagere på kritikken. Kritikken var nemlig pinlig - ikke for os, men for denne såkaldte statistiker. Faktisk var ingen kritikpunkter korrekte ud fra en videnskabelig statistisk betragtning. Blandt de adspurgte menighedsrådsmedlemmer har 60-80 procent svaret. Når vi ikke selv kan give et præcist tal, skuldes det, 1) at vi ikke kender antallet af menighedsrådsmedlemmer, hvor afstemningen fandt sted, 2) at vi ikke ved, hvor mange af de fremmødte, der har undladt at stemme, og 3) at vi ikke ved, hvor mange menighedsråd der efter afstemning har afgivet nul stemmer. Hvis det skulle være korrekt, som statistikeren påstår, at vi kun har en svarprocent på 40, skulle 1.629 adspurgte menighedsrådsmedlemmer have undladt at stemme. Det tal er helt ude af proportioner, så påstanden om stemmeprocenten er forrykt. Desuden påstod statistikeren, at vores stikprøvemetode (klyngeudvælgelse) forudsætter, at alle menighedsrådsmedlemmer i et provsti har stemt. Det er også forkert. Stikprøver i provstierne er fuldt ud tilstrækkeligt til denne undersøgelsesform. Med disse dementier bortfalder hele statistikerens grundlag for at afvise undersøgelsen. Jeg er selv uvildig i forhold til spørgsmålet om den nye salmebog. Derfor har Jens Lyster bedt mig foretage analysearbejdet. Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer har en klar holdning til den nye salmebog. Derfor kan den ikke give en uvildig kritik. Jeg har selv nogle saglige kritikpunkter til undersøgelsen, men de er langt fra tilstrækkelige til at anfægte konklusionen: at Tove Fergo har et godt belæg for at gennemføre en afstemning om behovet for den nye salmebog"[125].

Endelig skriver Tommy Hegner et læserbrev om salmebogssagen: I Kristeligt Dagblad den 28. december er Karsten Fledelius på forsiden citeret for at kalde kirkeministerens idé om at sende spørgsmålet om behovet for en ny salmebog til urafstemning i menighedsrådene for overflødig. Fledelius henviser til, at menighedsrådene i forvejen suverænt kan bestemme, om de vil anskaffe en ny salmebog eller ej. Her viser Fledelius en mangel på omtanke, som jeg ikke har mødt hos ham tidligere. Forestiller han sig da, at Vajsenhusforlaget fremover sideløbende vil udgive både en ny og en gammel salmebog, så at alle og enhver har frit valg? Vil konfirmationssalmebogen være én af flere muligheder? Vil salmetavlens nummer 678 f.eks. være forskellig fra kirke til kirke? Det bliver morsomt for de præster og organister, der har flere kirker at betjene. Nej, kirkeminister Tove Fergos forslag om en vejledende afstemning i menighedsrådene er den bedste strømpil for, hvor stort behovet er for en ny salmebog. For mit eget vedkommende er det egentlig ret afgørende, hvad det er for en salmebog, man vil lade afløse

---

[124] *Kristeligt Dagblad* 9 jan 02, indlæg af Mogens Hindsberger, tidl. rektor og cand.theol. et art., Nobisvej 46, Birkerød "Oprør fra oven og fra neden"

[125] *Kristeligt Dagblad* 9 jan 02, indlæg af Sune Lyster, ciciløkonom, Rosendalsgade 1, 1.th., København K, "Fejlagtig kritik"

den, vi kender. Men jeg har til dato ikke set et forslag fra kommissionen, der har alle de folkekære salmer med, som sejler uden lig i lasten og samtidig bringer en virkelig fornyelse"[126].

Biskopperne svarer igen

Næste dag, torsdag den 10, januar kunne *Kristeligt Dagblad* meddele, at "Biskopperne svarer igen", idet samtlige biskopper mente, at samarbejdet med kirkeministeren var truet af Tove Fergos udmeldinger: "samarbejdet mellem folkekirkens biskopper og kirkeministeren har nået et historisk lavpunkt. I et indlæg i dagens avis [se nedenfor] giver biskop Karsten Nissen, Viborg Stift, udtryk for, at samarbejdet mellem biskopperne og kirkeministeren er truet af ministerens seneste udmeldinger. "Hvor har vi kirkens minister", spørger Karsten Nissen, som mener, at kirkeministeren skifter synspunkt fra dag til dag. Biskop Karsten Nissens indlæg er formuleret i hans egenskab af mødeleder ved biskoppernes fælles møde i sidste uge og skal læses som biskoppernes holdning. Kirkeministeren deltog i en del af det pågældende møde, hvor de uoverensstemmelser, der kort efter Tove Fergos (V) tiltræden som ny kirkeminister i november sidste år, blev gennemdrøftet. Det gjaldt ikke mindst ministerens udtrykte modvilje over for de biskopper, der ønsker at tælle kirkegængere, samt udgivelsen af en fornyet udgave af salmebogen. I et indlæg i Kristeligt Dagblad i tirsdags gav Tove Fergo så sin udlægning af mødet, som biskopperne nu fastslår, at de ikke kan genkende. De mener, at Tove Fergo på mødet anerkendte biskoppernes ret til at afgøre, om menighedsrådene skal tælle kirkegængere. Ligesom biskopperne er af den opfattelse, at kirkeministeren anerkendte biskoppernes læremæssige ansvar over kirkens liturgiske bøger, herunder Den Danske Salmebog. I Tove Fergos kommentar i Kristeligt Dagblad i tirsdags skriver ministeren så, at optælling af kirkegængere i stiftets kirker bør standses, og at hun har pligt til at tage stilling til salmebogen, som hun tvivler på er en af kirkens liturgiske bøger. Forholdet mellem kirkeministeren, der er folkekirkens øverste ansvarlige i administrative spørgsmål, har traditionelt været godt eller blot neutralt og den folkekirkelige ordning har traditionelt hvilet på en delikat deling af den politiske og den gejstlige magt. Der er ikke tilfælde, hvor en kirkeminister har lagt sig så grundigt ud med et samlet bispekollegium, som tilfældet er i dag, og der gives heller ikke tidligere eksempler på, at biskopperne lægger sig offentligt ud med kirkeministeren, som det sker nu. Det er yderst sjældent, at biskopperne finder anledning til at reagere i fællesskab, og Karsten Nissen understreger, at hans indlæg ikke skal ses som en fælles udtalelse fra biskopperne, men som en kommentar, hvis indhold alle biskopper støtter"[127].

I sin kommentar, der har overskriften "Hvor har vi kirkeministeren?" skriver biskop Karsten Nissen, at "det er svært at se muligheden for et frugtbart samarbejde mellem kirkeminister og biskopper, hvis ministeren ændrer synspunkt fra dag til dag", og han fortsætter: "Dagen efter, at Tove Fergo var blevet udnævnt til kirkeminister, kom hun i stormvejr, da hun såede tvivl om værdien af en ny salmebog, idet det efter ministerens opfattelse aldrig havde været "et folkekrav" at få en sådan. Stormvejret tog til i styrke, da ministeren meddelte sin uenighed med Kirkeministeriets tidligere tilkendegivne fortolkning af Menighedsrådslovens paragraf 39 stk. 1: "Menighedsrådet skal udtale sig om de spørgsmål, de forelægges af e kirkelige myndigheder". Ministeriets fortolkning fastslog, at biskoppen har kompetence til at anmode menighedsrådene om at foretage en optælling af kirkegængere og deltagere i kirkelige handlinger. At ministeriet svarede på et spørgsmål rejst af daværende folketingsmedlem Tove

[126] *Kristeligt Dagblad* 9 jan 02, læserbrev af Tommy Hegner, præst i Vollsmose, Åsumvej 93, Odense NØ, "manglende omtanke?

[127] *Kristeligt Dagblad* 10 jan 02, artikel ved Claus Vincents "Biskopperne svarer igen"

Fergo gør ikke sagen mindre interessant. Det er derfor med interesse, biskopperne så frem til at mødes med den nye minister den 3. januar, idet det er sædvane at foranstalte et sådant møde i forbindelse med nytårs-bispemødet. Vi var tilfredse med mødet, fordi vi mødte en minister, der tilsyneladende viste forståelse for vore anliggender". Efter at have omtalt spørgsmålet om kirketælling, vender Karsten Nissen sig til spørgsmålet om den nye salmebog: "Det andet spørgsmål, vi så frem til at drøfte med ministeren, var processen i forbindelse med den endelige betænkning fra Salmebogskommissionen, som de seneste måneder har haft travlt med at gennemgå de 1.700 høringssvar, der er indkommet. Eftersom der i folkekirken består en ubrudt tradition for, at det læremæssige ansvar for folkekirkens liturgiske bøger henhører under biskopperne, anmodede et enigt bispekollegium ministeren om et samråd, så snart den endelige betænkning fra Salmebogskommissionen foreligger. Også her var ministeren imødekommende og sagde ubetinget ja til et sådant samråd. I ministerens egen pressemeddelelse hedder det: "Biskopperne er nogle af en kirkeministers væsentligste rådgivere. Derfor glæder jeg mig til at mødes med biskopperne om dette spørgsmål, når vi kender resultatet af Salmebogskommissionens arbejde med at revidere sit forslag på baggrund af de mange reaktioner, der er kommet, siden Salmebogs-kommissionens forslag blev offentliggjort den 1. marts 2000" siger kirkeminister Tove Fergo. "I en sag, der er så væsentlig for det danske kirkefolk som en ny salmebog, er der brug for, at kirkeministeren får rådgivning både fra de gejstlige med biskopperne i spidsen og fra de folkevalgte menighedsrådsmedlemmer" siger Tove Fergo. Efter mødet med ministeren følte biskopperne en god mulighed for et fremtidigt samarbejde. Stor er derfor forbløffelsen over at læse kirkeministerens indlæg i Kristeligt Dagblad den 8. januar, hvor ministeren nu, få dage efter, gør gældende: "Vedrørende kirketælling er jeg stadig af den opfattelse, at den bør standses. Jeg er i øjeblikket ved at undersøge, om biskopperne, som de mener, i menighedsrådslovens paragraf 39 stk. 2, har juridisk grundlag for at pålægge menighedsrådene tælling... " ... "Vedrørende salmebogen siger ministeren nu: "Jeg har pligt til at tage stilling til den nye salmebog. I øvrigt er det et spørgsmål, om salmebogen kan henregnes til kirkens liturgiske bøger. Den er efter min opfattelse mere et folkeeje - derfor mit ønske om at høre kirkefolket. Jeg går på dette punkt, såvel som med mine ideer om betydelig større selvstændighed og kompetence til menighedsrådene, nye veje, der varsler om en langt stærkere markering af folkekirken som folkets (og ikke biskoppernes) kirke, end hidtil set." Det er svært at se muligheden for et frugtbart samarbejde mellem kirkeminister og biskopper, når ministeren tilsyneladende den ene dag accepterer vore argumenter for at tælle, og kalder formålet godt, samt lover i en pressemeddelelse ikke at ville hindre kirketællinger, medens det næste dag hedder, at kirketælling bør standses, samt at biskoppernes begrundelse herfor er rent vrøvl. Desuden hævder ministeren, at salmebogen ikke er en del af folkekirkens liturgiske bøger, men folkeeje. Udelukker de to forståelser af salmebogen i øvrigt hinanden? Vi mener ikke, at folkekirken er biskoppernes. Men vi finder, at vi som valgte biskopper i vore stifter har pligt til at varetage ledelse og tilsyn i henhold til gældende lovgivning. Det kan kun ske i et godt samarbejde med den politisk udnævnte minister. Det samarbejde er truet af ministerens seneste udmelding. Som mødeledes ved bispemødet den 3.-4. januar spørger jeg: Hvor har vi kirkens minister?"[128]

I et læserbrev, også i *Kristeligt Dagblad*, samme dag skriver sognepræst Gunnar Bach Pedersen, at "Kirkeministeren vil indføre en ny praksis; alle landets menighedsråd skal stemme om, hvor vidt vi skal have en ny salmebog. Det er en fantastisk idé, at folkekirkens folkevalgte forsamlinger nu skal til at bestemme i folkekirken i stedet for Folketing og ministerium. Og når der først er præcedens for det, så vil det da helt bestemt fremover blive praksis i alle vigtige spørgsmål. Det er virkeligt fint at flytte kompetencen i folkekirken fra staten til folkekirkens egne organer. Imidlertid må det retfærdigvis indrømmes, at der er nogle aspekter ved den nye praksis, som kunne være bedre. Det er ikke særlig prak-

[128] *Kristeligt Dagblad* 10 jan 02, indlæg af biskop i Viborg Stift, Karsten Nissen "Hvor har vi kirkeministeren"

tisk med jævnlige afstemninger i en så stor gruppe som summen af alle Danmarks menighedsrådsmedlemmer udgør, ligesom det heller ikke kan siges at være helt uproblematisk, at de tyndt befolkede områder af landet får en uforholdsvis stor indflydelse ved disse afstemninger. Så konsekvensen må være, at man fremover sammen med valg til menighedsråd også vælger et mindre "landsmenighedsråd" til at træffe beslutninger i alle disse folkekirkelige sager. Tove Fergo vil få en lige så stor og ærerig plads i folkekirkens historie som sin partifælle J.C. Christensen, som fik indført menighedsrådene"[129]

Ministerens møde med biskopperne den 10. januar i Kirkeministeriet

Samme dag kunne *Politikens* netavis meddele, at "Kirkeminister Tove Fergo (V) har indkaldt landets biskopper til møde i ministeriet torsdag aften. Temaet er 'torsdagens begivenheder', som kilder i Kirkeministeriet betegner dagens debat om samarbejdet eller mangel på samme mellem minister og bisper. På vegne af sine kolleger kritiserer viborg-bispen Karsten Nissen i et indlæg i Kristeligt Dagblads torsdagsudgave kirkeministeren for at sige en ting den ene dag og noget andet den næste om sin holdning til den nye salmebog og kirketællinger. "Jeg har været nødt til at svare i Kristeligt Dagblad, fordi kirkeministeren - efter at have sagt i en pressemeddelelse, at hun ikke ville hindre kirketællinger, siden er citeret for at sige til Kristeligt Dagblad, at hun vil prøve at få kirketællinger standset", forklarer Karsten Nissen til Ritzau. Omvendt mener kirkeminister Tove Fergo, at hun har de samme holdninger, som hun hele tiden har haft. "Det er fuldstændig uhæderligt overfor mig, det de (biskopperne red.) gør. At de siger, at de har en strid med mig. Jeg ved ikke, om det er Kristeligt Dagblad, der forsøger at pumpe det op", sagde Tove Fergo torsdag morgen til Ritzau. Tidligere på måneden var Tove Fergo indbudt til det årlige bispemøde for at blive orienteret om biskoppernes drøftelser - herunder deres holdning til salmebog og kirketællinger - emner som man ifølge ministeren drøftede over maden. Kirkeministeren opfattede det ikke, som om der var en strid, da hun sagde farvel til biskopperne efter kaffen og cognacen. "Men jeg har lov til at have nogle holdninger. Jeg vil ikke være en meningsløs minister", siger Tove Fergo. Medlem af Folketingets Kirkeudvalg Margrete Auken (SF), der ligesom kirkeminister Tove Fergo også er sognepræst, siger til Ritzau, at Fergo tilsyneladende ikke kan finde ud af, hvad hun selv siger. "Biskopperne har ret i, at kirkeministeren gør det fuldstændig håbløst for dem at arbejde. Og Tove Fergo har ret i, at hun - sådan som systemet er skruet sammen - er kirkens magt. Man kan så diskutere, om det er diktatur eller formørket enevælde. Demokrati er det bestemt ikke", siger Margrete Auken[130].

Stadig den 10. januar bragte *JydskeVestkysten* Jens og Sune Aukens artikel om deres undersøgelse af menighedsrådsmedlemmernes holdning til en ny salmebog, der tidligere havde været bragt i *Kristeligt Dagblad.* Samtidig bragte man en redaktionel omtale af undersøgelsen: "Far har forstand på salmer. Sønnen, der er civiløkonom, ved noget om statistikker. Sammen har sognepræst Jens Lyster fra Notmark Præstegård på Als og sønnen Sune fra det københavnske Østerbro udarbejdet en meningsmåling, der viser et klart flertal mod en ny salmebog. Dermed kaster præsten, der selv er kendt som salmedigter, sig for alvor ud i kampen for at bevare den eksisterende salmebog. Det glohede spørgsmål om fremtidens salmer er blevet sendt ud til alle menighedsråd af de to Lyster. Der er 1086 medlemmer fra 145 råd fordelt på 12 provstier, der har svaret. Det er bemærkelsesværdigt, at 66 procent har meddelt, at de ønsker, at sognene bevarer den nuværende salmebog, eventuelt suppleret med et tillæg. Kirkeminister Tove Fergo fra Venstre kender så udmærket sognepræsten fra Notmark. Hun betragter ham som én

---

[129] *Kristeligt Dagblad* 10 jan 02, læserbrev af Gunnar Bach Pedersen, Sdr. Boulevard 114, København V "Kirkeministerens synode"

[130] *Politikens* netavis, 10 jan 02, artikel "Biskopper til møde med kirkeministeren"

af landets førende salmebogseksperter, og nu kommer Jens Lyster så også med et resultat, der passer ganske godt ind i ministerens egen mening. - Det var min allerførste indskydelse som minister, at der slet ikke var et ønske om en ny salmebog. Det sagde jeg også højt, og det faldt naturligvis ikke i god jord hos den salmebogskommission, der har arbejdet med et nyt forslag i otte år. Men jeg er da blevet bekræftet i, at min første tanke er den rigtige, siger kirkeministeren. Tove Fergo understreger, at hun mener, at en salmebog skal være folkeeje. - Ud fra de mange breve, jeg har fået, siden jeg blev kirkeminister, så er der ikke noget ønske om at komme til at eje en ny, siger ministeren. Den nedsatte salmebogskommission ventes at komme med et endeligt udspil til en ny bog omkring pinsetid. Kirkeministeren har besluttet, at hun derefter vil sende bogen ud til vurdering i alle menighedsråd. Lyster-undersøgelsen tyder på, at en ny salmebog vil løbe ind i en strid modvind i rådene. Jens Lyster har ikke problemer med, at otte års arbejde måske er spildt. - Det tog 32 år at nå frem til den salmebog, vi kender i dag. Jeg synes ikke, at der er behov for en ny. Vi kan nøjes med et tillæg til den nuværende, siger sognepræsten. Der har været kritik af Lysters undersøgelse, fordi han på forhånd havde meddelt, at han er modstander af en ny salmebog. Men sognepræsten afviser, at han bare er gammeldags og reaktionær. - Jeg skriver selv nye salmer. Men derfor er der alligevel ikke grund til at komme med en helt ny salmebog. Kirkeministeren regner med at kunne træffe en afgørelse kort efter sommerferien"[131].

Dagen efter, 11. januar, bragte *JydskeVestkysten* en artikel om reaktionen på Jens og Sune Lysters undersøgelse, der kunne konkludere, at "De er ikke imponeret. hverken i salmebogskommissionen eller i Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer. De anfægter værdien af en markedsundersøgelse lavet af sognepræst Jens Lyster i Notmark sogn på Als og hans søn, civiløkonom Sune Lyster. I menighedsrådsmedlemmernes organisation siger konsulent Steen Rasmussen: - Det er i orden at lave en stikprøveundersøgelse i kun 30 provstier. Men problemet er, at de kun får svar fra 12. Det vil sige en svarprocent på kun 40, og det skal få alarmklokkerne til at lyde. For mig at se skal den helt op på 70 for at være repræsentativ, siger Steen Rasmussen. Jens Lyster tilbageviser kritikken: - Vi skal tage hensyn til de 12, de har svaret, for de har gennemført undersøgelsen så godt de kunne, siger han. Lyster senior og junior konkluderer, at 66 procent af menighedsrådene ikke ønsker den nye salmebog, som den nye kirkeminister Tove Fergo (V) heller ikke mener, der er brug for. - Problemet er også, mener Steen Rasmussen, at mange kender Jens Lyster som modtander af en ny salmebog, og derfor ikke gider svare på hans undersøgelse, siger han. Det kan være rigtigt, nedgiver Jens Lyster, men: - Sune siger, der skal mange til at forskubbe resultatet, siger han. I Holte sidder en mand, der kender alle de svar, som er kommet ind i de to år, hvor salmebogen har været til en bred høring blandt alle, der ønsker at mene noget om indholdet. Provst Peter Balslev-Clausen, Holte [!], er sekretær for salmebogskommissionen. Og han blev i går af formanden, Københavns biskop, Erik Norman Svendsen, der er travlt optaget af biskoppernes anspændte forhold til kirkeministeren, bedt om at kommentere Lyster-undersøgelsen. - At dømme efter tallene er det især små råd med under ti medlemmer, som der er på landet, der har svaret, og de er typisk mere konservative end i de store bysogne, blandt andet fordi der i landsognene sidder flere ældre i rådene, siger han. - Der er mange landsogne, men også en stor by og flere købstæder blandt de, der har svaret, understreger Jens Lyster. Peter Balslev-Clausen minder om, at det altid er op til menighedsrådene og præsterne, om de vil have den nye salmebog. Det kan ingen andre bestemme. - Huskes skal det også, at der efter høringen er sket ændringer. Nogle af de salmer, som mange har savnet, for eksempel "Nærmere gud til dig", er taget med igen. Også de mest efterspurgte nye salmer er med, siger Peter Balslev-Clausen. Han venter, at det endelige forslag til en ny salmebog er klar før pinse. Det

[131] *JydskeVestkysten* 10 jan 02, artikel ved Poul-Erik thomsen, "Præst og søn kæmper mod ny salmebog"

bliver, mener Jens Lyster, en bog uden ret meget fornyelse: - En salmebog i utide. De salmer, jeg har brug for, er slet ikke skrevet endnu, siger han"[132] .

Kristeligt Dagblad kendte ikke ved redaktionsslut den 10. januar, hvordan mødet mellem biskopperne og kirkeministeren samme aften var endt. I stedet gav man læserne baggrundsorientering om sagen: "Kirkeminister Tove Fergo (V) indkaldte i aftes landets 10 biskopper til et krisemøde, der skal reparere et historisk dårligt forhold mellem en kirkeminister og folkekirkens gejstlige ledelse. Kristeligt Dagblad var gået i trykpressen, da mødet sluttede, men uanset om parterne skiltes som venner eller fjender, bakkes biskopperne op af et næsten enigt kirkeudvalg. Det dårlige forhold mellem minister og biskopper skal bringes i orden, hedder det, og der er ingen tvivl om, at kirkeudvalget mener, at årsagen til konflikten ligger hos kirkeministeren. Viborg Stifts biskop, Karsten Nissen, skrev efter aftale med samtlige biskopper i går i Kristeligt Dagblad, at biskopperne ikke kan regne med Tove Fergo, fordi hun hele tiden skifter holdning i centrale kirkepolitiske spørgsmål. Blandt andet troede biskopperne efter et møde med ministeren den 3. januar, at der blandt andet var enighed mellem parterne om, at biskopperne kan forlange, at menighedsrådene tæller kirkegængere. De blev klogere, da Tove Fergo i et indlæg i Kristeligt Dagblad i tirsdags skrev, at hun fortsat vil arbejde på at få stoppet tvungne kirketællinger. Kirkeminister Tove Fergo havde i gå ikke anden kommentar til mødet, end at de skal genoprette samarbejdsforholdet til biskopperne. Karsten Nissens indlæg fik kirkeministerens partifælle og kirkeudvalgets formand, Birthe Rønn Hornbech, til skarpt at kræve, at parterne får bragt samarbejdet i orden. - Jeg ved ikke, hvad der er sket mellem parterne. Men når biskop Nissen på vegne af samtlige biskopper skriver sådan, så må forholdene bringes i orden, siger hun. Det mener også den konservative regeringspartners kirkeordfører Knud Erik Kierkegaard. - Den konflikt, der er ved at udvikle sig, er helt uholdbart. Det er givet, at hvis ministeren i spørgsmål, der handler om kirkens indre anliggende, lægger sig ud med biskopperne, så er det en meget problematisk situation. Sognepræst og kirkeordfører Margrete Auken (SF) er den eneste, som vil udtale sig om Tove Fergos fremtid. - Hvis jeg var statsminister, ville jeg skille mig af med Tove Fergo. Den konflikt, der er opstået, er helt ufattelig. Jann Sjursen fra Kristeligt Folkeparti er mere forsigtig. - Men der er opstået nogle alvorlige uoverensstemmelser, som kirkeministeren bærer ansvaret for ved ikke at holde sig fra kirkens indre anliggender. De radikales kirkeordfører, Niels Helveg Petersen, finder sagen pinlig. - Kirkeministeren har åbenbart talt med biskopperne på fællesmødet om en ting og så udtalt noget andet senere. Jeg synes, at det er uklædeligt, og jeg kan godt forstå, at biskopperne reagerer, når tilliden svigter, siger Niels Helveg Petersen. Socialdemokratiets medlem af kirkeudvalget, Karen J. Klint, har lidt mere til overs for ministeren. - Man kan undre sig over, at når det kirkelige område endelig får en fagligt velfunderet minister, så er den første reaktion stor ballade i familien. Jeg ved ikke, hvem der provokerer hvem, men de skal have lov til at køre deres skænderi færdig, siger Karen J. Klint. Enhedslistens kirkeordfører, Søren Søndergaard, siger, at hvis man ser på det saglige indhold i sagen, virker det ikke hensigtsmæssigt, at Tove Fergo tilsyneladende kategorisk lægger op til konfrontation med biskopperne. Sognepræst og kirkeordfører Jesper Langballe, Dansk folkeparti, der selv har Karsten Nissen som tilsynsførende, sætter spørgsmål ved biskoppens kompetence. - Jeg har svært ved at kommentere en strid, der foreløbig består af én biskops udtalelser. Jeg har jo kun hans ord for, at alle biskopper står bag. Når en biskop siger noget, så lytter kirkeministeren selvfølgelig, men det er ikke ensbetydende med, at hun skifter standpunkt. Jeg synes, Nissens indlæg er båret af fornærmethed over ikke at få ret"[133]

---

[132] *JydskeVestkysten* 11 jan 02, artikel ved Kirsten Lund Hansen "Præsts salmebogsundersøgelse anfægtes"
[133] *Kristeligt Dagblad* 11 jan 02, artikel ved Bente Clausen og Claus Vincents "Kirkeudvalg presser minister"

Kirkelig mistillid og demokratisk underskud

Kristeligt Dagblad skriver i sin leder, der har overskriften "Kirkelig mistillid", at "Kirkeminister Tove Fergo (V) har i sine få uger som kirkeminister formået af skabe grundlæggende uro og uklarhed om hele den folkekirkelige ordning. Hun har bragt sig selv på historisk konfrontationskurs med landets biskopper, som i et indlæg i går her i avisen gav udtryk for, at kirkeministeren har bragt samarbejdet mellem dem og hende i fare. I går aftes efter redaktionens slutning havde ministeren så indkaldt biskopperne til hastemøde. Selvom mødet ikke have nogen dagsorden, må man formode, at ministeren gjorde alt for at genetablere tilliden og samarbejdet med folkekirkens gejstlige. Det er helt uholdbart, at landets kirkeminister ikke har den kirkelige ledelses tillid, og genoprettes den ikke hurtigt, må man forvente, at katapulten i hendes ministersæde udløses. Selv om man må have respekt for, at den nye kirkeminister ikke ønsker at være holdningsløs, har hun som kirkeminister på rekordtid bragt sig selv på dybt vand og vist forbløffende ringe evne til at finde fast grund under fødderne igen. Som et varmesøgende missil har hun slået til på områder, der ikke mindst underkender Københavns biskop, Erik Norman Svendsen. Det er særligt bemærkelsesværdigt, fordi Tove Fergo og hendes mand, der begge er sognepræster på Amager ved København, har haft et konfliktfyldt forhold til deres foresatte biskop. Om Tove Fergo som minister og nu foresat for biskoppen har haft svært ved at skelne den personlige modsætning fra den politiske er uvist, men det er opsigtsvækkende, at ministeren første dag i ministeriet sagde, at hun måske vil stoppe udgivelsen af en fornyet salmebog, som Københavns biskop som formand for Salmebogskommissionen har arbejdet på i snart 10 år. Hun udtrykte ved samme lejlighed, at hun vil modarbejde de kirketællinger, som blandt andet Københavns biskop har pålagt hende at gennemføre som sognepræst mod hendes vilje. I et pinligt forsøg på at tørre konflikten med biskopperne af på andre antydede hun i går over for Ritzaus Bureau, at det er Kristeligt Dagblad, "der forsøger at pumpe det op." Sagen handler dog langt mere om en tillidskrise end om konkrete uoverensstemmelser. I folkekirkens historie har der kun været få aktive præster som kirkeministre ud over Tove Fergo. Provst Carl Hermann, der beklædte embedet fra 1951-1953, er en seneste, og han skabte opsigt, da han på grund af sin dybe interesse for kirkens salmer selv redigerede i den nuværende salmebog. Det er øjensynligt sværere for en præsteminister at skelne mellem folkekirkens ydre anliggender, der er kirkeministerens bord, og de indre, der er præsternes og biskoppernes. Men det er nødvendigt at foretage denne skelnen, hvis folkekirken ikke skal slå hånden af staten og søge om skilsmisse"[134].

Mens minister og biskopper drøftede, hvem der havde aftalt hvad med hvem, undersøgte *Kristeligt Dagblad* problemstillingen omkring en afstemning om Salmebogskommissionens reviderede forslag[135]: "Hvis kirkeminister Tove Fergos (V) forslag om en folkeafstemning i menighedsrådene om, hvorvidt folkekirken skal have en ny salmebog, gennemføres, vil de tyndtbefolkede dele af landet få mest at skulle have sagt. Dermed vil forslaget komme til at lide under et demokratisk underskud, mener ekspert i kirkeret, professor Theodor Jørgensen. ... Theodor Jørgensen sætter spørgsmålstegn ved, hvor demokratisk det egentlig er uanset afstemningsformen. - Hvis Tove Fergo virkelig vil være konsekvent med sine demokratiske tanker angående folkekirken, så er det første, hun skal gå i gang med en opfyldelse af paragraf 66 i Grundloven om, at folkekirkens forhold skal ordnes ved lov. Det vil indebære, at folkekirken får en synodal struktur, som kan tage stilling til spørgsmål og komme med tilbagemeldinger. Forslaget om at spørge menighedsrådene bliver en tilfældig rundspørge på tilfældig basis, fordi der er en skævhed i befolkningsgrundlaget, og fordi menighedsråd på landet har en stærk dominans i forhold til menighedsråd i byområder, siger Theodor Jørgensen. Et yderligere problem vil for ham bestå i,

[134] *Kristeligt Dagblad* 11 jan 02, leder af Erik Bjerager "Kirkelig mistillid"
[135] *Kristeligt Dagblad* 11 jan 02, artikel ved Claus Vincents "Demokratisk underskud i afstemning om salmebog"

at menighedsrådsmedlemmer har en meget høj gennemsnitsalder, mens det er den yngre del af kirkefolket, som man kan forvente vil ønske en ny salmebog. - Det demokrati, som kirkeministeren med afstemningen ønsker, kan ligge på et meget lille sted, for man laver en kvantitativ vurdering, som ikke er repræsentativ. Den gennemførte høringsrunde er gået på kvaliteten, og alle har haft mulighed for at melde ud. Forslaget om afstemning er at følge en kvalificeret høring op med en mindre kvalificeret, siger Theodor Jørgensen. Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer har en oversigt over befolkningens og menighedsrådenes fordeling. Reglerne for menighedsråd er, at ethvert sogn med under 1000 indbyggere får seks medlemmer. Dertil kommer præsterne, som er fødte medlemmer. For hver gang befolkningen i et sogn runder 1000 indbyggere, skal er være yderligere et medlem mere, indtil man når loftet på maksimalt 15 medlemmer i de største sogne. Glostrup ved København er landets største med en befolkning på 20.278 - men altså kun lidt over dobbelt så mange menighedsrådsmedlemmer som et sogn på 500 eller endnu færre indbyggere. Menighedsrådene i sogne under 1000 indbyggere udgør 54 procent af samtlige menighedsråd, men i disse sogne bor kun omkring 23 procent af befolkningen. Modsat udgør menighedsrådene i sogne på mellem 5000 og 20.000 indbyggere - de store byområder - kun syv procent af alle menighedsråd, men langt hovedparten af befolkningen bor her. - Vi kender det samme problem fra bispevalg, hvor landsognene med deres lille befolkning udgør de fleste menighedsråd og dermed også de fleste menighedsrådsmedlemmer, så de kommer til at veje uforholdsmæssigt mere end byområdernes menighedsråd med en langt større befolkning bag sig, siger sognepræst i København Gunnar Bach Pedersen. han er forfatter til et læserbrev i Kristeligt Dagblad i går, hvor han påpeget det manglende demokrati i afstemningen. Han mener på en baggrund ikke, at det er nogen god ide at gennemføre afstemningen, fordi den ikke vil være repræsentativ for det danske kirkefolk og den danske befolkning. Resultatet vil bero på en tilfældighed. Gunnar Bach Pedersen er tilfreds med høringsrunden i hele folkekirken om det første forslag til ny salmebog. - Tiden vil vise, hvilke konsekvenser afstemningen får, for når der kan stemmes om salmebogen, kan alle de forskellige grupper i folkekirken forlange afstemning om mange andre ting. Hvis man vil spørge bredt i folkekirken og ikke kun lade kirkeministeren og Folketinget bestemme, så kommer man ikke uden om en struktur med en kirkeforsamling i spidsen, en synode. En sådan forsamling kunne bestå at 50 folkevalgte medlemmer og dertil et antal repræsentanter for for eksempel præster og biskopper, hvilket jeg personligt ville hilse velkomment, siger Gunnar Bach Pedersen. Menighedsrådsforeningen har gennem bestyrelsen sendt et høringssvar om den nye salmebog. - Jeg synes ikke, en afstemning er en god løsning selv om menighedsrådene oprindelig ikke er blevet spurgt direkte, om de ønskede en ny salmebog. Men ingen har følt et behov for det, og vi har alle taget det som en forudsætning, at vi skal have en ny fælles salmebog, som rummer salmer fra de utallige tillæg, der er kommet i årenes løb. så jeg synes ikke, at der er behov for en ny høring, især ikke, når menighedsrådsmedlemmer og befolkning er så ulige fordelt, siger Ejvind Sørensen".

Hvem bestemmer, hvem folket er, og hvad folket vil?

Lidt længere henne i samme avis har Erik A. Nielsen et indlæg, hvor han fortsætter sine overvejelser angående salmebogssagen: "Hele den signalforvirring, der har præget den nye kirkeministers hidtidige regeringsperiode, har ikke bare sin årsag i hendes hårdhændede måde at omgås problemer på, men også i den grundlæggende uklarhed omkring kirkens autoritetsstruktur. Hvem taler på hvor manges vegne? Dét er præcis så uafklaret, som da vi i en arbejdsgruppe offentliggjorde Kirkens mund og mæle for snart 10 år sien. Det er f.eks. skammeligt, at vi nu på grund af nogle udtalelser fra Tove Fergo er nødsaget til at gå rundt og forsikre, at man som kristen ikke anser homoseksuelle mennesker for at være en

fejludvikling ved skaberværket, og at det ikke generelt er kirkens holdning, at udtale sig så fordømmende om homoseksualitet. Man må nu hele omvejen om ad en redegørelse for, at kirkeministeren ikke tegner nogen generel kirkelig eller kristelig opfattelse på dette punkt. Hvilken bjørnetjeneste, hun har gjort os! Og tænk, hvis vi kunne henvise til, at et kirkemøde havde udtalt sig anderledes indsigtsfuldt om dette spørgemål. Balladen om den nye salmebog er det mest lysende eksempel på, at kirken, som vi påpegede det overtydeligt i omtalte debatbog, mangler et diskuterende og beslutningsdygtigt organ, hvor temaer kan belyses ved en demokratisk proces, og beslutninger træffes af en kompetent forsamling. Torben Rechendorff gennemtvang ved en meget uklog proces nedsættelsen af en salmebogskomité, og fordi Rechendorff for ni år siden brugte sin ministerret til at gennemtvinge salmebogsarbejdet, kan Tove Fergo nu på præcis samme måde forsøge at gennemtvinge et stop for samme arbejde på selve målstregen, en håbløs plan, som hun nu vistnok har mildnet eller opgivet, eller har hun? Forvirringen er nu total. Begge ministre har på hver deres måde kunnet henvise til et krav fra kirkefolket, Rechendorff til et folkeligt krav om fornyelse, og Fergo til et folkeligt krav om bevarelse. For begge disse henvisninger til (kirke)Folket gælder det, at de fremsættes af ministre, der ikke har villet give den danske kirke ret til at drøfte og træffe sine egne beslutninger i et så vigtigt spørgsmål som udgivelsen af en ny salmebog. Hvem folket er, afgør tilsyneladende ministeren ved at kalde nogle af de kritiske røster for folket. Tænkte man sig nu, at nedsættelsen af salmebogskommissionen i sin tid var sket efter en grundig debat på et demokratisk valgt kirkemøde (eller at samme kirkemøde havde besluttet at udsætte en salmebogsrevision), så havde ministerens mulighed for at forkludre det hele været meget mindre, og muligheden for at (mis)bruge en henvisning til det umyndiggjorte kirkefolk været udelukket. Men det har været et gennemgående - og demagogisk træk i diskussionen af kirkens mund og mæle, at forslagets modstandere har betegnet det, der er et meget gennemtænkt udkast til et egentligt og beslutningsdygtigt kirkeligt demokrati, som en bestemt ideologisk gruppes forsøg på at overtage magten i kirken ved et kup. Hvorfor man i tilfælde efter tilfælde hellere vil overvære det cirkus, der udspringer af den uklare magtfordeling mellem kirke og stat, går over min forstand. Men cirkuset vil givetvis fortsætte længe endnu med kirkeministeren i en cirkusrolle, jeg ikke vil navngive. At kristne kan være fromme, betyder jo ikke, at de skal være som får. Men kirken har i øjeblikket de hyrder, den fortjener"[136].

Selvom teologiske eller politiske grunde var fremherskende i kampen om salmebogen, er der næppe tvivl om, at Klavs Bo Sørensen talte på manges vegne, når han i et læserbrev i *Kristeligt Dagblad* , stadig den 11. januar, spurgte "Kære redaktør, og hvem der ellers kan svare! Jeg er bare en almindelig sognepræst fra et landsbysogn i provinsen. Jeg kender ikke Københavns biskop, Erik Norman Svendsen, og ved ikke, om han i virkeligheden er en forfærdelig skurk. Jeg kender heller ikke kirkeministeren, Tove Fergo, bortset fra hendes optræden i medierne. Jeg kender heller ikke deres indbyrdes forhold, men jeg bliver mere og mere mystificeret. Hvad foregår der egentlig? Kan nogen forklare mig, hvad der er den egentlige årsag til ministerens fremfærd, der for den udenforstående mere og mere ligner et personligt korstog eller en vendetta mod hendes biskop? Jeg spør' bare: Hvad foregår der?"[137]

Mødet den 10. januar i Kirkeministeriet

Morgenavisen Jyllands-Posten kunne allerede i sin fredagsudgave den 11. januar bringe en kommenteret reportage fra mødet mellem kirkeministeren og biskopperne aftenen i forvejen. "Kirkeminister Tove Fergo (V) er efter ganske kort tid på posten røget ud i modvind hos nogle af sine nærmeste teologiske

[136] *Kristeligt Dagblad* 11 jan 02, indlæg af lektor, dr.phil. Erik A. Nielsen "Kirkelig signalforvirring"
[137] *Kristeligt Dagblad* 11 jan 02, læserbrev af Klavs Bo Sørensen, Delken 8, Vonsild, Kolding "Svar udbedes"

rådgivere, landes biskopper. I et usædvanligt udfald kritiserer de med biskop Karsten Nissen fra Viborg Stift i spidsen Tove Fergo for at give modstridende udmeldinger om sin holdning til kirketællinger og til en ny salmebog, og de har svært ved at se muligheden for et frugtbart samarbejde med ministeren fremover. Et hasteindkaldt møde klokken 20.30 i aftes i Kirkeministeriet skulle skabe dialog mellem parterne. Formanden for Folketingets kirkeudvalg, Birthe Rønn Hornbech (V), mener, at det er vigtigt, at biskopperne og kirkeministeren kan samarbejde. "Jeg hører biskoppernes kritik som et mistillidsvotum, og når de mener, at samarbejdet er på et historisk lavpunkt, så skal der findes en løsning. Man kan godt samarbejde, selv om man er uenige," siger hun". Efter at have gjort rede for uenigheden om de planlagte kirketællinger, konstaterer *Morgenavisen Jyllands-Posten*, at "Biskopperne er forundrede over ministerens udmelding. "Vi vil gerne vide, hvor vi har Tove Fergo. For hun er i modstrid ikke bare med, hvad vi aftalte på mødet, men også, hvad hun selv skriver i sin pressemeddelelse den 4. januar. Det har vi svært ved at acceptere. Desuden er udtrykket "rent vrøvl" ikke en måde at tale sammen på. Vi har været nødt til at tage til genmæle offentligt. Nu skal vi have talt ud, så vi ved, hvor vi har hinanden. Jeg er ikke interesseret i på forhånd at lægge gift for, at vi kan finde ud af det," sagde biskop Karsten Nissen i går før aftenens møde. Fyns biskop, Kresten Drejergaard, står ligesom de andre biskopper bag Karsten Nissen. "Det er forbløffende, at man lader sig invitere til en middag hos Københavns biskop og bagefter udsender en pressemeddelelse om, hvad der er blevet talt om," siger han. "Når Tove Fergo nu gør det, må man jo tro, at hun mener sin pressemeddelelse. Så er det lidt underligt, at hun i Kristeligt Dagblad 8. januar stort set trækker alt, hvad hun har sagt i den, tilbage. Det er ikke min opgave at give kirkeministeren karakter, det må regeringschefen gøre. Men det er meget vanskeligt at samarbejde med en minister, som først udsender en pressemeddelelse og derefter dementerer den." Kirkeminister Tove Fergo mener selv, at hun har de samme holdninger, som hun hele tiden har haft. "Det er fuldstændig uhæderligt overfor mig, det de (biskopperne, red.) gør. At de siger, at de har en strid med mig. Jeg ved ikke, om det er Kristeligt Dagblad, der forsøger at pumpe det op, sagde Tove Fergo torsdag morgen til Ritzau. Hun ønskede ikke at kommentere sagen yderligere overfor Jyllands-Posten før aftenens møde. Såvel Dansk Folkeparti som Socialdemokratiet mener, at det er helt op til biskopperne og kirkeministeren selv at finde en løsning. "Kirkeudvalget skal ikke forholde sig til en gejstlig debat, men det ser ud til, at biskopperne har fået en udfordring ved at have en fagligt funderet minister," siger Karen Klint (S), næstformand i Kirkeudvalget"[138].

Dagen efter, lørdag den 12. januar, var mødet i Kirkeministeriet mellem kirkeminister Tove Fergo og landets biskopper forsidestof i *Kristeligt Dagblad*, der skrev: "Kirkeminister Tove Fergo (V) skrev igen kirkehistorie på forsoningsmødet torsdag aften med landets biskopper om parternes indbyrdes strid om den nye salmebog og tælling af kirkegængere. Mødet mundede ud i en usædvanlig, skriftlig fællesudtalelse, hvor biskopperne får ret i alle deres synspunkter. Det er ikke set før i dansk kirkehistorie, at en kirkeminister er med i en fællesudtalelse på denne måde, fastslår kirkehistorikeren Martin Schwarz Lausten. Ekspert i statsforvaltning, professor Henning Koch, finder også udtalelsen bemærkelsesværdig, selv om han understreger, at den kun binder ministeren på kirketælling og salmebog samt det meget bredt formulerede "den gældende folkekirkelige ordning". - Håndfæstninger mellem en minister og en gruppe af topembedsmænd er helt usædvanlige, men det er den folkekirkelige ordning også. Man kan sige, at hvis man mistolker den som kirkeminister, så får man besked og bliver sat på plads, som biskopperne har gjort, siger Henning Koch. Han finder udgangen på sagen helt i overensstemmelse med gældende lov og ret i folkekirken, også indholdsmæssigt. - Folkekirken rummer gennem Grundloven nogle flertalsværdier som er for os alle. Dem kan man ikke behandle frit i modsætning til de parlamen-

[138] *Morgenavisen Jyllands-Posten* 11 jan 02, artikel ved Jens Grund og Jette Elbæk Maressa "Tove Fergo i modvind hos biskopper"

tariske værdier. Den evangelisk-lutherske folkekirkes bekendelser er for eksempel ikke underlagt parlamentarikere eller minister, og det løfter folkekirken op på et særligt niveau i den statslige administration. Hvis ministeren var uvidende om det ved sin tiltrædelse, så ved hun det nu, siger Henning Koch. I fællesudtalelsen får biskopperne fuld kompetence over tælling af kirkegængere, og det understreges, at salmebogen er en liturgisk bog og derfor er under biskoppernes tilsyn. I den forbindelse siger biskop Karsten Nissen, Viborg: - Det betyder, at hvis biskopperne anbefaler en ny salmebog, så er den første betingelse for kgl. autorisation opfyldt, og så er det op til kirkeministeren at gøre det samme. Biskopperne har dog ikke hånds- og halsret over ministeren. Men omvendt kan kirkeministeren ikke indstille noget til autorisation, som biskopperne ikke har anbefalet, siger Karsten Nissen. Det videre forløb i en eventuel autorisation, også kirkeministerens ønske om en folkeafstemning om den nye salmebog, vil endeligt blive drøftet mellem minister og biskopper i et samråd, efter at forslaget til salmebog er udgivet. Både Karsten Nissen og biskop i Århus, Kjeld Holm, betegner fællesudtalelsen som nødvendig, fordi der var kommet forskellige udmeldinger om de samme emner fra kirkeministeren. Så kan dokumentet tages frem, hvis der igen skulle opstå tvivl om ministerens udtalelser, siger Kjeld Holm. Teolog og tidligere rektor for Præstehøjskolen Niels Thomsen, mener, at det er positivt, at en kirkeminister der har forsøgt at regere uden hensyn til, hvad der "vokser og gror" i folkekirken, er blevet sat på plads. - Biskopperne har brugt deres samlede magt med rette i denne situation. Men biskopperne skal bruge deres magt med varsomhed. Uanset om de eller kirkeministeren forsøger at indskrænke demokratiet i folkekirken ved at tiltage sig magten, så nærmer diskussionen om en kirkeforfatning sig, siger han. Kristeligt Dagblad ville gerne have spurgt Tove Fergo, om den undersøgelse af det juridisk holdbare i, at biskopperne bestemmer endegyldigt over kirketællingerne, som hun har sat i gang, nu med fællesudtalelsen er standset. Og om hun vil indstille salmebogen til kgl. autorisation, hvis biskopperne anbefaler det. Tove Fergo ønskede ikke at udtale sig i går"[139].

Længere inde i avisen bringer *Kristeligt Dagblad* flere uddybende kommentarer til torsdagens fællesudtalelse: "Biskopperne greb med rette ind mod kirkeminister Tove Fergos (V) forsøg på at tiltage sig magt over kirkens indre anliggender. Det mener flere kirkeeksperter. Til gengæld advarer de også biskopperne mod at bruge den unikke situation til at tiltage sig mere magt. Et mere magtfuldt bispekollegium vil pege direkte mod en egentlig kirkeforfatning. Torsdag aften udformede kirkeminister og biskopper en historisk fællesudtalelse, hvor det blev slået fast, at kirkeministeren - modsat tidligere udtalelser - anerkender biskoppernes ret til at iværksætte kirketællinger og anerkender en kirkeministers pligt til at søge vejledning hos biskopperne forud for autorisation af folkekirkens liturgiske bøger, herunder salmebogen. - Kirkeministre plejer altid at indhente rådgivning hos biskopper eller andre i det kirkelige system. De plejer ikke at fare ud med personlige teologiske og kirkepolitiske holdninger og blande dem sammen med stillingen som regeringens minister for kirkelige anliggender, siger dr.theol. og kirkehistoriker Martin Schwarz Lausten. Han regner med, at torsdagens møde foreløbig har gydet olie på vandene. Men det forhold, at parterne har været nødt til at mødes med så kort varsel, viser, hvor stærke spændingerne har været. Han er ikke i tvivl om, at der er tale om en magtkamp mellem kirkeministeren og biskopperne, som biskopperne er gået sejrrigt ud af. - Kirkeministeren har strakt våben, siger han. Martin Schwarz Lausten mener, at hvis der fra statens side kommer flere provokationer af den art, som Tove Fergo, siden hun blev kirkeminister, er kommet med, så vil kravet om en egentlig kirkeforfatning lyde fra flere og flere kirkelige kredse. Eventuelt, men ikke helt sikkert, fulgt af en adskillelse af stat og kirke. Det samme gælder, ifølge kirkehistorikeren, hvis bispemødet tager karakter af et egentlig bisperåd. Martin Schwarz Lausten peger på, at biskopperne i flere og flere sammenhænge optræder samlet. For eksempel i form af fællesudtalelser om den fælleskirkelige Porvoo-erklæringen, at

[139] *Kristeligt Dagblad* 12 jan 02, artikel ved Bente Clausen og Claus Vincents "Kirkeminister sat på plads"

der ikke skal være et ritual for homoseksuelle par og om forslag til en ny gudstjenesteordning. - Jeg tror ikke, at der fra politisk side på nuværende tidspunkt er stemning for en adskillelse eller en kirkeforfatning. Men i Sverige kom kravet fra kirkeligt hold, siger han. Teolog og tidligere rektor for Præstehøjskolen Niels Thomsen er enig. Han mener, at det er positivt, at en kirkeminister, der har forsøgt at regere uden hensyn til, hvad der "vokser og gror" i folkekirken, er blevet sat på plads. - Biskopperne har brugt deres samlede magt med rette i denne situation. Men biskopperne skal bruge deres magt med varsomhed. Uanset om de eller kirkeministeren forsøger at indskrænke demokratiet i folkekirken ved at tiltage sig magten, så nærmer diskussionen om en kirkeforfatning sig, siger han. Niels Thomsen mener, at både bispe- og ministermagt vil udløse krav fra lægfolk, Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer og andre kirkegrupper for at få deres rolle i folkekirken klargjort. Biskopperne skal passe meget på, hvordan de i fremtiden udnytter den magt, de har, og at denne sag ikke udmønter sig i en præcedens for, hvordan biskopper samlet kan få magt. Martin Schwarz Lausten mener ikke, at Tove Fergo igen vil underkende en aftale med biskopperne, som tilfældet var med hendes indlæg i Kristeligt Dagblad den 8. januar, hvor hun underkendte ministeriets pressemeddelelse efter mødet med biskopperne den 3. januar. - Det vil ikke være holdbart, hvis hun går imod aftalens ånd, selv om formuleringerne er fortolkelige. Hvis hun gør, gætter jeg på, at hun bliver indkaldt til en kammeratlig samtale med statsministeren, siger han"[140]. Sammen med denne artikel bragte *Kristeligt Dagblad* fællesudtalelsen fra kirkeministeren og biskopperne: "På mødet den 10. januar 2002 mellem kirkeministeren og biskopperne er der efter en drøftelse opnået enighed om følgende: - Der er enighed om, at Kirkeministeriets pressemeddelelse af 4. januar 2002 i sit indhold er udtryk for kirkeministerens officielle holdning i spørgsmål vedrørende Salmebogskommissionens arbejde og i spørgsmål om biskoppernes kompetence til at iværksætte kirketællinger. - Der er enighed om, at den til enhver tid autoriserede salmebog er en af kirkens liturgiske bøger, hvis liturgiske brug i lighed med andre liturgiske bøger er underlagt den enkelte biskops tilsyn, jf. højmessevejledningen i ritualbogen af 1992, pkt. 4, side 10f. Biskopperne vejleder ministeren om det videre forløb vedrørende eventuel autorisation af en ny salmebog for folkekirken, når det endelige forslag foreligger fra Salmebogskommissionen. Spørgsmålet om eventuel fornyet høring blandt menighedsråd indgår som en del af denne vejledning. - Der er enighed om, at kirkeministerens svar til Folketingets Kirkeudvalg af 25. april 2001 vedrørende kirketællinger står ved magt som Kirkeministeriets officielle fortolkning af det gældende retsgrundlag på området, og at biskopperne er forpligtet på at udøve deres administrative praksis herefter. - Der er endelig enighed om, at nærværende fællesudtalelse ikke ændrer på den hidtil praktiserede kompetencefordeling mellem kirkeminister og biskopper, samt at den gældende folkekirkeordning forudsættes i samarbejdet mellem kirkeminister og biskopper. København, den 10. januar 2002"[141]

Ministeren, biskopperne og kirkefolket

Næsten som en kommentar til kirkeministerens og biskoppernes fællesudtalelse og den manifestation af biskoppernes samlede position i folkekirken bragte *Kristeligt Dagblad* et indlæg af Ole Burchardt Olesen, der bakkede ministerens kirkepolitiske intentioner op. Han skriver: "Mon jeg er den eneste, der undrer sig over den behandling, det såkaldte kirkefolk har givet den nye kirkeminister fra allerførste færd? Kirkeministeren udtalte, at hun syntes, at det var en god idé, ja en rigtig god idé, at lade folket tage stilling til, om de ønsker det af Salmebogskommissionen udarbejdede forslag til ny salmebog autoriseret som den gældende salmebog. Men knap havde denne udtalelse nået offentligheden, før kirkefol-

[140] *Kristeligt Dagblad* 12 jan 02, artikel ved Bente Clausen "Kirkeministeren har foreløbig strakt våben"
[141] *Kristeligt Dagblad* 12. jan 02, dokumentation "Fællesudtalelsen fra kirkeministeren og biskopperne"

ket var ude med bandbuller og trusler mod kirkeministeren. Nu må vi have kirke og stat adskilt. Nu må vi have indført en synode, så kirkefolket kan slippe for, at en minister blander sig i deres anliggender. Ligeså forudsigelig reaktionen fra disse kredse synes at være, lige så afslørende er det også for disse kredses demokratiopfattelse eller mangel på samme. Her er der jo en minister, der ikke vil fratage kirkens medlemmer noget, men tværtimod give dem en demokratisk mulighed for af afgøre sig for forslaget om en ny salmebog! Og så skriger kirkens folk op om overgreb? Det kan da kun løbe enhver tilhænger af demokrati og frihed koldt ned ad ryggen ved tanken om, hvad det er for et styre, sådanne mennesker ønsker indført i kirken! Nu er det ikke kun disse synodale kirkekredse, der er ophidsede over den nye ministers demokratiopfattelse. Biskopperne er også oprørte over ministerens udtalelser om forskellige kirkelige spørgsmål. Uden at ville gøre mig klog på de kirkeretlige aspekter af uenigheden mellem biskopper og minister, vil jeg da gerne have lov til at fremhæve et enkelt punkt, der i hvert fald for mig at se skriger til - ja undskyld mig udtrykket - himlen. Den forrige kirkeminister havde lejlighed til at tale for en forsamling af verdens mest yderliggående muslimer og forbenede fundamentalister. På forhånd havde han i pressen fortalt, at hans tale ville indeholde en kritik af den yderligtgående fundamentalisme. Imidlertid sagde han ikke et eneste kritisk ord. Denne spagfærdighed blev mere end sat i relief, da der få dage senere, fra kredse, som står denne yderligtgående fundamentalisme nær, blev rettet det mest bestialske og forfærdelige terrorangreb mod menneskeheden, verden endnu har set. Dette kunne den tidligere minister eller nogen anden selvfølgelig ikke vide ville ske. Men ville det ikke have været rart at have kommet med sin kritik i hint forum og ikke tiet stille, da man havde muligheden for at tale? Men ét er, hvad en minister skønner er hans pligt og opgave, noget andet en biskop i den danske folkekirke. Så vidt jeg ved, hørtes der ikke fra nogen af biskopperne et eneste pip til kritik af, at ministeren ikke havde talt lige ud af posen på den muslimske konference i København. Men kommer en minister og taler om at lade demokratiet bestemme - dvs. folket selv - om vi skal have indført dette bestemte forslag til ny salmebog, så er fanden løs. Det angår jo spørgsmålet om biskoppernes og andres magt i og over kirken. Det er virkelig en anden sag end den at kæmpe for og forsvare kristendommen mod de overgreb, vore kristne brødre og søstre verden over udsættes for!"[142].

Den samme holdning til Tove Fergos kirkepolitiske intention havde Jørgen Ottosen i et læserbrev samme dag: "Under henvisning til, at forslag til ny salmebog har været til høring, bebrejdes kirkeministeren, at hun også ønsker resultatet udsendt. Men efter en kommission og efter et salmebogsforslag, som trods et utvivlsomt kyndigt og dygtigt arbejde indeholdt ufolkelige forslag, valg og fravalg, er det kun rimeligt, at menighedsrådene får lejlighed til at udtale sig om det endelige resultat. Ministeren skal ikke have utak for, at hun mener, at det sidste ord i sagen hverken tilkommer biskopper eller eksperter, men brugerne"[143]

Tonen var ikke stort anderledes i et læserbrev, der samme dag blev bragt i *Morgenavisen Jyllands-Posten*. Michael Hemmingsen skriver her, at "Hvis kirkeministeren misbruger sin magt ved at sætte spørgsmålstegn ved den nye salmebog - ja, så har biskopperne såmænd misbrugt deres magt allerede for længe siden. Og det lader til, at de er klart til at gøre det igen - nu hvor de tropper op i samlet flok hos ministeren. For har det nogensinde været helt sikkert, at de danske menigheder egentlig ønsker den nye salmebog? Masser af høringssvar fra menighederne til salmebogskommissionen har vist, at man gerne vil beholde den salmebog, vi har - og at de nye salmer er for intetsigende. Men lur mig om ikke biskopperne trumfer den igennem ligegyldigt, hvad der sker, Og det kalder vi en folkekirke. Reelt er det vist mere en bispekirke. Hvorfor ikke lave et lille tillæg til den nuværende salmebog - og så vente

[142] *Kristeligt Dagblad* 12 jan 02, læserindlæg af Ole Burchardt Olsen, Ørslev Hovedgade 2, Slagelse "Kirkens demokratiproblem"
[143] *Kristeligt Dagblad* 12 jan 02, læserbrev af Jørgen Ottosen, Humlevænget 10, Korsør "Det sidste ord"

10-20 år med en helt ny? Det vil spare mange penge - og folket i folkekirken vil så ikke have talt helt forgæves. Salmebogskommissionens forslag til en ny salmebog vil heller ikke være spildt - det kan jo også tages frem igen"[144]

Fra konsensusdemokrati til majoriserende fåmandsvælde

I dagbladet *Information* skriver Georg Metz mandag den 14. januar i bladets leder, at "Det hører til sjældenhederne, at kirkeministre er underholdende. Som regel ordner en regering sig stille og roligt med kirkeministeriet takket være en minister, hvis engagement i dette specielle ressort er til at overse. Det kirkelige selvstyre klarer det meste selv, ministeren er bagstopper og bistår, hvis noget større substantielt står på spil. I al sin kedsommelighed er dette givetvis en glimrende indretning. Måske er allerbedst kirkeministre, der ikke er følelsesmæssigt belastede, måske ligefrem ikke er medlemmer af Folkekirken eller, som den danske befolkning flest, sjældent manifesterer sig alt for fysisk påtrængende i Guds hus. Anderledes med kirkeministre af lidenskab, politikertyper der selv har aktier i firmaet. En sådan er nuværende Tove Fergo (V), som ikke blot er præst af fag, men hvis sympati for en sekterisk retning inden for kirken, kendt som Tidehverv, er åbenbar. Giftige (salme)tunger vil ydermere vide, at Fergo er så godt som fjernbetjent af de frygteligt fætre i det nye Folketing, Krarup skråstreg Langballe. Det eventuelt tiloversblevne at ministerens handlefrihed synes deponeret i egne stærke lidenskaber, efter sigende udsprunget af personligt relaterede tildragelser i fortiden, samt af holdninger i kategorien der almindeligvis går under betegnelsen fordomme." Efter at have karakteriseret Tove Fergo som "ganske enkelt en reaktionær horisontforsnævret absolutist på linje med andre religioners fundamentalistiske yppersteprøster" i forbindelse med hendes holdning til kirkelig velsignelse af homoseksuelle forhold, fortsætter Georg Metz: "Det kunne være pastor Fergos og hendes menighedsråds egen sag, at hun vedkender sig et doktrinært kirke- og menneskesyn. Men nu er hun altså - fanden forstå det - blevet minister, hvilken ophøjelse hun gerne selv understreger, og skulle som sådan optræde rummeligt favnende og med visdom. Thi en minister forventes at være den gode tjener for folket - i dette tilfælde folkets kirke, Folkekirken. På en god månedstid har Fergo imidlertid rendt sig staver i livet, der under gængse forestillinger om et regeringsmedlems virke måtte have kostet taburetten. Ministerens ord er ganske enkelt ikke til at regne med. At blive grebet i lodret selvmodsigelse - for ikke at bruge et mere belastet ord - hvad angår kirketællingerne, det vil sige præstens indberetning af besøgstallet i kirken - var i sig selv tilstrækkeligt til, at en statsminister i en ordentlig regering sagde tak for kaffe og fandt sig en anden kirkeminister. Håndteringen af salmebogssagen ville i øvrigt havde været mere end nok. Tilsidesættelsen af i hundredevis af engagerede, flittige menneskers arbejde gennem en lille snes år var ikke blot ufatteligt usagligt. Det var en dumhed af de gigantiske. Fergos adfærd allerede i den forbindelse lod ane denne ministers manglende politiske begavelse og intellektuelle format. Kirkens administrative og teologiske afdelingschefer, biskopperne, bestred Fergos autoritet og forlangte et møde. Her blev ministeren over kaffebordet tævet på plads af denne ganske formidable forsamling, som Ekstra Bladet ganske vist har døbt fløjlsmaver, men som i så fald har hård hud andre og mere hensigtsmæssige steder. Ministerens tilbagetog var lige så fundamentalt som hendes livsholdning. Færdig med Fergo. Tilbage bliver den allerede antydede dybe undren over, at nogen nogensinde kan have fået den eksoti-

[144] *Morgenavisen Jylands-Posten* 12 jan 02, læserbrev af Michael Hemmingsen, St. Kannikestræde 9, København "Bispevældet". Også bragt i *Kristeligt Dagblad* 14. jan 02. I et andet læserbrev i samme avis skriver Jørgen Mortensen, Middagshøjvej 30, Viborg, at biskopperne burde afskaffes. de burde være afskaffet allerede ved reformationen: "Både biskopper og amtskommunale paver er inderligt overflødige i et geografisk og befolkningsmæssigt meget lille land med folkestyre og folkekirke".

ske idé at gøre lige præcis denne præst til minister. Anders Fogh Rasmussen, der siges at være kontrolfreak, har her skaffet sig selv en totalt tåbelig og overflødig kronisk konfliktårsag på halsen. Fergo får jo næppe flere hjernevindinger af, at biskopperne har svinget stavene over hendes hoved. I modsat fald måtte man bede dem om at svinge stavene noget hyppigere. Forklaringen må søges i, at Anders Fogh Rasmussen enten ønsker konfrontation på alle leder og kanter. At han vitterlig er kommet til at plante storm og høste orkan i det danske samfund, selv i noget så relativt harmonisk som den danske folkekirke. At tiden til forandring ikke skal forstås som en ny salmebog, men forandring fra konsensusdemokrati til majoriserende fåmandsvælde. Det kan man jo næppe tro, skønt statsministeren - åbenbart glemt af mange - før har demonstreret vilje til at tilsidesætte gængse spilleregler og på egen hånd og efter egne kreative regler gå kreativt til værks. Den anden mulighed, som sagtens kan være i slægt med den her antydede, er noget mere elementær - eller pinlig: Ét er jo at forberede sig hele livet på at blive statsminister, et andet er at vælge Fergo som minister for noget som helst. Hvad mon dette dybest set betyder?"[145]

Biskopperne og nærdemokratiet

Dagen efter er det tre læserindlæg om krisen omkring Tove Fergo i *Kristeligt Dagblad*. Jakob H. Grønbæk skriver, at "Hun har skabt furore i den folkekirkelige andedam, den ny kirkeminister. Med sine udtalelser har Tove Fergo (V) blæst til kirkekamp - hvis man skal henholde sig til lederen i Kristeligt Dagblad den 5. januar. At Tove Fergo har givet sig til kende som minister så tidligt efter sin tiltræden, finder jeg imidlertid særdeles opløftende. Og vi har længe nok haft pæne kirkeministre, der sjældent offentligt talte biskoppelige rådgivere imod. Hvad Tove Fergo har været så formastelig at gøre. Lederartiklen opregner tre formasteligheder begået af den ny minister." Efter at have omtalt Tove Fergos indstilling af en anden end biskoppens kandidat ved besættelsen af stillingen som Holmens provst og hendes holdning til tælling af kirkegængere, fortsætter Jakob H. Grønbæk: " Den tredje formastelighed - og det er den værste - var, at Tove Fergo har udtalt sig imod, at vi får en ny salmebog. Hun skulle dermed have bevæget sig ind i et for kirkeministre særdeles farligt minefelt: Kirkens "indre anliggender". En salmebog anses for et "indre" kirkeligt anliggende, som en kirkeminister må holde fingrene fra. Mange af kirkeministerens præstekollegaer er imidlertid enige med hende: Tiden er ikke til en ny salmebog, man kan snildt nøjes med et tillæg til den gamle. Og det er der ofte og med vægt forgæves argumenteret for, senest i Kristeligt Dagblad den 5. december sidste år af sognepræst Jens Lyster, en salmekender om nogen. Som folkekirken nu er skruet sammen, er det bisperne alene, der suverænt vogter og drager omsorg for kirkens "indre anliggende"? Men om den af salmebogskommissionen anbefalede salmebog bliver til noget, med andre ord bliver autoriseret, det afgøres immervæk ikke af biskopperne, men af kirkeministeren, der indstiller. Tove Fergo ønsker imidlertid først at høre "kirkefolket" dvs. de folkevalgte menighedsråd. Det er demokrati. Men der er også et nærdemokratisk aspekt. Hvis vi nemlig efter denne høring skulle få en ny autoriseret salmebog, så er det de enkelte menighedsråd, der selv afgør, om den skal benyttes i deres kirke. Hvis kirkeministeren nu virkelig skulle have blæst til kirkekamp, er det helt fint. Hun har blandet sig i folkekirkens anliggender, og hvem er nærmere til det end folkekirkens minister. Hvis hun med sin indblanding skulle have synliggjort vores folkekirkes præg af bispekirke, er der opnået meget. Vi trænger nemlig til en ny magtfordeling i den danske folkekirke, hvad også er Kri-

[145] *Information* 14 jan 02, leder af Georg Metz "Færdige Fergo"

steligt Dagblads konklusion i slutningen af lederen den 5. januar. At lederens præmisser så ikke rækker, er en anden sag"[146]

I samme avis advarer sognepræst John Kristensen mod teologer som kirkeministre: "Den senere tids begivenheder omkring kirkeminister og bispekollegium kan godt lede tanken hen på, at det måske er bedst at undgå teologer på posten som kirkeminister, for det er faktisk en konstellation, der er sprængstof i. Et regeringsapparat og en kirke er to vidt forskellige hierarkier, og derfor er det ikke ligegyldigt, hvordan de relaterer til hinanden. Normalt fungerer det, som historien også bekræfter, for almindeligvis vil en kirkeminister relatere til kirkens praktiske forhold, mens biskopperne vil være på samme tid åndelige overhoveder og præster blandt præster, både i forhold til kolleger og til det almindelige præstedømme. Sæt en teolog på kirkeministerposten, og der er en meget stor risiko for - logisk set -, at pågældende ikke vil formå at skelne mellem praktisk og åndeligt, netop fordi det åndelige er hans eller hendes normalgebet. Hvis en sådan kirkeminister ikke tænker sig meget godt om, vil det være oplagt, at han eller hun mere eller mindre bevidst i praksis indtager positionen som den ærkebiskop, vi ellers ikke har, og det er naturligvis uholdbart set både generelt og i lyset af vor folkekirkeordning"[147].

Dagen efter bragte *Kristeligt Dagblad* igen en række læserindlæg. Søren Krarup, sognepræst og medlem af Folketinget for Dansk Folkeparti, koncentrerer sig om det, han ser som problemet bag sagen både om kirketællingerne og salmebogsforslaget, nemlig biskopperne: "Til min forbavselse ser jeg, at Kristeligt Dagblad den 11. januar kan meddele i sin forside-reportage om sagen med kirkeministeren og biskop Karsten Nissen, at "et næsten enigt kirkeudvalg" bakker op om Viborg-bispen. Hvor ved Kristeligt Dagblad det fra? Har der været afstemning i kirkeudvalget? Jeg sidder i kirkeudvalget, og det har undgået min opmærksomhed, at der skulle have været en sådan afstemning. Det er muligt, at jeg har sovet, men jeg har end ikke hørt sagen nævnt. Derimod har jeg set en sensationshungrende og intrigerende presse, Kristeligt Dagblad ikke mindst, søge at puste denne uenighed op til et stort politisk problem, som endog skulle bringe kirkeministerens ministerstol i fare. Må jeg sige, at kirkeministeren har solid støtte i kirkeudvalget. Der har ikke været en afstemning, men jeg er tilbøjelig til at tro, at hvis der virkelig kom det, og sagen virkelig blev drøftet igennem og ikke kun kørte på overskrifter, så kunne der sagtens blive et flertal for kirkeministeren. Hun står så vist ikke ene. Lad Kristeligt Dagblad og den kirkelige aktivisme vide dette! Jeg for min del ser ikke kirkeminister Tove Fergo som problemet i denne forbindelse. Jeg har tværtimod stor respekt for hendes holdning og håndtering af sagen om salmebog og kirketælling. Men problemet er biskopperne. Det er dem, der puster sig op, som om de repræsenterede folkekirken. Det er dem, der kommer i sluttet trop som en slags katolsk gejstlighed og vil tale på kirkens vegne, som om vi havde en bispekirke. De er dermed udtryk for en tendens, der i de senere år har søgt at brede sig i folkekirken, men det skal siges klart og højt, at der er tale om en uskik i en evangelisk-luthersk kirke. Og naturligvis følger uskikken af, at biskopperne elsker at optræde i sluttet trop. Bispekollegiet vil optræde som et kollektiv for derved at tiltage sig magt. Men en biskop skal tale i sit eget navn og være, hvad han eller hun er: en førstepræst i sit stift. Jeg har i mange år efterlyst bispekandidater, som turde sige, at de deltog ikke i bispemøder. Derved ville de hævde og forsvare folkekirken som en luthersk kirke. Og derved ville den accelererende tendens til kirkelig magtbrynde blive modarbejdet. Nej. Biskopperne er ikke folkekirken, for det er alle vi døbte danskere, og biskopperne skal derfor ikke driste sig til at ville gennemtvinge en ny salmebog, som de fleste kristne danskere er modstandere af, ligesom de ikke skal kunne gennemtvinge den ugudelige skik af ville tælle kirkegængere og

---

[146] *Kristeligt Dagblad* 14 jan 02, læserindlæg af Jakob H. Grønbæk, dr.theol., Gl. Byvej 12, Allerslev, Lejre "Kirken har brug for en ny magtfordeling"

[147] *Kristeligt Dagblad* 14 jan 02, læserbrev af John Kristensen, sognepræst, Lerup-Tranum "Undgå teologer"

befale deres præster at deltage i ugudeligheden. Et sted er der frihed. Det sted skal vi ikke tælles og sorteres og sættes på skema. Det er i kirken. Og vil de magtsøgende biskopper ikke forstå det, er det godt og tiltrængt, at en kirkeminister fortæller dem det. Biskopperne er problemet. Biskoppernes uselvstændige kollektivisme og bispemøde-politik er en trussel imod den danske folkekirke som en evangelisk-luthersk kirke. Se blot, hvordan alle frikirketilhængerne kommer rendende og søger at mele deres anti-lutherske kage. Se blot, hvordan Erik A. Nielsen med ægtefælle søger at bruge denne sag til at agitere for deres sekteriske og frikirkelige projekt med "Kirkens mund og mæle" og et "besluttende organ" og alskens aktivistisk kirkelighed. Sådan bruges denne sag, som Kristeligt Dagblad har haft helt til at puste op. Sådan skal den i sig selv underordnede uenighed mellem kirkeministeren og Karsten Nissen udråbes til at udgøre en krise i folkekirken. Vel er den ej! Den er kun et udtryk for, at folkekirken gudskelov har fået en kirkeminister, der ved, hvad folkekirken er. Vi er adskillige i kirkeudvalget, der bakker hende op. Hun er slet ikke problemet. Det er derimod biskopperne. Og er der virkelig ikke én eneste af dem, der kan forstå det og tør sige fra over for magtsygen?"[148]

Erfaringer contra ideologisk amokløb

Også provst Benedicte Hvidt Breengaard bakker i et længere indlæg kirkeministeren op: "Med udnævnelsen af Tove Fergo (V) som kirkeminister har folkekirken for en sjælden gangs skyld fået sig en minister, der kender institutionen indefra. Det skulle man jo strengt taget tro var en fordel. Erfaringer med det stofområde, der skal forvaltes, må vel normalt antages at være et gode. Og efter min opfattelse er det netop erfaringer, der har været drivkraften i Tove Fergos udmeldinger som kirkeminister. Da man fra mange sider imidlertid har været interesseret i at gøre den nye ministers synspunkter til ren ideologi, finder jeg det på tide, at folk, der mener at have de samme erfaringer som ministeren, stiller op til værn." Efter en lang redegørelse for den udvikling, der har pånødet folkekirken en bureaukratisk og koncernstrategisk tænkemåde, fortsætter Benedicte Hvidt Breengaard: "I øvrigt er jeg godt tilfreds med kirkeministerens initiativ i salmebogssagen. Også her har man beskyldt Tove Fergo for rent ideologisk amokløb. Også her er det kritikken af ministeren, der er ideologisk. Tove Fergo har netop argumenteret med sine erfaringer. Og de ligner faktisk mine. Jeg har ikke overhovedet stillet mig principielt afvisende til en ny salmebog. Selvfølgelig skal også folkekirken fra tid til anden have ajourført sin salmebog. Og selvfølgelig gælder det om ikke at forskanse sig, så man kommer til at ligne en forstening. Men på den anden side skal disse principielle synspunkter vel også prøves på den konkrete virkelighed. Vi har faktisk sunget det aktuelle salmeforslag. Der har - selvfølgelig - været dårlige oplevelser, og der har - selvfølgelig - været gode oplevelser. Men der har, synes jeg, været endog meget få virkelig overbevisende gode oplevelser. Selv over for de bedste har man siddet tilbage med en fornemmelse af, at de da godt kunne være i en salmebog, men at de på en anden side ikke var gode nok til at motivere en ny. Min konkrete erfaring med salmebogsforslaget er derfor blevet, at det simpelthen ikke er overbevisende nok. I boksning gælder det som bekendt, at hvis ikke udfordreren er overbevisende bedre end mesteren, så bør mesteren bevare sin titel. Den betragtning er overordentlig relevant i relation til salmebogsforslaget. I øvrigt er Holbæk Provsti blandt de 12 provstier, der har svaret på den undersøgelse, som sognepræst Jens Lyster har iværksat. Mange har her ytret, at de ville foretrække den nuværende salmebog med tillæg, der lettere kunne skiftes ud. Og andre har erklæret sig enige heri, men anlagt det pragmatiske syn, at når man i salmebogskommissionen havde gjort sig et så stort arbejde med at forholde sig til nye salmer, så måtte man tage resultatet, som det var. At regne det sidste standpunkt som en egentlig støtte til en ny salmebog er nok i overkanten. Alt i alt synes jeg derfor, som Tove Fergo, at man burde klare sig med et tillæg til den eksisterende salmebog. Mens man venter på det, der virkelig kan slå den gamle

[148] *Kristeligt Dagblad* 15 jan 02, indlæg af Søren Krarup, folketingsmedlem for DF "Biskopperne er problemet"

mester ud. Det har i det aktuelle angreb på kirkeministeren været bebrejdet hende, at hun ikke har stukket fingeren i jorden, inden hun tog fat. Intet kan, så vidt jeg kan se, være mere forkert. Alt, hvad Tove Fergo har foretaget sig siden sin tiltræden, har båret præg af dyb fortrolighed med folkekirkens egentlige problemer. En del af folkekirkens ulykke er, at ministerium og adskillige biskopper har mistet jordforbindelsen"[149].

Poul Ulsdals kommentar til salmebogssagen i samme avis ligger på samme linje: "Det usande grundlag er den stadigt gentagne påstand, at det var passende med en ny salmebog efter ca. 50 års forløb, for sådan var det gået tidligere! Man pegede på, at salmebogen fra 1899 fik sin afløser i 1953, så årtusindskiftet ligefrem skulle fejres med den næste. Jeg er så gammel og deltog skriftligt i debatten dengang, at jeg ved, at et sådant motiv ikke forelå dengang. Den helt afgørende grund var, at nu skulle folkekirken endelig have en fælles salmebog! For nogle hundrede tusinde danske var den "sønderjydske" salmebog fra 1925 den rigtige salmebog, og mange af mine præstevenner dernede var overbeviste om, at den var bedre end den "kongerigske"! Det var det vigtigste motiv bag salmebogen i 1953, hvori man også optog en hel del salmer, der var kendte og elskede i Sønderjylland. Er menneskers hukommelse - og initiativtagerne til salmebogskommissionen - virkelig så kort, at man ikke vidste det? Det er trist at opleve et usandt motiv gentaget så ofte som begrundelse for en ny salmebog. Skyldes det mangel på andre væsentlige motiver? Jeg er i hvert fald overbevist om, at det er et meget beskedent antal af landets kirkegængere, der savner en ny salmebog - helt. Modsat situationen før 1953. Og for alle "de andre" i folkekirken kan det blive noget af en katastrofe, at hjemmets salmebøger - måske købt ved konfirmationer - nu ikke gælder mere, og meget få orker at købe en ny. At gå over til en ny salmebog er en vanskeligere sag, end de omtalte initiativtagere og kommissionsmedlemmer måske har villet se i øjnene. Da jeg i 1950 første gang besøgte Færøerne, stod der endnu to rækker af numre på tavlerne Tórshavns kirke: fra salmebogen i 1855 og den i 1899 - altså kun tre år før den nye i 1953. I min egen kirke engang brugte vi flittigt et salmebogstillæg fra 1934, så da den nye kom i 1953, kendte menigheden i forvejen en lang række af dens herlige salmer, altså i henved 20 år. De syv år, der er gået siden udgivelsen af det officielle tillæg i 1994, er målt med tidligere tiders erfaringer en alt for kort prøvetid. - Hvis man følger to meget salmekyndige præsters forslag i et læserbrev for nylig, vil man også kunne punktere et nyt falsk motiv, der næsten agitatorisk dukker op i denne tid med megen tale om "det store spildte arbejde i de mange år", hvis resultatet ikke straks bliver en ny salmebog. Intet er spildt, hvis man følger forslaget om at lave det nye tillæg, der indeholder hver eneste af kommissionens vel meget grundigt gennemtænkte og reviderede forslag af nye salmer - og en liste over dem, der skal udelades. Så kan vort folk få klar besked og tage en ægte, meningsfyldt stilling til det, der måske om nogle år kan blive til en ny salmebog. Det eneste af arbejdet, der måske kan være spildt, er forslaget om de "litterære" tilbageføringer"[150].

Samme dag kunne *Kristeligt Dagblad* meddele, at kirkeministeren havde svaret Folketingets kirkeudvalg på dettes spørgsmål angående Salmebogskommissionens formand, biskop Erik Norman Svendsens dobbeltroller: "Københavns biskop, som i disse år hedder Erik Norman Svendsen, er født medlem af Det Kgl. Vajsenhus' direktion og er født præsident for Det Danske Bibelselskab. Det var Kirkeministeriet bekendt med, da Erik Norman Svendsen i 1993 blev udpeget som formand for Salmebogskommissionen, som daværende kirkeminister Torben Rechendorff (K) havde nedsat. Det skriver Tove Fergo (V) i sit svar til formanden for Folketingets kirkeudvalg, Birthe Rønn Hornbech (V). Formanden stillede spørgsmålene lige før jul for at få "de sammenfaldende interesser" gjort synlige. Birthe

---

[149] *Kristeligt Dagblad* 15 jan 02, indlæg af Benedicte Hvidt Breengaard, provst for Holbæk Provsti, St. Tåstrup præstegård, St. Merløse "Støtte til kirkeministeren"

[150] *Kristeligt Dagblad* 15 jan 02, kommentar af Poul Ulsdal, tidl. sognepræst, Kirkegagde 88, Esbjerg "Ny salmebog på usandt grundlag"

Rønn Hornbech har bl.a. spurgt ministeren, om "der er medlemmer af Salmebogskommissionen, der gennem bestyrelsesarbejde eller lignende har tilknytning til Det Kgl. Vajsenhus og/eller bogforlag, der kunne blive økonomisk involveret ved udgivelsen af en ny salmebog?" Hertil lyder ministerens svar: "Den til enhver tid hørende biskop over Københavns Stift er dels præsident for Bibelselskabet og dels medlem af direktionen for Vajsenhuset. Siden sin udnævnelse til biskop i 1992 har Erik Norman Svendsen varetaget de pågældende hverv, hvilket ministeriet var bekendt med, da han i 1993 blev udpeget til formand for Salmebogskommissionen. Ingen af kommissionens øvrige medlemmer er medlem af Vajsenhusets direktion eller bestyrelsen for Bibelselskabet". Erik Norman Svendsen mener, at nogen må have sovet i timen, når der er gået ni år fra hans udnævnelse, til man stiller spørgsmål ved dem. - Jeg har desuden ikke den ringeste indflydelse på, hvordan salmebogen udkommer. Det er alene ministeriets sag. Desuden har jeg aldrig fået honorarer fra hverken Vajsenhuset, Bibelselskabet eller som formand for Salmebogskommissionen og har i det hele taget ingen økonomiske interesser nogen af stederne. Jeg tiltrådte posterne for ni år siden, fordi Københavns biskop er født medlem, og alt har ligget klart fremme lige siden. Jeg har ikke puttet med noget. - Hvad angår den nye salmebog, så var det daværende kirkeminister, der nedsatte kommissionen og udnævnte mig til formand. At tingene hænger sammen, som de gør, ser jeg ikke noget habilitetsproblem i. Vajsenhuset har sit privilegium tilbage fra 1778, og det har Kirkeministeriet så for nogle år siden besluttet at forlænge, siger Erik Norman Svendsen, som glæder sig over, at Birthe Rønn Hornbech har udtalt, at hun ikke ønsker at røre ved Vajsenhusets fortjeneste på salmebogen. Vajsenhuset er skole for børn, som er dårligt stillede på forskellig måde. skolen er helt afhængig af indtægterne fra salget af salmebogen, som er fundamentet for skoledriften. Birthe Rønn Hornbech har også spurgt, hvilke økonomiske fordele Vajsenhuset har ved autorisationen af en ny udgave af Den Danske Salmebog. Hertil svarer kirkeministeren, at Vajsenhusets forlagsret over salmebogen er forlænget frem til 2020, og at skolen får indtægterne fra salget af den nuværende salmebog og vil få indtægterne fra en eventuel kommende ny salmebog. Endelig spørger Birthe Rønn Hornbech, om bestemte bogforlag har fordele af autorisationen, og om andre forlag kan blive involveret. "Der er mellem Vajsenhuset og Bibelselskabet indgået en aftale om udgivelse af bl.a. den i 1953 autoriserede salmebog. For sit forlagsarbejde modtager Bibelselskabet et vederlag på ni procent af salgsindtægterne. Om andre forlag kan blive involveret, beror på de beslutninger, der måtte blive truffet af Vajsenhuset og Bibelselskabet", siger Tove Fergo"[151]

Dagen efter, onsdag den 16. januar, fortsatte debatten om magten i kirken i *Kristeligt Dagblad*, hvor Kirkefondets generalsekretær Kaj Bollmann skrev en kommentar med overskriften "Ministerkirke, bispekirke eller folkekirke?" og biskop Jan Lindhardt skrev om "Magten i kirken". Kun den sidste kom ind på salmebogssagen med bemærkningen om, at der "er måske grund til at slå lidt koldt vand i blodet. Det ser ud til, at Tove Fergo overvurderede de muligheder, som ligger i hendes ministerielle embede. F.eks. erklærer man nu engang ikke på sin første dag et mangeårigt udvalgsarbejde om en ny salmebog for overflødigt, inden man har set det færdige resultat". Jan Lindhardt tilføjer, at Tove Fergos personlige nederlag som kirkeminister ikke siger så meget om kirkeordningen, som det siger om hende[152].

"Fred i kirken"

Onsdag den 17. januar kunne *Kristeligt Dagblad* meddele, at kirkeministerens embedsførelse og problemhåndtering havde været oppe i Folketingets spørgetid dagen i forvejen: "Socialdemokratiet og SF forsøgte i går i Folketinget uden held at få statsminister Anders Fogh Rasmussen (V) til at gå i rette med kirkeminister Tove Fergo (V) efter hendes sammenstød med biskopperne i sidste uge. Anders

[151] *Kristeligt Dagblad* 15 jan 02, artikel ved Claus Vincents "Ministerium bekendt med biskops dobbeltrolle"
[152] *Kristeligt Dagblad* 16 jan 02, kommentar af Jan Lindhardt, biskop over Roskilde Stift "Magten i kirken"

Fogh Rasmussen forsvarede sin minister og glædede sig over, at der nu er "fred i kirken" med den fællesudtalelse, minister og biskopper udsendte fra deres møde i torsdags. Det var kulminationen på en længere konflikt, hvor ministeren havde forbeholdt sig retten til at sende den kommende salmebog til afstemning blandt menighedsrådsmedlemmer og til fortsat at kæmpe for menighedsråds ret til at nægte at tælle kirkegængere. Biskopperne mente, at Tove Fergo dermed blandede sig i kirkens indre anliggender og dermed rokkede ved den hårfine balance mellem kirke og stat. Kirkeordfører Karen S. Klint (S) angreb kirkeministeren for det samme i Folketingets spørgetid i går. - Finder statsministeren det slet ikke betænkeligt, når kirkeministerens adfærd kan bringe nogle overskrifter frem, hvor der står "Kirkeministeren til kamp mod den professionelle kirke" (fra Kristeligt Dagblads interview med ministeren forrige onsdag, red.), spurgte hun. Det fik Dansk Folkepartis Søren Krarup til at rykke kirkeministeren til undsætning. - Enhver kirke, der bliver professionel, eller biskopper, der bliver professionelle og tror, at de repræsenterer det sande evangelium, ja, de er katolske, sagde han. Ifølge reglerne må man ikke tage ordet i spørgetimen uden at stille et spørgsmål, så Søren Krarup skyndte sig at tilføje, om ikke statsministeren var enig med ham i de synspunkter, og om ikke også statsministeren ville rose kirkeministeren. Anders Fogh Rasmussen svarede ikke direkte på det, men kunne øjensynligt godt følge tankegangen. - I forlængelse af det Søren Krarup er inde på, vil jeg godt sige, at den folkekirkelige ordning er kendetegnet ved, at ingen enkeltperson, ingen myndighed, ingen synode, ingen kan kaste sig op til at udtale sig på folkekirkens vegne. Det er jo netop det ægte danske i den folkekirkelige ordning. Det skal vi værne om, og derfor skal vi også værne om, at der kan være en fri og åben debat, hvor også en kirkeminister kan deltage. Der er dog en utrolig følsomhed, sagde Anders Fogh Rasmussen. Det fik Ole Stavad (S) til at understrege, at Socialdemokratiets kritik ikke gik ud på, at kirkeministeren havde blandet sig i debatten, men at hun havde overskredet sine beføjelser som minister. Statsministeren kunne dog stadig ikke forstå, "hvad al den ståhej skal til for", og han slog igen fast, at han er meget tilfreds med fællesudtalelsen fra biskoppen og kirkeministeren"[153]

Det folkelige behov og de stukne grise

Niels Carl Lilleør tager i et åbent brev til *Kristeligt Dagblads* redaktør spørgsmålet om salmebog og kirketælling op: "Hr. Bjerager, Kristeligt Dagblads chefredaktør, der igennem flere år har agiteret for en ny salmebog i sin avis, har åbenbart fået et chok, da sognepræst Tove Fergo som nyudnævnt kirkeminister sagde til offentligheden efter sin udnævnelse, at hun igennem sine 25 år som sognepræst "ikke har mødt nogen, der ønskede en ny salmebog". Hun undrer sig derfor over, som adskillige med hende, at der for en halv snes år siden blev nedsat en salmebogskommission af kirkeminister Torben Rechendorff under henvisning til "et folkeligt behov". Et behov, der ikke eksisterede, men langsomt og sikkert næredes årene igennem især på grund af Kristeligt Dagblads forløbne agitation. En agitation, der forplantede sig til dele af den øvrige presse - men aldrig til folk ude i marken. Nu meddeler så Kristeligt Dagblad mere sensationelt end sandfærdigt, at der er opstået en voldsom konflikt mellem biskopperne og kirkeministeren. Radioavisen den 10. januar gav indtryk af, at samarbejdet mellem biskopperne og kirkeministeren var brudt sammen. Sagen er imidlertid den, at kirkeministeren som enhver anden folkevalgt på tinge har pligt til at følge sin overbevisning, hvortil føjer sig, at der flere steder landet rundt er foretaget rundspørger blandt menighedsrådenes medlemmer med det resultat, at et stort flertal siger nej til en ny salmebog. Disse spørgsmål er foretaget, fordi den tidligere kirkeminister Torben Rechendorff og kommissionens formand, Københavns biskop Erik Norman Svendsen, bestandigt har henvist til det "folkelige behov" for en ny salmebog. Nu er det gentaget igennem en halv snes år, men behovet er der ikke. Og det var der ikke. Jeg har aldrig som Tove Fergo, i mine næsten 40 år som præst mødt

[153] *Kristeligt Dagblad* 17 jan 02, artikel ved Henrik Hoffmann-Hansen "Kritik af kirkeminister i Folketinget"

det påståede behov uden i marken. Nu er kommissionens arbejde imidlertid ved at være tilendebragt. Den sidste fase indledes tilfældigvis med et folketingsvalg, en ny regering og en ny kirkeminister, der uden omsvøb mener, at menighedsrådene skal spørges. De menighedsråd, der kan vælge biskopper i Danmark, kan vel også tage stilling til, om den danske folkekirke skal have en ny salmebog. Ved at postulere dramatisk konflikt på dette punkt pådutter chefredaktør Bjerager de danske biskopper en vi alene vide-holdning, som biskopperne i samlet flok ikke har. Som deltager i debatten fra første færd kan jeg dog siger, at det var meget svært at få formanden for salmebogskommissionen, Erik Norman Svendsen, ud af busken i sin tid. Ligesom det var alt for uklart, hvorfor i alverden Torben Rechendorff overhovedet havde nedsat en salmebogskommission. I nævnte radioavis ville oplæseren vide, at Kristeligt Dagblad som "kirkens avis" må være den kyndigste avis på området. Det er ikke tilfældet, ligesom Kristeligt Folkeparti ikke er det kyndigste parti på kristendommens område. Der tales fra oppositionens side om "indgåede forlig", og tilsvarende tales der om "salmebogskommissionens store arbejde". Javist. men et valg i et demokrati indebærer, at der nu er indgået et forlig mellem vælgerne og de enkelte folketingsmedlemmer. Tove Fergo blev valgt, hendes forgænger i ministerstolen, Johannes Lebech, blev som bekendt ikke valgt. Kristeligt Dagblads chefredaktør, biskop Erik Norman Svendsen og den nye salmebogs fortalere må affinde sig med den foreliggende situation: Menighedsrådene skal spørges. Netop på grund af den af Kristeligt Dagblad oppiskede stemning i pressen og på grund af det hastemøde mellem biskopper og minister, som blev resultatet, samt radioavisens alt for ukritiske melding om, at "kirkens avis" har talt, må sagen ned på jorden, således at menighedsrådene med en stemmeseddel træder ind som opmænd. Således afklares det folkelige behov for en ny salmebog, og det vil vi så tage til efterretning - på Herrens mark"[154]

Fredag den18. januar tager sognepræst Johannes H. Christensen den kirkepolitiske baggrund for debatten omkring Tove Fergos udmeldinger og udfald op i en kommentar i *Morgenavisen Jyllands-Posten*, hvor han skriver: "Hvad der aldrig er hændt før, det hændte: Straks ved sin tiltræden sagde den ny kirkeminister noget fornuftigt! Den forrige sagde ikke ét fornuftigt ord i hele sin regeringstid! Tove Fergo meddelte, at det har ingen hast med at afskaffe "Den danske Salmebog" til fordel for den ny, en kommission har siddet og fedtet med i 10 år, skønt ingen havde bedt om hverken kommissionen eller ny salmebog. Men sådan én syntes den entreprenante kirkeminister dengang, Torben Rechendorff, vi skulle have. Egenmægtigt nedsatte han derfor kommissionen og bemandede den med sine venner, især plisserede damer fra det konservative establishment. Men som kejser Augustus vil biskopperne have menigheden skrevet i mandtal, derfor blev de smækhysteriske og faldt over den nye minister, skønt idéen med tælling er dybt åndssvag! Dels er det en privatsag at gå i kirke, dels indberetter sognene årligt til Danmarks Statistik alle relevante tal. Biskoppen i Viborg, Karsten Nissen, kørte sig selv i stilling som forurettet talsmand for kollegerne, der dannede samlet front imod ministeren, og fronten blev skridtet af i samtlige medier: Ministeren, altså staten over for biskopperne, altså kirke, som lider så svare kvaler under statens, altså ministerens skamløse overgreb, at forholdet mellem stat og kirke snarest må revideres! Hertil er at bemærke, at biskopperne ikke tegner folkekirken. De er kontorchefer med begrænsede ledelsesmæssige beføjelser og desuden ansat til at indvi og genindvi orgler, hvad de skal være ganske ferne til. Nogen påfaldende teologisk ekspertise repræsenterer de ikke. Kun en enkelt er dr. theol., men efter discountmetoden, en anden er slet ikke teolog, og ingen af dem har udmærket sig specielt på det felt. Hvad man fortrænger, er, at Tove Fergo er fuldt så meget teolog som biskopperne, og at hun med nøjagtig samme ret, kompetence og omhu som dem varetager folkekirkens tradition og interesser. Hvad det skiller parterne, er spørgsmålet om magt. Gennem de seneste år har denne generation

[154] *Kristeligt Dagblad* 17 jan 02, kommentar af tidl. provst for Nyborg Provsti, Niels Carl Lilleør "Balladen om den nye minister"

af biskoppers magtbrynde været stigende, påfaldende og ubehagelig at være vidne til. Derfor skriger de som stukne grise, når demokratiet fungerer, så en tilfældig repræsentant for den lavere slumgejstlighed på Amager, som i går var en ligegyldig underordnet, i dag bliver deres chef på en række områder, herunder spørgsmålet om ny salmebog. For naturligvis kan ministeren afskedige en kommission og annullere dens arbejde, når ministeren i sin tid kunne nedsætte og bemande den. Hvad, vi har været vidne til den seneste måned, er ikke et sammenstød, endsige et skisma mellem kirke og stat, men en flok magtsyge, selvoptagne prælater, der farer løs på en minister, som er fuldt så meget præst og har lige så stor en indsigt i både kristendommen og folkekirken som dem. Modigt af hende at sætte dem på plads! Måtte hun fortsat anvise dem deres plads, nemlig i de stifter, hvor deres ansvar og arbejde ligger, og ikke som politiserende, anløbne kardinaler i samlet procession"[155]

Samme dag bragte *Morgenavisen Jyllands-Posten* et læserbrev fra Aage Hummeluhr, der tog det samme emne op, idet han spurgte: "Skal vore biskopper regere Den danske Folkekirke uden om minister og menigheder? år 1536 var der optræk til, at biskopperne ville regere uden om kongen, men natten mellem den 11. og 12. august 1536 arresterede Chr. d. III alle landets biskopper og tvang dem ind i den lutheranske kirkeorden. Vor kirkeminister Tove Fergo kunne jo ikke gøre det samme ved aftenmødet med biskopperne, men om et af stridens emner, "Den påtænkte nye salmebog" kunne man jo spørge den almindelige kirkegænger. I kirkerne til gudstjenesterne er det fortrinsvis den ældre del af befolkningen, de er de flittigste kirkegængere, som elsker at synge med på de gamle kendte salmer og synes, at det har været en dårlig kirkegang, når der kun synges de nye moderne salmer. Brug demokratiet i Danmark og lav et tillæg til vor nuværende salmebog, som biskopper og evt. menighedsråd så kan forsyne kirkerne med"[156]

Folkelighed som ideologi

I det grundtvigske *Dansk Kirketidende* tog redaktøren Henrik Wigh Poulsen 18. januar den kirkepolitiske situation på baggrund af kirkeministeren og salmebogssagen op i sin redaktionelle kommentar "Set herfra": "Så blev kirkeministeren ellers banket på plads. Hold da op! 10 bryske biskopper og hen i kurven med sig! Det virkede måske lidt overvældende, men kunne ikke være anderledes. De egenskaber, der er med til at forme en god og engageret præst med hjertet på rette sted, er ikke de samme, der gør en god kirkeminister. I en så magtfuld position er det hamrende vigtigt, at man kender til sine begrænsninger og lader personlige kæpheste underordne viljen til at tjene, samarbejde og administrere. Det siger sig selv. Og mon ikke også tingene nu vil få deres videre, omend haltende gang. Man har da lov at håbe. Men een ting er sidste torsdags batalje, der blev afsluttet på nogenlunde ordentlig vis. Noget andet er, at der i kirkeministerens korte og hektiske regeringstid har åbenbaret sig nogle lidt foruroligende brudflader i de kirkelige miljøer. Der er en ganske bestemt retorik, der er blomstret vældigt op i de kredse, der har støttet kirkeministeren og i særlig grad hendes modstand mod den nye salmebog. Man taler om et folk eller et "kirkefolk", der med kirkeministeren har fået mund og mæle, og som nu - endelig - kan tale "aktivisterne" og de "toneangivende", kort sagt: Det kirkelige over-Danmark midt imod. Det kan selvfølgelig være fristende at drage den slutning. Hvis man er modstander af den nye salmebog (hvad der er mange gode grunde til), eller hvis man (fuldt forståeligt) synes at arbejdet på den er blevet sparket i gang uden folkeligt mandat. Desuden er der jo også en god grundtvigsk præcedens for at tale de umyndiges sag overfor dem, der vil hovmesterere i ikke mindst trosanliggender. MEN problemet er,

---

[155] *Morgenavisen Jyllands-Posten* 18 jan 02, kommentar af Johannes H. Christensen "De stukne grise"

[156] *Morgenavisen Jyllands-Posten* 18 jan 02, læserbrev af Aage Hummeluhr, Odensevej 135, Middelfart "Tillæg til salmebogen"

at man meget let gør den respekt for det folkelige, der netop skal være et værn mod ideologier og deres magtbrynde, til en ideologi i sig selv. Argumentationen synes at være: Har du selv en fremtrædende plads i den kirkelige diskussion og ind imellem løfter røsten, så hører du enten til blandt meningsundertrykkerne i de toneangivendes kreds (det undertrykte folk siger jo i sagens natur ikke noget), eller også taler du på folkets vegne. D.v.s. at du - modsat de andre - ved, hvad folk tror og tænker. Men helt ærligt: Hvorfor skulle biskoppen, den kirkelige debattør, aktivisten og alle de andre, der nu og da løfter røsten i debatten ikke også have det? Og er det så entydigt med det "kirkefolk"? Det forekommer mig, at det er ligeså forskelligt i dets synspunkter, som folk nu engang er: en broget, sammensat flok af salmebogstilhængere- og -modstandere, aktive og passive, fornyere og traditionalister, brændende og lunkne, spejdere, grundtvigske og tidehvervske og alt det midt imellem. Den der tavse, forandringsmodvillige og fortrykte flok som de selvbestaltede folkelige forsvarere så ivrigt taler på vegne af, har jeg svært ved at få øje på. Men de har måske koncentreret sig i enkelte sogne rundt omkring? De mange høringssvar i salmebogssagen tyder da også på en vis evne og vilje til at lade høre fra sig. Men det var måske bare alle de veldresserede, aktivisterne og eftersnakkerne? Ny salmebog eller ej, Det ligger - set herfra - snublende nært at antage, at mange af dem der med så stor lidenskab taler på det undertrykte kirkefolks vegne, først og fremmest taler på egne vegne. At det er indædt modvilje mod enhver form for forandring, der tegner deres folkelighed. Og så er det netop ikke folkelighed længere, men folkelighedens modsætning: en tommetyk ideologi, hvormed man søger at undvige og fortrænge de udfordringer, enhver åben samtidsbesindelse afstedkommer. Det er en retorik, der trives på den yderste politiske højrefløj, og som ønsker at omskabe et myndigt og sammensat folk i sit eget forenklede billede. Og det er skidt!"[157]

Dagen efter bragte *Kristeligt Dagblad* en replik fra salmebogskommissionens formand, Erik Norman Svendsen, til Niels Carl Lilleør: "Det er ikke korrekt, når Niels Carl Lilleør kolporterer det rygte, at jeg skulle have indberettet daværende sognepræst Tove Fergo til Kirkeministeriet for ikke at ville tælle kirkegængere (Kristeligt Dagblad den 17. januar). Det er for øvrigt slet ikke præsterne, man menighedsrådene, jeg har pålagt at sørge for, at kirkegængerne bliver talt. Når Niels Carl Lilleør endvidere påstår, at det i sin tid "var meget svært at få formanden for Salmebogskommissionen, Erik Norman Svendsen, ud af busken", må jeg på baggrund af snesevis af artikler og interview og hundredevis af møder rundt om i landet om Salmebogskommissionens arbejde forundret spørge, hvad han sigter til. Både kommissionen og jeg har fra starten lagt vægt på så stor åbenhed som muligt, hvilket debatten om en ny salmebog i høj grad har vist. Påstanden om det modsatte har ganske vist tidligere været fremført af Niels Carl Lilleør, men det bliver den ikke rigtigere af"[158].

Mandag den 21. januar beskæftigede Iben Krogsdal sig i *Kristeligt Dagblads* kronik med folkekirkens forhold til samtiden og bruger i den forbindelse salmebogssagen som illustrerende eksempel. Efter at have omtalt Michael Brammers installation med udstoppede hundehvalpe i Nikolai Kirke i København og Marco Evarristas guldfikeinstallation på Trapholt-museet i Kolding, fortsætter hun: "Her er der en parallel til folkekirkens situation i dag. For hvad er det, folkekirken finder interessant og bruger langt størstedelen af sin energi på ved indgangen til det nye årtusinde? To overordnede ting falder i øjnene: For det første bruger kirken energien på at snakke med sig selv. Den debat, der føres i medierne og de kirkelige kredse, er præget af selvsnak om indre anliggender. Anliggender, der blæses op som afgørende for kirkens rolle i dag og i fremtiden. Her tænker jeg især på de seneste års efterhånden tragikomiske fokuseren på sager, der om få år vil være i bedste fald næsten ligegyldige. I værste fald vil de indirekte have været skyld i, at folkekirke fik "small-talket" sig selv til døde, mens livet forsvandt uden

[157] *Dansk Kirketidende* 2002/2, 18. januar, kommentar af Henrik Wigh Poulsen "Folkelighed som ideologi"
[158] *Kristeligt Dagblad* 19 jan 02, læserbrev af Erik Norman Svendsen "Lilleørs påstande"

for de hvælvede vinduer. Af sådanne tilsyneladende interessante sager kan jeg fremhæve de fæleste energislugere: først og fremmest den ørkesløse debat om, hvilke salmer de skal indgå i den nye salmebog. Det virker, som om man i folkekirken ligefrem er stolt over, at det har taget 10 år at slette 120 salmer fra salmebogen og sætte 120 ind. 10 år - og masser af arbejdskraft fra nogle af de mennesker, der har fået betroet det hverv at tegne folkekirken. "Solidt arbejde", bryster man sig af. Helt ærligt. Det er jo en parodi. Og sådan en kan man selvfølgelig vælge at grine af, hvad jeg også tror, mange gør. Men det tragiske er, at den selvhøjtidelighed og træghed, dette "solide" arbejde lægger for dagen, er ødelæggende for vores folkekirke. For selvfølgelig er det ikke uvæsentligt, hvilke salmer vi synger i kirken. Ligesom det heller ikke er "ligegyldigt" at slå fem hundehvalpe ihjel. Men set i et større perspektiv - derude, hvor det virkelig bliver interessant, så er det en lillebitte sag, der pludselig gøres til genstand for alle de kræfter, vi kunne have brugt langt mere konstruktivt. Salmeudvælgelsen - hele det enorme arbejde og hele den debat, der har været ført i medierne og folk og folk imellem - er folkekirkens fem hundehvalpe. ... Der er åbenbart ikke noget at komme efter i tiden. tværtimod. Tiden - det nye der sker, - det der rører sig "derude" - er et onde, der skal bekæmpes. Det går man så - ud fra en lukket forestilling om, at folkekirken i kraft af sin lange (teologiske) tradition efterhånden har patenteret sig ind i en sandhed. En sandhed, der altid er større end det, der bare driver lovløst rundt i nutiden. ... her ser vi det folkekirkelige systems fallit i fuld udfoldelse: Kirken som den ypperste instans, der én gang for alle har fundet (dvs. i overvejende grad: udtænkt) sandheden om sit eget budskab og sin egen form. Og derfor højst af og til piller sig i kanten for nu også at ligne noget, der imødekommer det moderne menneske. Mens det, der i virkeligheden udspiller sig, er en folkekirke, der (med få undtagelser) forsøger at forsage det, der sker i tiden". Efter at have skrevet om folkekirkens lukkethed over for de nye religiøse strømninger i tiden, slutter Iben Krogsdal: "Det er nu, folkekirken skal lukke sig op for livet. For alt det, der ikke er sket endnu" for den gudgivne chance for - ikke bare at være tilstede i tidsånden - men at vokse af den og i den. Så knæl dog!"[159]

"Hovedsagen i enhver dag er, at sagen ikke er hovedsagen"

Tirsdag 22. januar havde Bent A. Koch en kronik om salmebogssagen i *Kristeligt Dagblad.* Som journalist og redaktør har han fulgt den kirkelige udvikling siden 2. Verdenskrig og spørger på den baggrund, hvad er det egentlig er, der skete, da Tove Fergo blev kirkeminister. Han spørger mere om, hvad der ligger bag "Slaget om salmebogen", end om slaget selv, men gør det, netop fordi det saglige og det politiske, heller ikke det kirkepolitiske, efter hans mening kan skilles ad, : "Hvad er det egentlig, I diskuterer, spurgte en bekendt mig. Han var vendt hjem fra udlandet og fulgte nu slaget om salmebogen. Det må han nok spørge om! For, som han sagde, er der så ikke blot tale om en revideret udgave af den gamle, hvor nogle gamle salmer er røget ud til fordel for nogle nye? jeg begyndte så at fortælle om den specielle danske kirkeordning, men opgav på halvvejen og refererede i stedet, hvad biskop Eivind Berggrav engang fortalte mig, da jeg var ung redaktør af Kristeligt Dagblad, og et kirkeligt bråvallaslag af lignende dimensioner som det igangværende rullede gennem spalterne. - Husk, sagde den kloge mand, at hovedsagen i enhver sag er, at sagen ikke er hovedsagen. Hvis Berggrav har ret, hvad er da hovedsagen? Jeg synes, det bliver stadig mere klart, at det er modsætningen mellem de kredse i kirken, der ønsker tradition for enhver pris, og de kredse, der er optaget af fornyelse, der tørner sammen. Der er tale om to kirkesyn. På den ene side står fornyerne, optaget af, at evangeliet forkyndes i et nutidigt sprog, evangeliets frie løb skal ikke hindres af, at en ny generation finder kirken museumsagtig. Skal kirken være folkets kirke, må den komme folket imøde, hvis det eller kan ske, uden at budskabet forrå-

[159] *Kristeligt Dagblad* 21 jan 02, kronik af forfatter og cand.phil. i religionsvidenskab Iben Krogsdal "Folkekirke, hundehvalpe og guldfisk"

des. Derfor er de samme kredse optaget af spørgsmålet om, hvordan det er muligt at være kirke i en forandret verden, at tale ind i tiden, så unge og yngre ikke føler, de får stene for brød, når de forvilder sig ind til en gudstjeneste. Som samme biskop Berggrav sagde til unge præster: - Præk for de vantro, de troende skal nok hænge på! Derfor lytter de, når unge beder om at få de gamle salmer suppleret med nye, for som formanden for Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer, Ejvind Sørensen, sagde den 28. december til Politiken: - Vi er nødt til at få indarbejdet nogle nye salmetekster og yngre melodistof end det, vi har i 1953-udgaven. Simpelthen for at få nogle yngre generationer med. Naturligvis kan man finde især ældre kirkegængere, der udmærket kan leve med den gamle salmebog. Men folkekirken er for alle generationer, og hvis man vil have de yngre med, skal de kunne finde passende stof i salmebogen. Heroverfor står de kredse i folkekirken, som er optaget af traditionen, specielt den lutherske arv. For dem er kirkelig aktivisme fandens værk, en fornægtelse af den rene lære. Som en præst med tilknytning til Tidehverv engang sagde: "Vi skal jo ikke ud og skaffe Vorherre al magt i himlen og på jorden, den har han jo." Når traditionen bliver afgørende, må forandringer naturligvis bekæmpes. Tradition og fornyelse står over for hinanden. På den ene side er det dybt forunderligt, at en teologisk bevægelse som Tidehverv er blevet politisk og har placeret sig som åndelig ballast for Dansk Folkeparti (skønt mange af partiets medlemmer næppe aner, hvad Tidehverv er!). På den anden side er det vel kun naturligt, at traditionalister ønsker at lukke sig om nationalstaten og vender ryggen til Europa og indvandrere. At Tidehverv er imod forandring og fornyelse - det har vi altid vidst. Det nye i situationen er, at denne lukkede og ufolkelige akademiske bevægelse, der er isoleret og på retur blandt præster, ved valget den 20. november pludselig fik stor kirkepolitisk indflydelse, fordi regeringen må basere sig på Dansk Folkepartis mandater. Fætter-parret Krarup-Langballe fik med ét en politisk platform og en magt, de aldrig før har haft. Tidehvervs kirkepolitiske indflydelse blev yderligere styrket, da Kirkeudvalgets formand, Birthe Rønn Hornbech valgtes til Venstres kirkepolitiske ordfører. Endelig blev Tove Fergo kirkeminister. Da hun er svær at blive klog på, vides det heller ikke, hvor hun står, rent kirkepolitisk. Selv siger hun (i et interview med Politiken den 31. december), at hun betragtes som tilhørende Indre Mission, men samtidig kundgør hun, at hun nødigt vil indrulleres i Tidehvervs garde. Det kan dog næppe være undgået hendes opmærksomhed, at hendes varmeste støtter kommer fra den kant? Er hun for alvor i tvivl om, at det er Tidehvervs kirkepolitik, hun prøver at føre? At Søren Krarup står på sidelinjen og hepper: Blæs på biskopperne! Min påstand er derfor, at den ny salmebog ikke er det afgørende i den verserende strid, men at hovedsagen er en kamp, om kirken skal forny sig, eller den skal være hævet over moderniteten og ikke tage hensyn til, at vi lever i 2002 med forpligtelse til at være kirke på tidens vilkår. Men med til hovedsagen hører også en forskellig opfattelse af, hvad hensynet til "kirkens indre anliggender" må tilsige en politisk valgt minister. Skal folkekirken kunne fungere, skønt den med Hal Kochs ord er et velordnet anarki, må balancen mellem indre og ydre anliggender respekteres, da det er den balance, der gør, at anarkiet et til at leve med. Bodil Koch, der i 13 år var kirkeminister, talte om den usynlige streg i sandet, som enhver kirkeminister måtte vogte sig for at overtræde. Og selv Birthe Rønn Hornbech erklærede i Kristeligt Dagblad så sent som den 16. november sidste år, at "der er tradition for, at folketingsmedlemmer, der ellers er vant til at blande sig i alt muligt, viser tilbageholdenhed, når det gælder kirkens indre anliggender. Den samme tilbageholdenhed skal kirkeministeriet udvise. Kirkeministeriet er et forvaltningsvæsen. Men det er folkekirken ikke. Kirkeministeriet skal holde sig til forvaltningen og samtidig forstå, at folkekirken ikke er et forvaltningsvæsen som postvæsenet". Det er klare ord, som Tove Fergo har haft svært med at annamme, og som det derfor er nødvendigt for biskopperne at skære ud i pap for hende, jvf. den håndfæstning, hun måtte underskrive ved hint berømte nattesæde i Kirkeministeriet. Der stod i klartekst, at hun ikke uden videre kan skrotte kommissionens forslag til ny salmebog. Det er sagt mange gange i debatten, at det har hun ret til på samme måde, som Torben Rechendorff (som så mange åbenbart elsker at hade) havde ret til at sætte arbejdet i gang. Men

det bliver påstanden ikke rigtigere af. Rechendorff havde ikke haft mulighed for at nedsætte en kommission, hvis det forberedende udvalg og biskopperne ikke udtrykkeligt havde anbefalet det. På samme måde kan en ny salmebog ikke henlægges, hvis biskopperne og Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer er af en anden mening. Og med Birthe Rønn Hornbechs nys citerede ord vil kirkeudvalget naturligvis holde sine fingre langt væk, hvor meget det end kløer i medlemmernes, specielt Søren Krarups, fingre. Det ville også være et eklatant brud på balancen mellem de magter, som den folkekirkelige ordning hviler på - eller for at blive i Birthe Rønn Hornbechs billede: Linedanseren vil falde ned og blive så medtaget, at hendes karriere som linedanser vil få en brat ende. Med biskopperne kommer ministeren næppe langt efter sine provokationer. Skal hun få held til at kaste tre skovlfulde jord på den endelige version af forslag til ny salmebog, må hun sætte sin lid til, at biskopperne accepterer en ny afstemning i menighedsrådene. Men i så fald vil det ikke ske efter ønske fra Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer. Formanden føler ikke, at landsforeningen eller menighedsrådene er blevet forbigået. "Jeg mener ikke, der er demokratisk underskud i den sag", siger Ejvind Sørensen i den før citerede samtale med Politiken den 28. december. Det vil være en aparte situation, hvis ministeren på trods heraf alligevel gennemtrumfer sin vilje. Det vil næppe heller ske, fordi Tove Fergo forinden vil have fået et råd hvisket i øret. Det vil komme fra statsministeren eller andre, der vil en nye regering det godt, og som husker Th. Staunings ord til sine nye kirkeministre: - Hold for Guds skyld fred med de hellige, for ellers er fanden løs ... Så mon ikke vi, trods alle Tidehvervs paver, får lov til at synge Herren en ny sang?"[160]

En noget anden mening om kirkeministeren og hendes politik gav sognepræst Hans F. Beck udtryk for i en kommentar i *Kristeligt Dagblad* to dage senere, den 24. januar, hvor han skrev: "Det er slet skjult, hvor - måske mindre sympatien end - antipatien ligger hos Kristeligt Dagblad i forholdet mellem Tove Fergo og bisperne. Man kan godt få det indtryk, at det mere er personen end ministeren, der drejer sig om. For nogle - for jeg er ikke den eneste - forekomme det velgørende, at vi pkt. 1: har fået en minister, der ved, hvad kirken er - pkt. 2: har fået en minister, der tør have en mening i overensstemmelse hermed. Ingen af delene er noget, vi har været forvænte med. Det, ministeren får på hattepulden for, er at hun er gået ind med et forsvar for den ganske almindelige kirkegænger uden hensyn til, hvor ofte man kommer i kirke. Dette gælder både salmebogen og kirketælling. Spørger man i mine sognemenigheder, så et det et klart nej til begge dele. Derfor har menighedsrådene også sagt nej til salmebogen, selvom det ikke var det, vi blev spurgt om. Jeg skulle undre mig, om - nej, jeg ved - vi ikke er de eneste, der ser sådan på det. Så kan man ellers køre frem med alle de statistiker, man vil. De fleste af de 1700 udtalelser, de er kommet, er fra enkeltpersoner og interesseorganisationer i det brogede kirkelige landskab. Offentligt at tælle kirkegængerne er uevangelisk. Man kan kun opfordre præster og menighedsråd til at nægte det. Det er en form for kirketvang, som hører en anden kirke og en anden tid til. Kontroverserne skildres som kamp om statskirke eller bispekirke (en strid, som synodetilhængerne ("mund og mæle") er lidt fornærmede over at blive forbigået i). Men Tove Fergo lever op til sit ansvar som folkekirkens minister med tryk på "folke". overvældende diplomatisk har hun ikke været, men det er der noget befriende ved i disse tider. Hun har trådt nogle bisper over tæerne - måske særlig "den første blandt ligemænd". Men da de i stadig højere grad ynder at optræde i enighed som kollegium - kirkens overordnede - har de alle fået ømme tæer. Det kan ikke være rigtigt, at der ikke er divergerende opfattelser mellem 10 personer. Men måske er det rigtigt, at de føler deres position truet - at de føler deres betydningsfuldhed krænket og deres kompetence underkendt. Når de nu holder af at optræde kollektivt, så må de også finde sig i at blive betragtet kollektivt. Lidt ydmyghed ville klæde dem - også kollektivt - for de er blot præster, der tilfældigvis har fået deres høje embeder. Intet er mere tilfældigt

[160] *Kristeligt Dagblad* 22 jan 02, kronik af fhv. redaktør Bent A. Koch "Slaget om salmebogen"

end bispevalg. De er immervæk valgt af menighedsrådene og (i realiteten) udnævnt af kirkeministeren. Jo mere de puster sig op, des mindre respekt er der om dem. Vi præster kender dem (hver især nogle af dem) fra deres menneskelige - såvel gode som svage - sider. Som gammel præst og lovlydig embedsmand vil jeg gerne vise den enkelte biskop min respekt, når han gør sig fortjent til det. Men kollegiet har jeg ikke meget tilovers for. Jeg håber, at Tove Fergo må stå distancen som folkets kirkeminister"[161].

Torben Rechendorff om Salmebogskommissionens tilblivelse

Dagen efter, fredag 25 januar, gør Torben Rechendorff i en kronik i *Kristeligt Dagblad* rede for Salmebogskommissionens tilblivelse. Han skriver: "De seneste par måneder hat trukket fronterne omkring Salmebogskommissionen og forberedelsen af en ny salmebog hårdt op. Helt urimeligt hårdt! Undervejs har jeg forsøgt at give mit bidrag til historien om kommissionens tilblivelse. I det følgende vil jeg uddybe og samle de spredte bemærkninger, jeg har givet undervejs. Det er vigtigt for mig til indledning at fastslå, at jeg står fuldstændig ved, at jeg - i hvert fald delvis - var initiativtager til arbejdets igangsættelse. Jeg gjorde mig i en tale i forbindelse med præsentationen af 2. udgaven af Den Danske Salmebog - til talsmand for det synspunkt, at vi "inden alt for længe skal tage fat på den meget store opgave, der er at give det danske folk en helt ny salmebog. Det forudsætter som bekendt en salmebogskommission og meget dybtgående overvejelser". Jeg står også ved, at jeg to år efter - altså i efteråret 1990 - nedsatte den styringsgruppe, der skulle forberede hele projektet. Og endelig står jeg naturligvis ved, at jeg den 5. januar 1993 nedsatte kommissionen. Med andre ord: Det er fuldstændig rigtigt, at jeg som kirkens minister i mere end fire år kom til at spille en væsentlig rolle i forberedelsesarbejdet. Og kan det interessere nogen: jeg har ikke et øjeblik fortrudt min rolle i foretagendet! Desværre for sagen har det så ført til, at man i nogle folkekirkelige kredse en gang for alle har besluttet sig for, at det nu nok alligevel - når man altså er imod projektet - er klogest at gentage igen og igen og i tide og utide, at jeg "egenmægtigt" og uden skelen til højre og venstre "gennemtvang" salmebogskommissionen. Jeg kan godt høre på tonefaldet hos især en række præster, at de formentlig har låst sig så uigenkaldeligt fast i synspunktet om min egenmægtighed, at selv et betydeligt antal kendsgerninger ikke vil formå at ændre deres opfattelse. Men af hensyn til de mange, der ser frem til den nye salmebog og af hensyn til de mange, der ser en smule mere fordomsfrit på tingene, vil jeg gerne uddybe baggrunden for beslutningen af 5. januar 1993. Til beroligelse: *Skulle* en kirkeminister have den opfattelse, at han - med vold og magt og for at efterlade sig selv et passende monument - ville søsætte en salmebogskommission på tværs af, hvad kyndige teologer, sprogfolk og musikmennesker måtte mene, kan jeg oplyse, at noget sådant ikke lader sig gøre i Danmark. Et så vigtigt skridt forudsætter et samarbejde mellem mange aktører i folkekirken. Ganske som tilfældet var inden nedsættelsen af kommissionen i 1993. På bordet lå allerede i slutningen af 70'erne flere forskellige "tillæg" til Den Danske Salmebog. Kirkeligt Samfund havde således i 1976 udgivet "46 salmer". I forordet skriver man bl.a.: "Salmesangen er svaret på og fastholdelsen af forkyndelsen. En salmes værdi ligger i dens slidbarhed - i gentagelsens fryd". Bortset fra K.L. Aastrup, som måske får rigeligt, har udvalget ganske vist "kun fundet få anvendelige salmer". Vel så, men dog nogle! I 1978 udgav Kirkeligt Centrum "78-tillægget". De går mere dristigt til værks i deres forord: "Med alt det, som er sket på salmedigtningens område inden for de sidste årtier, må det inden for en ikke for fjern fremtid komme til en ny salmebog. Vort tillæg er ment som et bidrag til de overvejelser, der også fra anden side er begyndt". Dertil kom artikler, kronikker og foredrag rundt om i det kirkelige landskab. Lad mig nøjes med ét eksempel: Den 12. oktober 1988 skrev nu afdøde sognepræst Gunner Tjalve og daværende provst Erik Norman Svendsen en kronik i Kristeligt Dagblad i an-

[161] *Kristeligt Dagblad* 24 jan 02, kommentar af Hans F. Beck, Bække Præstegård, Søndergade 15, Bække "Folkets kirkeminister"

ledning af 2. udgaven af DDS med titlen "Salmebog uden fornyelse". De slutter kronikken med følgende: "Så nu venter vi på, at der tages et initiativ fra officielt kirkeligt hold. Og det bør ikke vare længe, for en salmebog bliver ikke til fra det ene år til det andet. End ikke et salmebogs-tillæg". Så vidt jeg husker var ikke mindst sidstnævnte kronik i mit baghoved, da jeg holdt den lille tale i november 1988 på Vajsenhuset. For at være fuldstændig fair skal jeg også tilføje, at jeg - på baggrund af min åbning af sagen - fik både ros og ris. Det lader sig ikke gøre at arbejde med en ny bibeloversættelse, ny gudstjeneste ordning og ny salmebog, uden at vandene deler sig. Dels går der fluks kirkepolitik i den slags, og dels vil man hos de kirkevante aldrig møde særlig sympati for nyformuleringer og ændringer. Mit synspunkt har da også hele tiden været, at det først og fremmest var af hensyn til generationerne efter os, at vi overhovedet beskæftigede os med disse mangeartede "moderniseringer". Derfor er det da også tilfredsstillende at notere sig, at bibeloversættelsen af 1992 i dag er gudstjenestebibel og hverdagsbibel hos langt de fleste. Den var ikke udtryk for det store "folkekrav", man nu også hører efterlyst i forbindelse med salmebogen. Et sådant lade sig næppe nogensinde mobilisere i den salgs sager. Men at det ikke er en kirkelig forpligtelse at gennemtænke, hvordan vi når ud til de nye generationer med bibel, salmebog og gudstjeneste, forstår jeg simpelthen ikke. Afdøde hofmarskal Hans Sølvhøjs gudbenådede ord "danskernes uvidenhed om kristendom er næsten uden huller" bliver mere og mere aktuel for hver dag. Det må da anfægte alle med tilhørsforhold til den evangelisk-lutherske kirke. Tilbage til forarbejderne til kommissionens nedsættelse: Mindre end tre uger efter at bolden var givet op, drøftede jeg sagen på et samråd med landets biskopper. Ved den lejlighed giver biskopperne den melding, at de vil vende tilbage med et oplæg til, hvordan sagen kan gribes an. Et år efter - nærmere bestemt med brev fra daværende biskop Ole Bertelsen den 3. november 1989 "efter aftale med biskopperne" - fremkommer så oplægget vedrørende "Projekt ny salmebog". På et samråd i Kirkeministeriet den 24. november og senere ved biskoppernes og min uformelle sammenkomst i Københavns bispegård den 4. januar 1990 drøfter vi indgående tingene. Hovedpunktet i biskoppernes oplæg er nedsættelsen af en styringsgruppe med tre opgaver: 1) Den skal foreslå sammensætningen af et tillæg til Den Danske Salmebog, 2) den skal etablere kontakt til det projekt, der kører på Københavns Universitet omkring en såkaldt "salmeregistrant" og 3) Den skal forberede kommissorium for og sammensætning af en egentlig salmebogskommission. I november 1990 nedsættes den omtalte styringsgruppe med biskop Bertil Wiberg som formand. Så begynder der at komme mere skred i tingene. Det udvalg, der skal forberede tillægget, nedsættes i maj måned 1991 og får pastoralseminariets rektor Gerhard Pedersen som formand. Udvalget arbejder hurtigt og afleverer sit forslag den 15. februar 1994. I deres forord kan man bl.a. læse: "Det er vort håb, at dette salmebogstillæg må blive udbredt i menighederne over hele landet,. flittigt brugt og gjort til genstand for konstruktiv kritik til berigelse af salmesangen og til fortsat inspiration for nutidens salmedigtere. Hvis det sker, er udvalgets forventninger indfriet, og samtidig er der taget et vigtigt skridt på vejen mod en ny salmebog for folkekirken". Når jeg gør så meget ud af alt det, der ligger forud for salmebogskommissionens nedsættelse, er det naturligvis for at understrege, at der blev anvendt mange kræfter på at søsætte projektet på en ordentlig og ansvarlig måde. Der var aldeles ikke noget egenmægtigt eller forhastet i den sag. De daværende biskopper og en lang række andre kyndige folk var i årevis beskæftiget med forarbejderne. Og igen: havde de ikke anbefalet en salmebogskommission, var den begribeligvis ikke blevet til noget. Endelig den 21. november 1992 (fire år efter at jeg havde udkastet tanken) fremkommer styringsgruppen med forslag til, hvordan kommissoriet skal være for arbejdet i selve salmebogskommissionen, og samtidig fremsætter gruppen forslag til de personer, man bør rette henvendelse til med henblik på at formå dem til at deltage i arbejdet. Der ændres i ministeriet eller af mig ikke så meget som et komma i kommissoriet (det kan nærlæses på de første sider i kommissionens betænkning 1381). Nogle få af de foreslåede medlemmer siger nej til at indtræde i kommissionen og erstattes derfor af andre - men 90 procent af styringsgruppens forslag siger ja til at være med. Den 5.

januar 1993 nedsættes salmebogskommissionen. Hvorfor er dette forløb nu så væsentligt? fordi det klart og tydeligt understreger, at resultater i folkekirkeligt regi kun opnås gennem samarbejde mellem flere aktører. Vi har i Danmark ikke en ministerkirke, og vi har ikke en bispekirke. Men just dette faktum må ikke føre til, at initiativer aldrig tages, fordi man sidder i hver sin skyttegrav og lurer på hinanden. Så hellere et udspil for meget! Er det helt vanvittigt, bliver det hurtigt skudt i sænk. Initiativer omkring bibel, gudstjeneste og salmebog kan nemlig ikke realiseres, hvis nogen tager patent. Kun gennem samarbejde. som Forhistorien til salmebogskommissionen så tydeligt viser"[162].

Samme dag er fhv. rektor for Præstehøjskolen, Niels Thomsen, i en kommentar om den øjeblikkelige kirkepolitiske situation , ind på spørgsmålet om, hvordan høringer i kirkeligt regi behandles, og skriver i den forbindelse: "Biskopperne danner sig en mening, siger de, ved at læse svarene, men hvordan læser de dem, og hvor stor eller hvor lille betydning tillægger de dem? I bedste fald er det oplyst oligarki. Men hvornår er man begyndt at vælge menighedsråd til at være biskoppernes konsulenter i lære og liturgi. Tove Fergo vil gerne sende den færdige salmebog til høring - eller er det afstemning? al ære være den muligt demokratiske hensigt, men hvor i vores lovgivning er menighedsrådene tillagt sådanne beføjelse?"[163]

Ind mellem disse store debatter er det helt befriende at læse et læserbrev som Elisabeth Bechs i *Information* den 26. januar, hvor temaet er som grebet ud af en af salmebogskommissionens mange temadebatter, nemlig om adjektivet "sød" stadig kan bruges om Jesus: "Hvis man slår op i registeret i den danske salmebog, finder man syv henvisninger under ordet sød. Der er to henvisninger til Søde Gud og fem henvisninger til Søde Jesus. Slår man salmerne op, viser det sig, at Søde Gud er ændret til Gode Gud. I to af salmerne med Søde Jesus er det ændret til Herre Jesus. Kun i tre salmer får Jesus lov til at være sød, og i den ene salme er titelverset flyttet til sidste vers. Sød må være et uhyre belastet ord. Navneordet sødme er ikke så belastet som adjektivet sød. Man kan frit tale om Jesu og livets sødme. Konklusionen må være, at livet er sødt"[164]

Kirkeligt Centrum

Mandag den 28. januar gik formanden for Kirkeligt Centrum ind i debatten om salmebogen på Kirkeligt Centrums vegne med et indlæg i *Kristeligt Dagblad*, hvor han skrev: "Kirkeligt Centrum har ved sit sidste møde i landsbestyrelsen drøftet den seneste udvikling omkring salmebogskommissionens arbejde med et forslag til en ny salmebog. At kirkeminister Tove Fergo (V) i første omgang satte et stort spørgsmålstegn ved en ny salmebog, finder vi naturligvis er et utilstedeligt indgreb i kirkens indre anliggender. Men vi kan efterfølgende med tilfredshed konstatere, at kirkeministeren sammen med biskopperne har udsendt en fælleserklæring, hvori hun giver tilkende, at der ikke vil blive taget stilling til en ny salmebog, før kommissionens arbejde er slut, og hun har rådført sig med biskopperne. Så vidt, så godt. Men tilbage står stadig behovet for en ny salmebog. Kirkeligt Centrum udsendte i slutningen af 1970'erne et tillæg til salmebogen og pegede i den forbindelse på vigtigheden af, at vi fik en fornyelse af salmesangen i folkekirken. Da daværende kirkeminister Torben Rechendorff (K) nedsatte en salmebogskommission, fandt vi da også ministerens initiativ rigtigt og nødvendigt. Igennem 1900-tallet - og ikke mindst i de sidste årtier - har der været grøde i den nye salmedigtning. Og en lang række af de nye salmer har for længst vist deres slidstyrke og teologiske holdbarhed. Ikke mindst denne kendsgerning

---

[162] *Kristeligt Dagblad* 25 jan 02, kronik af fhv. kirkeminister (K) Torben Rechendorff "Salmekommissionens tilblivelse", jfr. *Menighedsrådenes Blad* 2002 nr. 2, marts, "Historien om Salmebogskommissionens tilblivelse"

[163] *Kristeligt Dagblad* 25 jan 02, kommentar af Niels Thomsen, tidligere rektor på Præstehøjskolen i Løgumkloster "Det må ende med en kirkeforfatning"

[164] *Information* 26 jan 02, læserbrev af Elisabeth Bech, Ndr. Frihavnsgade 73, 2100 København Ø "Jesus er sød"

viser det rigtige i at forberede udgivelsen af en ny salmebog. I Kirkeligt Centrum mener vi, at de kirkelige børne- og ungdomsorganisationers krav om en salmebog, der medtager en god del nye salmer, er berettiget. De kirkelige børne- og ungdomsorganisationer er igennem de senere årtier blevet en integreret del af menighedslivet i sognene. Vi skal selvfølgelig sørge for at have børnene og de unge med i gudstjenestelivet. Og derfor skal vi også synge de salmer, som børn og unge holder af. Får vi ikke en ny salmebog, vil tusind blomster blomstr i form af salmebogstillæg på salmebogstillæg. Lad det i denne forbindelse være sagt, at heller ikke en ny salmebog vil forhindre nye salmebogstillæg og sangblade på kirkebænkene. Det ser vi positivt på, fordi det netop er udtryk for liv og vækst i kirken. Men i Kirkeligt Centrum vil vi stærkt understrege betydningen af en fælles salmebog. Dvs. salmebogen som det samlende for menigheder, lige som den fælles højmesseliturgi også er et samlende element i kirken. Endelig: Forslaget til den nye salmebog skal ikke ud til afstemning i landets menighedsråd, sådan at et eventuelt flertal for eller imod bliver afgørende, som kirkeministeren oprindeligt mente det. For hvem repræsenterer det danske kirkefolk? Er det uden videre menighedsrådene? Vi finder, at det er et underligt demokratibegreb, der hermed lanceres. Hvem der repræsenterer det danske kirkefolk, er langt mere komplekst end som så. For der er jo f.eks. også de kirkelige foreninger. Derfor er den procedure, der hidtil er brugt, med høringer og forslag til kommissionen den eneste farbare vej til et endeligt forslag fra kommissionens side. Herefter kan biskopperne drøfte sagen og give deres anbefaling til ministeren. At vi arbejder på at få en ny salmebog er udtryk for, at den danske folkekirke nødvendigvis må være under stadig fornyelse for at kunne være det sted, hvor mennesker til stadighed kan finde sig til rette og høre evangeliet som et relevant svar på livsspørgsmålene. Det gælder ikke mindst i en tid præget af religiøs søgen"[165]

Menighedsrådenes Blad for februar bringer en række indlæg i debatten om salmebogen. Således skriver fhv. rektor Mogens Hindsberger: "Efter en stille periode, hvor Salmebogskommissionen granskede de mange høringssvar, kom der med den nye kirkeministers tiltrædelse på ny gang i debatten omkring en eventuel ny salmebog. Det har ingenlunde altid været en lødig og saglig debat. Den kirkelige elite har endnu en gang fået lejlighed til at demonstrere sin formynderiske holdning over for det øvrige kirkefolk ud fra devisen: "Vi ved bedst, hvad der er til gavn for kirken". Samtidig har man også fra elitens side søgt at koge salmebogsproblematikken ned til, at den blot drejer sig om en strid mellem traditionalister og fornyere, og eliten er selvfølgelig fornyerne! Men det er jo slet ikke dækkende for problematikken. Efter ministerskiftet har diskussionens hovedemne først og fremmest været, hvem der havde kompetence i forbindelse med autorisationen af en ny salmebog. Var det minister eller biskopperne, eller skulle menighedsrådene også have et ord at skulle have sagt - ud over det, de eventuelt måtte have sagt? Det endte som bekendt med en regulær magtkamp mellem minister og biskopper, der mundede ud i parternes fællesudtalelse fra 10. januar 2002. Her præciseres, hvem der har kompetence til hvad, herunder at ministeren har pligt til at høre biskoppernes råd om en ny salmebog. Ifølge Kristeligt Dagblads referat fra det stormfulde møde mellem minister og biskopper "har kirkeministeren foreløbig strakt våben. Ud over nævnte udtryk benytter KD i artiklen 15 andre udtryk for magtkamp og magtforhold, når man vil beskrive, hvad der foregår mellem biskop og minister. Man får af referatet absolut ikke indtryk af, at de 10 biskopper er kirkens fromme ledere - hvad de nok heller ikke er. Desværre får man heller ikke noget klart indtryk af, at det er sagen, en eventuelt ny salmebog, der interesserer dem i lige så høj grad som magt og kompetence. Man kan derfor stille spørgsmålet: Hvor gode og hvor saglige rådgivere er biskopperne egentlig for ministeren i salmebogssagen? To af de 10 biskopper er jo medlemmer af Salmebogskommissionen, og indtil nu har de øvrige otte tydeligt demonstreret, at

[165] *Kristeligt Dagblad* 28 jan 02, kommentar af formand for Kirkeligt Centrum, Henning Nørhøj "Den nødvendige nye salmebog"

de loyalt bakker deres to kolleger op. Behøver det nødvendigvis være sagligt? De afgørende må vil være, om en ny salmebog vil være et gode for den danske folkekirke med dens menigheder. Det afhænger af flere ting: 1) Er der i forslaget en klar fornyelse i forhold til Den danske Salmebog med dens officielle tillæg fra 1994? 2) Er kommissionens forslag en afgørende forbedring i forhold til, hvad vi har nu? 3) Vil en nyautoriseret salmebog resultere i, at salmebogssalget til private stort set falder væk, således som det er sket i Norge, efter at man der fik en ny salmebog i 1985? 4) Hvor mange menigheder vil anskaffe en ny salmebog, og hvor mange vil fortsætte med den gamle? Ad 1) Adskillige teologiske og litterære eksperter var ret kritiske over for kommissionens første forslag, som havde været otte år undervejs. Man påpegede bl.a., at kun ca. 70 af de 117 nye salmer var mindre end 50 år gamle, og at mange af de øvrige havde flere årtier på bagen. Nogle kritikere påpegede, at ikke et eneste af de eksisterende tillæg blev overflødiggjort af et nye forslag. Hvor meget fornyelse vil kommissionen skabe igennem yderligere et halvt års arbejde? Ad 2) Mange anmeldere pegede på, at kommissionens første forslag samlet næppe kunne sige at være en forbedring i forhold til Den danske Salmebog og det officielle tillæg fra 1994. Hvor meget bedre bliver 2. udgaven? Ad 3: Kommissionens faglige sekretær har selv peget på problemet, som den norske kirke har fået efter sin salmebogsfornyelse i 1985. Her er salget til den menige kirkegænger sidenhen næsten gået i stå. Man har fra elitens side "glemt" at drøfte dette spørgsmål i den seneste tid, men uvæsentligt er det ikke. Hvis salmebøgerne forsvinder fra hjemmene, mister bønnebogsafsnittet stort set sin berettigelse, og der kunne blive plads til langt flere nye salmer! Ad 4) Allermest afgørende vil det imidlertid være, om der er opbakning i menighederne til anskaffelse af en ny salmebog. Både salmebogskommission og biskopper har demonstreret en påfaldende angst for direkte at spørge menighederne, om de synes, det er en god ide at autorisere en ny salmebog, og om de i øvrigt agter at anskaffe en sådan. Hvis ikke der er så godt som 100 pct. opbakning til anskaffelsen, vil det være et oplagt tilbageskridt i forhold til den nuværende tingenes tilstand, hvor vel samtlige folkekirkemenigheder har Den danske Salmebog. Den stedfundne høring siger intet om dette vitale spørgsmål, og i øvrigt gjaldt høringen jo kommissionens første forslag. Siden har kommissionen appelleret til, at man gav den arbejdsro og ventede på det nye forslag, idet man mere end antyder, at det vil være et langt bedre forslag, man kommer med efter et halvt års ekstra arbejde, end det, man brugte otte år på at udarbejde! Nogle har argumenteret imod en rundspørge blandt menighederne ved at pege på menighedsrådenes skævdeling, idet landmenighederne er overrepræsenteret i forhold til bymenighederne. Men da et jo drejer sig om at få alle med på en ny salmebog, kan argumentet ikke bruges. andre har nævnt, at aldersgennemsnittet i menighedsrådene er for højt til, at man kan forvente større fornyelsesønsker fra den kant. Her har vi igen formynderiet! Det er da rigtigt, at aldersgennemsnittet i menighedsrådene nok i betænkelig grad nærmer sig aldersgennemsnittet for bispekollegiet og Salmebogskommissionen. Men hvis de unge skal tilgodeses, skal der langt mere fornyelse til end den, man ser i kommissionens første forslag. Ellers klarer de sig - som i dag - meget bedre med egne tillæg og fotokopier. Biskopperne bør derfor til sin tid give Tove Fergo det råd, at hun spørger menighedsrådene, om de efter at have set kommissionens nye forslag agter at anskaffe en eventuelt autoriseret salmebog. hvis biskopperne frarader det, må ministeren erkende, at hun har fået et ukvalificeret råd, og hun må se bort fra det"[166].

Om smag og behag

I samme nummer af *Menighedsrådenes Blad* skriver Hanne Hovmøller om salmebogssagen: "I januarnummeret 2002 af Menighedsrådenes Blad opfordrer menighedsrådsmedlem og kasserer i Bevtoft menighedsråd kirkeministeren til at kridte skoene og stå fast med hensyn til at bremse det igangvæ-

[166] *Menighedsrådenes Blad* 2002/2, februar, rektor Mogens Hindsberger. Birkerød "Vil en ny salmebog være en velsignelse?"

rende arbejde i salmebogskommissionen om udgivelse af den nye salmebog, hvilket skulle betyde en revidering af den eksisterende. Ole S. Lindholdt udtaler sig, som om han mener at repræsentere en masse menighedsrådsmedlemmer. Det er muligt, men han repræsenterer i hvert fald ikke mine - og ejheller de øvrige menighedsrådsmedlemmers holdning i Hammelev menighedsråd, Vojens-Christiansfeld Provsti. Vi har efter opfordring fra salmebogskommissionen med stor interesse beskæftiget os med indholdet af "den gamle salmebog" samt kommet med forslag til nye salmer/nye melodier til fornyelse af salmebogen, således at den fortsat har kvalitet og også kan bære en udvikling til fornyelse af formidlingen af det kristne budskab, måske i et mere tidssvarende sprog og med billeder, der kan appellere til mennesker i vor travle, ja næsten forrygende tid. Salmerne - de gamle bevaringsværdige og de nye foryngende - er en vigtig del som kulturbærere af kristendommen, iklædt en lyrisk dragt. Den måde, vi har arbejdet med salmerne på, er gennem afholdelse af flere salmesangsaftener i kirken for menigheden. Et udvalg er her kommet med eksempler på salmer, som vi finder uden varig kvalitet, mens andre har foreslået og gennemgået eksempler på nye salmer. Vi har sunget dem, også på mere tidstypiske melodier. Efterfølgende har vi sammen i præstegården nydt den obligatoriske kop kaffe og drøftet salmerne med kritiske øjne. Havde nogle af de nye salmer mon en så betydelig kvalitet, at vi ville foreslå dem til den nye salmebog? Ja, det mente vi. Som det demokratiske forløb nu er, sendte vi vore forslag af sted og sammenlignede også med, hvad andre menighedsråd havde foreslået. Herefter glædede vi os til at følge kommissionens endelige arbejde, mens vi af og til lod nogle af de nye salmer indgå i gudstjenesten. De kan efter in mening ikke nytte noget hovedsageligt at anlægge et sparehensyn og økonomisk kriterium, når man forholder sig til eksempelvis spørgsmålet om revidering af salmebogen. Hvis man fra højeste sted (her: Kirkeministeriet) beder demokratiet arbejde, og vi som ansvarlige og interesserede menighedsrådsmedlemmer påtager os dette arbejde, så er det altså for slapt, at man efter et meget langt forløb pludselig indstiller denne opgave uden lydhørhed og respekt for "undersåtterne". Min opfordring til kirkeministeren (og kasserer Ole S. Lindholdt) skal derfor være: Det er sundt for fødderne at skifte fodtøj. Brug derfor sko i et smidigt materiale af god kvalitet og med bøjelige såler, så der er mulighed for bevægelse!"[167]

Samtidig opfordrer organist Erik Linow til, at salmebogen bliver delt i en fast og udskiftelig del: "Man kunne tilgodese både de, der gerne vil bibeholde vores nuværende salmebog, og dem, de gerne ser en ny, på følgende måde: ud med de ca. 150 salmer, der er utidssvarende, dårlige eller ikke bliver brugt. (Naturligvis skal Nærmere Gud til dig, Gud du som lyset og dagen oplod osv. altså alle de salmer, som der har været et ramaskrig over, at man stod til at miste - bibeholdes). Lad denne redigering fremstå som en form for standende kodeks, det ideelt set ikke skal pilles ved i lange tider fremover. Føj dertil bagerst i selvsamme bog et tillæg med en 200-300 nyere salmer, hvoraf en del måske om 10 år vil vise sig ikke at være blevet sunget, og andre er blevet nye klassikere osv. Her skal f.eks. være plads til flere af de salmer, som ungdomsorganisationerne efterlyser, og flere salmer af de salmedigtere, som man havde forventet ville være bredere repræsenteret i den nye salmebog, såsom Johs. Johansen og Holger Lissner. Efter ca. 10 år kan man så lave en ny redigering, hvor altså vel at mærke kun den bagerste del, Tillægget, bliver berørt. Dvs. man skal ikke til at tviste om, hvilke af de gamle salmer (kodeks) der skal udgå til fordel for nyere, for kodeksen berøres ikke. Af denne pragmatiske vej kan man slå flere fornuftige fluer med et smæk, som også vil være tilfredsstillende for flest mulige: hele debatten og redigeringen bliver ikke så krampagtig og anstrengt som nu, man skal kun have fat i en bog til gudstjenesten, flere får lov til at beholde alle de salmer, de holder af og ikke vil undvære, flere får lov til at få

[167] *Menighedsrådenes Blad* 2002/2, februar, Hanne Hovmøller, kontaktperson og medlem af Hammelev menighedsråd "Til kirkeministeren om salmebøger og fodtøj"

mange nye med, som ellers ikke vil komme på tale, og man kan se frem til om en ikke uoverskuelig årrække igen at kunne få mulighed for at få nye gode tilkomne salmer med"[168].

Overlæge Ole J. Hartling skrev midt i den politiske diskussion om salmebogen en kronik i *Kristeligt Dagblad* den 2. februar, hvor han slog til lyd for, at det er ligeså vigtigt at diskutere, hvordan man skal synge som hvad man skal synge: "Redaktionsudvalget for "Tillæg til Den Danske Salmebog" blev nedsat i 1991, og siden tillægget udkom i 1994, har mange af de nye salmer været afprøvet i mange menigheder. Salmebogskommissionen blev nedsat 1993. Længe før man igen begyndte at diskutere, *om* vi skal have en ny salmebog, har man altså overvejet, hvilke salmer, der skulle med. Man har med andre ord diskuteret, *hvad* vi skulle synge. Men mangler vi ikke endnu en diskussion? Jeg tænker på en diskussion af, *hvordan* vi skal synge. Den diskussion bliver nu ikke let, hvis den altså skal føres. Og det skal den nok ikke. Nogle vil sige: Det *kan* den ikke. For som det hedder: "Smag og behag kan ikke diskuteres". Men - som min bror engang replicerede - spørgsmålet er, om det ikke er det eneste, man kan diskutere. Det indser man lettere, når man giver "smag og behag" andre og finere betegnelser som idealanskuelse, etik, politisk overbevisning osv. "Hver har sin smag" ("Chacun a son goût") siger man også, men ordene falder ikke sjældent efter, at man omhyggeligt har forfægtet, hvorfor man mener dette eller hint. Det kan bruges son en salgs afslutning: "Nu har jeg sagt mit. Nu har jeg begrundet, hvorfor jeg synes, som jeg gør." Men hvis man derved tror at kunne afslutte diskussionen, afslører man samtidig, at den har været der, og at der er grundlag for den. I en diskussion begrunder man jo netop med argumenter, og hvis man derfor siger: "hver sin smag" som en slags trumf, er det som om, man enten indrømmer, at der alligevel ikke rigtig var argumenter eller kun dette ene argument: "Det er nu min smag!" Dette ville jeg lige forudskikke, før jeg erklærer, at jeg ikke bryder mig om en særlig måde at synge danske sange og salmer på. En særlig maner, skulle jeg hellere sige. Det er nemlig ikke min smag. Og de er det argument, jeg vil holde fast ved, når andre med rette siger: "Det har du ikke forstand på!" Selv om det aner mig, at musikkyndige ville kunne give argumenter for, hvorfor det her ikke er godt, så ender det nok med at være en smagssag. Jeg kan ikke sige noget om, hvornår man begyndte at synge sådan. Jeg ved heller ikke, om teknikken har en særlig betegnelse. Men jeg kan prøve at beskrive den. Jeg fik engang en plade med Erik Grip, der synger sange og salmer af Grundtvig. Jeg har hørt den ganske få gange - dengang jeg fik den og nu igen, da jeg skulle finde ud af, hvad det egentlig er, jeg ikke bryder mig om. Jeg blev nemlig mindet om sangmåden, da jeg for nylig i radioen hørte en ny udgivelse af sangerinden Anne Dorte Michelsen, en cd. som hedder "Fred hviler over land og by". For her er det særligt grelt. Blandt de salmer, Grip synger, er "Den signede dag". Grundtvigs tekst er god, melodien er god, og Grips stemme er god. Hvad er der da galt? Det er udtalen af ordene. De får ikke lov til at stå på egne ben. De får nemlig ikke lov til at stå på de fødder, der nu engang passer fint til melodien. Grip giver dem nye fødder og betoninger. F.eks. i Den signede dag: "Om le-ø-vende blev hvert træ-ø i skov", "Dog kø-ø-sser os og med guld i mund" og "Med venner i lys vi ta-a-le". Jeg synes, det er manieret. Og hvad man end synes, det egner sig i al fald ikke til fællessang. Aksel Schiøtz skrev engang en lille bog "Om at synge på dansk." Den er blevet udgivet af Modersmål-Selskabet. Aksel Schiøtz siger her, at "Dansk er som sprog vanskeligt at synge på - det er der rørende enighed om. det talte sprog ligger langt tilbage i halsen, vi taler uartikuleret og utydeligt, sluger mange lyde, snupper ordendelser af osv ..." Han fortsætter: "Men jeg vil hævde, at man uden at virke unaturlig og kunstlet i sin sang, uden at benytte sig af det, jeg kalder "sangermaner", kan lære at synge dansk således, at det ikke går ud over tonedannelsen." Han gennemgår herefter alle vokalerne og de af konsonanterne, "som frembyder de mest iøjnefaldende problemer". Bogen er fyldt med kendt eksempler fra den danske sangskat. Anne

[168] *Menighedsrådenes Blad* 2002/2, februar, organist, cand.phil. Erik Linow, Vor Frelsers Kirke, Vejle "Del salmebogen i to"

Dorte Michelsen har også grebet i den danske sangskat. Det er sange, "som repræsenterer noget af det smukkeste, der er skrevet på vores sprog", siger hun på indersiden af omslaget. Det har hun ret i, men det er heller ikke risikofrit at synge noget, der er så kendt, når hun i den grad vil give det sin egen fortolkning. Og det er netop pointen. Det er en fortolkning. Hun synger ikke blot "Hil dig, frelser og forsoner", "Danmark, nu blunder den lyse nat", "Op al den ting, som Gud har gjort" m.fl., som Aksel Schiøtz ville gøre. Han er fri for maner; det er Michelsen ikke, her er næsten det hele maner. Det er igen det her med at indsætte ekstra fødder. I "Nu titte til hinanden" bliver det: "... allerme-e-st kær", "... har han lovet de-e små", "... to-eh i favn de-eh små", og i "Lysets engel går med glans" synger hun om "Vorherres se-e-ndebud" osv. Det er blot eksempler, men hver eneste linje har fraseringer med glissando og punkteret rytme. S'erne læspes, når de ikke er i udlyd, som f.eks. "glanzen fra Gu-d-ds himmel." Michelsen synger med en konstant inderlighed, der her mest bliver til kælenhed. Her er en klar forskel fra Grip; kælen er han dog ikke. Men det er endnu en grund til, at denne sangmåde ikke egner sig til fællessang, for sværd- og spindesiden ville ikke kunne synge på samme måde. De skal jo altså for det første blive enige om, hvor de nye punkteringer skal sættes ind, og for det andet, hvor kælent det skal være. I stedet for blot at synge teksten med de fødder og betoninger, som melodien nu engang fortæller. Nå, vi får nok ikke den diskussion, for ... "de gustibus non est disputandum"[169]

Efter dette mere sangfaglige end politiske indlæg , gik der et par uger, før den kirkepolitiske debat omkring salmebogssagen igen blussede op. Torsdag 14. februar skrev Poul Ulsdal om kirkeministre og liturgiske konflikter fra Bodil Kochs tid til begyndelsen af halvfemserne[170], og fredag 17. februar skrev Annemarie Engel i *Morgenavisen Jyllands-Posten* om biskopperne og andre fremtrædende kirkelige aktørers holdninger til samfund og kristendom[171], og dagen efter havde *kristeligt Dagblad* en baggrundsartikel på sidelinjen om smedemester Alex Betzer, Hobro, der fremstiller numre til kirkernes nummertavler[172]

Tove Fergos udspil - frem og tilbage - den 25. februar

Mandag den 25. februar brød endnu et kirkepolitisk uvejr løs i forbindelse med salmebogssagen. Tove Fergo udtalte overfor dagbladet *Politiken* og morgennyhederne i TV, at hun nok ønskede at tale med biskopperne om salmebogskommissionens reviderede forslag til en ny salmebog, når det forelå, men hun ønskede at tale med dem enkeltvis og ikke samlet. Tove Fergo skiftede dog snart mening igen. Avisen skrev: "Kirkeminister Tove Fergo drager på ny i krig mod landets biskopper. Hun vil alligevel ikke mødes med dem samlet, når den nye salmebog er færdig, som hun ellers aftalte på det berømte krisemøde i Kirkeministeriet kort efter nytår. Folkekirken er nemlig ingen en bispekirke, lyder begrundelsen. Biskopperne anklager modsat Fergo for at lave kirken om til en ministerkirke. "Mødet sidst har virket på mange, som om vi havde fået en bispekirke. Derfor føler jeg et ansvar for folkekirken for at bevare det indtryk i befolkningen, som er det rigtige: at det ikke er en bispekirke. Derfor må de komme enkeltvis", siger kirkeministeren og begrunde sin nye krigserklæring: "Jeg har fået hundredevis af henvendelser fra borgere, som bekymret har skrevet, at vi ikke har en bispekirke. Derfor føler jeg nu et ansvar". Formanden for Salmebogs-kommissionen, biskop Erik Norman Svendsen, er stærkt overrasket. Ministeren underskrev nemlig en håndfæstning efter krisemødet om, at alle biskopper skulle komme samlet. "Det er skuffende, at ministeren ikke som lovet vil holde et samråd med biskopperne.

---

[169] *Kristeligt Dagblad* 2 feb 02, kronik af Ole J. Hartling, overlæge og medlem af Det Etiske Råd "Den nye salmesang"

[170] *Kristeligt Dagblad* 14 feb 02, kommentar af pastor emeritus Poul Ulsdal "Kirkeministre i konflikt"

[171] *Morgenavisen Jyllands-Posten* 17 feb 02, kronik af advokat og foredragsholder Annemarie Engel, Svendborg "Kirkens mænd"

[172][172] *Kristeligt Dagblad* 18 feb 02, artikel af Jørgen Steens "Salmernes nummermand"

Tove Fergo vil ikke have en bispekirke. Det vil biskopperne heller ikke. Men vi skal heller ikke have en ministerkirke. Derfor er et tillidsfuldt og respektfuldt samarbejde mellem minister og biskopper en nødvendighed i den nuværende folkekirkeordning", siger Erik Norman Svendsen, som nu vil drøfte sagen med de øvrige biskopper. Tove Fergo skrev i pressemeddelelsen 4. januar følgende: "Kirkeministeren og biskopperne traf på dette møde aftale om, at der vil blive holdt et samråd mellem ministeren og biskopperne, når Salmebogskommissionens endelige forslag til ny salmebog foreligger". Også biskoppen i Viborg, Karsten Nissen, som sad for bordenden dengang, er overrasket. "jeg går naturligvis ud fra, at en minister overholder sin aftale. Vi aftalte jo netop et samråd", siger Karsten Nissen. Tove Fergo kommer samtidig med en opsang til hele folkekirken. Den skal bruge mere tid på at være noget for de handikappede og sindslidende og mindre tid på møder. Blandt andet angriber hun Karsten Nissen for at have oprettet et nyt møderum i sit stift med 48 præster og menighedsmedlemmer. "Man skal bruge tiden på at være kirke og ikke gå til møder. Det er så nemt og fint at sige, at jeg skal til møde. Det er meget sværere at være, hvor de sindslidende er. Jeg ville ønske, at man orienterede sig i den retning i stedet for at begynde at tale om, at vi skal have flere råd og flere udvalg", lyder det fra Fergo. Det er biskop Karsten Nissen selv, der fik ideen til rådet i Viborg Stift. Han siger, at stiftet selv bestemmer, hvordan det vil indrette sig. "Ministeren kan jo ikke stille det op som en modsætning. På sådanne møder kan man for eksempel få inspiration fra hinanden til arbejdet med varmestuer og andet", forsvarer Karsten Nissen sig"[173]

Situationen udviklede sig hurtigt, og *Politikens* netavis kunne samme dag skrive, at "Kirkeminister Tove Fergo (V) vil alligevel mødes med biskopperne samlet. Ministeren har mandag formiddag pr. telefon meddelt biskoppen i Viborg, Karsten Nissen, at hun holder et fælles samråd med hele bispekollegiet, når Salmebogskommissionen til maj har lagt sidste hånd på det forberedende arbejde til en ny salmebog. Tidligere mandag fastholdt kirkeministeren ellers, at hun agtede at holde samråd med biskopperne enkeltvis. Hun mente ikke, at hun havde lovet noget samlet møde med landets biskopper, når Salmebogskommissionen til maj er færdig med sit arbejde. Den opfattelse havde formanden for Salmebogskommissionen, biskop Erik Norman Svendsen, ellers fået. Han var af den formening, at ministeren underskrev en håndfæstning efter krisemødet kort efter nytår om, at alle biskopper skulle komme samlet. Tove Fergo skrev i pressemeddelelsen 4. januar følgende: "Kirkeministeren og biskopperne traf på dette møde aftale om, at der vil blive holdt et samråd mellem ministeren og biskopperne, når salmebogskommissionens endelige forslag til ny salmebog foreligger". Tove Fergo forklarede tidligere mandag, at ordet samråd ikke kan tillægges samme betydning af et fællesmøde indenfor folkekirken, som det f.eks. har i Folketingets arbejdsgang. Kirkeministeren påpegede, at hver biskop er ansvarlig for sit stift, og at hun agter at holde møder med dem enkeltvis, som repræsentanter for deres stifter. Begrundelsen er, at landet ikke har en bispekirke, men en folkekirken i Danmark. "Jeg er indstillet på at lytte til biskopperne, som vi aftalte, men det bliver da en meget grundigere rådgivning, jeg får, når jeg modtager em enkeltvis, og det er min egen tid, jeg bruger af, ikke biskoppernes, sagde Tove Fergo. Men få timer senere mandag[174] har kirkeministeren altså skiftet hest i sagen"[175]. *Kristeligt Dagblad* skrev 6. marts, at "årsagen til den opsigtsvækkende kovending vurderes at være stærkt pres fra centralt placerede politikere og embedsmænd"[176] I *Politiken* fra 25. februar kunne man i øvrigt læse en artikel om biskoppers og politikeres ønske om at staten og kirken skal på større afstand af hinanden[177]

---

[173] *Politiken* 25 feb 02, artikel af Bjarne Steensbeck "Fergo i ny krig med bisper".
[174] Pressemeddelelsen blev udsendt kl. ca. 10.50.
[175] *Politikens* netavis, 25 feb 02, artikel af Bjarne Steensbeck "Fergo vil møde bisper i stormøde"
[176] *Kristeligt Dagblad* 6 mar 02, artikel "Fergos første 100 ministerdage"
[177] *Politiken* 25 feb 02, artikel af Bjarne Steensbeck "Biskopper vil fri af staten"

Morgenavisen Jyllands-Posten kunne dagen efter, den 26. februar meddele, at "Flere af landets biskopper vil have nedsat en særlig kommission, der skal lave en helt ny forfatning for folkekirken. Dermed vil biskopperne bryde med den måde, som folkekirken er blevet forvaltet på gennem de seneste 150 år. Anledningen til udmeldingen er fornyede samarbejdsproblemer med kirkeminister Tove Fergo (V), som i går formåede at rejse biskoppernes vrede for tredje gang siden sin tiltræden. Biskop i Viborg, Karsten Nissen, siger: "Vi kan ikke holde til, at vi den ene gang efter den anden har disse uklarheder. Derfor er vi kommet dertil, at vi skal have nogle klare regler - en slags forfatning for kirkens indre og ydre anliggender." Karsten Nissen understreger, at en ny forfatning ikke må være en hovsaløsning. Derfor opfordrer han kirkeministeren til a nedsætte en særlig kommission, der skal kulegrave problematikken. I grundloven fra 1849 lanceres det, at kirkens anliggender skal ordning gennem en lov - men denne lov er aldrig blevet lavet. "Vi har hidtil fundet ud af tingene uden en kirkeforfatning, men gennem et respektfuldt samarbejde. Nu er tiden kommet, da disse gråzoner skal ordnes gennem den lov, som grundloven varsler," mener Karsten Nissen. Og biskoppen over Aalborg Stift, Søren Lodberg Hvas, siger: "Vi skal have en strukturkommission, der kan lave en forfatning for folkekirken. Der er et klart behov for en grundig udredning af kompetencefordelingen. Den øjeblikkelige situation betragter jeg som et forbigående fænomen, men hvis der havde været en lov på området, så ville balladen om en nye salmebog formentlig aldrig være opstået. for så havde spørgsmålet om en ny salmebog naturligt været en del af kirkens indre anliggender, som skulle afgøres af et kirkeråd - og ikke af en minister." Ikke alle biskopper er dog enige i kravet om en ny forfatning. "man skal ikke tage anledning i denne forvirring til at få nedsat en kommission. Men der er ingen tvivl om, at med ministerens slingrekurs så bliver presset på en adskillelse mellem stat og kirke kraftigere," siger biskoppen i Århus, Kjeld Holm. Og biskoppen i Ribe, Niels Holm, afviser helt tankerne om en forfatning. Han betegner den nuværende ordning som velfungerende. I går afviste kirkeministeren, at hun ville indkalde biskopperne til et fælles samråd om den nye salmebog. Hun ville i stedet mødes med dem enkeltvis for at slå fast, at folkekirken ikke er styret af biskopper. Senere på dagen udsendte Tove Fergo en pressemeddelelse, hvor hun i en 180 graders vending proklamerede, at hun alligevel gerne vil mødes med biskopperne i samlet flok"[178].

Den nye vending i salmebogssagen fik som man kunne vente, en fyldig omtale i *Kristeligt Dagblad*, der den 26. februar først skriver: "Så får kirkeminister Tove Fergo (V) ikke flere chancer. Hun har for tredje gang på to måneder bragt det mediemæssigt ellers så upåagtede ministerium frem i rampelyset, men statsminister Anders Fogh Rasmussen (V) ville også denne gang helst have været omtalen foruden. Tove Fergo lod i går i dagbladet Politiken forstå, at hun ikke vil mødes med biskopperne i et fælles samråd, når det endelige forslag til en ny salmebog foreligger om kort tid. Det fælles samråd blev ellers aftalt skriftligt med biskopperne allerede den 4. januar. I stedet ville hun nu mødes med dem enkeltvis, lod hun forstå. Den udtalelse fik dog kun lov at stå få timer, før ministeren i går formiddag i en pressemeddelelse oplyste, at hun alligevel gerne ville mødes med alle biskopperne på én gang. Dermed har kirkeministeren for tredje gang på to måneder måttet trække i land i forhold til tidligere udtalelser i de spegede sager om ny salmebog og kirketællinger. Efter et dramatisk krisemøde mellem kirkeministeren og biskopperne den 10. januar blev der indgået en slags borgfred, og spillereglerne for det videre samarbejde blev skrevet ned i en såkaldt håndfæstning. Den almindelige vurdering på Christiansborg var dengang, at Tove Fergo havde skudt sig eftertrykkeligt i foden og afskåret sig selv fra at gøre ret meget mere som minister. Det stod også klart, at Tove Fergo var blevet fyret, hvis ikke der omgående var blevet ro om samarbejdet mellem minister og biskopper. I går nåede Tove Fergo med sin hurtige pressemeddelelse at læge sagen "død", inden statsministeren fik skrevet en fyreseddel, men mediemæssigt var skaden sket. Konflikten mellem minister og biskopper var igen blevet stillet offentligt til skue.

---

[178] *Morgenavisen Jyllands-Posten* 20 feb 02, artikel af Mikkel Thastum "Biskopper kræver kirkeforfatning"

Den konservative kirkeordfører, Knud Erik Kirkegaard, frygter, at Tove Fergos gentagne udfald mod biskopperne rokker ved den skrøbelige balance mellem stat og kirke. Han mener, at uroen gavner de kræfter, der ønsker en løsere tilknytning mellem folkekirken og staten. Gavner dem, der ønsker den kirkeforfatning, som er nævnt i Grundloven. Det er den konservative ordfører imod, men det får ham alligevel ikke til at udtrykke direkte mistillid til kirkeministeren. Der er nu svært at se, at konflikten mellem minister og biskopper i sig selv skulle kunne ændre forholdet mellem stat og kirke. Der er i Folketinget fortsat et meget bredt flertal for den nuværende folkekirkeordning. Tilmed har kirkeminister Tove Fergo bragt sig i en situation, hvor hun reelt har valget mellem at autorisere det kommende forslag til en ny salmebog uden videre vrøvl eller at gå af eller blive fyret som minister. Ved at nære striden med biskopperne i flere måneder har hun ironisk nok givet netop biskopperne endnu større magt, end de i forvejen måtte have. Ender det for eksempel i en ny, stor konflikt mellem minister og biskopper, når de har holdt deres samråd om den nye salmebog til maj, har Anders Fogh Rasmussen næppe noget andet valg end at finde en ny kirkeminister. Anledningen til en sådan konflikt kunne være, at kirkeministeren fastholder sit forslag om at sende den nye salmebog til afstemning i alle menighedsråd, før hun eventuelt autoriserer det" [179].

Kristeligt Dagblads dækning af sagen fortsætter i en uddybende artikel, hvor de hedder: "Kirkeminister Tove Fergo (V) indkalder samtlige landets biskopper til et samråd om Salmebogskommissionens endelige forslag til en ny salmebog, når det foreligger. Det slog Tove Fergo endnu engang fast i en pressemeddelelse i går formiddags, efter at hun ellers i Politiken og i morgen-tv havde givet udtryk for, at hun kun ville mødes med biskopperne enkeltvis for at drøfte salmebogsforslaget. Samrådet mellem kirkeministeren og biskopperne blev aftalt på det turbulente krisemøde i begyndelsen af januar. Efter at kirkeministeren offentligt havde sagt, at hun ikke var sikker på, at hun ville autorisere den kommende salmebog, at hun agtede at sende det endelige forslag til høring i menighedsrådene, ligesom hun fortsat ønskede et stop for tælling af kirkegængere. På mødet indgik Tove Fergo og biskopperne en håndfæstning om det videre arbejde med salmebogen. Heraf fremgik det, at salmebogen er en af folkekirkens liturgiske bøger og som sådan underlagt biskoppernes tilsyn. Det blev også slået fast, at biskopperne skal "vejlede" kirkeministeren, når det endelige forslag foreligger, ligesom ministeren og biskopperne skal holde et samråd til den tid. Det var denne del af aftalen, der blev sået tvivl om i går, da kirkeministeren pludselig kun ville møde biskopperne enkeltvis. Angiveligt ville folkekirken fremstå som en "bispekirke", hvis alle biskopperne kom til det samme møde, og det ville Tove Fergo ikke være med til. Efter krisemødet med biskopperne i januar har hun - ifølge Politiken - fået hundredevis af henvendelser fra borgere, der er bekymrede for, at folkekirken skal udvikle sig til en bispekirke. I går forklarede Tove Fergo, at hun havde fået indtryk af, at det ville være en "god ide" at gennemføre møderne med biskopperne enkeltvis, men biskop Karsten Nissen fra Viborg Stift havde forklaret hende, at biskopperne meget gerne ville til et fælles møde om salmebogen. "Jeg lægger generelt meget vægt på at mødes og tale med mennesker under former, som de også er indforstået med. Derfor vil jeg indbyde biskopperne til en samlet drøftelse, når kommissionens forslag foreligger", skrev Tove Fergo i sin pressemeddelelse. Københavns biskop, Erik Norman Svendsen, der er formand for Salmebogskommissionen, er tilfreds med holdningsskiftet. - Kirkeministeren havde lovet et samråd, og det får vi. Samrådsformen er mere velegnet til at drøfte vigtige spørgsmål end møder med hver enkelt af os. I et samråd får ministeren netop lejlighed til at høre forskellige synspunkter. Vi sidder kun to biskopper i Salmebogskommissionen, og vore kolleger ved ikke, hvordan den endelige version kommer til at se ud. Derfor er det vigtigt, at vi kan drøfte med ministeren og hinanden, om og hvordan salmebogen som en af vore liturgiske bøger skal autoriseres, siger Erik Norman Svendsen. Han erkender, at krisemødet i januar godt kunne

[179] *Kristeligt Dagblad* 26 feb 02, artikel af Henrik Hoffmann-Hansen "Kirkeminister under pres"

virke lidt overvældende, da samtlige biskopper troppede op hos kirkeministeren, men understreger, at det var kirkeministeren selv, der indkaldte til mødet. At det skulle kunne skabe frygt for, at folkekirken bliver en bispekirke, forstår han ikke. Der er ikke noget nyt i proceduren i forhold til tidligere projekter med autorisation af liturgiske bøger som den nye bibeloversættelse og kirkens ritualbog i 1992. Erik Norman Svendsen forventer, at man kan lægge sidste hånd på salmebogs-forslaget de næste tre dage, og derefter skal kommissionen mødes for at skrive salmebogsforslaget og betænkning helt færdigt. Det endelige salmebogsforslag forventes offentliggjort i begyndelsen af maj"[180]

Endelig skriver *Kristeligt Dagblad* i sin leder for 26. februar: "Aldrig har Danmark haft en kirkeminister, som på så kort tid har formået at skabe så megen uro omkring sig som Tove Fergo (V). Det er forståeligt, at en politikers største frygt er at sygne hen i den offentlige bevidsthed, og det er selvsagt ikke et mål for en kirkeminister at være enig med alle i det folkekirkelige bagland. Men den uforudsigelige og mistillidsskabende konfrontationskurs, som Fergo har sat, gælder mere end hende selv og de biskopper, som hun tilsyneladende vil gøre alt for at modarbejde. Den folkekirkelige ordning er truet, fordi Tove Fergo i uhørt grad politiserer kirkens indre anliggender. Den delikate balance mellem kirkens politiske ledelse og kirkens egne gejstlige overtrædes af kirkeministerens terrængående stil. I længden kan folkeordningen ikke tåle en minister, som bevæger sig så ufølsomt i det kirkelige landskab. Konsekvensen vil med stor sandsynlighed være en både tænkelig og ønskelig etablering af en kirkeforfatning, der regulerer både ministerens og biskoppernes magt. For nylig fik kirkeministeren det samlede bispekollegium på nakken, fordi hun løb fra en aftale, som de mente, hun havde indgået med dem. For at løse den historisk tilspidsede konflikt mellem minister og biskopper mødtes de alle og underskrev en fælles erklæring, hvori kirkeministeren forpligtede sig til at holde et såkaldt samråd med de 10 biskopper, inden hun eventuelt effektuerede sit kontroversielle forslag om at forkaste Salmebogskommissionens næsten 10 år lange arbejde med en ny salmebog. I går drog Fergo på ny i krig mod biskopperne, da hun i dagbladet Politiken og senere til Ritzaus bureau udtalte, at hun ikke vil mødes med biskopperne i samlet flok, men derimod enkeltvis. Folkekirken er ikke en bispekirke, lød hendes forklaring på den meningsløse markering. Dermed løb hun fra endnu en aftale med landets biskopper. Det må besindige mennesker have forklaret hende kunne blive politisk selvmord, for tre timer senere meddelte kirkeministeren via Ritzaus Bureau, at hun nu har ændret mening og alligevel gerne vil mødes med biskopperne. Selvom regeringens og Tove Fergos første 100 dagen endnu ikke er omme, må man allerede nu spørge, hvad Tove Fergo ønsker at blive husket for som folkekirkens minister. Venstres slogan i den forgangne valgkamp var "tid til forandring", men det er ikke forandring, ministeren har skabt. Derimod forvirring og stor forundring. Det siges, at også ministre har ni liv. Tove Fergo har på ualmindelig kort tid brugt flere af dem. Hvor mange hun har tilbage, ved kun statsministeren"[181]

Kirkeudvalgets temamøde om folkekirkens fremtid den 27. februar

Dagen efter havde den tidligere kirkeminister, centrumdemokraten A.O. Andersen en kommentar i *Kristeligt Dagblad*, hvor han manede til kirkepolitisk besindighed, og bl.a. skrev: "I de senere år har forholdet [mellem stat og folkekirke] været udsat for belastninger, man ikke tidligere har kendt til. Dette skyldes dels, at Folketingets partier og de skiftende regeringer har behandlet de kirkelige spørgsmål med en uhellig kombination af stigende ligegyldighed og et hertil svarende stigende ukendskab, dels at aktivistiske kirkelige grupper stadig mere højrøstet har ønsket en selvstændiggørelse af folkekirken. Dette vil uvægerligt indebære skabelsen af en central kirkelig styrelse, der vil give folkekirken mund og mæle. Splitte den i stridende og politiserende fraktioner, tage indflydelse fra menighedsråde-

[180] *Kristeligt Dagblad* 26 feb 02, artikel af Henrik Hoffmann-Hansen !Kirkeminister banket på plads"
[181] *Kristeligt Dagblad* 26 feb 02, leder af Erik Bjerager "Tilfældet Fergo"

ne, risikere at indskrænke præsternes forkyndelsesfrihed og i det hele ændre den fra folkets kirke til en kirkelig elites kirke. Det ønsker Tove Fergo givetvis ikke. Men ingen dansk politisk eller kirkelig personlighed har udrettet så meget på så kort tid for at drive udviklingen i den retning som netop hun. Derfor bør hendes fremtid som kirkeminister blive meget kort. Ellers kan man frygte, at folkekirkens bliver det"[182]

Onsdag den 27. februar havde Folketingets Kirkeudvalg indbudt til et åbent temamøde om folkekirkens fremtid. På grund af konfrontationen mellem kirkeministeren og landets biskopper og den store interesse for forholdet mellem stat og kirke, der var resultatet af denne konfrontation, var forhåndsinteressen meget stor, og mødet var blevet henlagt til den gamle landstingssal. Statsminister Anders Fogh Rasmussen havde dagen i forvejen været inde på temaet stat og kirke på sit ugentlige pressemøde. Han sagde bl.a.: "jeg har nu forstået, at der er ro og fred i folkekirken. Regeringen har ingen planer om at ændre forholdet mellem stat og kirke, men det er en diskussion, der har fundet sted gennem generationer. Her er den udløst af praktiske omstændigheder omkring et møde mellem ministeren og biskopperne, og man kunne måske nok ønske sig, at den foregik på en mere principiel baggrund. - Jeg gik til valg på, at det er tid til forandringer, og det må man jo sige, at vi har fået. I et folkestyre som det danske skal der altså være frihed til åbent at diskutere også disse kirkepolitiske spørgsmål. Det gælder både en kirkeminister og biskopperne. Og vi har en vældig god tradition i Danmark, hvor ingen enkelt person og ingen institution har beføjelse til at udtale sig på folkekirkens vegne som sådan. Det er faktisk en væsentlig kvalifikation ved folkekirken, som jeg ønsker at bevare, sagde Anders Fogh Rasmussen". Hertil havde *Kristeligt Dagblad* indhentet reaktioner fra formanden for Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer og Dansk Folkepartis kirkelige ordfører. Landsforeningens formand, Ejvind Sørensen, mente, at "alting kan jo forandre sig, og jeg forstår godt biskoppernes reaktion, fordi kirkeministerens signaler er problematiske. Forholdet mellem kirke og stat er kommet ud af balance, og nu er farvandet frit. Hvis bolden nu bliver givet op til diskussion, vil vi være med", hvorimod Dansk Folkepartis formand, Jesper Langballe, var af den opfattelse, at "biskopperne har i stigende grad insisteret på at udtale sig som en enig flok. Dermed har de, både over for offentligheden og kirkeministeren, brudt med et grundlæggende folkekirkeligt princip og forsøgt at indsmugle en kirkeforfatning, hvor en kirkelig inderkreds kan tale på folkekirkens vegne"[183]

Dagen efter, torsdag den 28. februar, brugte *Politikens* leder temadagen i Landstingssalen til at tematisere Tove Fergo som kirkeminister: "Alle har svært ved at forstå, hvad det vil sige at være kirkeminister. Men den ny indehaver af embedet, Tove Fergo, har nu særlig svært ved det, hvad hun hele tiden finder lejligheder til at demonstrere. Ministeren kan slet ikke bestemme sig for, hvor meget hun i grunden vil bestemme. Om formiddagen vil hun bestemme, at folkekirken ikke skal have den ny salmebog, den ønsker sig; om eftermiddagen synes hun alligevel, at kirken selv må bestemme. Klokken elleve synes Tove Fergo, at hun ikke vil mødes med landets biskopper som et samlet kollegium; klokken fjorten synes hun det modsatte. Ministerens personlige problem er naturligvis, at hun er blevet forfremmet fra at være præst til at være en slags chef for alle landets præster og nu har det som et dagligt kors for tanken, at det er hun hverken blevet biskop eller yppersteepræst af, men netop kun minister. Faktisk er det kun de kedelige administrative sager, hun nu kan bestemme over, mens den egenrådige kirke aldeles selvstændigt tager sig af himmel, helvede, salmebøger og alt et andet spændende. det er ikke spor nemt at være pastor minister, og det blive naturligvis ikke nemmere af, at Tove Fergo som alle andre godt kan se, at når landets biskopper absolut vil optræde samlet, så bliver det næste jo, at de

---

[182] *Kristeligt Dagblad* 27 feb 02, indlæg af tidl. kirkeminister (CD), A.O. Andersen, Poppelvej 8, Haslev "Folkekirkens fremtid - og Fergos"

[183] *Kristeligt Dagblad* 27 feb 02, artikel af Henrik Hoffmann-Hansen og Claus Vincents "Kirkeminister trækker fulde huse"

vælger en formand, og før vi får set os om, har vi både en ærkebiskop, en pave og alt muligt andet katolsk djævelskab. Som god lutheraner vil Tove Fergo gerne have den udvikling standset. Og så glemmer hun i forbifarten, at hvis hun i sin egenskab af minister bremser biskopperne, da går det hende som Birgitte Begøje, der smurte sit dårlige øje med tjære, hvorved det som bekendt blev meget være: Man bremser ikke biskopperne ved selv at optræde som ærkebiskop. Det underliggende problem er naturligvis, at vi her i landet forsøger at leve med en ukristelig sammenblanding af kirke og stat. Og Tove Fergo skal ikke have utak for, at hun med sit specielle politiske instinkt hele tiden får udstillet misèren, alt imens folkekirken tydeligvis føler sig mere og mere inspireret til løsrivelse fra staten. Måtte Fergo fortsætte sin gode gerning, indtil stat og kirke er blevet helt adskilt"[184]

Samme dag havde *Politiken* en artikel om høringen i Landstingssalen på Christiansborg, hvor hovedsynspunktet var, at det er de mange indvandreres anden religiøse baggrund end den evangelisk-luthersk kristne, der er det afgørende argument for at overveje en adskillelse af stat og kirke. Med et skævt sideblik på de biskopper, som kirkeministeren et par dage tidligere havde haft endnu et opgør med, begyndte reportagen fra høringen med at konstatere, at "Det kan godt være, at biskopperne gang på gang vinder på point over kirkeminister Tove Fergo (V). Men når ministeren træder frem for almindelige mennesker som i går [ved høringen], strømmer de til i en sådan grad, at arrangørerne må finde større lokaler"[185]

Kristeligt Dagblad gav i anledning den kirkepolitiske temadag en oversigt over forholdet mellem stat og kirke siden reformationen[186] og rapporterede samtidig med temadagen med to store artikler. Salmebogssagen blev ikke taget op hverken af kirkeministeren eller af medlemmerne af Folketingets Kirkeudvalg, der i øvrigt fra en ende af bakkede op om den nuværende ordning af forholdet mellem staten og folkekirken: "Den danske folkekirke fik en uforbeholden kærlighedserklæring ... Høringen viste, at det i hvert fald ikke bliver det nuværende folketing, der adskiller stat og kirke"[187]

Samme dag bragte *Kristeligt Dagblad* et læsebrev fra Torben Thomsen, der reagerede på Iben Krogsdals kronik i avisen 21. januar. Han skriver: "Forfatter og cand.phil. Iben Krogsdal synes i Kristeligt dagblads kronik den 21. januar, at den 10-årige salmebogsfejde er en solid parodi, der ødelægger folkekirken, fordi "en lillebitte sag", sammenholdt med verdens store perspektiver, får opmærksomheden. Ligesom kunstnerens fem hundehvalpe eller et par guldfisk i blenderen. Jeg kender ikke de ifølge forfatteren "smalltalkende" proportionsforvrængende salmebogskommissionsmedlemmer, der på 10. år har vejet og fundet 120 salmer for lette og udskiftet dem med 120 tungere. Let eller tung, hvilket kriterium har været så svært, at det tog 10 år at afgøre, hvilke salmer der skulle udryddes og erstattes med andre? Ryger den folkekære og barnlige Ingemann ud, salmerne der fylder rummet på folkekirkens mest besøgte aften? Så siver livet da helt ud af folkekirken, sådan helt bogstaveligt, fordi julestemning og bestemte salmer er knyttet til hygge og materiel verden. Kingo, Brorson og Grundtvig måler sig sagtens med oversatte salmer! Krogsdal kobler til verdens store uløste spørgsmål og mener, at kræfterne i kirken kunne bruges mere konstruktivt på den globaliserede og komplicerede verden. Jo, og våbenindkøb kunne erstattes med madindkøb til de sultende. De rige kunne aflevere deres penge til de fattige. Vi forlanger stop for den rige verdens ukristelige forbrug. Jeg mener ikke, et salmebogsarbejde over 10 år er en ulykke for folkekirken. Og folkekirken har ikke spillet fallit i forhold til moderne mennesker, fordi det slet ikke er så nem en ting at sætte kristendommen i forhold til vores turbulente tid. Salmerne er et stykke kirkehistorie, Danmarkshistorie, de fleste danskeres historie, så ændringer kræver omhygge-

---

[184] *Politiken* 28 feb 02, leder "Biskoppeligt"

[185] *Politiken* 28 feb 02, artikel af Bjarne Steensbeck (Tove Fergo og kirken hitter"

[186] *Kristeligt Dagblad* 28 feb 02, artikel af Bente Clausen "Statsmagtens biskopper"

[187] *Kristeligt Dagblad* 28 feb 02, artikel af Henrik Hoffmann-Hansen "Folketingspolitikere elsker folkekirken", jfr. Claus Vincents reportage fra temadagen "Præsterne indtog kirkeudvalget"

lighed. Det er lidt pubertetsagtigt at hævde, at et 10-årigt arbejde med en ny salmebog skulle håne tidsånden, og at det ligner foragt for Gud. Jeg stod af kronikken og fandt oplysninger på de salmebogsudvalg, der lige efter krigen seriøst arbejdede på at få fjernet alle salmer, der "ikke indeholder kirkens trosbekendelse i poesiens sprog". Her var der ikke megen tiltro til, at "tidsånden rent faktisk bærer noget godt med sig, som kronikøren med rette synes den gør. Det vil også nok afspejle sig i nye salmeforslag."[188]

Lørdag den 2. marts havde Georg Metz en spids kommentar til Tove Fergos regeringsstil i *Information*, hvor han under samleoverskriften "Noget at samle" skriver: "Er det virkelig en dansk regerings ønske at fjendtliggøre betydelige dele af befolkningen? Den nationale politiske kultur, hvor man lytter til mindretal, saglighed og respekterer veldefinerede interesser og synspunkter, er ganske enkelt ved at go down the drain, som de siger i Margaret Thatchers gamle hjemland. Kirkeministeren er et stadigt udtryk for denne i dansk henseende fremmedartede stilart, der har besat landet. Talentfuldt således at lægge sig ud med samtlige rigets bisper. Gang på gang. Og over en ny salmebog. De fergoske komsammenmanérer tyder på et (berettiget?) mindreværdskompleks, der partout skal hænges til tørre fra kirketårnet. Nu skal de satme ha' nogen på tiaraen! Dette er blot en forholdsvis inferiør kirkeministers adfærd, som jo er slemt nok for bisperne. Men de kan vel bandlyse hende. Hvad med os andre. Kan vi mon appellere til ministrene, folkets tjenere, og spørge om vi må være her? Har statsministeren intet at rette?"[189]

Den evangeliske humor

Ikke alle var enige i dette synspunkt, tvært imod, som det bl.a. fremgår af Folmer Jørgensens læserbrev i *Morgenavisen Jyllands-Posten* , også den 2. marts: "De danske biskopper, såvel højre- som venstreorienterede, er åbenbart på vej til at nedlægge den danske statskirke og det på grund af en salmebog. Stik pibekraven ind og forlig jer, I skabhalse. I er alle benådet med mindst ridderkorset af Dannebrog, så I burde skamme jer. Jeg er ikke nogen flittig kirkegænger, men jeg betaler gerne kirkeskat for at bevare de mange traditioner, jeg forbinder med kirken - og for at bevare de mange smukke kirker, der præger det danske landskab"[190]

Også Dansk Folkepartis kirkepolitiske ordfører, Jesper Langballe, lader biskopperne og ikke kirkeministeren være årsagen til vinterens kirkekamp om salmebog og stat og kirke. Han skriver: "Reformationskongen Christian den Tredje satte i 1536 de opblæste katolske biskopper bag lås og slå. De ville ikke opgive deres magtprivilegier, og de evnede ikke at gøre fyldest som teologiske lærere. Men optræde i samlet flok, det kunne de - selvom det altså ikke hjalp dem. Efter nogle få dage bag tremmer var de til at tale med. Og siden har biskopper haft at være tilsynsmænd i deres stifter, hverken mere eller mindre. Ganske vist forsøgte biskop H.L. Martensen i det 19. århundrede at etablere et bisperåd, men det blev heldigvis manet i jorden. Indtil de nuværende bisper gjorde et nyt forsøg. Hverken Anders Fogh Rasmussen eller Tove Fergo råder over Christian den Tredjes pædagogiske værktøjer. De er næppe heller påkrævede. Der spores en stigende folkelig irritation over biskoppernes smålige og giftige krig mod en ny kirkeminister, hvis embedsførelse er forlenet med viden og holdning - og dertil et uhøjtideligt og impulsivt gemyt. Hvad folk end forventer af en biskop, så går de fleste nok ud fra, at han optræder som en gentleman og ikke farer ud i pressen med bål og brand, hver gang han føler sig trådt på en biskoppelig ligtorn. Det er ikke just kønt at overvære. Sidst udtrykte Tove Fergo et tilbud, der indebar, at biskopperne kunne træde i karakter som biskopper ved at komme enkeltvis til det aftalte samråd om

---

[188] *Kristeligt Dagblad* 28 feb 02, læserbrev af Torben Thomsen, Gl. Blærevej 66, Aars "Stor salmesag"

[189] *Information* 2 mar 02, kommentar af Georg Metz "Noget at rette"

[190] *Morgenavisen Jyllands-Posten*, 2 mar 02, læserbrev af Folmer Jørgensen, Ægirsvej 33,2., Randers "Skam jer, biskopper"

salmebogen. Det lå bogstaveligt inden for den skrevne aftales rammer, og det svarer til folkekirkens orden. På den måde kunne ministeren have hørt et synspunkt fra Viborg stift, fra Fyens Stift, fra Københavns Stift osv. Og så siger det sig selv, at mens et bundt på 10 bisper kun kan øve pression, så kan en enkelt give en ordentlig teologisk rådgivning. - Eller hvad kan han? Ingen af biskopperne har leveret væsentlige teologiske bidrag til salmebogsdiskussionen. den saglige og kritiske salmedebat er foregået i andre fora. Så måske (hvem ved?) følte nogle af dem sig på gyngende grund. I hvert fald blev de edderspændte ved tanken om ikke at møde i flok og følge. Og så sagde ministeren fredsommeligt - endnu før biskopperne havde nået at blæse ornaterne helt fulde af varm luft: Ja, men så mød mig da sådan, som I selv ønsker at møde mig. Hendes statsminister tilføjede tørt: - Det sparer jo også tid på min ministers kalender. Denne komplet ligegyldige mediestorm blev nu anledningen til, at biskop Karsten Nissen, Viborg, vil have kirken revet løs fra staten og en kirkeforfatning gennemført. Men ærligt talt: Hvem kan tage så meget selvhøjtidelighed alvorligt? - At ville omstøde en gammel kirkeordning, som stort set alle danskere er glade for og trygge ved, i fornærmelse over en minister, der ikke taler tilstrækkelig respektfuldt - det vidner just ikke om proportionssans. Det vidner slet ikke om den evangeliske humor, der reducerer enhver - selv en biskop - til naturlig størrelse. Og at sige om den, der indiskutabelt har til opgave at autorisere salmebogen, at vedkommende kun er et "gummistempel", det er dels uartigt, dels afslører det umiskendeligt vilje til at øve vold mod folkekirkens orden. biskopperne må vist prise sig lykkelige for, at vi skriver 2002 og ikke 1536"[191]

På samme linje lå Estrid Balslev i en kommentar i *Kristeligt Dagblad* den 5. marts, hvor hun skrev: "Kirkeminister Tove Fergo har på rekordtid nået at ophidse hele vort bispekollegium. Biskopperne føler sig trængte i forhold til ministeren, der tilsyneladende har det med at presse gejstlighedens territorialgrænser. Denne terrænstrid er jeg på ingen måde kvalificeret til at tage stilling til. Derimod kan jeg som forkvinde for et menighedsråd begynde at se konturerne af ministerens embedsførelse, som den tager sig ud i en sognemenigheds gadespejl. I sin skepsis over indførelse af en ny salmebog har Tove Fergo ønsket at sende forslaget til urafstemning i menighedsrådene. En idé, der ganske vist ville fratage biskopperne myndighed, men heller ikke ministeren ville få myndighed i sagen. Hvad er det egentlig, der er galt med idéen? Den er da yderst demokratisk, idet et langt større antal aktive kirkefolk end ellers ville få indflydelse. (Selv siger jeg ja tak til en ny salmebog, og især det fantastisk gode forslag til en ny koralbog)." Efter at have omtalt et par andre eksempler på positive initiativer fra Tove Fergos side, konkluderer Estrid Balslev: "Det er troligt, at Tove Fergo er den forkerte minister for vore biskopper. Det er sandelig beklageligt! Men meget tyder på, at hun er sognemenighedernes minister. Og det skal hun ikke høre et ondt ord for. Thi det er tiltrængt!"[192]

Tirsdag den 5. marts offentliggjorde *Berlingske Tidende* et stort opsat interview med Tove Fergo ved Annelise Bistrup. Salmebogssagen blev ikke nævnt, men Tove Fergo gentog, at det ikke var et større problem for hende, hvordan hun og biskopperne skulle mødes for at tale om det reviderede salmebogsforslag: "Jeg respekterer biskopperne for deres teologiske kunnen og for deres værdighed som biskopper. Der er fra min side ingen foragt for dem. Tværtimod. Sagen om, hvordan jeg skal møde biskopperne er en meget lille sag. Jeg mødes med mennesker, som de gerne vil mødes med mig, og når de gerne vil mødes samlet, så mødes jeg med dem samlet. Det her har intet med en ideologisk kamp at gøre. Sådan har det bare været tidligere, og sådan skal et fortsat være. Og så gør jeg, som de synes." Avisen spørger, "hvad det er, der er gået galt for Tove Fergo, der for bare et par år siden sagde om sig selv: "Jeg tror ikke på, at jeg kan blive minister - og at jeg skal være det?" Hun har i al fald lært, at hun

[191] *Kristeligt Dagblad* 5 marts 2002, kommentar af Jesper Langballe, sognepræst i Thorning, medlem af folketinget og kirkeordfører for Dansk Folkeparti, "10 biskopper i et bundt"

[192] *Kristeligt Dagblad* 5 mar 02, kommentar af Estrid Balslev, Lindum Søvej 18, Tjele "Fergo - den folkelige kirkeminister"

som minister ikke kan benytte sig af "hjertets tale i øjeblikket", som hun gør det fra sin prædikestol. "At udvikle en tankerække i offentligheden, det kan en minister altså ikke. Og det er måske også rimeligt, at det er sådan, fordi så mange mennesker er afhængige af, hvad en minister siger og gør. Det kan godt ærgre mig, hvis jeg på den måde har skabt usikkerhed og utryghed omkring mig. Det kan ikke gøres ugjort, men jeg kan lære af det. Jeg håber bare på, at der er plads til ministre, der ikke bliver taktikere og politiske dyr, men stadigvæk kan være sig selv fuldt og helt. Det er noget, der bekommer befolkningen godt, kan jeg mærke. De synes, det er befriende at have fået en minister, der er sig selv. Jeg håber, man vil lære mig at kende som et menneske, der er åbent, ærligt og tillidsfuldt, og at man forstår, at jeg ikke har nogle skjulte dagsordner eller knive i ærmerne. For jeg har den overbevisning, at jeg kan betyde en forskel for folkekirken, og at jeg kan være den katalysator, der kan være med til at give den kraft og liv. Det er min mission." Om sin stilling i regeringen og sit forhold til statsministeren sagde Tove Fergo sidst i interviewet: "Statsministeren kendte jo den person, han udnævnte, og jeg er sikker på, at han ikke havde troet, jeg ville blive en anden person. Vi har ikke en statsminister, der sidder og topstyrer os. Ministrene er ikke marionetter. Det her er min butik, og det er mig, der tager sig af den. Jeg er selvfølgelig ked af det, hvis jeg gør statsministeren ulejlighed, fordi han må besvare nærgående spørgsmål om hende den umulige kirkeminister. Der er så mange vigtige sager, og jeg ønsker ikke på nogen måde at genere det stor arbejde, mine ministerkollegaer gør. Men denne regering har også ønsket at opprioritere Kirkeministeriet. Det var blandt andet det, statsministeren sagde til mig, da han ringede, og at han satte pris på mine holdninger og de værdier, jeg står for". "Vil Tove Fergo i fremtiden være en mere forsigtig minister?" spurgte Annelise Bistrup til sidst i interviewet, og Tove Fergo svarede: "Ikke en mere forsigtig - men en mere velovervejet minister"[193]

I forbindelse med regeringen Anders Fogh Andersens første 100 dage spurgte *Kristeligt Dagblad* forskellige aktører på den kirkepolitiske scene om deres indtryk af Tove Fergos indsats som kirkeminister siden hendes tiltræden: "Fiasko eller folkehelt? Så stor spredning er der i vurderingen af de seneste års mest omtalte kirkeminister. Venstre-politikeren og præsten Tove Fergo. Udsagnene strækker sig fra, at Tove Fergo kan blive den bedste kirkeminister nogensinde, til at hun snart bliver fyret. Derefter citerer artiklen udtalelser fra biskoppen over Haderslev Stift, Niels Henrik Arendt, Det konservative Folkepartis kirkepolitiske ordfører Knud Erik Kirkegaard, Kristeligt Folkepartis formand Jann Sjursen, Dansk Folkepartis kirkepolitiske ordfører, Jesper Langballe, Socialistisk Folkepartis kirkepolitiske ordfører, Margrete Auken, og Venstres kirkepolitiske ordfører, Birthe Rønn Hornbech og formanden for Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer, Ejvind Sørensen. Kun den sidste nævnte den mest kontroversielle enkeltsag fra kirkeministerens første 100 dage i embedet, salmebogssagen. Han bemærkede efter at have udtrykt tilfredshed med, at Tove Fergo ønskede at styrke menighedsrådenes position, at han imidlertid ikke var "lige så tilfreds med Tove Fergos håndtering af sagen om salmebogen. - Som minister skal man selvfølgelig have sine egne meninger, men samtidig skal man være god til at lytte til, hvor kirken begiver sig hen. I sagen om salmebogen synes jeg ikke, Tove Fergo har lyttet tilstrækkeligt"[194]

De lange næser

Kristeligt Folkepartis formand og kirkepolitiske ordfører, Jan Sjursen, skrev i anledning af regeringen Anders Fogh Andersens første 100 dage en kronik i *Kristeligt Dagblad* for 6. marts. Den indehold meget om forholdet mellem stat og kirke og folkekirkens opgaver i spændingsfeltet mellem staten

[193] *Berlingske Tidende* 5 mar 02, interview ved Annelise Bistrup "Stridskvinde for Herren"
[194] *Kristeligt Dagblad* 6 mar 02, artikel af Leif Kiil Sørensen

og kirken, men intet om salmebogssagen[195]. Anderledes Birthe Rønn Hornbechs debatindlæg i samme avis fredag den 8. marts. Som formand for Folketingets Kirkeudvalg tager Birthe Rønn Hornbech naturligt udgangspunkt i den kirkepolitiske temahøring den 27. februar, men beskæftiger sig derefter især med salmebogssagen: "Journalisterne fik kun lange næser. De have lugtet blod, men blev skuffet. Den årlige temahøring mellem kirkeminister og Folketingets kirkeudvalg sidste onsdag forløb præcis så saglig og fordragelig, som den plejer. Inden høringen havde det været meget vanskeligt at få afsat budskabet om, at Folketingets kirkeudvalg faktisk har tradition for at afholde en årlig temahøring med skiftende kirkeministre, og at dette års temahøring intet havde med de aktuelle skriverier om forholdet mellem biskopper og minister at gøre. Nok flyttede høringen til Landstingssalen for at få plads til dem, der havde meldt sig, men mere end 80-90 tilhørere kunne det nu ikke blive til, plus lidt flere journalister end vi er vant til. De journalister og andre tilhørere, der havde håbet på sensation, blev sørgeligt skuffede . Og de nyhedsformidlere, der forventningsfulde spejdede efter en eller flere biskopper blandt tilhørerne, måtte gå slukøret fra høringen. Kioskbasker blev det ikke til. Til gengæld benyttede et antal kirkeordførere svarende til et stort flertal i Folketinget anledningen til at slå fast, at de ikke ønsker forholdet mellem stat og kirke ændret fundamentalt. Det var helt berettiget, at Kristeligt Dagblad sidste torsdag, dagen efter høringen i Folketingets kirkeudvalg, kunne referere høringen under overskriften: "Folketingspolitikere elsker folkekirken. Men det er ikke kun folketinget, der fastholder den nuværende magtbalance mellem stat og kirke. Til trods for de i pressen så stort opslåede ordvekslinger mellem biskopperne og den ny kirkeminister, er det mest klare dokument, den uenighed har medført, dog en fællesudtalelse, hvor biskopper og minister fastslår, at forholdet mellem stat og kirke ikke er ændret. Spørgsmålet er herefter, om salmebogskommissionens forslag til ny salmebog og denne sags behandling kan rokke ved magtforholdet. Folkekirkens øverste myndighed, Folketinget, kan naturligvis udarbejde og vedtage et lovforslag, hvor hvert salmenummer får sit paragrafnummer. En sådan løsning må betegnes som hinsides al fornuft. Salmebogskommissionen, der er nedsat og sammensat ved et statskirkeligt initiativ fra en af Tove Fergos forgængere, har ikke besluttende myndighed. Der er fortilfælde for, at en kirkeminister og præst i den danske folkekirke, selv retter i en salmebogskommissionens forslag og indsæter de salmer, kirkeministeren savner. Også denne løsning kan laves ude af betragtning, al den stund den nuværende kirkeminister selv har afvist, at hun vil anvende denne mulighed. Meget naturligt har der været særlig fokus på kirkeministerens udmeldinger om, at hun ikke personligt trænger til en ny salmebog, og at salmebogen ikke blot er for kirken, men også for hjemmene samt, at hun ikke har observeret et folkeligt pres for en ny salmebog. De synspunkter deler jeg til fulde. Heroverfor står f.eks. udtalelsen fra bestyrelsen i Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer, der støtter tanken om en ny salmebog. Men uanset, hvor meget kirkeministeren har ret i, at salmebogen er en vigtig folkelig bog, - hvilket ingen vist har modsagt - er det vanskeligt at komme udenom, at salmebogen er en liturgisk bog. Salmebogskommissionen synes da også at have haft begge formål for øje. Desuden har kirkeministeren i fællesudtalelsen af den 10. januar erklæret sig enig med biskopperne i, at salmebogen er en af folkekirkens liturgiske bøger og underlagt den enkelte biskops tilsyn. Herudover er ministeren ifølge fællesudtalelsen enig i, at det er biskopperne, der vejleder ministeren om det videre forløb vedrørende eventuel autorisation af ny salmebog. Spørgsmålet om eventuel fornyet høring indgår som en del af denne vejledning. Biskopperne er altså vejledere og ikke beslutningstagere. Men hvis biskoppernes vejledning munder ud i en indstilling om, at salmebogskommissionens forslag skal anvendes som liturgisk bog i de respektive stifter, er det vanskeligt for ministeren at overhøre et sådant ønske uden at forrykke forholdet mellem stat og kirke. En høring blandt menighedsrådsmedlemmerne vil næppe afvige overbevisende fra udtalelsen fra foreningens bestyrelse og biskopperne. Før parterne mødes igen, er der dog grund til

[195] *Kristeligt Dagblad* 6 mar 02, kronik af Jan Sjursen "Fergos første 100 dage"

at minde om et af afsnittene i den nævnte fællesudtalelse: "Folkekirkeordningen forudsætter et samarbejde mellem minister og biskopper." Gid de sensationshungrende journalister endnu engang må få en lang næse!"[196]

Herefter forsvandt salmebogen igen ud af pressens søgelys og der blev langt mellem læserbrevene. Lørdag den 9. marts skrev Paul Heide i *Kristeligt Dagblad* et svar til A.O. Andersen: "Hvor er det dog et ubehageligt læserbrev, den fhv. kirkeminister Andersen skriver mod den nye kirkeminister, Tove Fergo. I modsætning til mange fhv. kirkeministre har hun fået sat en debat om væsentlige problemstillinger i vores folkekirke i værk, en debat, der når ud til folket, som ikke blot henvender sig til den (trods alt) lille kreds af kirkelige opinionsdannere, der så gerne vil bestemme over kirkens indre og ydre liv, og som nu - forskrækket - prøver af få hende fjernet. Det er befriende med en minister, der sætter spørgsmålstegn ved det væsentlige. Spørgsmålstegn ved, om vi i det hele taget har behov for en ny salmebog - og som i den forbindelse også vover at satte sig op mod hele kleresiet ved at problematisere den proces, der har ført frem til salmebogsforslaget. Hun fortjener også tak for sin præcisering af, at bispernes opgave ikke er vagthundens over for en minister - men at den ligger i det enkelte stift. I Smørum sogn havde vi for nogle uger siden ved et særdeles velbesøgt møde den glæde, at have Tove Fergo som foredragsholder. Den sympati, hun mødte ved den lejlighed (også fra politiske modstandere) står i skærende kontrast til den klapjagt, som kleresiet (herunder A.O. Andersen) har sat i gang for at få hende fjernet fra ministerstolen"[197]

Ugen efter, onsdag den 13. marts, skrev Bent Døssing Hansen i en kommentar i *Kristeligt Dagblad* , hvor han hovedsagelig beskæftiger dig med, hvordan andre kirkeministre end Tove Fergo har fremmet statskirkeligheden mere end hende, og han fortsætter: "Men nu har ministeren sat spørgsmålstegn med noget, der tilsyneladende var ved at falde på plads eller i hvert fald var nået så vidt, at ledende kirkelige kredse ikke gerne så det anfægtet. Man har vedtaget, at salmebogskommissionen har gjort et godt stykke arbejde, og selvom en og anden nok kunne mene noget andet, må det i hvert fald ikke være ministeren. Nogen kunne tabe ansigt eller biskoppelig selvhøjtidelighed blive punkteret. Det kan man ikke have, men nogen grund til at råbe på kirkeforfatning er det ikke. Det er brave folk i Danmark, der kæmper for at sikre kirken mod statsligt overgreb. Sådan noget er al ære værd. Blot kunne man ønske sig, at disse lod deres røst høre, når noget virkelig truede kirken fra statsligt hold. I grunden tror jeg, at nogle af dem, der nu har udtalt sig, godt ved, at deres ordvalg ikke passer med virkeligheden. Gid de ville spare os for hysteriet og i stedet vise mod og handlekraft, hvor det virkelig gælder"[198]

Den 18. marts skrev en kirkegænger om sin situation til *Morgenavisen Jyllands-Posten*: "For nylig var jeg til gudstjenesten i Vejby kirke. Der blev sunget seks salmer. Kirkegængerne sang med på de to, de fire øvrige salmer blev sunget af kirkesangeren og præsten. Og selv om disse to såmænd sang pænt, lød det ikke af ret meget i kirkerummet. Sådan har jeg desværre ofte oplevet det. Jeg tror, mange med mig blev skuffet over, at vi kun kendte to af de seks salmer, der blev sunget. De fleste af os er dog af en årgang, hvor vi lærte og sang salmer i skolen, og mange af os kommer da jævnlig i kirken året rundt. Derfor kære biskopper m.fl., hvis I absolut skal tilføre folkekirken nye salmer, hvorfor så ikke gøre dette i det tillæg til salmebogen, der allerede findes. Jeg er også bekendt med, at der med en ny salmebog skal slettes en del gamle salmer for at give plads til nye. Folkekirken er vel til for folket og ikke for biskopperne, og jeg tror, de fleste med mig stadig gerne vil synge de mange gode gamle salmer, som vi kender. Burde man i øvrigt ikke inddrage menighedsråd og kirkegængere i at afgøre, om man

---

[196] *Kristeligt Dagblad* 8 mar 02, kommentar af Birthe Rønn Hornbech., medlem af Folketinget (V), formand for Folketingets kirkeudvalg "De lange næser"

[197] *Kristeligt Dagblad* 9 mar 02, læserbrev af Paul Heide, fhv. rektor, Folekær 11, Smørum "Fergos fremtid"

[198] *Kristeligt Dagblad* 13 mar 02, kommentar af Bent Døssing Hansen, sognepræst ved Skt. Markuskirken i Aalborg. "Hysteriet i kirken"

overhovedet ønsker disse ændringer. Nå, men de sidstnævnte skal vel ikke høres. Det er jo også kun dem, der om søndagen skal synge salmerne. Hvis de kan!"[199]

Ørkenvandringen nærmer sig sin afslutning

Mandag den 25. marts kunne *Politiken* meddele, at "Ørkenvandringen mod en ny salmebog nærmer sig sin afslutning. Salmebogskommissionen er nu blevet enig, har holdt sit sidste møde, og de 21 medlemmer afleverer i begyndelsen af maj endelig deres betænkning til kirkeminister Tove Fergo (V) og biskopperne. Forud er gået tovtrækkeri af næsten bibelske dimensioner, også fordi kommissionens oprindelige forslag fra marts 2000 blev mødt med næsten 1700 høringssvar fra enkeltpersoner og grupper i landets cirka 2.200 sogne og kirkedistrikter. "Jeg kan jo ikke sige, at vi fik breve fra gud og hver mand, men det var meget tæt på. Og nu har vi taget hensyn til alle parter, og alle skal nok blive nogenlunde tilfredse", sige en glad Erik Norman Svendsen, biskop i København og formand for kommissionen. Høringssvarene var nogenlunde ligeligt fordelt mellem dem, der mente, at forslaget var for tamt og ikke indeholdt nok nye salmer. Og dem, der mente, at den gamle salmebog nærmest var hellig og burde ændres mindst mulig. Kommissionen har forsøgt at løse dette paradoks salomonisk: "Vi har genoptaget nogle af de salmer, folk var mest kede af at skulle undvære - og også taget flere nye med" siger Erik Norman Svendsen. Således bliver der lidt flere salmer i den nye end i den gamle salmebog, cirka 775 mod 745. Kirkeminister Tove Fergo kan i princippet helt forkaste kommissionens arbejde eller lade det være op til menighedsrådene at afgøre, om der er behov for en ny salmebog. Foreløbig har hun lovet at mødes med biskopperne, når betænkningen er klar. Fergo vil ikke udtale sig om sagen inden da"[200]

I *Organist-bladets* aprilnummer kunne man i Dansk Organist- og Kantor-Forbunds bestyrelses skriftlige beretning til forbundets generalforsamling 2002 læse følgende om salmebogssagen: "På baggrund af salmebogskommissionens "Forslag til ny salmebog" har der blandt DOKS's medlemmer i det forløbne år fundet en såvel livlig som saglig debat sted. Debatten har ikke mindst fundet sted ved de enkelte kirker, hvor vore medlemmer har været aktive ved de talrige sogneaftener og studiekredse omkring ny salmebog. Organisten har her haft en vigtig rolle, da diskussionen også i høj grad har drejet sig om de musikalske spørgsmål. I Organist-Bladets spalter har er ligeledes året igennem været en række vægtige og saglige artikler, der vidner om medlemmernes indsigt og engagement i emnet. DOKS afholdt i 2000 tre medlemsmøder om "Forslag til ny salmebog". I forlængelse af disse møder blev der nedsat flere arbejdsgrupper, hvis resultater er blevet offentliggjort i Organist-Bladet samt indsendt til Salmebogskommissionen. Selvom dette arbejde ikke står som DOKS's officielle holdning til forslaget, idet vi ikke har en officiel holdning til dette spørgsmål, er der grund til at takke de medlemmer, der har engageret sig - og ikke mindst mødeudvalget bestående af Erling Lindgren, Birgitte Ebert og Henrik Colding-Jørgensen"[201]

Også aprilnummeret af *Menighedsrådenes Blad* bragte sin bestyrelses, bestyrelsen for Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmers årsberetning, hvor den ny salmebog blev omtalt under 'Folkekirkens indhold, struktur og økonomi' under overskriften "Salmebogen": "På årsmødet sidste år fremlagde bestyrelsen sin indstilling til Salmebogskommission. Et hovedtræk i indstillingen er, at en kommende ny salmebog skal bære så bred, at den bliver fælleseje for alle i folkekirken. Derfor skal ønsket om flere nye salmer tilgodeses, ligesom ønsket om bevarelse af flere af de salmer, som kommissionen

---

[199] *Morgenavisen Jyllands-Posten* 18 mar 02, læserbrev fra Aage Kristensen, Sydskrænten 10, Vejby "Vi vil gerne synge med"

[200] *Politiken* 25 mar 02, artikel af Michael Rothenborg "Ny salmebog på trapperne"

[201] *Organist-bladet* 2002/4 (april), del af "Bestyrelsens beretning", "Ny Salmebog"

har foreslået udeladt, også bør imødekommes. Langt de fleste salmer bør bringes i den form, hvori de er indsunget og kendt i menighederne, så tilbageførsel til en ældre form bør kun finde sted, hvor det vil betyde en klar forbedring af salmer. Desuden finder bestyrelsen, at bønnebogens afsnit bør udformes, så det tilgodeser ønsker om at bruge salmebogen til personlig bøn. Flere bønner, der omhandler nutidige problemstillinger, kan måske erstatte nogle af bønnerne med ældre, utidssvarende formuleringer. Udover foreningens høringssvar til kommissionen har der været mange reaktioner fra medlemmer, menighedsråd og fra offentligheden i al almindelighed, ca. 1.700. Langt den overvejende del af reaktionerne har været positive over for en ny salmebog, og den historisk høje aktivitet i forbindelse med høringen må siges at have skabt et bredt grundlag for en ny fælles salmebog. På den baggrund står bestyrelsen fast på, at der med en fornuftig bearbejdning i Salmebogskommissionen af høringssvarene er basis for udgivelse af en ny udgave. Vi ser det som en uhyre vigtig opgave at finde pædagogiske metoder, der kan gøre salmesangen, som den har været kendt i vort land, til en folkelig fællestradition. Det kan blandt andet ske ved at gøre alle salmer tilgængelige i indspillet/indsungen udgave på CD og andre elektroniske medier. I forbindelse med menighedsrådslovens 100-års jubilæum næste år håber vi, at foreningen kan præsentere det første skridt i den retning"[202]

I samme nummer af *Menighedsrådenes Blad* kunne man læse et forslag, som Kristian Kaptain havde indsendt til behandling og evnt. vedtagelse på årsmødet, under overskriften: "Ny salmebog som folkegave": "Jeg foreslår, at den ny salmebog trykkes i en billigbogsudgave i smag med 100-kr's-udgaven af den ny bibeloversættelse, og at samtlige menighedsråd omdeler bogen til alle deres sogns husstande, som vi i Nordjylland gjorde det med "Folkebog om troen" ved Folkekirkens 150-års jubilæum. Begrundelse: Blandt kommentarerne til Salmebogskommissionens forslag til ny salmebog har jeg foreslået, at den ny salmebog med ét slag gøres til folkeeje. Da den ny salmebog sandsynligvis vil udkomme tæt på menighedsrådenes 100-års jubilæum, finder jeg det passende, at landsforeningen går ind for en sådan markering af vore dages folkekirke. Dermed fjernes al skepsis med hensyn til den ny salmebogs folkeeje. Alle danske hjem fortjener samtidighed på dette område, sådan at salmebogen stadig har mulighed for at være danskernes mest benyttede bog. Kirkerne skal naturligvis stadig have slidstærke udgaver. Det vil såmænd heller ikke på længere sigt gå ud over salget af de "dyre udgaver". Der vil hurtigt blive købt yderligere eksemplarer til hjemmene, når appetitten er vakt med folkeudgaven. Pengene? Lad os drøfte det! Der var råd til gratis folkesangbøger under 2. verdenskrig. Vi har også i dag råd til en ny salmebog til alle hjem. Lad turde vove det"[203].

I ventetiden, inden Salmebogskommissionens reviderede forslag til en ny autoriseret salmebog blev offentliggjort, var der i *Kristeligt Dagblad* et par indlæg af mere principiel karakter, mens der endnu var tid til at gøre sig tanker om, hvordan en salmebog og kirkens salmesang i almindelighed burde være, mere end at tage stilling til et konkret forslag.

Tirsdag den 9. april giver Kasper Munksgaard de søvnige danskere med den søvnige salmebog en kraftig opsang: gudstjenesten er "ligeså kedelig som at læse nekrologer om personer, man ikke kender. Salmer fra tiden omkring Danmarks bankerot, og dengang vi var ca. 1.000.000 danskere i 1800-tallet. Dem skal der selvfølgelig også være plads til, altså salmerne, men hvor er det dog trist. Hvorfor ikke innovation hos folkekirken, når resten af samfundet er gennemsyret af det. Hvorfor skal opskriften på en gudstjenesten være så fikseret? Orgelmusik og op at stå - ned at sidde. Hvis man nu bare startede i et små, optog nogle nye sange i salmebogen, som bare havde lidt appel til sådan nogle som mig, så kunne det jo være, at man ville prøve en gudstjeneste i ny og næ, ud over de få gange jeg benytter kir-

---

[202] *Menighedsrådenes Blad* 2002/4, april, bestyrelsen for Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer skriftlige årsberetning 2002, "Salmebogen".

[203] *menighedsrådenes Blad* 2002/4, april, forslag 3 til årsmødet af Kristian Kaptain, medlem af Sdr. Tranders sogns menighedsråd "Ny salmebog som folkegave".

kens åbne døre ved dåb, bryllup og ved juletid. ... Polemikken omkring hvorvidt der kommer en ny salmebog eller ej, er ligegyldig i denne diskussion, idet der ikke er udsigt til, at der vil komme et markant antal sange fra, lad os sige, perioden efter 1950 til i dag i selv den nye salmebog. Hvem har bestemt, at der kun skal være plads til de salmer, som er i salmebogen p.t.? Der er skrevet så meget godt siden da. Fjern nogle af de uholdbare, for det kan ikke passe, at samtlige salmer er unikummer. Hvis de er, så udvid salmebogen med 100 sange. Kom i gang, der er for nemt at kaste med sten, når man sidder bag to meter stenmur i en kirke. Amen."[204] Kasper Munksgaard har næppe fulgt meget med i debatten omkring den nye salmebog; under alle omstændigheder er hans indlæg et godt eksempel på, at man godt kan få sine ønsker opfyldt, selvom man tilsyneladende tager munden fuld, her med kritik af salmesang og salmebøger. Samtidig med at brevet blev skrevet og bragt i *Kristeligt Dagblad*, var Salmebogskommissionen i fuld gang med at gøre netop det, den blev opfordret til: fylde nye salme på den gamle salmebog.

I en kronik i *Kristeligt Dagblad* den 29. april sætter C.C. Jessen og Henrik Bang Møller gudstjeneste og salmesang ind i en principiel praktisk-teologisk sammenhæng, hvor salmesangen ikke fylder så meget, men alligevel har signalværdi i mødet mellem kristendommen, den enkelte og den moderne virkelighed. Kronikørerne konstaterer til indledning, at "Salmesangen er som udgangspunkt menighedens. Ikke præsternes, organisternes - eller Salmebogskommissionens" Derefter udvikler de uden at tage specielt hensyn til salmer og salmesang den moderne pastoral-teologiske udfordring for til sidst at vende tilbage til salmesangen, først mere principielt, derefter afsluttende mere salme- og gudstjenestepolitisk: "Salmesang er en reaktion. Den er en reaktion på, horledes mennesker oplever evangeliets møde med deres liv. Det betyder ikke, at reaktionen er privat. Men nok personlig. En salme er en sang til Gud, som er over og uden for os selv. Den er ikke bare en salme til mig selv som privatperson eller til Gud som min egen privatgud. Når reaktionen følgelig får udtryk i en salme, stilles der det ufravigelige krav til den, at den udtrykker sig over-individuelt og i erfaringer, som de fleste af os kan genkende. Ellers kan den jo ikke synges til en offentlig gudstjeneste. Salmen skal kunne ramme og udtrykke det fælles i det private. Alene derved kan den forblive personlig. Derfor er det vigtigere end nogensinde før, at salmesangen kommer ud af autoriserende myndigheders forbenede forestillingsverden og bliver sat fri i den levende vekselvirkning mellem kirke og menighed, mellem evangelium og menneskeliv, mellem kristendommen og folket. Det er således i mødet mellem præst og menighed, at salmesangen skal finde det konkrete udtryk - ikke mellem en central myndighed og en lige så centraliseret illusion om et homogent kristent folk"[205]

Samtidig med disse betragtninger i ventetiden kunne *Kristeligt Dagblad* den 12. april meddele, at Salmebogskommissionens reviderede forslag til en ny salmebog ville blive overrakt kirkeministeren den 28. maj: "Den 28 maj kan alle med adgang til internet se salmebogskommissionens meget omdiskuterede forslag til folkekirkens nye salmebog. Samme dag afleveres det endelige forslag i form at en betænkning til kirkeminister Tove Fergo. Det blev oplyst på biskoppernes møde i går i Nyborg af salmebogskommissionens formand, biskop Erik Norman Svendsen. Efter afleveringen af forslaget til ny udgave af Den Danske Salmebog skal samtlige biskopper holde et fælles samråd med kirkeministeren. Det er her proceduren for den endelige autorisation bliver fastlagt, og om ministerens forslag om en ny høring eller afstemning i menighedsrådene bliver gennemført. - Der er i vid udstrækning lyttet til høringssvarene så gamle salmer, man ikke vil undvære, forbliver i salmebogen, samtidig med, at der kommer flere nye salmer med end først foreslået, siger biskop Lise-Lotte Rebel, som var mødeleder og

---

[204] *Kristeligt Dagblad* 9 apr 02, kommentar af Kasper Munksgaard, studerende, Sjællandsgade 94, st.tv., 9000 Aalborg "Kom så i gang!"

[205] *Kristeligt Dagblad* 29 apr 02, kronok af C.C. Jessen og Henrik Bang Møller, sognepræster i Skagen-Hulsig Pastorat "Sæt salmerne fri"

ordfører efter bispemødet. Der er ikke aftalt et fælles møde mellem biskopperne forud for samrådet med kirkeministeren. - Det er op til hver enkelt biskop at anbefale forslaget til ny autorisation eller ej, siger Lise-Lotte Rebel"[206]

I *Menighedsrådenes Blad*s majnummer kunne man i rubrikken "Nyt fra bestyrelsen" læse, at Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer havde tillid til den kommende salmebog: "Salmebogskommissionen kan forvente opbakning fra Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer, når det færdige forslag til en ny salmebog bliver offentliggjort sidst i denne måned. Det fremgik af det seneste bestyrelsesmøde, hvor Jørgen Anker Jørgensen og Ejvind Sørensen orienterede om et møde, som de for nylig holdt med Salmebogskommissionens formand, biskop Erik Norman Svendsen. Her havde Norman Svendsen løftet sløret for nogle af de ændringer, der er gennemført, siden Salmebogskommissionen kom med sit første udkast til en ny salmebog. - Vi kan konstatere, at Landsforeningens høringssvar i høj grad er blevet imødekommet, fortalte Jørgen Anker Jørgensen. Det betyder ikke, at alle ønsker er blevet opfyldt, men hovedtendensen er klar nok - og på den baggrund mente både Jørgen Anker Jørgensen og formanden Ejvind Sørensen, at bestyrelsen ikke får nogen problemer med at bakke op om det færdige forslag, der inden længe ventes indstillet til autorisation. Af de oplysninger, der indtil nu er kommet frem om det endelige salmebogsforslag, fremgår, at antallet af salmer er forøget, bl.a. for at imødekomme nogle af de gennemgående høringssvar, der ønskede en række populære salmer bevaret, selv om de i første omgang var "fundet for lette" af Salmebogskommissionen. Reaktionerne fra den øvrige bestyrelse var da også overvejende positive. Dog slog to medlemmer, Sv. Morville Schrøder og Aage Hedevang-Nielsen, fast, at de ikke ønsker at give deres stilling til kende på forhånd. Bemærkninger om, at bestyrelsen er imødekommende på væsentlige punkter, er ikke tilstrækkeligt, de ønsker med selvsyn at konstatere, hvordan kommissionens endelige forslag tager sig ud, før de vil ytre sig. Under bestyrelsens debat blev spørgsmålet om økonomi endnu engang taget op. Her blev det understreget, at det jo er helt op til det enkelte menighedsråd at beslutte, om det ønsker at anskaffe den nye salmebog. Det er indtrykket, at man mange steder har været tilbageholdende med indkøb af salmebøger, således at der adskillige steder vil være behov for udskiftning. Men ønsker et menighedsråd at blive ved med at bruge den nuværende salmebog, vil det fortsat kunne lade sig gøre, idet udgiveren er forpligtet til at genoptrykke salmebogen, så længe den efterspørges"[207]

Den 8. maj kunne *Kristeligt Dagblad* på forsiden meddele, at Salmebogskommissionen var ved at lægge sidste hånd på sit reviderede forslag til en ny salmebog: "Mange venter spændt på at se salmebogskommissionens endelige forslag til en ny udgave af Den Danske Salmebog, og nu er ventetiden ved at være overstået. I går holdt kommissionen sit sidste møde, og tirsdag 28. maj overrækker kommissionsformand biskop Erik Norman Svendsen den nye salmebog til kirkeminister Tove Fergo (V). Det sker ved en offentlig højtidelighed i Kirkeministeriet, hvor der samtidig er pressemøde. Et par uger efter skal det første alvorlige skridt i salmebogens videre færd tages, når biskopperne møder kirkeministeren i et samråd om autorisationens procedure. Det nye forslag bliver ikke trykt som bog i stil med det første forslag. Men Kirkeministeriet lover, at lister over salmerne er tilgængelige, når salmebogen er overrakt til ministeren. Her vil alle interesserede på Kirkeministeriets hjemmeside kunne se, hvilke salmer der kommer med - både af gengangere og af helt nye - og hvilke salmer, der ikke er plads til mere. Stærke tilhængere af den nuværende salmebog skal ikke fortvivle, for den kan fortsat anvendes ved gudstjenesten helt som den plejer, uanset at der kommer en ny"[208]

---

[206] *Kristeligt Dagblad* 12 apr 02, artikel af Claus Vincents "Ny salmebog på internettet"

[207] *Menighedsrådenes Blad* 2002 / 5, maj, artikel mærket 'nekl' (dvs redaktøren Niels Erik Kjær-Larsen)"Tillid til den ny salmebog"

[208] *Kristeligt Dagblad* 8 maj 02, artikel af Claus Vincents "Salmebog gøres færdig"

Inde i avisen blev meddelelsen om afslutningen på Salmebogskommissionens arbejde uddybet: "Tirsdag 28. maj efter kl. 13. kan alle med adgang til internet se det endelige forslag til den nye udgave af Den Danske Salmebog, som fik en afsluttende gennemgang i går ved det sidste møde i Salmebogskommissionen. Dagen er afsat til den højtidelige overrækkelse af den nye salmebog til kirkeminister Tove Fergo (V). Der er offentlig adgang til overrækkelsen og pressemødet kl. 13 i Kirkeministeriet. Det er umiddelbart herefter, at Danmark - og hele verden for den sags skyld - kan se, hvilke salmer der ikke længere er med i verdens bedste salmebog, Den Danske Salmebog, og hvilke nye der har fået det blå stempel. I parentes bemærket går den nuværende udgave fra 1953 ikke ud af autorisation og kan fortsat bruges i gudstjenesten og ved andre lejligheder uden problemer. Den nye udgave af salmebogen betyder, at forskellige nye tekster og nye melodier nu får officiel indpas i folkekirkens højmesse og ved gudstjenester og kirkelige handlinger. Tekster og melodier, som man før kunne afvise, hvis men ikke brød sig om den, under henvisning til, at de ikke er med i den autoriserede salmebog eller officielle melodibog, har nu fuld hjemstedsret i folkekirken. Det er nogle glade for, mens andre helst havde undværet dem. I kommissionens første forslag blev 127 salmer indstillet til at glide ud, mens 117, som aldrig havde været med før, blev indstillet til optagelse. Tallene bliver anderledes i forslag nummer to - nogle af de salmer, der ikke fik genvalg, kommer med alligevel, og flere nye salmer bliver føjet til indholdet. Salmebogsforslag nummer to bliver ikke trykt som en bog i lighed med det første forslag. men kirkeministeriet lover, at der på hjemmesiden www.km.dk den 28. maj vil være lister med salmer, så man hurtigt kan se, hvad det første forslag gik ud på, og hvilke ændringer det nye nu medfører i forhold hertil. Kirkeminister Tove Fergo har været fremme med, at alle menighedsråd eller menigheder i landet burde være med i endnu en høringsrunde - og eventuelt have lov til at forkaste forslaget - inden hun tager stilling til at indstille Salmebogskommissionens forslag til kgl. autorisation eller ej. Men det er alle meget klogere på efter den 13. juni, hvor kirkeministeren har holdt samråd med alle biskopperne om salmebogens videre skæbne"[209]

Den 23. maj udsendte kirkeministeriet en pressemeddelelse om overrækkelsen af det reviderede salmebogsforslag: "Salmebogskommissionen overrækker tirsdag 28. maj det endelige resultat af arbejdet med et forslag til ny dansk salmebog til kirkeminister Tove Fergo. I forbindelse med overrækkelsen holder kirkeministeren og kommissionen pressemøde tirsdag 28. maj kl. 13.30 i Kirkeministeriet, Frederiksholms Kanal 21, 1220 København K." Efter en kort omtale af kommissionens arbejde, sidst med de 1659 høringssvar sluttede pressemeddelelsen: "Det reviderede forslag vil ikke blive trykt som forslaget fra marts 2000. Det reviderede forslag vil imidlertid være tilgængeligt på Kirkeministeriets hjemmeside - www.km.dk - fra tirsdag 28. maj kl. 13.30. Medierne vil samme dags formiddag pr. e-post få tilsendt materiale, som beskriver de væsentligste ændringer i forhold til forslaget fra marts 2000. Materialet, som også vil blive udleveret ved pressemødet, må tidligst offentliggøres den 28. marts [!] kl. 13.30. Yderligere oplysninger: informationskonsulent Jørgen Engmark, tlf. 33 92 39 28 - e-post: je@km.dk"[210]

Optakten til overrækkelsen den 28. maj

Dagen før Salmebogskommissionen efter planen skulle overrække sit reviderede salmebogsforslag til kirkeminister Tove Fergo, havde *Kristeligt Dagblad* en fyldig foromtale af begivenheden. På forsiden var det især det kirkepolitiske aspekt, der blev fremhævet: "Hvis ikke kirkeminister Tove Fergo (V) ønsker at rykke ved den nuværende balance mellem stat og kirke, så skal hun ifølge den rådgivning, hun får af biskopperne, når parterne mødes til samråd om autorisationen af den nye salmebog om

[209] *Kristeligt Dagblad* 8 maj 02, artikel af Claus Vincents "sidste hånd på den nye salmebog"
[210] Kirkeministeriets pressemeddelelse 23. maj 2002 "Kirkeministeren får revideret forslag til ny salmebog"

et par uger. Den nye salmebog præsenteres i morgen. Salmebogen hører til kirkens indre anliggender som liturgisk bog i gudstjenesten, fastslår kirkeretsekspert Jørgen Stenbæk. - Der er ingen tvivl om, at efter kirkeretten er Den Danske Salmebog omfattet af begrebet "kirkens indre anliggender" og er dermed biskoppernes kompetenceområde. Hvis biskopperne kommer med et færdigt forslag til autorisation, vil et være meget mærkeligt, hvis kirkeministeren nægter at foretage sig yderligere i den sag. På den anden side har ministeren den magtbeføjelse, at hun kan undlade at bære salmebogen til Dronningen med henblik på kongelig autorisation. Men gør ministeren det, markeres en afstand mellem biskopper og ministeren, som vil være meget betænkelig, siger Jørgen Stenbæk. Det var netop det, der skete, da Tove Fergo umiddelbart efter sin tiltrædelse sidste år såede tvivl om den nye salmebog. Folkekirkens biskopper reagerede samlet ved at understrege, at salmebogen er deres område, og at kirkeministeren skal lade sig rådgive af dem. Fejden endte med, at Tove Fergo gik med til et samråd om salmebogens autorisation med hele bispekollegiet. I dette samråd indgår også ministerens ide om at sende salmebogsforslaget til en ny høring hos menighedsrådene. - Ministeren kan godt sende forslaget til afstemning hos menighedsrådene eller nogle af dem, fordi hun som minister i en parlamentarisk valgt regering har nogle politiske handlemuligheder. Men det forhindrer ikke, at hun optræder politisk klogt. Hvis en ny høring sker imod biskoppernes anbefaling, er hun igen på glatis, siger Jørgen Stenbæk. Kirkeministerens partifælle, formand for Folketingets kirkeudvalg, Birthe Rønn Hornbech, har i Kristeligt Dagblad konkluderet, at hvis biskopperne vil have salmebogen autoriseret "er det meget vanskeligt for ministeren at overhøre et sådant ønske uden at forrykke forholdet mellem stat og kirke". Rønn Hornbech er heller ikke venligt stemt over for en ny høring blandt menighedsrådsmedlemmerne, fordi det "næppe vil afvige overbevisende" fra biskopperne og Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmers bestyrelses positive holdning til autorisation. - Jeg tror ikke, at det er muligt at lave et bedre forslag end det, der kommer til at foreligge, og det vil dække hovedparten af folkekirkens medlemmer, siger formand for Menighedsrådsforeningens bestyrelse, Ejvind Sørensen. - Vi lægger vægt på, at der laves noget, som vi kan være fælles om. Langt den overvejende del af vores medlemmer vil tage imod den nye, og de, der ønsker at fortsætte med den gamle, kan bare gøre det. Hvorfor forhindre flertallet i at få en ny salmebog? spørger Ejvind Sørensen, der betragter bestyrelsens positive svar til Salmebogskommissionen som fremsat på de fleste medlemmers vegne"[211]. Inde i bladet gav Claus Vincents en historisk gennemgang af salmebogssagen, uden at han føjede nyt til, men sådan at avisens læsere kunne være forberedt på overrækkelsen af det reviderede salmebogsforslag dagen efter, og hvad der derefter måtte følge[212]

Samme dag, 27. maj, havde *Kristeligt Dagblad* et helsidesinterview med en af salmebogsprojektets mest fremtrædende kritikere, sognepræsten og salmehistorikeren Jens Lyster. Jens Lyster har, skriver sine polemiske sider, "hymnologisk med sine angreb på Salmebogskommissionen for uvidenskabelighed og påstanden om, at det ikke er tiden for en ny salmebog, og at man derfor hellere burde nøjes med et salmebogstillæg". Det er ikke "udsigten til nye salmer, der får ham til at sige nej til en ny autoriseret salmebog, men kort og godt, at den for ham er overflødig ved at være en salmebog i utide. - Folk har så stor en pietet over for deres konfirmationssalmebog, at en ny salmebog skal være iøjnefaldende bedre og tvingende nødvendig, inden et landsdækkende salmebogsskift kan virkeliggøres. Et flertal af især landsogne vil holde fast ved den nuværende salmebog, mener Jens Lyster, idet han henviser til sin egen markedsundersøgelse i ni af landets provstier, hvor han fandt frem til, at 66 procent i menighedsrådene ønsker salmebogen bevaret, men gerne suppleret med et nyt tillæg. Notmark Sogn agter således ufortrødent at fortsætte med Den Danske Salmebog fra 1953, uanset hvad Salmebogskommission og biskopper måtte anbefale. Jens Lyster kan også røbe, at nogle præster arbejder med pla-

[211] *Kristeligt Dagblad* 27 maj 02, artikel af Claus Vincents "Grønt lys for salmebogens autorisation"
[212] *Kristeligt Dagblad* 27 maj 02, artikel af Claus Vincents "Salmebogen præsenteres i morgen"

ner om at få lavet lokale tillæg til den nuværende salmebog". Efter en lang omtale af Jens Lysters fund af "Een wanligh PsalmBook" fra Göteborg (1650) og hans arbejde med udgivelsen af Hans Christensen Sthens skrifter, fortsætter interviewet: "Jens Lyster er skuffet over, at Sthens morgen- og aftenbønner til hver dag i ugen ikke er blevet overvejet af Salmebogskommissionen i forbindelse med en ny salmebog. Han tilbød bønnebogsudvalget en udprintning af disse bønner, men der blev takket nej: Kommissionen havde bestemt sig for Guldbergs ugebønner, som biskop Søren Lodberg Hvas siden har bearbejdet. - Jeg er skuffet over, at man slet ikke var interesseret i at se Sthens ugebønner fra 1571, ligesom jeg tvivler på, at bønnebogsudvalget har undersøgt de mange efterfølgende serier af danske ugebønner op gennem 1600- og 1700-tallet. Man skal da kende traditionen for at kunne foretage et kvalificeret udvalg. Sthens bønner er de ældste af slagsen, og jeg synes, det ville have været rimeligt, at man, i en kirke, der kalder sig luthersk, havde interesseret sig for disse bønner, frem for at lægge sig fast på en serie ugebønner fra 1770"[213]

Dagen efter, tirsdag den 28. maj, forberedte *Kristeligt Dagblad* yderligere sine læsere på overrækkelsen og offentliggørelsen af det reviderede salmebogsforslag: "I dag får folkekirkens menigheder en ny udgave af Den Danske Salmebog at synge efter til afløsning af den gamle fra 1953. Den ny udgave vil blandt andet byde på flere salmer i moderne sprog og med tidssvarende melodier, end det var tilfældet i Salmebogskommissionens første, omdiskuterede forslag for to år siden. Et af de gentagne spørgsmål i salmebogsdebatten har været, om der er fornyelse nok i salmebogen til, at den kan blive et hit. Det er vi meget klogere på i dag kl. 13.30, når Salmebogskommissionens formand, biskop Erik Norman Svendsen, overrækker kirkeminister Tove Fergo (V) det endelige og reviderede arbejde. Medlem af salmebogskommissionen, sognepræst og KFUK-spejder Anne-Birgitte Villadsen, siger.: - Jeg synes bestemt, at de i folkekirken, som har ønsket sig flere tidssvarende salmer, kan være tilfredse med det endelige resultat. Jeg er i hvert fald glad for det, siger Anne-Birgitte Villadsen. Et udpræget ønske i høringen har netop været mere fornyelse i form af flere moderne salmer. Så mon ikke tidligere biskop Johannes Johansens bryllupssalme, "I blev skabt som mand og kvinde", sammen med forfatter Jørgen Gustava Brandts populære dåbssalme, "Vor Herre tar de små i favn", er med i det endelige forslag. Stor spænding knytter sig også til sognepræst Hans Anker Jørgensen og Lars Busk Sørensens salmer, som, mange mener, helt har været overset. At bestemte salmer skulle udgå, vakte for to år siden ramaskrig i og uden for folkekirken, og derfor er følgende salmer efter al sandsynlighed med igen: "jeg så ham som barn med det solrige øje" af Vilhelm Birkedal, morgensalmen "Gud, du som lyset og dagen oplod" af C.J. Brandt, "Et kors det var et hårde, trange leje" af nationaldigteren Christian Richardt og endelig den engelske salme "Nærmere, Gud, til dig" af Sarah Adams, som er meget brugt ved danske begravelse. H.C. Andersen er indstillet til for første gang at blive repræsenteret med to salmer: "Jeg har en angst som aldrig før" og den meget folkelige julesalmer, der ikke længere er til at komme uden om, "Barn Jesus i en krybbe lå". Den helt store topscorer bliver den grundtvigske domprovst i Odense, Karl Laurids Aastrup, som skrev sine sidste salmer i 1970'erne, inden han døde i 1980. Aastrup havde seks salmer i den gamle salmebog, men efter det første forslag skal han have 20 med. I forbindelse med forslaget fra 2000 ville Den grundtvigske salmegruppe slet ikke være med til at autorisere en ny udgave af salmebogen. - Hvordan vores holdning er i dag, når den endelige udgave offentliggøres, ved jeg ikke, for jeg vil først se, hvor mange af vores ønsker om flere salmer af Aastrup, Jørgen Michaelsen og andre, der er blevet imødekommet. En salmebog er et kompromis, og derfor vil vores holdning til autorisation være afhængig af, i hvor høj grad vore ønsker er imødekommet i forhold til for eksempel ungdomsor-

[213] *Kristeligt Dagblad* 27 maj 02., interview af Jens Lyster ved Jørgen Steens "Han er salmernes Sherlock"

ganisationernes, siger sekretær for Den Grundtvigske Salmebogsgruppe, sognepræst i Hyllested, Henning Nielsen"[214]

Som markering af dagens kirkepolitiske tema, der dog først journalistisk kunne dækkes i avisen dagen efter, bragte *Kristeligt Dagblad* en kronik af Hans Raun Iversen, "Salmesang i Danmark og de nordiske lande", der formede sig som en anmeldelse af den nyligt udkomne nordiske salmesangsundersøgelse, 'Dejlig er jorden', en bredt anlagt sociologisk undersøgelse af salmesangens vilkår i de nordiske lande. Han skriver bl.a.: "Der er næppe meget tvivl om, at den fortsat relativt stærke danske salmesangstradition i høj grad skyldes denne "blanding" af Kingos, Brorsons og Grundtvigs gemytter - med værdsatte islæt fra en række mindre profeter som Sthen, Ingemann, Chr. Richardt, Jakob Knudsen og K.L. Aastrup. Den balance har vi levet med, siden Ingemanns "Salmebog for Kirke- og Huus-Andagt" fra 1855 satte sig igennem. Akkurat som balancepolitikken omkring folkekirkens salmebøger i snart 150 år har spillet en positiv rolle, er der næppe tvivl om, at der i dag er behov for at finde en ny balance med plads til om ikke en fjerde høvding, som det ikke er let at udpege i dag, så en ny flok små salmeprofeter i skikkelse af en halv snes af vor egen tids salmedigtere, hvis salmesangen i Danmark fortsat skal kunne synges på alle strenge og af flest muligt munde"[215]

Overrækkelsen af det reviderede forslag den 28. maj

Allerede samme dag kunne *Politiken* i sin netavis rapportere fra overrækkelsen af det reviderede salmebogsforslag i Kirkeministeriet samme eftermiddag: "Ledsaget af brede smil og salmesang afleverede Salmebogskommissionen tirsdag sit forslag til kirkeminister Tove Fergo (V). Og Fergo kvitterede i meget positive toner for forslaget, som hun straks gav sit ja til. "Jeg vil godt indstille forslaget til autorisation", sagde Tove Fergo. Hvilket fik klapsalverne til at regne ned over hende fra den fremmødte kommission". Efter en kort gennemgang af salmebogsforslagets tilblivelseshistorie fortsætter avisen: "Salmebogen vil byde på 105 salmer "fra vores egen tid", oplyste kommissionsformanden, biskop Erik Norman Svendsen, hvilket vil sige salmer skrevet efter 1953. Dermed vil salmebogsændringen blive præget af flere salmer i moderne sprog og med tilsvarende melodier, end det var tilfældet i kommissionens første omdiskuterede forslag. Et af de gentagne spørgsmål i debatten har været, om der er fornyelse nok i den nye udgave til, at den kan blive et hit. At dømme på Fergos ordvalg, der blandt andet rummede "tidens toneklang" og "bestseller", vil den del af opgaven lykkes. En række af de kendte salmer, som kommissionen for to år siden foreslog skrottet, er taget med i det endelige forslag. Eksempelvis er "Nærmere Gud til dig", som orkesteret efter sigende skulle have spillet, da Titanic sank i 1912, taget til nåde. Et andet kardinalpunkt har været om Kim Larsens "Om lidt bli'r her stille", der bliver sunget til mange begravelser, også skulle med i salmebogen anno 2002. Det afviste salmebogskommissionen. "Vi anser den ikke for at falde ind under salmebegrebet", begrundede kommissionsmedlem, biskop Søren Lodberg Hvas"[216]

Næste dag, onsdag den 29. maj, var Salmebogskommissionens overrækkelse af sit reviderede salmebogsforslag til kirkeminister Tove Fergo en af hovednyhederne i dagens aviser. *Kristeligt Dagblad* bragte sin omtale af overrækkelsen stort opsat over det meste af forsiden med et billede af en salmesyngende Salmebogskommission med kommissionens formand Erik Norman Svendsen og kirkeministeren i forgrunden. Under overskriften "Fergo autoriserer salmebog" skrev avisen: "- En gave, udbrød salmebogskommissionens formand, biskop Erik Norman Svendsen, spontant i går, da kirkemini-

---

[214] *Kristeligt Dagblad* 28 maj 02, artikel af Claus Vincents "Ny salmebog får flere moderne salmer"

[215] *Kristeligt Dagblad* 28 maj 02, kronik af Hans Raun Iversen, lektor i praktisk teologi "Salmesang i Danmark og de nordiske lande"

[216] *Politikens* netavis 28 maj 02, artikel af Morten Henriksen "Moderne tekster i ny salmebog"

ster Tove Fergo (V) på den nye salmebogs historiske pressemøde nærmest chokerede ved at bebude, at hun vil indstille bogen til kgl. autorisation. Svaret på, om Tove Fergo nu også ville indstille den nye udgave til autorisation, har svævet lidt i vinden, siden hun i forbindelse med sin tiltrædelse sagde, at det var hun ikke sikker på. Nu har kirkeministeren så nedfældet i en pressemeddelelse, at det agter hun at gøre. Årsagen til tvivlen dengang var, at det første udspil fra Salmebogskommissionen fra den 1. marts 2000 vakte skepsis hos hende, mens det reviderede nu er nærmest perfekt. Så nu har folkekirken og resten af Danmark en ny salmebog. Den får kort efter den 13. juni, hvor biskopper og kirkeminister mødes i samråd, dronning Margrethes blå stempel, og dermed har befolkningen fået et nyt nationalt klenodie. De virkede nærmest planlagt, at formanden for den indflydelsesrige Landsforening af Menighedsrådsmedlemmer, Ejvind Sørensen, var til stede på pressemødet sammen med sekretæren for landets brede grundtvigske salmebogsgruppe, sognepræst Henning Nielsen. Ejvind Sørensen har sammen med resten af bestyrelsen hele tiden udtalt sig klart for en autorisation og imod en ny høringsomgang, og da kirkeministeren på mødet forsikrede Henning Nielsen om, at der ikke bliver en ny runde, sagde han bagefter til Kristeligt Dagblad: - Når meldingen fra ministeren er så klar, så tjener det intet formål at anbefale at udskyde autorisationen, som vi har gjort. Så lukker vi af i den grundtvigske Salmebogsgruppe og siger, at det var det, og at vi med den nye, endelige udgave kan leve med salmebogen, siger Henning Nielsen. De grundtvigskes nye holdning afspejler Salmebogskommissionens bestræbelser på at forene alle kirkelige retninger i den nye salmebog. - Den samlede stigning i antallet af salmenumre skyldes, at ingen kredse i landet skal føle sig overset på grund af at deres væsentlige salmer er blevet udelukket. Alle dele af dansk kirkeliv skal fortsat være at finde i salmebogen, og alle grupper i befolkningen skal kunne bruge den, for den er jo både for kirke og hjem. Man skal ikke kunne savne noget i salmebogen, som ikke er gået ud af brug, sagde Erik Norman Svendsen på pressemødet og beskrev dermed det historiske kompromis, som en salmebog for hele Danmark - folkekirke eller ej - er nødt til at være. Folket er blevet hørt, konstaterer Tove Fergo om den endelige udgave og siger, at så er hendes væsentligste forbehold - om der nu er nok opbakning fra brede folkelige kredse i befolkningen - væk. Selv om hun direkte adspurgt på pressemødet sagde, at det ikke var sikkert, at der i det hele taget var blevet nedsat en Salmebogskommission med hende som minister. Tove Fergo er glad for, at nogle umistelige salmer som "Et kors det var det hårde trange leje", "Jeg så ham som barn med det solrige øje", og "Nærmere, Gud, til dig" er bevaret, selv om de stod til at skulle ud, og hun glæder sig over, at kommissionen ikke har ændret sprogligt i de mange salmer, som alle kender ordlyden af - for eksempel julesalmer. Blandt de nye glæder Tove Fergo sig over, at forhenværende biskop Johannes Johansens "I blev skabt som mand og kvinde" og "Vi kommer til din kirke, Gud" alligevel er kommet med i anden runde, for der er tale om nye salmer, menighederne har indsunget"[217]

Reaktionerne på det reviderede forslag

Inde i avisen var siderne 6 og 7 helt helliget den nye salmebog. Der blev bragt lister over, hvilke salmer der kom ind, og hvilke salmer, der gled ud i forhold til Den Danske Salmebog (1953). Samtidig blev der bragt en række artikler om det nye, reviderede forslags tilblivelse og indhold. Først skriver Claus Vincents: "Folkekirkens menigheder får mange flere salmer at synge fra den nye udgave af Den Danske Salmebog. For at tilgodese alle parter i den omfattende høringsrunde er det samlede salmeantal udvidet fra det nuværende 754 til i alt 791 salmenumre. 142 har aldrig været med før, og mange af dem er nye og moderne tekster og melodier. Det endelige resultat af arbejdet med en ny salmebog har resulteret i, at der ikke blev plads til 105 af de gamle salmer. Men alle de centrale salmer, som høringssvarene viste, at ingen ville af med, har fået lov til at blive: "Et kors det var det hårde trange leje", "Gud, du

[217] *Kristeligt Dagblad* 29 maj 02, artikel af Claus Vincents "Fergo autoriserer salmebog"

som lyset og dagen oplod", "Jeg så ham som barn med det solrige øje", den traditionelle bryllupssalme "Jert hus skal I bygge på ordets klippegrund" og "Nærmere, Gud, til dig". Dertil kommer helt nye salmer i forhold til det første forslag fra 2000 af sognepræst Hans Anker Jørgensen og Jens Rosendal. K.L. Aastrup har fået nogle byttet ud, så det samlede tal er gået to ned til 18, men ingen af de moderne salmer i det oprindelige forslag er udeladt. I alt er 36 salmer helt nye i det nuværende salmebogsforslag i forhold til det første forslag. Tæller man efter, er omkring 30 skrevet inden for de sidste tre årtier, og bemærkelsesværdigt er det, at digteren Sten Kaalø, der ikke var taget med i det første forslag, nu kommer ind med to salmer. Der har også været efterlyst salmer af Jens Rosendal, Jørgen Michaelsen og Lars Busk Sørensen, og de har alle fået et par stykker med. Til yndere af tidligere biskop Johannes Johansens salmer "I blev skabt som mand og kvinde" og "Vi kommer til din kirke, Gud", er der godt nyt, og det er der også om digteren Jørgen Gustava Brandts salme "Vor Herre tar de små i favn", som alle er kommet med. Med de mange nye tekster følger også en række nye melodier, og det betyder, at menighederne også skal vænne sig til musik med et andet tonesprog og mere rytme end i den gamle salmebog. Den rytmiske musik bliver budt indenfor i melodisamlingen med 15 melodier, der er skreget af komponister som Willy Egmose, Lasse Lunderskov og Merete Wendler. - Det er melodier, der er skrevet for klaver eller guitar. Men det er vigtigt, at melodierne også kan spilles på orgel, og derfor arbejder vi på at give et bud på, hvordan de kan spilles på orgel, uden at stilpræget går tabt, siger organist Ole Brinth fra Salmebogskommissionen. Til gengæld er afsnittet med 17 bibelske salmer - bibelhistorie på vers - helt taget ud, fordi kommissionen ikke kunne imødekomme alle de musikalske ønsker. Den store grundtvigske del af folkekirken synes ikke at være specielt imødekommet på nær en enkelt eller to helt nye salmer, men Henning Nielsen fra Den Grundtvigske Salmebogsgruppe er tilfreds og mener godt, at de grundtvigske kan leve med den endelige salmebog. - Vi er ikke bare golde og negative nejsigere, og jeg tror, at en del af vores indvendinger om de sproglige tilbageføringer på enkeltvers er blevet hørt, og der er hele tilbageføringer af salmer, som heller ikke er blevet til noget alligevel. Vi har de Aastrup-salmer med, vi gerne vil have, og flere nye af Jørgen Michaelsen og Jørgen Kristensen. En salmebog er jo et kompromis og tilhører ikke en bestemt gruppering. Vi har været fortalere for og taget os af det grundtvigske, og det er vi nu tilfredse med, siger Henning Nielsen. Salmebogskommissionen har altså hørt på de mange indvendinger mod at tilbageføre flere af salmerne til det oprindelige gamle sprog og har givet 41 salmer sprogbrugen fra 1953-udgaven tilbage. Kingos "Far, verden, far vel", som har været udsat for kritik på grund af den sproglige tilbageføring, får en konkurrent - ordlyden fra 1953. Som eneste salme i hele bogen trykkes de to udgaver, så man kan vælge den i et mere nutidigt sprog eller i den oprindelige gamle version, som er forsynet med 11 oversættelsesnoter"[218]

Mikael Garnæs skriver om den nye salmebogs melodivalg, som han finder, afspejler dagens musikalske situation: "Så er vi tilsyneladende ved vejs ende med den nye salmebog, der er resultatet af en helt usædvanlig bred og livlig debat. Selvom hovedparten af de mange høringssvar til salmebogsforslaget er gået på det tekstlige, har der også været stor interesse for det musikalske. Bag lysten til at blande sig i debatten har ligget forestillingen om, at dette er noget fundamentalt. Ideen om et helt folk, der af fuld hals synger i kor fra den samme salmebog, har stor holdbarhed i nogle lag af den kollektive psyke. Salmebogen skal helst samle hele Danmark ligesom kongehuset og fodboldlandsholdet. Men projektet støder på praktiske vanskeligheder. Edel og Wilhelm, der har sunget Laub gennem hele livet, har musikalsk ikke meget tilfælles med Kasper og Pernille, der synger i gospelkor. Jens og Mariane kan måske slet ikke synge. Der har skullet træffes en række valg, og det har kommissionen gjort med skyldig hensyntagen til en række meninger. Linjen er uundgåeligt forsigtig og konservativ, præget af kompromiser, men også med en række virkelige forbedringer og nyheder. På sin vis afspejler salmebogens

[218] *Kristeligt Dagblad* 29 maj 02, artikel af Claus Vincents "Salmebog med vokseværk"

melodivalg den generelle musikalske situation i dag. Vi har en opsplitning i en "klassisk" og en "rytmisk" verden, begge med mange variationer. Inden for den klassiske tradition, som salmebogen entydigt tilhører, går trenden i retning af historisk pluralisme og moderat modernisme. I kunstmusikkens verden er den gamle musik in. Den spilles og synges på en anden måde, end man gjorde for en generation eller to siden, og det er en af de markante ændringer ved den nye salmebog, at man gør et forsøg på at bringe de gamle musikformer tilbage til aktiv brug. Hidtil har melodier som "Af dybsens nød" eller "Vor Gud han er så fast en borg" været noteret med uhistoriske taktstreger og underkastet et metrum, som de ikke er født med. Med den nye og mere fleksible notation lægges der op til, at melodierne i fremtiden bliver sunget med større rytmisk liv og afveksling. Salmebogens nye melodier er typisk af danske eller nordiske komponister og repræsenterer ganske moderate stilistiske fornyelser. Der er et par undtagelser, som f.eks. Sven-Erik Bäcks modernistiske melodi til "Du, som gik foran os". En fin melodi, men svær at synge. Her vil det blive spændende at se, hvilke melodier, der vil slå an i årene fremover. Men der er mange gode imellem, som kunne fortjene at blive godt indsungne. Den rytmiske fløj har ikke fået meget, men dog et par enkelte svingende sange som Willy Egmoses "Menneske, din egen magt" eller Lasse Lunderskovs "Tag det sorte kors fra graven". Ved salmen "Nåden er din dagligdag" får vi det interessante valg mellem en modernistisk melodi af Niels Viggo Bentzon og en rytmisk af Martin Elmquist. Og så er der alle de elskede og kendte melodier, der føres videre, og udeladelsessynderne, der er udbedret. Laub er stadig den suverænt bedst repræsenterede komponist i koralbogen. Hans melodier består, selvom hans ide om en universel kirkestil er opgivet. Noder kommer der ikke i salmebogen. Det var ellers en oplagt lejlighed til at gøre op med en gammel absurd tradition, der afviger fra alle vores nabolande. Tænk, hvilken hjælp det havde været med alle de nye melodier og melodiformer! Men også den nye salmebog vil altså fremstå som en læse- og ikke en sangbog. Til gengæld anbefaler kommissionen, at der udgives en enstemmig melodisamling, ligesom det er tilfældet med den nuværende salmebog. Med de uundgåelige indvendinger og forbehold repræsenterer den nye salmebog det fornuftige standpunkt, at man ikke kan tilfredsstille alle, men må bevare en kerne af tradition og forny melodisiden derfra. Den har en funktion som bevaring af fællesmængde, omkring hvilken der gerne skulle udfolde sig et varieret og pluralistisk kirkemusikliv"[219].

Jørgen Steens og Claus Vincents rapporterede om modtagelsen af det reviderede salmebogsforslag: "Den store bredde af kirkelige organisationer giver udtryk for tilfredshed med den nye salmebog, som den former sig efter Salmebogskommissionens endelige forslag. De kirkelige børne- og ungdomsorganisationer, som i høj grad repræsenterer den nye salmebogs kommende brugere, glæder sig over, at kommissionen har lyttet til kritikken af det foreløbige forslag for to år siden. Indre Missions formand, sognepræst Christian Poulsen konstaterer, at "vi får en ny salmebog, der stadig har de gamle salmer af Grundtvig, Brorson, Ingemann og Kingo som en væsentlig rygrad": - Jeg synes, det tjener salmebogskommissionen til ære, at man har formået at bibeholde denne rygrad i en teologisk polariseret tid og så alligevel kunnet lave en salmebog med fornyelse. Længere ude på den kirkelige højrefløj er man imidlertid mere kritiske. Menighedsfakultetet og Dansk Bibel-Institut er skuffede over, at Salmebogskommissionen helt har slettet afsnittet med bibelske salmer, eller Davidssalmer, og kede af de nye bønner, der er kommet i bønnebogen. De kirkelige børne- og ungdomsorganisationer - KFUM og KFUK, FDF, KFUM- og KFUK-spejderne samt KFUM's Idræt - var i sin tid blandt de hårdeste kritikere af Salmebogskommissionens første forslag til ny salmebog, men herfra blæser nu anderledes milde vinde. - Vi glæder os over, at de kirkelige børne- og ungdomsorganisationer er blevet hørt, og jeg mener, at vi har grund til at være tilfredse - i hvert fald i forhold til det første forslag, siger generalsekretær Margith Pedersen, KFUM og KFUK i Danmark. Flere nye salmer er kommet med, og for en række salmers

[219] *Kristeligt Dagblad* 29 maj 02, anmeldelse af Mikael Garnæs "Kompromis med forbedringer"

vedkommende har man opgivet den sproglige tilbageføring. - Personligt undrer jeg mig måske lidt over, at en salme, som "Guds kærlighed er strand og grønne enge" alligevel ikke kommer med. De bibelske salmer vil jeg derimod ikke savne. Den rådgivende organisation Kirkefondet var en af de skarpeste kritikere af Salmebogskommissionens første udspil, fordi det ikke indeholdt fornyelse nok. - Den foreliggende salmebog er bedre med hensyn til de nye salmer end frygtet, men jeg kan da godt få øje på nogle af de salmer, vi har sunget i 30 år, og som jeg mangler. Salmebogstillæggene vil ikke gå ud af brug med det samme. Men de gamle og indsungne salmer bliver ikke ændret i deres ordlyd, og udvalget af de genoptagne salmer, som skulle have været ude, er fint. Det er flot arbejde, men jeg savner nogle salmer - for eksempel de nu udgåede bibelske - til andre gudstjenesteformer end højmessen, siger sognepræst og næstformand i Kirkefondet Susanne Fabritius de Tengnagel. Indre Missions formand lægger, ligesom børne- og ungdomsorganisationerne, vægt på, at Salmebogskommissionen har lyttet til den kritik, der er blevet fremført i høringsfasen. - De er godt, at nogle af de salmer, som i første omgang var udeladt, nu er kommet med, fordi det er salmer, der stadig er i brug, og væsentlige, siger Christian Poulsen. - Samtidig er der kommet mange nye gode salmer med, som for eksempel "Guds menighed er jordens største under", "Herre, jeg vil gerne takke", og "I blev skabt som mand og kvinde". andre af de nye appellerer mere til spejderorganisationerne, men det er også o.k. De højkirkelige, repræsenteret ved Kirkelig Fornyelse, har under høringen markeret sig med det synspunkt, at salmebogsprojektet bør udskydes til fordel for et tillæg: - Efter det førstehåndsindtryk, jeg har af det endelige forslag, må jeg sige, at vi nok fastholder dette synspunkt, mener formanden, fhv. sognepræst Olav Fog, der - ligesom Menighedsfakultetet og Dansk Bibel-Institut - er utilfreds med, at de bibelske salmer i slutfasen er skubbet ud. - For os at se havde det været en virkelig fornyelse, hvis de var kommet med, fastslår lektor Asger Højlund fra Menighedsfakultetets og Bibel-Instituttets fælles salmebogsudvalg. - Vi håber inderligt, at man nu på anden måde vil sikre dem, som den mulighed i gudstjenesten, biskopperne allerede nævner i alterbogen fra 1992, tilføjer Højlund. Menighedsfakultetet og Bibel-Instituttet glæder sig over, at de sproglige tilbageføringer ikke gennemføres i det omfang, man i første omgang havde tænkt. At nutidige salmedigtere som Lars Busk Sørensen og Hans Anker Jørgensen i sidste runde alligevel bliver bedre repræsenteret i den ny salmebog, afføder derimod ikke begejstring hos Menighedsfakultetet og bibelinstituttet. - Det er vi direkte kede af, for teologisk holder de ikke, fastslår Asger Højlund"[220]

Endelig anmelder Carsten Bach-Nielsen det reviderede salmebogsforslag: "Patriarkers håb var det vel næppe, der fremkom på Kirkeministeriets hjemmeside i går. For hvor har der været mange patriarkalske klagerøster og længelssukke i anledning af forslaget til den nye salmebog. Der er altid noget rørende ved at høre gamle mænd og kvinder sidder og sukke over de tider, der engang var. Det endelige forslag er en nænsom revision af den gældende 1953-salmebog. En del dødt kød er skåret bort. En del nyt er lagt til - og det, som høringssvarene har gjort opmærksom på, var umisteligt, er genoptaget. De vilde historiske tilbageføringer er opgivet. Teksterne er atter traditionens tilslebne brugstekster. Det hele er pænt og nydeligt. Ingen har grund til at føle sig snydt eller såret. I forhold til det ældre stof er ethvert tegn på vovemod udraderet. Det nye er med på prøve. Det er jævnt hen ikke overvældende godt, men nødvendigt, hvis ikke kirken og salmesangen skal være forbeholdt plejehjemsbeboere, sognepræster og andre guldtandede smagsdommere. Hvad kom så ikke med? Ja, først og fremmest de foreslåede bibelske salmer og de tre liturgiske led. De henvises med rette til et musiktillæg. De har ikke umiddelbart noget at gøre med det, vi nu i dag i den evangelisk-lutherske kirke har valgt at opfatte som salmer. Det er med stor varsomhed og omtanke, man har udelade salmer fra 1953-salmebogen. Brorsons smukke "Ak, min rose visner bort" og et par Grundtvigsalmer. Nogle klunketidssalmer, som Oldenburgs "Et

[220] *Kristeligt Dagblad* 29 maj 02, artikel af Jørgen Steens og Claus Vincents "Salmebogskommissionen har lyttet til kritikken"

suk igennem verden går", har måttet lade livet på historiens huggeblok. Blichers "Ud går du nu på livets vej" var jo i forvejen et museumsstykke - og det var Olfert Richards "Ungdommens frelser ..." jo også blevet. Pænheden viser sig, når der ikke længere er plads til hororgenren: Hallgrímur Péturssons "Se døden alle dage". Den er sikkert savnet af flere Tidehversfolk. I forhold til 2000-forslaget kan man konstatere, at Københavns biskop har måttet vinke farvel til et par Ambrosius Stubtekster. Nogle af Valdemar [!] Aastrups nitter er siet fra - og en enkelt fin tysk 1600-talssalme bearbejdet af Harald Vilstrup. Kingo, der er lidt (for?) hårdt ramt, må lade "Nu kom her bud fra englekor" i originalversionen fare til fordel for den grundtvigske gendigtning. Der, hvor man tydeligst ser, at 2000-forslaget var et forsøg på at afprøve, hvor langt man kunne gå i udsalg af menighedens arvesølv, er listen over "genoptagne" salmer. Man kan sige, at alle, der har anmeldt en savnet salme, får den igen. "Et kors det var det hårde, trange leje", "Gud, du, som lyset og dagen oplod", "Jeg så ham som barn ...", "Lær mig, o skov ...", "Som hønen klukker mindelig" og som kvalitetsmæssig bundskraber "Tænk, når engang den tåge ...". Med fuld og saglig rimelighed er det gamle lutherske flagskib "Vi tro, vi alle tro på Gud" genoptaget - mens man i sit meget stille sind kan glæde sig over stadig at have den pietistiske mystiks skat i "Vor sjæl er dertil født og båren". I en lang række salmer har man opgivet den redaktion, de var blevet underkastet i 2000-forslaget. I visse tilfælde var ændringerne mikroskopiske, i andre gennemgribende. Kingos store "Far verden, far vel" er tilbage i 1953-versionen - uden noter. Man ånder lettet op! "En rose så jeg skyde" har genvundet Uffe Hansens strofe, der gjorde den til en salme med mening. "Mindes vi en fuldtro ven" får ikke det grundtvigske vennelag med i teksten - og de kan sandelig være det samme. Men hvorfor Brorsons "Fryd dig, du Jesu brud" ikke måtte leve videre i det helt nye - og gode - strofeudvalg, er sært. Hovedindtrykket her er, at de gamle salmer skal forblive i de vante versioner. Det er trygt og godt. "Nye" gamle salmer er der også. Flere af dem kendte fra sammenhænge uden for salmebogen. Ingemann er nu endelig repræsenteret med blandt andet mestersalmerne "Den store, stille nat går frem" og "Der står et slot i vesterled" - et billede fra Andet Korintherbrev i poetik bearbejdelse - mens H.C. Andersen får sin angstsalme og "Barn Jesus" med. Grundtvig gør man til dels en bjørnetjeneste ved at flytte højskolesange ind i salmebogen. Hvad laver er nationalistisk sang som "Kærlighed til fædrelandet" i salmebogen? Hvad er der så kommet med, som ikke stod i 2000-forslaget? Ud over nye Aastrupsalmer til gengæld for dem, man har måttet smide ud, er der kommet nogle nye toner ind. Wesley og den engelske juletone. I høj grad på tide, når enhver dansk familie er dus med dem - på engelsk. Et par norske ting, der kan undre. Man har ryddet ud i den norske salmesnedker Svein Ellingsens husflidsprodukter. Men har man lovet nordmændene en vis repræsentation? En sær blanding af grandprix og bekendelseskirke er det. En del nye danske salmer af blandt andre Hans Anker Jørgensen, Jens Rosendal og Sten Kaalø er kommet med. Det er ikke alt sammen lige efter min smag - men jeg har aldrig nogensinde heller forestillet mig, at jeg skulle bruge samtlige numre i salmebogen. Der er nok at gå uden om, nok at lade ligge - hvis man vil det. Alt i alt er den nye salmebog fredelig - grænsende til det konfliktsky. Det er svært at forestille sig, at ikke alle skulle være glade nu. Salmerne er stærkt noterede med oplysninger om melodimuligheder og bearbejdelsesgang gennem tiden, men det er kommet for at blive, må man antage. Det retskrivningsmæssige går i kulturradikal retning a la Poul Henningsen og Kaj Bom. Vi lar det stå, så det blir set, vi gir til den, der tar! Så kan man blive hjerte-glad eller Helvedsangst alt efter temperamentets beskaffenhed. Tidligere tider mægted det, vi ikke magted. Nu er der kun én ting, der mangler. At få den autoriseret. Lad den komme til at virke. Og lad os så slippe for mere diskussion. Salmebogskommissionen har gjort et godt arbejde. Den har været lydhør. Har indset egne fejl og mangler. Accepteret grænser for det mulige. Forskellen til den gamle 1953-salmebog er ikke så

stor, at man kan argumentere for at fastholde den. Den nye tid er her. Og det er fint nok. Jeg kan kun ønske holdet bag den nye bog og den danske menighed et stort tillykke"[221]

Kristeligt Dagblads dækning af Salmebogskommissionens overrækkelse af sit reviderede salmebogsforslag sluttede med en stor leder af avisens kulturredaktør Birgitte Larsen med overskriften "Salmebogen": "Processen er ikke alt, men den er vigtig. I går fremlagde Salmebogskommissionen sit reviderede forslag til ny salmebog. Der er, som det fremgår af dagens avis, sket væsentlige ændringer i forhold til det forslag, der blev fremlagt for godt to år siden. Ændringerne er sket på baggrund af den høringsfase, hvor kommissionen har fået ikke færre end 1659 høringssvar, og hvor der også her i avisen har været en særdeles livlig og engageret debat. Debatten har drejet sig om alt fra enkeltsalmer til det mere grundlæggende spørgsmål, *om* vi overhovedet skulle have en ny salmebog. Sidste spørgsmål fik en pikant drejning i vinter, da kirkeminister Tove Fergo (V) såede tvivl om det betimelige i hele projektet. Hun er nu heldigvis kommet på andre tanker og gav ved gårsdagens pressemøde sin uforbeholdne tilslutning til den nye salmebog, som hun ikke tøver med at indstille til autorisation, blandt andet fordi kommissionen på mange området har været imødekommende over for den kritik, der blev rejst af det første forslag. Som kirkeministerens partifælle, formanden for Folketingets kirkeudvalg, Birthe Rønn Hornbech, tidligere har påpeget her i avisen, ville det også have været meget svært for kirkeministeren at gå imod en samlet indstilling fra landets biskopper om en ny salmebog. - Vi får altså efter alt at dømme en ny, autoriseret salmebog i 2003, nøjagtig 50 år efter den "gamle" salmebog. Er den god, rummelig og tidssvarende og slidstærk, den salmebog, vi får? Ja, som man kan læse i dagens avis er der både for og imod. Men hovedindtrykket er tilfredshed. Ikke alle er glade for det hele, men der er noget for enhver smag; salmebogen ser altså ud til at passe meget godt til den danske folkekirke. At det har krævet 37 ekstra numre i forhold til 1953-salmebogen er blot en tankevækkende detalje. At resultatet nu vækker bred tilfredshed er glædeligt, når det handler om så vigtig en bog som salmebogen. Set i bakspejlet og fugleperspektiv er processen op til gårsdagens offentliggørelse dog langtfra uden betydning for den brede tilslutning. Salmebogskommissionen og dens formand har simpelt hen gjort det godt. Opgaven var ellers ikke taknemmelig. Det ligger næsten i kortene, at kirkelige kommissioner inden for det gudstjenestelige område skal blive upopulære og lægge sig ud med både højre og venstre. Det mener i hvert fald den amerikanske teolog Susan White, der for nogle år siden skrev en bog om to så tilsyneladende umage størrelser som liturgi og bureaukrati. Når man nedsætter en kommission, går den til opgaven med ildhu af og til så stor, at den glemmer, hvad behovet egentlig er. Det drukner i lutter bureaukratisk iver efter at danne undergrupper til at tage sig af særlige områder, udarbejde tidsplaner, identificere særlige problemområdet og indkalde konsulenter og så videre. Alt sammen rationelt, effektivt og hensigtsmæssigt, når man skal løse et problem. Reaktionerne på sådanne kirkelige kommissioners arbejde er ganske ofte forudsigelige: Fornyerne mener, der er sket for lidt, traditionalisterne, at der er sket for meget. Det var også hovedlinjen i reaktionerne på salmebogskommissionens tidligere fremlagte forslag fra 2000. Ifølge den amerikanske forsker går det sådan nærmest på grund af bureaukratiets natur: En del nyskabelser bliver kvalt i den bureaukratiske proces, men man skal omvendt ikke forvente, at en kommission er en særlig god garant for traditionen, da kommissionen jo netop ifølge sin opgave skal tage sig af en forandring, for eksempel en ny gudstjenesteordning eller en ny salmebog. Af indlysende grunde er liturgiske kommissioner derfor heller ikke noget, man finder i pinsekirker eller i ortodokse kirker. - Hvis man skal udtrykke det negativt, er en kommission altså lige så velegnet til at undertrykke konservative tendenser som til at forhindre nye ideer i at slå rod. Positivt udtrykt er en kommission det rette instrument for balancering og afvejning, og det er her Salmebogskommissionen har leveret sit svendestykke. Den fremlagde et udspil i 2000, forsigtigt men dog også så radikalt, at det

[221] *Kristeligt Dagblad* 29 maj 02, anmeldelse af Carsten Bach-Nielsen "En nydelig og nænsom revision"

afstedkom den - forudsigelige - kritik fra både højre og venstre og fra midten med for den sags skyld. Efterfølgende har kommissionen så været pragmatisk, den har lyttet til kritikken og blandt andet taget de mest vidtgående sproglige tilbageføringer af bordet og åbnet salmebogen for flere nyere salmer. resultatet er, at der nu er den brede opbakning, som er afgørende for en så vigtig bog som salmebogen. Der er grund til at ønske både kommissionen og folkekirken tillykke med resultatet. Lad os nu få salmebogen autoriseret og trykt og sendt ud til de danske menigheder, så man i folkekirken kan koncentrere sig om andre ting. For eksempel arbejdet med at sikre, at der også i fremtiden er en menighed, der vil synge med"[222]

Kirkeministeriets pressemeddelelser den 28. maj

Kirkeministeriet udsendte den 28. maj i forbindelse med Salmebogskommissionens aflevering af det reviderede salmebogsforslag to pressemeddelelser. I den ene præsenteres kommissionens betænkning og forslag kort, og der sluttes med at citere, at "Salmebogskommissionen konkluderer i sin betænkning: "Salmebogskommissionen har i sit afsluttende arbejde lagt vægt på at revidere forslag til en Ny Salmebog i lyset af de mange høringssvar. Det er kommissionens håb, at alle kredse i Den danske Folkekirke med forventning vil kunne se frem til at tage den nye salmebog i brug. Salmebogskommissionen foreslår, at titlen på den nye salmebog bliver *Den Danske Salmebog 2002* eller kort og godt *Salmebogen 2002*"[223]

I den anden pressemeddelelse omtales kirkeminister Tove Fergos beslutning om at indstille salmebogsforslaget til dronningens autorisation: "Kirkeminister Tove Fergo er parat til at indstille Salmebogskommissionens reviderede forslag til ny salmebog til kongelig autorisation som Den danske Folkekirkes officielle salmebog. Det fastslog kirkeministeren, da hun i dag, tirsdag 28. maj fik overrakt Salmebogskommissionens reviderede forslag. Ministerens indstilling til Dronningen vil dog afhænge af biskoppernes holdning til kommissionens forslag. Det vil blive drøftet på et samråd mellem ministeren og biskopperne torsdag 13. juni. Ministeren vil inden da også lytte til de holdninger, som bliver udtrykt på Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmers årsmøde i dagene 6.-8. juni. Hvis forslaget bliver autoriseret, vil en ny salmebog kunne udkomme i 2003 – 50 år efter, at den nuværende Den Danske Salmebog blev udgivet. Kirkeministeren siger om sin holdning til en ny salmebog: "Da jeg tiltrådte som kirkeminister for et halvt år siden, gav jeg, som de fleste ved, udtryk for en del skepsis over for tanken om en ny dansk salmebog. Det gjorde jeg på grundlag af det Forslag til Ny Salmebog, som kommissionen fremlagde den 1. marts 2000. Jeg mente bl.a., at kommissionen med det forslag havde vraget for mange salmer, som er kendte og elskede af danskerne, og at kommissionen i for høj grad havde ændret salmers ordlyd i forhold til den nuværende salmebog for at føre dem tilbage til en mere oprindelig form. Mange mennesker har over for mig givet udtryk for tilsvarende holdninger. I dag, hvor jeg har fået Salmebogskommissionens reviderede forslag, kan jeg konstatere, at Salmebogskommissionen har været meget lydhør over for de mange kritiske røster, som har lydt gennem 1.659 indsendte høringssvar og igennem et meget stort antal indlæg i dagblade og andre medier. En række af de kendte og elskede salmer, som kommissionen for to år siden foreslog skulle udgå af salmebogen, er således med i det reviderede forslag. Salmebogskommissionen foreslår nu også, at man i en ny salmebog fastholder den kendte ordlyd og form i en lang række af de salmer, som kommissionen for to år siden foreslog at ændre på. Endelig imødekommer det reviderede forslag også kritikken af, at der var for få salmer fra nutiden og dermed for lidt reel fornyelse i forslaget fra marts 2000. Alt i alt har jeg således i dag fra kommissionen

---

[222] *Kristeligt Dagblad* 29 maj 02, leder af Birgitte Larsen "Salmebogen"

[223] Kirkeministeriets pressemeddelelse den 28. maj 2002 "Salmebogskommissionen har afleveret et væsentligt ændret forslag til ny salmebog"

fået et forslag til ny salmebog, som imødekommer et forståeligt og selvfølgeligt krav om videreførelse og genkendelighed i forhold til den værdifulde danske salmetradition, samtidig med at det rummer fornyelse i form af nye salmer. Derfor er jeg parat til at indstille forslaget til autorisation, hvis det bakkes op af biskopperne og i de holdninger, som udtrykkes på menighedsrådenes årsmøde. Jeg har tidligere givet udtryk for et ønske om, at der før en eventuel autorisation skulle gennemføres en eller anden form for høring blandt menighedsrådene. Dette spørgsmål vil indgå i mine drøftelser med biskopperne. Jeg har imidlertid ved mine mange møder med menighedsrådsmedlemmer ud over landet konstateret, at de ikke deler ønsket om en høring. Derfor er jeg også villig til at indstille forslaget til autorisation uden en sådan høring. Det stærke folkelige engagement i salmebogen, som er blevet afspejlet i de mange høringssvar og den offentlige debat, har haft stor indflydelse på kommissionens arbejde med at revidere forslaget fra marts 2000. Det har derfor bidraget meget til det resultat, som nu foreligger, og som forhåbentlig kan samle befolkningen"[224]

Flere reaktioner

Berlingske Tidende rapporterer den 29. maj fra præsentationen af det reviderede salmebogsforslag og skriver bla.: "Kommissionen har også vist imødekommenhed over for ønsket om at føre flere salmer tilbage til de oprindelige tekstformer, som de havde i salmebogen fra 1953. Således har man genindført originale kolonner i Ingemanns salmer, fordi et grundigt eftersyn afslørede, at der var en egen logik i digterens syntaktiske tænkemåde. Medlem af Salmebogskommissionen kulturredaktør, dr.phil. Henrik Wivel siger, at han kan stå inde for det nye udvalg, som er udtryk for et kompromis. Men han understreger, at ændringerne efter hans mening skulle have været mere gennemgribende. "Salmebogen var et nationalromantisk projekt fra 1800-tallet", siger han og tilføjer, at udvalget bærer kraftigt præg af det. "Der er for mange salmer af Grundtvig, hvoraf en del ikke tjener ham til ære. Men der er stadig et reaktionært Grundtvig-miljø, der er stærkt. Da kommissionen blev nedsat, troede man, at man med de 21 medlemmer havde taget højde for alle kirkelige fraktioner, men det havde man ikke. Jeg selv havde gerne set, at man havde neddæmpet det nationalromantiske budskab og både var gået tilbage til Brorson og Kingo og også havde taget flere salmer med fra det 20. århundrede, men jeg havde undervurderet Grundtvig-miljøets indflydelse," siger Henrik Wivel"[225].

I sin leder samme dag tager *Berlingske Tidende* mere principiel stilling til præsentationen af salmebogsforslaget: "Folkekirken er ikke en mental Amagerhylde, hvor tiden står stille, og støvet blidt kan lægge sig. Den er en levende organisme, der i respekt for kristendommens tusindårige historie i Danmark eksisterer i og taler med sin samtid. Det er helt fint, at der med jævne mellemrum bliver kigget gennem kritiske briller på både kirkens traditioner og dens udtryk. Sådan som det sker med det forslag til en ny salmebog, som salmebogskommissionen i går fremkom med. Indstillingerne fra kommissionen skal nok møde kritik. Både hos dem, der mener, at kirken ikke bør rykke sig en meter, og hos dem, der ikke kan få moderniteter nok. Ret beset er det et behersket kompromisforslag. Nogle af de mere bedagede salmenumre ønskes ud til fordel for en repræsentation af det 20. århundredes salmedigtning. I betragtning af at vi allerede er et par år inde i et nyt århundrede, kan det næppe vurderes som en revolution. Salmebogskommissionen har oven i købet været lydhør over for de ikke færre end 1.659 høringssvar, der indkom efter den første fremlæggelse i år 2000. Kim Larsen kom ikke med. Han har ellers været bragt i forslag, fordi hans "Om lidt er vi borte" er blevet populær, hvis man må bruge udtrykket, ved begravelser. Det er såmænd en køn og banal lille sang, hvorved den ikke adskiller sig meget fra den mere sødladne del af Grundtvigs produktion. Ham er der også pillet lidt ved. Men som det

[224] Kirkeministeriets pressemeddelelse, 28 maj 02, "Kirkeminister Tove Fergo: "Ja til ny salmebog"
[225] *Berlingske Tidende*, 29 maj 02, artikel af Bent Blüdnikow "Kirkeministeren siger ja til ny salmebog"

fremgår af dagens avis, står Grundtvig-miljøet stærkt. Så vor store salmedigter har heldigvis fortsat en dominerende aktiepost i det repertoire, en ny salmebog kan fremvise. Hvis ellers kirkeminister Tove Fergo vælger at følge kommissionens indstilling. Det fornuftige vil være at lægge sagen ud til menighedsrådenes afgørelse. Kommissionen har vist vejen ved at tage de mange høringssvar alvorligt. Lad bare demokratiet arbejde fortsat"[226].

Morgenavisen Jyllands-Posten skrev i sin reportage fra overrækkelsen af salmebogsforslaget, at "Fred og stor glæde bredte sig umiskendeligt over biskop Erik Norman Svendsens ansigt, da kirkeminister Tove Fergo (V) i går erklærede, at hun går ind for Salmebogskommissionens ændrede forslag til ny salmebog. Lettelsen var lige så stor hos kommissionsmedlemmerne, der samtidig brød ud i klapsalver, mens deltagere og tilhørere ved pressemødet i Kirkeministeriet så lettere forundrede til. Erik Norman Svendsen er biskop i København og har været formand for Salmebogskommissionen, der i går afleverede ni år og fem måneders arbejde til ministeren. Forholdet mellem Salmebogskommissionen og Tove Fergo har været noget anspændt, siden ministeren straks ved sin tiltrædelse i slutningen af 2001 gav udtryk for, at folket næppe havde brug for en revision af salmebogen. Tidligere kirkeminister Torben Rechendorff (K) satte arbejdet i gang i 1993. "Det ville jeg ikke have gjort, hvis jeg havde været minister den gang," siger Tove Fergo. Hun takkede dog kommissionen for det store arbejde. Især for at den har lyttet til de uventet mange høringssvar – 1659 – og evnet at gå på kompromis, ikke mindst med hensyn til at genoptage en række salmer, som kommissionen i marts 2000 foreslog udeladt. Hun noterede også med tilfredshed, at kommissionen har lyttet til kritikken og foreslået et mindre antal salmer tilbageført til oprindelig udgave, end det var planen i kommissionens marts 2000-forslag. "Blandt det nye, kan jeg se, at I har taget "I blev skabt som mand og kvinde" af Johannes Johansen med, og det er virkelig også en bestseller ved bryllupper," siger Tove Fergo. En af de salmer, som kommissionen først foreslog udeladt, var "Nærmere Gud til dig". Den er taget med i det nye forslag. Kirkeministeren bemærkede, at de mange ønsker i høringssvarene om at bevare salmerne, formentlig skyldes den nye opmærksomhed, den har fået på grund af storfilmen om Titanic-forliset. "Man mener jo, at det var den salme, der blev sunget, lige inden skibet sank, bemærkede hun. Kirkeministeren vil lytte til Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmers årsmøde i dagene 6.-8. juni og drøfter det nye forslag med landets biskopper 13. juni. Hun forventer derefter at indstille den nye salmebog til autorisation af Dronning Margrethe. "Forslaget kommer ikke til afstemning i landets menighedsråd, som tidligere har været nævnt som mulighed. Jeg har forstået på formanden for landsforeningen af menighedsråd, at menighedsrådene ikke har behov for en afstemning", siger ministeren. De 20 medlemmer af kommissionen har ikke fået honorar for deres arbejde, men de har fået deres omkostninger dækket. I alt løber de op i godt 3 mio. kr., oplyser departementschef Finn Langager Larsen, Kirkeministeriet. Den nye salmebog kommer tidligst ud i kirkerne om et års tid, men menighederne har ikke pligt til at anskaffe den. De bestemmer selv, om de fortsat vil benytte den gamle udgave fra 1953. Salmebogskommissionens betænkning kan ses på Kirkeministeriets hjemmeside www.km.dk"[227]

Kort tid efter bragte *Kristeligt Dagblad* et interview med formanden for Samfundet Dansk Kirkesang, lic.theol. Peter Thyssen. "- Det nye salmebogsforslag er præget af, at man har skullet stille alle tilfredse. Det er alt for kompromisagtigt, ... Da Salmebogskommissionen tirsdag 28. maj præsenterede sit endelig forslag til en ny salmebog, var modtagelsen overraskende positiv, både hos de kirkelige organisationer og hos kirkeminister Tove Fergo (V), der lovede at indstille salmebogen til autorisation. Men Peter Thyssen deler ikke begejstringen. Først og fremmest er han kritisk over for mange nye salmer, der skal med i salmebogen. – De afspejler en alt for bred kristendomsopfattelse. Den eksisterende

[226] *Berlingske Tidende* 29 maj 02, leder "Salmesangen"
[227] *Morgenavisen Jyllands-Posten* 29 maj 2002 "Minister anbefaler den ny salmebog"

salmebog fra 1953 kan man slå op i og sige "her står, hvad kristendom er". Men med den nye vil man kunne sige "her står også, hvad kristendom *ikke* er". En salme som Jørgen Gustava Brandts "Tænk at livet koster livet" er for eksempel en livshyldest, hvor Gud nævnes sådan i forbifarten. De nye salmer handler ikke om Gud men om menneskets ønsker, længsler og behov, siger han. Peter Thyssen mener, at man burde have suppleret "Tillæg til Den Danske Salmebog" fra 1994 med endnu et tillæg, og så i øvrigt have fortsat en rum tid med 1953-salmebogen. Nu frygter han, at præster ved kirkelige handlinger bliver nødt til at acceptere salmeønsker, som de tidligere kunne afvise, fordi de ikke stod i salmebogen. – folkekirken kan også blive så rummelig, at der slet intet rum er tilbage. Det havde været bedre, om Salmebogskommissionen havde haft modet til at trække et klart skel mellem, hvad der er folkekirkelig kristendom, og hvad der er moderne eksperimenter, siger han. Andre sider af forslaget får mere venlige ord med på vejen af Peter Thyssen, som især glæder sig over, at man i mange Kingo- og Brorson-salmer har opgivet den historiske tilbageføring af teksten og i stedet valgt at beholde 1953-versionen. Til gengæld er han bekymret for gudstjenestens musikalske sammenhæng. – Med de rytmiske salmers "kirkepop" bliver det umuligt at opleve gudstjenesten som én lang melodi, mener Peter Thyssen. Han er dog godt tilfreds med, at det stadig er Thomas Laubs kompositioner, der dominerer salmebogen: - Selv om der er lidt færre Laub-melodier end i den nuværende koralbog, er han stadig repræsenteret med næsten 60 melodier – langt flere end de store romantiske komponister Weyse og Berggreen. Det er stadig det laubske projekt, der er fundamentet i salmebogen"[228]

Den kirkepolitiske betydning af Tove Fergos modtagelse af Salmebogskommissionens reviderede salmebogsforslag var genstand for en analyse af Kåre Gade i *Kristeligt Dagblad* torsdag 30 maj: "Det var en meget afslappet og almoderligt leende kirkeminister, der i torsdags tog Salmebogskommissionen i favn og lyste sin velsignelse over kommissionens endelige forslag til en ny salmebog. Forud for pressemødet i Kirkeministeriet havde kirkeminister Tove Fergo (V) et forberedende møde med Salmebogskommissionen, hvor hun imidlertid ikke lod ane, at hendes skepsis over for den ny salmebog nu var forvandlet til uforbeholden begejstring. Overraskelseseffekten af ministerens uventede ja til at autorisere salmebogen var derfor total, og Salmebogskommissionens medlemmer brød ud i spontane klapsalver. Oven i købet blev ministerens ja sekunderet fra salen af repræsentanter for såvel Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer som den traditionelt meget kritiske grundtvigske salmebogsgruppe. Det var næsten for godt til at være for sandt: De kritiske røster var forstummet, salmebogen var så godt som en realitet – og Tove Gade havde placeret sig selv i begivenhedernes centrum. I forhold til Tove Fergos fumler-tumler-agtige ministerdebut i november, hvor netop spørgsmålet om den ny salmebog var tæt på at true både hendes ministertaburet og forholdet mellem stat og kirke, var tirsdagens pressemøde en opvisning i realpolitisk elegance. Siden Tove Fergo i februar – angiveligt efter pres fra statsministeren – indvilligede i at lytte til biskoppernes indstilling, når Salmebogskommissionens forslag var færdigt, har der været bemærkelsesværdigt stille omkring hende. Kirkeministeren har holdt sig til mere ufarlige emner som diakoni og afbureaukratisering, som det er vanskeligt at være uenig i – i hvert fald så længe det bliver ved de overordnede vendinger. Det har været den almindelige opfattelse, at Tove Fergo havde malet sig selv op i en krog, hvor hun ikke havde andre muligheder end at afvente mødet med biskopperne den 13. juni – og derefter følge deres efter al sandsynlighed positive indstilling. Men i stedet for ydmygt at forblive på sidelinjen og undlade at kommentere salmebogsforslaget, benyttede kirkeministeren pressemødet til at spille sig selv tilbage på banen. Det reviderede forslag viser, at kommissionen har lyttet til folkets stemme, sagde Tove Fergo og fik således givet en forklaring på sin underfulde omvendelse, der perfekt matcher regeringens kamp mod smagsdommeriet. Da journalisterne forlod mødet, fik de udleveret en pressemeddelelse med overskriften "Kirkeminister Tove Fergo: Ja til

[228] *Kristeligt Dagblad* ca. 1 jun 02, Interview ved Kåre Gade "Rigelig rummelig"

ny salmebog". Ministerens succesfulde tilbageerobring af den ny salmebog og det kirkepolitiske initiativ var nøje planlagt, og mediernes interesse for, hvad biskopperne måtte mene om salmebogen på mødet den 13. juni, kan nu ligge på et meget lille sted. Noget tyder på, at kirkeministeren er vendt tilbage i en ny og handlekraftig skikkelse"[229]

Personlige reaktioner

En hel anden vurdering af salmebogsforslaget og begivenhederne den 28. maj havde Johs. H. Christensen. Under overskriften "Den gamle melodunte" og underoverskriften "Minimalismen har magten: Det, der tilbydes med den nye salmebog, er mindre end lidt" skriver han den 1. juni i *Morgenavisen Jyllands-Posten*: "I tirsdags offentliggjorde man det endelige forslag til en ny salmebog for folkekirken. Eller det er så meget sagt: Kommissionens formand, Københavns biskop og hans støttepædagoger, bispekollegerne har aggressivt været på kant med kirkeministeren, fordi hun ved sin tiltræden sagde - hvad så mange andre har sagt - nemlig: at hun ikke kunne se, hvad vi skal med en ny salmebog. Men nu forelagde man omsider for ministeren, hvad man mente at kunne tilbyde. Og det er mindre end lidt. Minimalismen til magten! På trods af et udvalg på små 800 numre. Det er til at blive helt hæs af. Men tilbuddet er ikke offentliggjort. At påstå det, er lige så løgnagtigt som at hævde, at kirkeministeriets nye computer-registreringssystem er en kirkebog. Det er et overvågningsregister, der til alt helt ikke fungerer! forslaget til ny salmevalg er kun lagt ud på kirkeministeriets hjemmeside, hvor 80 og 90-årige gamle og trofaste kirkegængere så kan få grå hår i hovedet af at rode efter det. Mange andre end kirkeministeren blandt dem undertegnede har ytret skepsis over for projektet, lige siden kommissionen blev nedsat, håndplukket af daværende kirkeminister, Torben Rechendorff, i hans konservative kaffeklub. Vi sagde også fra, da det foreløbige forslag blev offentliggjort 1. marts 2000. Men kritikken er enten blevet fortiet eller kritikerne afvist som kværulanter. Det lever vi med, vi kommer også nok til at leve med den ny salmebog og kan så trøste os med, at den er ældgammel, selv om den er ny. Sådan set kan vi trøste os med, at alt er ved det gamle, hvis ellers det er nogen trøst. Nogle troede i deres ønskedrømme, at vi havde fået en kirkeminister, der turde sige fra, men de tog fejl. Hun siger kun til og tilslutter sig dem, der i forvejen har sat sig på magten og æren. I TV kunne man minsandten høre hende og kommissionens formand kvæde en gudelig vise. Det lød uskønt. Åbenbart rager det heller ikke kirkeministeren, at hendes ministerium ikke står tilbage for Farum Kommune, hvad angår uansvarlig økonomi. Men i Farum er borgmesteren jo også venstremand, så kirkeministeriets sløseri med folkekirkens midler skal måske ses som en art solidaritetsaktion med den betrængte Brixtofte. I hvert fald har ministeriet lånt, er det 65 millioner af folkekirken? Og stadig er man i underskud med 50 millioner, som skal inddrives via kirkeskatten, der således ikke kommer folkekirkens medlemmer til gode, men alene skal dække udueligheed og inkompetence i ministeriets mugne korridorer. Og nu erklærer kirkeministeren - nærmest jodlende - at selvfølgelig skal vi have en ny salmebog - med svimlende udgifter for folkekirken til følge. En minister, hvis regering har indført skattestop! Det fik så være, hvad det er, hvis der ikke var tale om en virkelig nyhed, hvad det ikke er. Der er noget forsinket over hele projektet: I går var hveden moden, hedder en af de ny. Godt hvis de kom ud med mejetærskeren så. Men jeg tvivler og spørger: Hvad dælen har kommissionen brugt tiden - 12 år - på, bort set fra at æde og drikke rødvin og cognac? En del af forklaringen er, at kommissionen til dels har været bemandet med glade - eller rettere surladne - amatører, uden forstand på salmedigtning, teologi eller poesi, men indforskrevet fra bourgeoisiet på Frederiksberg og Gentofte, og herfra kan man forvente sig hvad som helst - undtagen indsigt og skønsomhed. Godt nok har der også siddet teloger, tilmed endnu en biskop, hvis kvalifikation er, at han er ordensbehængt, ikke at han har forstand og slet ikke på salmer. For noget tegn herpå har han aldrig røbet - men

[229] *Kristeligt Dagblad* 30 maj 2002, analyse af Kåre Gade "Tove Fergo er tilbage på banen"

han har altså huseret i kommissionen, hvor ingen af teologerne - bortset fra en enkelt - har præsteret noget som helt arbejde på noget, der bare kan forveksles med videnskabeligt niveau. Salmebogen - den ny - er blevet til ved et tilfældigt sammenrend, og resultatet er blevet derefter: Et surprise-party, et sammenskudsgilde eller om man vil: Et gadekryds! Særligt stilfuldt er det ikke, og til Guds ære slet ikke! Først ville man udelade en hel masse numre fra den gamle salmebog. Men det vil man alligevel ikke nu, for der var nogle, som blev sure over, at den, de sang til bedstefars begravelse, ikke er med: Godt nok kan de ikke huske, hvad den hedder, men den *skal* være der, og kommissionen bøjer sig - til alles beroligelse: Herrens venner stadig ingen sinde mødes skal for sidste gang! Det var ellers nær ved! Og i "Herrens hus er det (stadig) godt at bo", specielt når "sol i øst oprinder mild", for da kommer vi "nærmere Gud til dig", især når "engang den tåge er forsvunden", thi "dertil vor sjæl er født og båren", i hvert fald når "udrundne er de gamle dage" og "vi alle, vi alle tro på Gud". Det sidste er måske så meget sagt, men vi må vel formodes at gøre det, "når hønen klukke mindelig". Og "jeg så ham som barn med det hævede øje", så alt er ved det gamle, skønt noget er nyt, nemlig at "en bondemand går ud at så", skønt "det var ikke en nat som de andre", sådan har det altid været. Men lidt kristeligt parterapi er vel ikke af vejen i disse krisehjælps-tider. Hvorfor i al verden skal vi så have den ny salmebog? Det meste fra den gamle går igen, selv det gamle ragelse, og det ny er så gammeldags, at man faktisk savner: "Se, nu danser bedstefar" og "Den gamle gartner", hvis "plante smil og plante solskin,/ skabe hverdag om til fest / og lukke lys og glæde ind" hæver sig himmelhøjt over det meste af den moderne salmedigtning. Personligt havde jeg gerne set "Hvem skal nu betale?" taget med. For regningen for denne nyhed, som er født gammel, bliver bekostelig. Så Vajsenhuset, der høster indtægterne, scorer kassen. Man skimter allerede savlet stå i mundvigene på bestyrelsen. Men folkekirkens medlemmer er så længe vi har dem tålmodige og lider i tavshed, så derfor kan det jo være hip som hap, hvad der dekreteres sunget. Mon det vil være muligt at holde ministeren fast på, at Vajsenhuset er forpligtet til at levere den gamle, så længe, der er afsætning for den? Det kan der nemlig let blive, især når man opdager, at den nye kun er den gamle plus tillæg indbundet i én bog. Og kunne man så i øvrigt ikke afskaffe begrebet salmebog og lade folk - også i kirkerne - synge hvad de har lyst til. Personligt hakker jeg mig meget hellere igennem Aakjærs "Ole sad på en knold og sang" end her eneste af de nye, der er så klæge og vamle, at de besynger Herren, som fødselaren eller konfirmanden hyldes i private festsange. Så - syng Herren en ny sang! Dertil skulle det ikke komme, for alt er ved det gamle, bare værre!"[230]

Anderledes så sognepræst Lone Hindø på sagen i *Morgenavisen Jyllands-Posten* samme dag: "Så kom det nye og længe ventede salmebogsforslag, og det er interessant at læse. Når man skal have en ny salmebog, står man foran et stort og gennemgribende arbejde, som kræver mange overvejelser og megen grundighed. Dette arbejde er bestemt grundigt udført. For næsten 10 år siden nedsatte man en salmebogskommission, og dets formand, Københavns biskop Erik Norman Svendsen, præsenterede i februar 2000 et forslag til en ny salmebog. Forslaget blev derefter sendt ud i en meget stor høring, hvor alle interesserede blev opfordret til at sende deres kommentarer og evt. ændringsforslag ind. Der kom mange henvendelser, overordentlig mange, næsten 1700 skrivelser. De kom fra store kirkelige organisationer, fra menighedsråd og fra mennesker, som havde stor interesse for og kærlighed til salmebogen. Det kan være svært at lave en direkte statistik på svarene, da de er meget omfattende. Der blev dog udarbejdet en lille opgørelse, der bl.a. viste, at ca. 350 tilkendegav, at de glædede sig til at få en ny salmebog. En fjerdedel til en tredjedel gjorde opmærksom på, at de ikke fandt, at forslagene var tilstrækkeligt fornyende. 275 skrev, at de var direkte imod. Så der var bestemt ikke tale om et entydigt billede. Der var så folketingsvalg i november 2001, og landet fik en ny regering. En ny regering betyder en anden politik, hvilket er forventeligt og bestemt også kan være spændende at følge. Men jeg må indrømme, at

[230] *Morgenavisen Jyllands-Posten* 1 jun 02, artikel af Johannes H. Christensen "Den gamle melodunte"

jeg ikke havde haft fantasi til at forestille mig, at en ny kirkeminister allerede inden for de første arbejdsdøgn ville tilkendegive, at hun overvejede at indstille udgivelsen af en ny salmebog. Dette er nu historie. Salmebogskommissionen fortsatte sit solide arbejde efter den store høringsrunde. Jeg har i årenes løb fulgt mange høringsrunder og også set, at man ofte stort set har fremlagt det oprindelige; dog med nogle småretteIser og justeringer. Salmebogskommissionen har gjort det ganske anderledes. Man har i revisionsarbejdet været yderst lydhør over for de mange tilkendegivelser og har forsøgt at tilgodese så mange som muligt. Man har geninddraget nogle af de gamle salmer, som var foreslået fjernet, og man er gået tilbage til de kendte tekstformer for mange af de gamle salmers vedkommende. Jeg har specielt været interesseret i de nye salmer fra det 20. århundrede, da jeg kan mærke, at mange mennesker er utroligt glade for netop de nye salmer. Her har man optaget 35 nye salmer, som ikke fandtes i forslaget fra år 2000. Hvorfor nye salmer? Dette spørgsmål stiller nogle, og jeg vil gerne give mit svar. Jeg synes, det er vigtigt, at der også er gudstjenestesalmer i et nutidigt sprog med melodier fra vor tid. Der har manglet salmer, som tager udgangspunkt i hverdagsmenneskers virkelighed. De kirkelige handlinger har stor betydning for mange. Jeg tænker her på dåb, konfirmation, vielse og begravelse. Også til disse lejligheder er der ønske og behov for nye salmer. Jeg finder, at disse ønsker er tilgodeset i det nye forslag, som netop er fremlagt. Kirkeministeren har i forbindelse med offentliggørelsen af forslaget været åben og positiv over for det reviderede forslag og givet udtryk for, at forslaget til en ny salmebog udviser "genkendelighed i forhold til den værdifulde danske salmetradition, samtidig med at det rummer fornyelse i form af nye salmer." Jeg er meget enig og ser frem til den dag, da vi tager Salmebogen 2002 i brug"[231]

Kristeligt Dagblad bragte lørdag den 1. juni et interview med salmedigteren Hans Anker Jørgensen, der efter kun at være repræsenteret i det første salmebogsforslag med fem strofer fra en salme på oprindelig syv strofer, nu havde fået seks salmer med i det reviderede forslag. "Han indrømmer blankt," fortæller intervieweren, "at han blev dybt personligt såret over forbigåelsen i forbindelse med det første salmebogsforslag. - Derfor er jeg ekstra glad i dag, ikke blot over, at jeg selv fik flere med, men at også andre nye salmedigtere er kommet med eller er blevet bedre repræsenteret. Det retter lidt op på det. Desuden glæder han sig over, at han nu atter synes, han kan blande sig i salmedebatten. Efter skuffelsen med Salmebogskommissionens første forslag for to år siden valgte han at holde en, for ham, bemærkelsesværdig lav profil. - Jeg kunne jo ikke rigtig sige noget i den debat, uden at det ville blive udlagt som om, jeg var fornærmet. Hans Anker Jørgensen kalder Salmebogskommissionens første forslag skandaløst. Det er godt, at autorisationen af den nye salmebog nu endelig er på vej, mener han. Så vi kan komme videre, selv om han fortsat er kritisk overfor produktet. - Alt i alt er der for lidt fornyelse. Det er synd for den salmesangsfornyelse, der er så hårdt brug for i folkekirken, at man ikke har turdet satse lidt mere. Mange af Hans Anker Jørgensens salmer har fået melodier af hustruen, Merete Wendler. Med den nye salmebog vinder den rytmiske salmesang nu officielt indpas i kirken. - Det drejer sig kun om forholdsvis få rytmiske melodier, men det er et lille ryk i den rigtige retning, og meget afgørende, fordi de rytmiske salmer nu ikke længere står i et tillæg, som man bare kan vælge at overse. - Skal vi i København, hvor den folkekirkelige nød er størst, gøre os håb om at få genoplivet salmesangen, har vi brug for de rytmiske salmer"[232]

Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmers årsmøde den 6. juni

Ugen efter, den 6. juni, holdt kirkeminister Tove Fergo en tale ved Landsforenigen af Menighedsrådsmedlemmers årsmøde på Hotel Nyborg Strand. Størstedelen af talen handlede om økonomi og

[231] *Morgenavisen Jyllands-Posten* 1 jun 02, indlæg af sognepræst i Enghave, Tåstrup og Harlev sogne "Godt salmevalg"
[232] *Kristeligt Dagblad* 1 jun 02, interview af Jørgen Steens med Hans anker Jørgensen "Oprejsning til den forbigåede"

administration, men til sidst i talen kom Tove Fergo ind på salmebogssagen: "Til afslutning vil jeg gerne sige lidt om udsigterne til, at folkekirken næste år ikke blot kan fejre menighedsrådene 100 års jubilæum, men også kan tage den ny salmebog i brug. Salmebogskommissionen overrakte mig for godt en uge siden et væsentligt forslag til ny salmebog. Jeg kunne konstatere, at kommissionen har været meget lydhør over for de mange kritiske røster, som har lydt, efter at kommissionens første forslag blev offentliggjort den 1. marts 2000. En række af de kendte og elskede salmer, som kommissionen for to år siden foreslog skulle udgå af salmebogen, er med i det reviderede forslag. Kommissionen har valgt at trække nogle af sine tidligere forslag om ændring af andre kendte salmer tilbage, så de nu foreslås brat i den form, de har i salmebogen fra 1953. Og kommissionen foreslår nu at tage væsentligt flere nye salmer med, så man derved imødekommer den kritik, at der var for lidt reel fornyelse i de første forslag. Alt i alt har kommissionen derfor nu givet mig et forslag til ny salmebog, som imødekommer et forståeligt og selvfølgeligt krav om videreførelse og genkendelighed i forhold til den værdifulde danske salmetradition, samtidig med at det rummer den fornyelse, som man også skylder nye generationer. Derfor erklærede jeg også ved overrækkelsen - til manges overraskelse - at jeg er helt parat til at indstille forslaget til kongelig autorisation som ny officiel salmebog i Danmark. Jeg tog dog det forbehold, at jeg lige må høre, hvad biskopperne siger, når jeg mødes med dem til samråd torsdag 13. juni. Jeg sagde også, at jeg ville lytte til, om der er opbakning til forslaget på dette årsmøde. Derimod har jeg opgivet tanken om en eller anden form for ny høring blandt folkekirkens menighedsråd. Jeg har ved mine mange møder med menighedsrådsmedlemmer rundt om i landet forstået, at de ikke har et ønske om høring. Jeg har glædet mig over det stærke folkelige engagement i salmebogen, som er blevet afspejlet i de mange høringssvar og andre reaktioner, der kom efter Salmebogskommissionens første forslag, og som tydelig har påvirket det endelige resultat. Det betyder efter alt at dømme, at vi kan se frem til at få en ny salmebog, der ligesom folkekirken kan samle befolkningen. Og som forhåbentlig ligesom med folkekirken med en blanding af tradition og fornyelse kan inspirere til nyt liv og ny vækst i menigheden"[233]

Det sidste egentlige indlæg for og imod i salmebogssagen var Jørgen Hornemanns indlæg i *Kristeligt Dagblad* den 7. juni, hvor han skrev: "Midt i den almindelige jubel over forslaget til ny salmebog for folkekirken, som kirkeminister Tove Fergo på stedet lovede at ville indstille til majestætens godkendelse, dog naturligvis efter høflige kniks for biskopperne, er der dog et og andet, som kan undre. Nogle eksempler. Hvorfor har Salmebogskommissionen dog ikke valgt at lade salmen med den lattervækkende første linje "Som hønen klukker mindelig" gå ud? Man kan da vil ikke have bevaret den, fordi ophavsmanden er Grundtvig. Eller hvorfor har man ikke valgt at lade Oehlenschlägers egentlig lidt småsentimentale "Lær mig, o skov, at visne glad" gå samme vej? Der er ikke megen kristendom i den, og det er mig bekendt en kendsgerning, at Oehlenschlägers kvalitet som lyriker sank i jævn takt med, at han blev mere og mere berømt. Men trods sin sentimentalitet er salmen måske populær ved begravelser, og det kan efter min mening være det eneste argument for at have taget den med. For hverken i kristen forstand eller som lyrik er den reelt noget værd. Derimod er det helt ubegribeligt for mig, at den nuværende salmebogs eneste salme, der efter min mening er virkelig velegnet til konfirmationer, er røget ud. Det er St.St. Blichers "Ud går du nu på livets vej", der ifølge Kristeligt Dagblad skal udgå. Den er der både saft, kraft og kristendom i. Nå, Danmarks største novelledigter var jo heller ikke i sin levetid velanskrevet på det københavnske parnas. Dengang var det Johan Ludvig Heiberg, der svang taktstokken, nu er det Salmebogskommissionen. Nuvel, det bliver nok den sidste salmebog til folkekir-

[233] Kirkeministeriets pressemeddelelse 7 jun 02: Kirkeministerens tale ved årsmødet i Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer den 6. juni 2002.

ken, der bliver autoriseret af landets regent. Der er næppe mange, der tror, at folkekirken fortsætter som et statsforetagende om 50 år"[234].

Kirkeministerens og biskoppernes samråd den 13. juni

Torsdag den 13. juni markerede *Kristeligt Dagblad* kirkeminister Tove Fergos og biskoppernes samråd om bl.a. salmebogens autorisation med et gæt på, hvad der ville ske ved mødet mellem parterne: "I aften vil gæsterne i Tivoli få sig en ganske særlig oplevelse, idet kirkeminister Tove Fergo (V) besøger den gamle have sammen med folkekirkens 10 biskopper, efter at de har holdt samråd i Kirkeministeriet. Det er uvist, om den kirkelige ledelse blandt forlystelserne tager en tur i Tempeltårnet eller vælger at snuse til Skærsilden, men i hvert fald slutter dagen med middag i en af Tivolis restauranter. Dagens samråd har været planlagt længe, og øverst på dagsordenen står den nye salmebog. Det seneste halve år har netop bogen med salmer medført usædvanlig skarpe toner i den kirkelige debat, efter at kirkeministeren ved sin tiltræden såede tvivl om beslutningen om at udgive en ny salmebog. Hun nægtede blot at være "gummistempel" for Salmebogskommissionen med biskop Erik Norman Svendsen i spidsen og krævede sin ret til selv at tage stilling til den ny salmebog og i øvrigt også sende forslaget til afstemning i landets sogne. Men som omtalt i Kristeligt Dagblad endte balladen forleden overraskende i fryd og gammen, da Tove Fergo uden forbehold sagde god for Salmebogskommissionens forslag, og dermed blev dramatikken pillet ud af dagens samråd. I dag vil biskopperne så fortælle ministeren om deres holdning til salmebogen og give hende råd om det videre forløb frem mod den såkaldte autorisation - godkendelse - hos Dronningen som den danske folkekirkes officielle salmebog. Kilder, som kristeligt Dagblad har talt med, vurderer, at det mest sandsynlige vil være, at kirkeministeren beder samtlige biskopper tage hjem til bispegården og skrive deres egen indstilling til salmebogen, hvorefter hun vil anbefale salmebogen til autorisation. Den anden mulighed er, at ministeren allerede ved samrådet i dag får en så klar fornemmelse af biskoppernes holdning, at hun umiddelbart kan sætte gang i processen med autorisation". Resten af artiklen handler om et andet prekært emne, den såkaldte fællesfonds underskud[235].

Dagen efter kunne *Kristeligt Dagblad* meddele, at samtlige biskopper havde indstillet det reviderede salmebogsforslag til autorisation: "Til pinse næste år på kirkens fødselsdag kan folkekirkens menigheder åbne den nye, autoriserede salmebog efter næsten 10 års kommissionsarbejde og høringsrunde og for første gang herfra synge salmer fra vor tid, skrevet af nulevende salmedigtere og komponister. Det stod klart i går hen under aften, da kirkeminister Tove Fergo (V) sluttede sit samråd med folkekirkens 12 biskopper, heriblandt den færøske og den grønlandske. Alle sagde ja til, at det foreliggende forslag skal autoriseres af dronningen. - På samrådet var der fuld opbakning til salmebogen. Der mangler lige lidt sproglige justeringer i Luthers Katekismus, ellers kunne jeg for en sags skyld have sendt salmebogen til autorisation hos dronning Margrethe i morgen, sagde Tove Fergo til Kristeligt Dagblad efter samrådet. - Men biskopperne har lovet, at tilretningerne er gennemført om et par uger, og som produktionstiden ser ud, vil vi have salmebogen til pinse næste år, sagde kirkeministeren, som understreger, at de menigheder, som ønsker fortsat at bruge 1953-udgaven af Den Danske Salmebog, stadig kan erhverve den, så længe der er efterspørgsel nok. Da Salmebogskommissionens reviderede forslag forelå sidst i maj, blev slutresultatet af udskiftningen, at 142 nye salmer kom med, mens 105 af de gamle salmer gled ud. Kommissionen valgte at tage hensyn til mange høringssvar, som ønskede at bevare bestemte salmer, som ellers var indstillet til at glide ud, men der var også mange, som efterlyste

---

[234] *Kristeligt Dagblad* 7 jun 02, kommentar af Jørgen Hornemann, Kavalerboligen, Folehavevej 19, st.th., Hørsholm "Et par salme-suk"

[235] *Kristeligt Dagblad* 13 jun 02, artikel af Leif Kiil Sørensen "Minister mødes med biskopper"

flere nye salmer. For at imødekomme både forsvarere for traditionen og tilhængerne af fornyelsen endte man med en salmebog, som indeholder en del flere salmer end i dag. 1953-udgaven har 754 salmer, mens den nye kommer til at omfatte 791 salmer. Tilbage er spørgsmålet om salmebogens navn. Den nuværende udgave var den første med navnet Den Danske Salmebog, så derfor er der egentlig frit slag, når nummer to autoriseres, slog formand for Salmebogskommissionen, biskop Erik Norman Svendsen, fast ved præsentationen af det endelige forslag. Kommissionen foreslår navnet Den Danske Salmebog 2002 eller Salmebogen 2002"[236]

Melodier og bønner

Samme dag, samrådet mellem kirkeministeren og biskopperne fandt sted, bragte *Kristeligt Dagblad* et interwievs med en af de både centrale og kontroversielle aktører i det kirkemusikalske landskab, organisten og komponisten Willy Egmose, en af foregangsmændene for den rytmiske salmesang: "Selvom de rytmiske salmer kun udgør en meget lille del af den kommende salmebog, er der grund til at glæde sig, mener en af foregangsmændene for den rytmiske salmesang i folkekirken, organisten og komponisten Willy Egmose. - Man kan sige, at der er tale om en dråbe i havet, men at det nu, trods alt, er lykkedes at få dem med i den autoriserede salmebog er jo udtryk for en folkelig opbakning til en fornyelse af salmesangen. Samtidig må man med den nye salmebog glæde sig over, at hverken salmedigter eller -komponist "nu ikke længere behøver at være halv- eller heldød for at være med". - Jeg synes, det er flot, at Salmebogskommissionen trods alt har lyttet til høringssvarene, så antallet af salmer skrevet inden for de seneste 30 år, nu er steget fra 13 til 38. Willy Egmose understreger også som noget meget positivt, at stort set alle sider af dansk kirkeliv har erklæret sig tilfredse med Salmebogskommissionens endelige forslag. - salmebogen er så vigtig en del af de værktøjer, vi har i kirken, at det er afgørende, at vi får en bred folkelig salmebog, som alle kan samles om. Egmose, der er organist ved Skjern Kirke, har siden midten af 1980'ene arbejdet for også at få de rytmiske salmer ind i folkekirken. Det er blandt andet sket ved en omfattende foredrags- og oplysningsvirksomhed, dels på egen hånd, dels som aktivt medlem af sammenslutningen "Forum for Rytme i Kirken", der årligt afvikler et stort stævne for kirkekor, hvor nyskrevne melodier afprøves. Ligeledes var han for godt halvandet år siden initiativtager til værket "Salmer og sange i skole og kirke" med rytmiske salmer til hele kirkeåret. Det store værk, der omfatter melodi- og sangbøger samt cd'ere, er udgivet af Folkeskolens Musiklærerforeningens forlag. Langtfra alle nye salmer med nyskrevne melodier i den kommende salmebog falder ind under kategorien rytmisk, men de to melodier, Egmose har fået med, gør. Det drejer sig om to melodier fra 1980'erne, til Grundtvig-salmen "Gud, vi er i gode hænder" og Lars Busk Sørensens "Menneske, din egen magt". Det er to af mine ældste melodier, og man synes selvfølgelig selv, at man bliver bedre til det med årene, men det understreger for mig, at nye melodier kræver tid. Folk har peget på de to, fordi de kender dem. Willy Egmose har skrevet melodier ti mange af Lars Busk Sørensens tekster. Netop "Menneske, din egen magt", der i 1995 kom med i det officielle salmebogstillæg, blev i sin tid voldsomt kritiseret for linjen "Livets Gud har ingen hænder". Det er i salmebogsforslaget nu rettet til "Livets Gud har *dine* hænder". I sin salme understreger Lars Busk Sørensen jo, at der er Gud, der giver væksten, men os, der skal dele ud af den. Jeg synes, billedet er blevet lidt afsvækket i den nye version, selv om der stadig er en appel til os i den. Sådan en lille ændring er naturligvis noget, der hører til småtingsafdelingen, men den går stik imod de intentioner, Salmebogskommissionen ellers har haft om at nærme sig originalteksterne. At de rytmiske salmer nu, med den nye salmebog, får officiel status indbærer, mener Egmose, en klar forpligtelse til organisterne om at begynde at interessere sig for de rytmiske melodier. På sit personlige "korstog" for den rytmiske musik har Willy Egmose jævnligt været ude

[236] *Kristeligt Dagblad* 14 jun 02, artikel af Claus Vincents "Ny salmebog til pinse"

for, at organistkolleger nærmest er udvandret i protest, når han har nærmet sig. - Den store opgave bliver at få lært organisterne at spille også den rytmiske musik. Derfor må vores kommende bestræbelser gå ud på at få ændret på uddannelsessystemet. På kirkemusikskolerne arbejder man allerede med den rytmiske musik, men på konservatorieuddannelserne kniber det fortsat rigtig meget. Den er stadig ensidig klassisk, og her kan man møde en decideret modvilje mod de nye rytmiske melodier. Det rytmiske skal supplere det klassiske. Den ensidige fokusering på det klassiske er efter Willy Egmoses overbevisning medvirkende årsag til, at folkekirken kommer i miskredit, og at medlemstallet går ned. - Folk gider ikke bare synge de gamle melodier og salmer, som kan være smukke, dybe og ægte, men som tit ligger fjernt fra den nutid, vi ellers lever i. Derfor er vi nødt til at have nye salmer i nutidige melodier"[237].

Nogle dage senere orienterede *Kristeligt Dagblad* om bønnerne i den nye salmebog. Udgangspunktet var, at salmebogsforslaget fra 1. marts 2000 ikke bragte bønner for soldater: "Den nye salmebog får nu alligevel "En soldats bøn". Sådan en findes også i den nuværende salmebogs tekst- og bønnebog, men den kom ikke med i Salmebogskommissionens første salmebogsforslag. At der nu i det endelige forsalg alligevel figurerer en soldaterbøn, skyldes et stort ønske fra flere forskellige sider, blandt andet fra Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer, oplyser formanden for det underudvalg, der har arbejdet med bønnebogen, fhv. rektor for Pastoralseminariet i Århus Gerhard Pedersen. Imidlertid er der tale om en helt nyformuleret soldaterbøn. Vi kunne ikke genbruge bønnen fra den nuværende salmebog, fordi formuleringerne i den i alt for høj grad bærer præg af de bekymringer, man har haft, når den unge mand skulle ind til tjenesten i København og her møde storbyens fristelser. - Den nye soldaterbøn derimod har forsøgt at tage højde for vor tids situation, hvor forsvaret sender folk ud i internationale fredsbevarende aktioner, som også kan være farlige og måske medføre, at nogle af dem kan risikere at vende hjem i plastikposer. Gerhard Pedersen har forfattet den nye soldaterbøn på grundlag af en bøn fra "Salmebog for Kirke og Hjem", den forrige salmebog. I forhold til det første salmebogsforslag er i sidste runde i alt ekstra syv nye bønner kommet med, inklusive den af Kingo formulerede nadverbøn, bøn nr. 7, fra den nuværende salmebogs bønnebog. Foruden "En soldats bøn" drejer det sig om følgende: "Ved et spædbarns død", "Midt i en stresset hverdag", "Ved et vendepunkt i livet", "Et ituslået sind" og "Ved dåben", som er hentet fra "Liturgisk vejledning for præsten på sygehuset". - derimod har vi måttet opgive at formulere en bøn i forbindelse med skilsmisser, som vi ellers har haft planer om, fordi den ene skilsmisse er så forskellig fra den anden. I øvrigt mener vi, at man i disse situationer i vid udstrækning vil være dækket ind af de andre bønner til forskellige kriser i livet. Det samlede antal af bønner stiger i den nye salmebog til 114, mod 89 i den nuværende salmebog. I forhold til det første salmebogsforslag er der nu kommer overskrifter over de enkelte bønner, så det vil være hurtigere og lettere at finde en bøn til den aktuelle situation. Der er bønner til de forskellig livsaldre, i tro og håb, anfægtelse og tvivl, sygdom og død, ensomhed og afmagt, foruden morgen- og aftenbønner: Nye og kortere, hvoraf en stor part er skrevet af domprovst [!] Johannes Værge ,og Guldbergs over 200 år gamle, i fornyet sprogdragt ved biskop Søren Lodberg Hvas. Som i den nuværende salmebog vil også den nye salmebogs tekst- og bønnebog komme til at omfatte uddrag af Luthers lille katekismus, hvor man kan læse dr. Martin Luthers forklaringer til De Ti Bud, trosbekendelsen, Fadervor, dåben og skriftemålet. Tre af landets biskopper - Kresten Drejergaard, Niels Henrik Arendt og Jan Lindhardt - overvejer i øjeblikket en ny oversættelse, foretaget af sognepræst Jørgen Børglum Larsen, tidligere rektor Jens Kr. Krarup og rektor Eberhardt Harbsmeier. Mere konkret skal her tages stilling til, at ordet "næste" i den nye oversættelse af Luthers forklaringer er oversat til "medmenneske", ud fra den opfattelse, at ikke

[237] *Kristeligt Dagblad* 13 jun 02, interview ved Jørgen Steen "De rytmiske fik foden indenfor"

mindst kirkefremmede umiddelbart vil have lettere ved at forstå, hvad et medmenneske er, frem for en "næste"[238]

Salmebogskommissionen overrakte et forslag til en enstemmig melodibog sammen med forslaget ti en ny salmebog den 28. maj. Fire uger senere, den 25. juni blev forslaget til en ny koralbog afleveret, uden at det blev bemærket i offentligheden. Spørgsmålet om en melodisalmebog med alle melodier i enstemmig gengivelse, var ikke blevet nævnt, hverken ved den ene eller den anden lejlighed. Det var baggrunden for, at Sidsel J. Lyster i et læserbrev i *Kristeligt Dagblad* den 4. juli spurgte, om der var taget skridt til at udgive en sådan salmebog[239]: "Det undrer mig," skriver hun, "at samtidig med at Kristeligt Dagblad den 26. juni bekendtgør, at "over en million danskere synger eller spiller et instrument, og blandt børn og unge er der flere, der dyrker musik end fodbold", får den danske menighed en ny salmebog uden noder i. Hvad er det, vi vil med den nye salmebog? En bog, der holder de kirkefremmede udenfor, fordi de ikke kan synge med? Eller vil vi have en bog, der anerkender realiteterne: at de fleste danskere sjældent går i kirke. Og at det ikke er sikkert, de nye kirkegængere har lært salmer i skole og hjem? Vil vi have en god salmesang, der skal understøtte kirkens glade budskab? Eller foretrækker vi små spredte pip fra de faste kirkegængere, mens de nye føler sig udenfor, fordi de ikke har mulighed for at synge med? Er vi ligeglade med dåbsgæsterne? Og hvad med alle de nye salmer i salmebogen. Vil det ikke være nemmere at indsynge dem, hvis menigheden har mulighed for at støtte sig til noderne? Mit forslag er, her før den nye salmebog går i trykken, at den bliver trykt i to udgaver: Én uden noder og én lidt dyrere med. Så kan præst og menighed i fællesskab beslutte, om de vil åbne muligheden for en mere varieret salmesang, og om de vil betale lidt ekstra for, at førstegangskirkegængere og kirkefremmede kan føle sig velkomne. I øvrigt forbløffer det mig, at "Kom, tro, og kom, glæde" ikke er kommet med. Jeg troede, den var fast repertoire ved juletid i mange kirker."

Salmebogskommissionens melodisekretær, Margrethe Østergaard, svarede på dette læserbrev den 13. juli: "Stud. theol. Sidsel J. Lyster efterlyser i Kristeligt Dagblad den 4. juli en nodesalmebog og foreslår, at der trykkes en udgave af salmebogen med melodier. Jeg kan oplyse, at Salmebogskommissionen allerede tidligt i sit arbejde blev klar over den store bevågenhed, som dette emne havde i befolkningen. Der er derfor afgivet den indstilling ved afleveringen af salmebogsforslaget, at en sådan udgave effektueres i netop en særudgave. Til oplysning af sidste emne i læserbrevet, gendigtningen af "O come, all ye Faithful", da findes i oversættelsen fra tillægget "129 salmer / tillæg til Den Danske Salmebog" (1994): "Kom, alle kristne" - med den kendte og elskede melodi"[240]

Den nye salmebogs autorisation

Den 30. juli kunne Kirkeministeriet udsende en pressemeddelelse om, at Dronningen dagen i forvejen, den 29. juli, havde autoriseret Salmebogskommissionens reviderede forslag til en ny salmebog. Pressemeddelelsen lød: "Hendes Majestæt Dronning Margrethe II har den 29. juli 2002 efter indstilling fra kirkeminister Tove Fergo autoriseret Salmebogskommissionens forslag til ny salmebog til brug i Den danske Folkekirke. Den nye salmebog har, som foreslået af kommissionen, fået navnet "Salmebogen 2002". Salmebogen 2002 vil blive udgivet af Det kgl. Vajsenhus, som har haft retten til at udgive de autoriserede danske salmebøger siden 1778. Der stiles mod, at den kan tages i brug i landets kirker pinsedag 2003, som er 50-året for autorisationen af den nuværende salmebog, Den Danske Sal-

---

[238] *Kristeligt Dagblad* artikel af Jørgen Steens "'Soldatens bøn' alligevel med

[239] *Kristeligt Dagblad* 4 jul 02, læserbrev af stud. theol. Sidsel J. Lyster, Rektorparken 12,7.tv., København SV, "Nodesalme-bog efterlyses "

[240] *Kristeligt Dagblad* 13 jul 02, læserbrev af organist og melodisekretær for Salmebogskommissionen, Margrethe Østergaard, Aalborg "Nodesalmebog"

mebog. Salmebogen 2002 indeholder 791 salme, mens Den Danske Salmebog fra 1953 indeholder 754 salmer. 142 af salmerne i Salmebogen 2002 er nye i forhold til Den Danske Salmebog. Salmebogen 2002 indeholder desuden en bønnebog, som er gennemgribende fornyet i forhold til bønnebogen i Den Danske Salmebog. Der er ved autorisationen af Salmebogen 2002 forudsat, at den nye salmebog i den trykte udgave desuden skal indeholde uddrag af Martin Luthers lille Katekismus samt den autoriserede gudstjenesteordning (alterbog) og de autoriserede ritualer for kirkelige handlinger. Salmebogen 2002 er resultatet af 9 års arbejde i Salmebogskommissionen. Kommissionen afleverede den 1. marts 2000 en betænkning med forslag til ny salmebog, som blev trykt i flere end 15.000 eksemplarer og udsendt til høring hos bl.a. alle menighedsråd, præster og organister. I løbet af sommeren 2000 blev kommissionens forslag til salmemelodier udgivet i både 1-stemmig og 4-stemmig udgave. Efter at fristen for at indsende reaktioner på forslaget udløb i sommeren 2001, har kommissionen revideret sit forslag på baggrund af høringssvarene. Kommissionen afleverede den 28. maj 2002 sit reviderede forslag til kirkeminister Tove Fergo, som straks tilkendegav, at det efter hendes mening var et godt forslag, som imødekommer et forståeligt og selvfølgeligt krav om videreførelse og genkendelighed i forhold til den værdifulde danske salmetradition, samtidig med at det rummer fornyelse i form af nye salmer. Biskopperne anbefalede ved et samråd med ministeren den 13. juni autorisation af forslaget"[241].

Samme dag sendte Kirkeministeriet en meddelelse om autorisationen til biskopperne, hvori det hed: "Efter kirkeministerens indstilling har det den 29 juli 2002 behaget Hendes Majestæt Dronningen at bifalde: 1. at det nu foreliggende forslag til en ny salmebog autoriseres til brug ved gudstjenester i landets kirker og benævnes "Salmebogen 2002", og 2. at kirkeministeren bemyndiges til at foretage det videre fornødne til salmebogens udgivelse. Hvilket herved meddeles til orientering for biskoppen samt for menighedsråd og præster i stiftet. Man henviser til menighedsrådsloven §35,3), hvorefter menighedsrådet træffer beslutning om indførelse af nye autoriserede salmebøger. Det er hensigten, at "Salmebogen 2002 skal kunne benyttes i landets kirker fra pinsedag 2003. Med venlig hilsen Marjun Egholm, kontorchef / J.U. Jørgensen, fuldmægtig"[242].

Politikens netavis kunne bringe nyheden allerede samme dag[243]. Dagen efter kunne man læse om autorisationen i de øvrige aviser[244], som sædvanligt fyldigst i *Kristeligt Dagblad*, der skrev: "Arbejdet med at gøre folkekirkens nye salmebog klar til pinsen 2003 skrider planmæssigt frem, og nu har Dronning Margrethe ydet sit bidrag til færdiggørelsen ved at autorisere den med det nye navn, "Salmebogen 2002". Dronningen autoriserede salmebogen i mandags efter indstilling fra kirkeminister Tove Fergo (V). Ministeren havde forinden haft et samråd med alle rigets biskopper den 13. juni, hvor den positive indstilling til salmebogsforslaget var så entydig, at sagen var klar, sagde ministeren ved den lejlighed til Kristeligt Dagblad. Salmebogskommissionens formand, biskop i København Erik Norman Svendsen, blev glad, da han i går fik meddelelsen om autorisationen. - Det glæder mig, for det markerer den endelige afslutning på vores arbejde. Nu regner jeg også med, at salmebogen vil blive taget i brug i landets kirker pinsedag til næste år på kirkens fødselsdag, som vi har foreslået fra kommissionens side. Det er nu folkekirkens officielle salmebog, men andre kirkesamfund er velkomne til at bruge den alt det, de vil. Salmebogen markerer ikke en distance til andre kirker, men navnet siger på den anden side også, at den ikke blot er en blandt mange, siger Erik Norman Svendsen. Man kan vælge fuldt lovligt at fortsætte med den nuværende Den Danske Salmebog, som ikke mister autorisationen. Det er hvert enkelt menighedsråd, der skal beslutte at tage den nye autoriserede salmebog i brug. Pinsedag, som er valgt til salmebogens ibrugtagning, er netop 50-året for den gamle salmebogs autorisation. Dagen bliver

[241] Kirkeministeriets pressemeddelelse af 30. juli 2002 "Dronningen har autoriseret Salmebogen 2002"
[242] Kirkeministeriets brev til biskopperne, 30 juli 2002, Dokument idnr. 107983
[243] *Politikens* netavis, 30 jul 02, redaktionel meddelelse "Ny salmebog med 142 salmer"
[244] Jfr. *Morgenavisen Jyllands-Posten* 31 jul 02, redaktionel meddelelse gennem Ritzaus Bureau "Ny salmebog er på vej"

også et farvel til bogens nuværende navn, Den Danske Salmebog. Salmebogskommissionen, med formand biskop Erik Norman Svendsen i spidsen, foreslog to navne, selvom det ikke var en del af kommissoriet. Men der er tradition for, at når folkekirken får en ny salmebog, så får bogen også et nyt navn. Forslagene var Den Danske Salmebog 2002 og Salmebogen 2002, og det er kirkeminister Tove Fergo, som har foretaget det endelige valg. Ministeren er for tiden på rejse i udlandet, så det har ikke været muligt at få en kommentar til baggrunden for valget. - Det er et godt valg, som signalerer kontinuitet med den nuværende. Det er et nyt navn, men formuleringen vil alle alligevel forbinde med folkekirken. Årstallet er fra vores side tilføjet for at markere, hvornår sidste revision har fundet sted, ligesom det fremgår af titelbladet på salmebogen fra 1953, og at den er autoriseret til brug ved folkekirkens gudstjenester, siger Erik Norman Svendsen. Sognepræst Henning Nielsen, der er sekretær i de grundtvigskes salmebogsgruppe, er personligt langtfra tilfreds. - Navnet lyder som et computerspil, der kan opgraderes i nye versioner, i stedet for at signalere, at den har en lang tradition helt tilbage til Reformationen bag sig. Siden da har folkekirkens salmebøger aldrig haft årstal på sig, men nu bliver navnet meget tidsfikseret. I stedet burde den have heddet Salmebog for Den Danske Folkekirke, så man kan se, i hvilket regi og land den skal bruges, og hvor den har hjemstedsret, samtidig med at alle kirkesamfund kunne øse af den, siger Henning Nielsen"[245]

Tak for en fair kamp

I *Dansk Kirketidende* skrev Henning Nielsen den 2. august en udførlig omtale af det reviderede, senere autoriserede salmebogsforslag og præsentationen af det. Efter at have omtalt det hensyn, der var blevet taget til de mange høringssvar, fortsætter Henning Nielsen: "Men nu ligger det endelige salmebogsforslag på ministerens bord, og Salmebogskommissionen kan nu hvile på laurbærrene, som det så underligt hedder. Kommissionens formand, biskop Erik Norman Svendsen kunne ved præsentationen fortælle, at den fandt sted på selveste B.S. Ingemanns fødselsdag, hvorfor kommissionen ville aflevere forslaget med følgende salmelinie af samme Ingemann på læben: "*Lykkeligst at hvile på / er fuldendte gerning*". De er lidt sværere at få overblik over det endelige forslag, end det var, da betænkning 1381 forelå i marts 2000. Denne gang er forslaget nemlig ikke trykt i bogform og i den fulde ordlyd. Ministeren har selvfølgelig fået et fuldt færdigt forslag forelagt. Dette skal have majestætens underskrift, og dermed autorisation. Vi andre må nøjes med diverse bilag, som vi kan hente hjem via Kirkeministeriets hjemmeside på adresse (www.kirkeministeriet.dk). Med disse forskellige bilag i hånden (eller på skærmen) kan man så stykke det hele sammen, - og dog! Man kan ikke fremkalde et fuldt færdigt forslag. Idet der ikke foreligger et bilag, der bringer hele texten til den kommende salmebog. Det vigtigste bilag er, efter min mening, bilag 9, der rummer en samlet fortegnelse over afvigelser fra forslag 2000 til et endelige forsalg. Dette bilag indeholder samtlige varianter, helt ned til ændringer af kommaer til et semikolon osv. Bilaget er på i alt 65 sider, så det er ikke læst på blot fem minutter". Derefter nævner Henning Nielsen de øvrige bilag og giver en række eksempler på salmer, der er komet ind eller ud eller er blevet ændret i forhold til forslaget fra marts 2000. Sidst nævner han Luthers Lille Katekismus og skriver: "Man må dog i den sammenhæng håbe, at biskopperne ikke forfalder til at acceptere det politisk korrekte sprog, der foreslås i forklaringerne til de ti bud, hvor ordet næste konsekvent er udskiftet med udtrykket medmenneske! Det samme gælder forklaringen til det fjerde bud, hvor ordet ærer foreslås udskiftet til viser dem respekt, og hvor ordet elsker foreslås udskiftet med værdsætter! Mit gode råd til DKTs læsere vil herefter være: Tænd for din PC, gå ind på Kirkeministeriets hjemmeside, www.kirkeministeriet.dk og "træk" alle bilagene hjem. De rummer mange timers god, spændende og ind imellem underholdende læsning. "Den grundtvigske Salmebogsgruppe" skal samles sidst på som-

[245] *Kristeligt Dagblad* 31 jul 02, artikel af Claus Vincents "Salmebogen får nyt navn"

meren, hvor vi grundigt vil se på det foreliggende Forslag 2002. Jeg tror, at vi til den tid vil sige til hinanden, at resultatet nemt kunne være blevet meget værre, for nu at sige det på den måde! Når alt kommer til alt, må vi nemlig konstatere, at den grundtvigske indflydelse på arbejdet i Salmebogskommissionen ikke skal undervurderes. For skal vi være helt ærlige, må man sige, at vi vist stort set har fået de ønsker opfyldt, vi havde på vor ønskeliste, Og mere kan vi da, i al beskedenhed, ikke forlange. Den grundtvigske indflydelse er i hvert fald påpeget fra meget centralt og troværdigt hold, idet et af medlemmerne af Salmebogskommissionen, kulturredaktør, dr.phil. Henrik Wivel, i en artikel i Berlingske Tidende dagen efter præsentationen af Forslag 2002 fremstillede sin skuffelse og frustration over det endelige resultat. Om den grundtvigske indflydelse hed det: "Der er for mange salmer af Grundtvig, hvoraf en del ikke tjener ham til ære. Men der er stadig et reaktionært Grundtvig-miljø, der er stærkt". Og samme Wivel må indrømme: "jeg havde undervurderet Grundtvig-miljøets indflydelse." (Berlingske Tidende, 29. maj 2002). Mon ikke Wivel specielt tænker på optagelsen af Grundtvigs lidt svulstige fædrelandssalme "Kærlighed til fædrelandet ..." der optages som nummer 710 i F 2002. Og mon ikke vi skal indrømme, at den nok ville være bedre tjent med at blive stående i Højskolesangbogen? Hvad der videre skal ske med forslaget, tror jeg ikke, man behøver at anskaffe en hymnologisk glaskugle for at forudse. Jeg mener, at vi er nået til en skillestreg, hvor modstand mod den nye salmebog vil være spildte Guds ord på Balle-Lars. Man kan selvfølgelig håbe på enkelte finpudsninger i sproget i textdelen, men ellers må salmeløbet vist anses for at være kørt i denne omgang. Og spørgsmålet er samtidig, om det måske var allersidste omgang, hvad angår autoriserede salmebøger. Det vil dog tiden vise. Lad nu blot den tilbagetrådte salmebogskommission hvile på salmebladene oven på så veludført gerning, som det nu kunne blive. Vi fra Den grundtvigske Salmebogsgruppe siger tak for en fair kamp!"[246]

Trykning og salg af den nye salmebog

Kun et par dage efter autorisationen af den nye salmebog kunne *Kristeligt Dagblad* meddele, at den var sat i produktion: "Der skal trykkes en kvart million eksemplarer af Salmebogen 2002 for at imødekomme behovet for nye salmebøger fra landets folkekirker, når salmebogen udkommer til pinse næste år. Prisen forventes at blive en smule højere end for den nuværende på grund af royalties til de nye salmedigtere og komponister. Det siger forstander Martin Agerbak Madsen fra grundskolen Det Kgl. Vajsenhus, som har eneretten til at udgive folkekirkens autoriserede salmebøger. - Vi har travlt og er allerede i gang med den redaktionelle udformning af salmebogen. Allerede da signalerne om, at alle ønskede forslaget autoriseret, blev mere entydige, var vi nødt til at gå i gang for at nå det, siger Martin Agerbak Madsen. Han er glad for autorisationen, fordi det betyder endelig sikkerhed for skolens fremtid. Størsteparten af indtægterne fra Salmebogen 2002 tilfalder Vajsenhuset. - Vi driver en friskole uden forældrebetaling, så hele vores eksistens ligger på indtægterne fra salmebogen. Det kan lyde voldsomt, at vi tjener millioner på salmebogen, men efter indtægterne fra første oplag kommer er en lang periode uden salg, inden de slidte igen skal erstattes af nye, siger Martin Agerbak Madsen. Selvom både Det Danske Bibelselskab og Vajsenhusets økonomer regner ivrigt på salget, vil Martin Agerbak Madsen ikke ud med for faste nøgletal på salmebogssalget. Udbudsrunden med trykning og indbinding samt distribution er ikke gennemført, og i virkeligheden er der ikke nogen, der ved, hvor stort salgstallet ender med at blive. - Jeg var i Roskilde Domkirke for nylig og kastede et blik i salmebogen, og den var fra 1975. jeg tror, at langt de fleste kirker har været tilbageholdende med at anskaffe sig salmebøger for at vente på den nye, siger Martin Agerbak Madsen. Den hidtidige aftale med Bibelselskabet om produkti-

[246] *Dansk Kirketidende* 2002 / 15, 2. august, artikel af Henning Nielsen, sognepræst i Hyllested, medlem af Kirkeligt Samfunds styrelse og Den grundtvigske Salmebogsgruppe ,"'Lykkeligst at hvile på er fuldendte gerning'" - eller pluk fra det endelige salmebogsforslag 2002"

on af den gamle salmebog fortsætter, oplyser Martin Agerbak Madsen. I alle årene har Vajsenhuset valgt Bibelselskabet, der har stor erfaring med produktion af bibler, til at forestå produktionen af salmebogen med hensyn til opsætning og lay-out samt bogens bagerste del med søndagens bibeltekster, ritualer og gudstjenesteordning. For dette arbejde har Bibelselskabet hidtil modtaget ni procent af det samlede salg, og denne ordning fortsætter, oplyser Martin Agerbak Madsen. - Der er ingen grund til at finde en anden samarbejdspartner, for så skal vi købe bibelteksterne fra bibelselskabet, hvor vi i dag får dem "gratis". Trykning og distribution har altid ligget hos andre virksomheder, og med en offentlig udbudsrunde vil vi bare sikre, at det gøres billigst muligt til gavn for skolens samlede indtægt, siger Martin Agerbak Madsen. I forbindelse med den nye salmebog har Konkurrencestyrelsen afgjort, at samarbejdet mellem Vajsenhuset og Bibelselskabet er inden for de gældende forretningsregler. Vajsenhuset er ikke udbudspligtig og kan frit vælge samarbejdspartner. Aftalen mellem Bibelselskabet og Vajsenhuset hviler på gensidighed: Vajsenhuset har et "lovligt" monopol på salmebogen gennem det historiske salmebogsprivilegium fra 1778, mens Bibelselskabet har "eneretten" til bibelteksterne, fordi selskabet har bekostet den seneste bibeloversættelse fra 1992". Samtidig har *Kristeligt Dagblad* foretaget en beregning af Det Kgl. Vajsenhus's indtægter i forbindelse med indførelsen af den nye salmebog: "Det Kgl. Vajsenhus anslår, at det første oplag af Salmebogen 2002 bliver på en kvart million eksemplarer, hvilket med omkring 2200 folkekirker svarer til et gennemsnitstal på næsten114 nye salmebøger pr. kirke. Ved en salgspris på 210 kroner, som den gamle salmebog koster, bliver de samlede salgsindtægter på første oplag på 52,5 millioner kroner. Men den nye salmebog bliver lidt dyrere end den gamle, vurderer Vajsenhuset, for den vil blive belastet af de mange royalties, svarende til 20 kroner pr. bog, som skal lægges oven i den nuværende salgspris - i alt frem millioner kroner ekstra. Det er ikke en indtægt, som Vajsenhuset får, den går derimod til nye salmedigtere og komponister, som er blevet optaget i salmebogen. Første oplaget kan vise sig at blive endnu større. Salget af den gamle salmebog er stort set gået i stå, så næsten alle kirker vil købe nye salmebøger. Dertil kommer sognegårde og menighedshuse, som også kan forventes at være interesserede i den nye salmebog."[247]

Den nye salmebogs navn

Herefter ebbede diskussionen om den nye salmebog ud og *Kristeligt Dagblad* bragte kun et par enkelte indlæg om den, før interessen helt samlede sig om andre emner. Mandag den 22. august bragte avisen en kommentar af Jens Kvist, der især havde hæftet sig ved den nye salmebogs navn: "Salmebogen får nyt navn, kunne man læse som overskrift på en artikel på forsiden af Kristeligt Dagblad den 31. juli. Det er nu ikke helt rigtigt. Den Danske Salmebog hedder fortsat Den Danske Salmebog. Men den skal nu erstattes af en ny. Og til den har man så fundet et navn: Salmebogen 2002. Af den pågældende artikel fremgik det, at det var kirkeministeren, der havde bestemt, at den skulle hedde sådan. Men da ministeren var på rejse i udlandet, var det ikke muligt at få en kommentar til baggrunden for valget, hed det videre. Hvor jeg forstår kirkeministeren. Jeg ville også rejse bort, hvis jeg skulle begrunde et så uforståeligt og farveløst valg! Salmebogen 2002. Jamen, det navn er jo totalt blottet for historie og sammenhæng. Den Danske Salmebog blev kaldt sådan, fordi den var en konsekvens af genforeningen i 1920, hvor Sønderjylland vendte tilbage til Kongeriget., og hvor man derfor "fusionerede" Den Sønderjydske Salmebog med Salmebog for Kirke og Hjem. Det er naturligvis ikke helt korrekt, der var tale om andet og mere end en fusion. Det var en helt ny salmebog, der kom ud af det. Og det er altså den, der nu har levet sin tid ud og skal fornys. Og så har Salmebogskommissionen altså bemyndiget sig selv til at komme med to forslag: Den Danske Salmebog 2002 og så altså Salmebogen 2002. Og så skal ministeren absolut vælge det dårligste! Det første forslag, som bestemt heller ikke er noget at råbe hurra for,

[247] *Kristeligt Dagblad* 1 aug 02, artikel af Claus Vincents "Salmebogen sat i produktion"

signalerer dog en vis kontinuitet med den nuværende salmebog. Hvordan biskop Norman Svendsen er i stand til at få øje på en sådan kontinuitet i ministerens valg, er mig en gåde. Det blodfattige navn Salmebogen 2002 (som oven i købet først udkommer 2003!) siger kun noget om årstallet for kommissionens afsluttede arbejde. Intet om, hvilket land den skal bruges i. Og hvordan navnet signalerer, at den ikke blot er en blandt mange, som biskoppen siger, forstår jeg slet ikke. Det er da lige præcis det, det gør! Sognepræsten i Hyllested, Henning Nielsen, der har været sekretær for den grundtvigske salmebogsgruppe, foreslår i stedet, at man kalder den nye salmebog for Salmebog for Den Danske Folkekirke. Det er klart bedre end de to andre forslag. Men salmebogen bruges jo altså ikke kun i kirken, men også hjemme (jævnfør navnet Salmebog for Kirke og Hjem), ligesom biskoppen jo også byder andre kirkesamfund velkommen "til at bruge den alt det, de vil". Derfor ville jeg ønske, at den næste salmebog simpelthen kom til at hedde Den Nye Danske Salmebog. Så ved man dog, at der er tale om en justering og revision af Den Danske Salmebog. Men det er måske allerede for sent"[248].

Det sidste, der formelt stod tilbage, før den nye salmebog var endeligt færdig til udgivelse, var biskoppernes afslutning af arbejdet med at nyoversætte Luthers Lille Katekismus. Mandag 30. september kunne *Kristeligt Dagblad* oplyse, at dette arbejde nu var afsluttet: "Når Luther i den kommende salmebog forklarer "De Ti Bud", vil han fortsat bruge ordet "næste" som i den nuværende, hvor vi i forklaringen til f.eks. det ottende bud læser, at "Vi skal frygte og elske Gud, så vi ikke lyver vor næste noget på, ikke forråder ham ... osv." Der er ellers lavet en ny oversættelse af Luther til den nye salmebog, og her var forslag om at udskifte det gamle kristne ord "næste" med det mere nutidige "Medmenneske", men det blev vraget af biskopperne. Biskop Kresten Drejergaard, Fyens Stift, siger, at netop dette punkt er det, der har været størst diskussion om. - At vi er endt med at fastholde ordet "næste", vil nok af nogle blive opfattet som en konservativ afgørelse, men vores begrundelse er, at der er betydningsnuancer til forskel på de to ord. "Medmenneske" indgår i tiden som et sympatisk begreb, et "medmenneske" er én, der har krav på min sympati. Dette ligger ikke i Luthers brug af ordet "næste", for det kan ligeså godt være et menneske, man ikke kan lide, men som man alligevel har et moralsk ansvar for. Den nye oversættelse af Luthers lille Katekismus i den nye salmebog er foretaget af sognepræst Jørgen Børglum Larsen, tidligere rektor Jens Kr. Krarup og rektor Eberhard Harbsmeier. Tre biskopper, Kresten Drejergaard, Niels Henrik Arendt og Jan Lindhardt, har siden gennemgået teksten, som også har cirkuleret blandt de øvrige biskopper, inden den i sin endelige udformning, sammen med resten af salmebogen, blev afleveret til kongelig autorisation. I modsætning til den nuværende salmebogs tekst kommer der i den nye også et uddrag af Luthers afsnit om skriftemål med, oplyser Drejergaard. - Med den vægtlægning, der er på sjælesorg i præsternes arbejde nu om dage, synes vi det vil være et meget nyttigt og nøgternt afsnit at tage med i salmebogen. Derimod må man stadig undvære fortalen, hvor Luther begrunder nødvendigheden af sin katekismus i "den sørgelige og forfærdelige elendighed, han har erfaret under sine visitationsbesøg ude på landet: "Hjælp, kære Gud, hvor har jeg dog set megen jammer, at den jævne mand jo slet ingenting ved om den kristne lære ..." Luthers lille katekismus udkom i 1529 og har siden hørt til god kristelig børnelærdom. Siden det 16. århundrede har generation efter generation fået katekismen indterpet, fra midten af 1800-tallet med biskop Balslevs forklaring i en endeløs række af oplag. Først med Den Danske Salmebog i 1953 blev de vigtigste afsnit optaget i salmebogens tekst- og bønnebog. Kresten Drejergaard er ikke i tvivl om, at der fortsat er god mening i at have Luther med i Salmebogen: - Den er med til at fastholde os i den bevægelse, vi i den lutherske tradition hele tiden befinder os i: imellem Bibelen som den kanoniske skrift og bekendelsen som fortolkningsnøglen til den. Luthers lille katekismus fastholder, at vi med vores salmebog befinder

[248] *Kristeligt Dagblad* 22 aug 02, kommentar af Jens Kvist, sognepræst, Kirkebakken 1, Aabenraa "Blodfattigt navn til ny salmebog".

os i en luthersk tradition, som vi altid, på en eller anden måde, også er i diskussion med. Jeg tror, at dens tilstedeværelse i salmebogen vil være en tilskyndelse til, at folk også giver sig til at læse de moderne katekismer, der er skrevet en hel del af i nyere tid. Samtidig er der en enkelthed og ligefremhed over Luther. Hans lille katekismus er ikke fortænkt, men enkel og god. Den nye salmebog - "Salmebogen 2002" - skal efter planen tages i brug til pinse næste år"[249]

Med biskoppernes godkendelse af nyoversættelsen af det udvalg af Luthers Lille Katekismus, der skulle optages i den nye salmebog, var folkekirkens kommende salmebog ved at være på plads, men endnu manglede en enkelt formalitet. Det havde vist sig, at brede kredse i folkekirken stod uforstående overfor det navn, salmebogen var blevet autoriseret med, "Salmebogen 2002". Efter at have rådført sig med biskopperne og Salmebogskommissionens formand indstillede kirkeministeren til Dronningen, at navnet blev ændret, sådan som det fremgik af det brev, der blev sendt til folkekirkens biskopper fra Kirkeministeriet den 7. oktober, og som havde følgende ordlyd: "[Til] Samtlige biskopper. Efter kirkeministerens indstilling har det den 7 OKT 2002 behaget Hendes Majestæt Dronningen at bifalde, at titlen på den ved kgl. resolution af 29. juli 2002 autoriserede nye salmebog ændres fra "Salmebogen 2002" til "Den Danske Salmebog". Hvilket herved meddeles, idet henvises til tidligere brevveksling. Med venlig hilsen J.U. Jørgensen, fm."[250]. Offentligt blev navneændringen meddelt ved, at navnet "Salmebogen 2002" i Kirkeministeriets pressemeddelelse blev ændret til "Den Danske Salmebog", uden at pressemeddelelsens datering, 30. juli 2002, af en grund blev ændret: "Hendes Majestæt Dronning Margrethe II har den 29. juli 202 efter indstilling fra kirkeminister Tove Fergo autoriseret Salmebogskommissionens forslag til ny salmebog til brug i Den danske Folkekirke. Den nye salmebog har, som foreslået af kommissionen, fået navnet 'Den danske Salmebog'"[251][252]

En fælles indsats for fremtiden

Det, der nu stod tilbage, efter af Dronningen havde sat sin endelige underskrift under autorisationen af en nye salmebog, var trykning, distribution og - sidst men ikke mindst - ibrugtagen og indsyngning. Denne sidste del af fornyelsesprocessen var emnet for *Kristeligt Dagblads* dobbeltinterview torsdag 20. juni med provst John Ørum Jørgensen og organist og korleder Mads Bille, der fandt, at det egentlige arbejde med den nye salmebog først nu skulle til at begynde: "I ni år har en kirkeministeriel kommission arbejdet med en ny salmebog for folkekirken, og med den får Danmark nu fornyet sin enestående salmeskat, som vi kulturelt og kirkeligt med rette er stolte af. Debatten om den kommende salmebog har vist en levende interesse for projektet inden for kirkelige kredse, men uden for folkekirken ved man knap nok, hvad en salme er. Sådan er situationen, selv i det kirkelige Vestjylland, konstaterer provst John Ørum Jørgensen, der er præst i Gjellerup ved Herning. Derfor bør der nedsættes endnu en kommission - eller en "tænketank" - som skal arbejde for, at danskerne igen lærer at synge salmer. Forslaget fremsættes i fællesskab af John Ørum Jørgensen og Mads Bille, organist ved Herning Kirke samt leder af Herning Kirkes Drengekor og af Den jyske Sangskole. De to mener, at udgivelsen af en ny autoriseret salmebog direkte forpligter kirkeminister og biskopper til fra centralt hold at tage et initiativ,

---

[249] *Kristeligt Dagblad* 30 sep 02, artikel af Jørgen Steens "Ny udgave af salmebogens katekismus"

[250] Brev fra Kirkeministeriet til samtlige biskopper, 7. oktober 2002, dokument idnr.: 114558)

[251] Kirkeministeriets pressemeddelelse af 30 jul 02, ændret ("Sidst opdateret") 25 okt 02 "Dronningen har autoriseret Den Danske Salmebog"

[252] Navneændringen blev meddelt i *Kristeligt Dagblad* 14 okt 02. Heller ikke det nye navn fik lov til at stå ukommenteret. Bent Hein, pensioneret sognepræst, Parkvej 72, Fjerritslev, skriver i et læserbrev, der blev bragt i *Kristeligt Dagblad* 25 okt 02 med overskriften "Dårligt navn til salmebog", at "man må forbavses over nyheden på forsiden af Kristeligt Dagblad den 14. oktober om den nye salmebogs navn, for titlen Den Danske Salmebog kan virk unødvendig stødende på frikirkerne, og det kan virke forvirrende, at der er to ikke helt ens bøger i handelen under samme titel".

så den nye salmebog kan blive kendt og anvendt i brede kredse. - Folkekirken må drage konsekvensen af, at skole og kirke ikke længere hænger sammen, fastslår Mads Bille. Vi må arbejde for at få salmerne til atter at leve som en del af den danske bevidsthed, og det er en opgave, der er for vigtig til kun at overlade til tilfældige ildsjæle rundtomkring. Hvis ikke der gøres en indsats, risikerer man, at det går med salmebogen som med det latinske sprog, argumenterer Ørum Jørgensen. - Engang var latin romernes hverdagssprog, siden blev det kun for specialister, og senere igen udelukkende gudstjenestesprog. Sådan skulle det nødigt gå med den danske salmeskat, at den kun er noget, der varetages inden for kirkens mure. John Ørum Jørgensen har i sine godt 30 år som præst på nærmeste hold oplevet, hvordan det kollektive hukommelsestab på salmeområdet har bredt sig uden for kirkens rum. Når jeg som helt ung præst blev kaldt til et sygeleje, og det kunne være til et gammelt menneske, som man aldrig rigtig havde set i kirken, men alligevel kunne jeg foreslå en af e mere kendte salmer og være sikker på, at vedkommende kunne synge med. For selv om han måske ikke havde sunget i 30 eller 40 år, så kendte kan salmen fra skolen. Senere kunne man opleve, når folk kom til præsten, og der skulle vælges salmer til bryllupper og begravelser, at de dog alligevel huskede, at den og den salme, det var "den, vi altid sang hjemme ved bedstemor". I dag er den bedsteforældreslægt uddød, og nu sidder vi som præster i en situation, hvor masser af mennesker stort set ingen salmer kender. De ved ikke engang, hvad en salme er, og foreslår så måske Kim Larsens "Om lidt bli'r her stille" til en begravelse - og bliver højst forbavsede, når de får at vide, at det ikke er en salme. Der er sket et kolossalt tab, som i vid udstrækning hænger sammen med afkristningen af det danske samfund og bruddet mellem kirke og skole. Mads Bille besøger årligt skolerne i Herning Kommune i forbindelse med optagelsesprøven til Herning Kirkes Drengekor og konstaterer ud fra erfaringerne fra disse besøg, at i dag hviler den danske salmeskat i virkeligheden kun på skuldrene af én eneste salme, nemlig "I østen stiger solen op". - Det er den eneste salme, man kan være sikker på, at alle kender, i hvert fald når man kommer ud i 3.klasserne. I mange år var den mest brugte sang her "Puff, the magic dragon", og i flere 3.klasser har jeg hørt børnene synge begejstret med på "Drankervejr", fordi deres lærer syntes, den var så god. Ørum Jørgensen og Mads Bille påpeger, at netop salmebogen tidligere har været måske den vigtigste indgang til kristendommen for de fleste, og med den nye salmebog får folkekirken nu et godt værktøj i hænderne. - Vi får en fremragende salmebog, konstaterer de, en salmebog, hvor der er taget højde for både tradition og fornyelse. Med nye salmer med moderne melodier og i tidens sprogdragt for kirken en ny mulighed for at få unge og ikke-kirkevante i tale, men i øvrigt behøver man ikke være bange for at præsentere børn og unge for svære salmer, som de måske i første omgang ikke forstår meget af, fastslår Mads Bille. - Erfaringerne fra de 30 år, hvor jeg har dirigeret kirkekor, fortæller mig, at børn elsker kvalitet og tyngde. Når vi i forbindelse med kirke-skolesamarbejdet samler alle 4.klasserne i Herning Kirke, bliver der sunget pænt med på de nye salmer, men på "Hil dig, frelser og forsoner" får den hele armen! Så bliver der virkelig lagt fra land. Derfor er det en misforståelse, når man i kirken forsøger at komme de unge i møde med musik, der er let at lære, mener Mads Bille. Som for eksempel gospelmusikken. - Jeg har ikke noget imod gospel, men gospel er ikke nok, for den mangler musikalsk og poetisk tyngde og hører efter min mening ikke hjemme i en dansk højmesse, fordi den slet ikke passer ind i højmessens stramme liturgi. Mere præcis hvad der skal gøres for at få danskerne til at bruge den nye salmebog, må "tænketanken" eller en ny kommission forsøge at komme med bud på, men Mads Bille og John Ørum Jørgensen er enige om, at der er brug for en indsats over for både børn, unge og voksne. De tiltag, er allerede gøres, såsom arbejdet med minikonfirmander, kirkekor og skole-kirkesamarbejdet, er af stor betydning, men rækker ikke. Ørum Jørgensen og Mads Bille mener, at folkekirken må invitere folkeskolen med i en fælles vurdering af, hvordan man løser opgaven: - Måske kunne man overveje at indkredse et pensum på de 20 vigtigste salmer eller noget i den retning, som alle danske børn skulle lære. Fordi den danske salmeskat ikke blot er til anvendelse i kirkerummet, men gennem århundreder også har været bærer af

den danske kultur og derfor også igen bør blive et positivt bud på, hvad det vil sige at være dansk, påpeger Mads Bille. - Det er vigtigt, ikke mindst i disse integrationstider, at vi finder ud af, hvem vi selv er, så det at være dansk ikke blot skal defineres negativt - at vi er imod, at kvinder bærer slør, imod halalslagtninger osv. - som det jo i disse år i vid udstrækning sker i den offentlige debat. Men at kristendom og salmer derimod positivt kan være med til at sætte danskheden"[253]

Slutning

Debatten om den nye salmebog det sidste halve år før dens skæbne blev afgjort ved overrækkelsen af salmebogskommissionens reviderede forslag til kirkeminister Tove Fergo på B.S. Ingemanns fødselsdag 28. maj 2002. Denne debat giver i sammentrængt form et indtryk af den danske folkekirkes situation i begyndelsen af det 21. århundrede. Selvom det var salmebogssagen, dvs. betimeligheden af at lade Den danske Salmebog fra 1953 blive afløst af en ny, der stod i centrum, blev samtidig en lang række andre emner, aktuelle på og under overfladen af den almindelige kirkelige debat, taget op sag. På denne måde er debatten om indførelsen af den nye salmebog et godt udtryk for enhver folkekirkelig debats kompleksitet.

Debatten om salmebogen var en debat om folkekirkens dagsorden skal være bevarende eller fornyende, om det er de konservative eller de progressive kræfter, der skal være afgørende, når folkekirkens fremtid skal formes. Samtidig var debatten en debat, om det var den konservative eller den progressive elite i folkekirken, der bedst repræsenterede folkekirkens medlemmer, som de er flest. Gennem en række læserbreve og andre indlæg i debatten kommer en række røster, der ikke tilhører eliten, til orde, og giver et indtryk af, at det ikke alene var den konservative og den progressive dagsorden, der afgjorde salmebogssagens forløb, heller ikke spørgsmålet om folkekirken skal have 'mund og mæle' gennem demokratisk valgte indrekirkelige organer eller ej, men om det sammenstød mellem den kirkelige elite i bred forstand og folkekirkens medlemmer i øvrigt. Takket være sin forholdsvis flade organisatoriske struktur, hvor ingen har egentlig besluttende myndighed har Danmark været forskånet for den udtalte antiklerikalisme, der har præget billedet i andre lande. Salmebogsdebatten viste, at de tilløb til en kirkepolitisk beslutningsstruktur, som biskopperne repræsenterer, næppe er vejen frem i den danske folkekirkes sammenhæng, samtidig med at den demokratiske magtstruktur, som menighedsrådene repræsenterer, ikke for alvor rækker uden for sognets grænser.

Det salmebogs- og kirkepolitiske forløb efter Tove Fergos tiltræden som kirkeminister blev ikke afgjort af de argumenter, der blev fremført i debatten omkring den nye salmebog, men dels af ministerens manglende evner til at præsentere og gennemføre sin politik, dels af at andre og kirkepolitisk vigtigere ting pressede sig på, jfr. kirkeministerens tale på Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmers landsmøde, hvor forslaget til en ny økonomisk-organisatorisk struktur for folkekirken optog langt størstedelen af talen.

Salmebogssagen har i øvrigt med al ønskelig tydelighed afsløret det kirkelige debatniveau i den danske folkekirke. Ikke alene har forskellige læserbreve og -indlæg i medierne givet eksempler på den uartikulerede antiklerikalismes tilbøjelighed til insinuerende grovheder[254], men også flere af debattens kirkelige deltagere har benyttet sig af en tilsvarende argumentation og sprogbrug.

---

[253] *Kristeligt Dagblad* 20 jun 02, interview af Jørgen Steens "Danske børn skal igen lære at synge salmer". Jfr. Mads Billes kronik i *Kristeligt Dagblad* 9 okt 02: "Den kommende salmebog - brugsbog eller poesibog"

[254] At der her ikke kun er tale om læserbrevsforfattere uden højere udannelsesmæssig og social baggrund kan ses af det læser brev, som den fremtrædende jurist, dr. jur. Jesper Berning skriv i *Morgenavisen Jyllands-Posten* 24 dec 2002 "Kirke kontra klike", jfr. Erik Norman Svendsens svar u samme avis 28 dec 2002 "Forfejlede påstande om kirkelige forhold"

Salmebogssagen var en sag, der skulle afgøres af kirkeministeren. Samtidig var det en sag, der af mange kirkeligt aktive med biskopperne i spidsen blev opfattet som en indrekirkelig sag, og dermed en sag, kirkeministeren som statens repræsentant ikke kunne træffe afgørelse i. Det er et forfatningsmæssigt spørgsmål, som langt fra er afklaret. Kirkeministeren handler på Dronningens og til dels på Folketingets vegne, og så længe som Dronningens, Folketingets og folkekirkens indbyrdes forhold ikke er endeligt afklarede, kan kirkeministerens afgørelser i såkaldt indrekirkelige anliggender ikke uden videre anfægtes. I hvert fald ikke formelt. Reelt forskubbes magtforholdet mellem minister, Folketing og folkekirke hele tiden. I 1953 havde det været utænkeligt, at biskopperne havde gjort sig gældende som kollegium, ligesom ingen ville have argumenteret for, at en afstemning blandt menighedsrådsmedlemmer skulle have afgjort, om en salmebog skulle autoriseres eller ej.

Salmebogsdebatten har endvidere vist, at nok er der stor indrekirkelig interesse for salmebogen, men til gengæld har interessen i det store og hele været begrænset til de i øvrigt kirkeligt interesserede. For 50 år siden var Folkeskolen stadig i sin undervisning forpligtet på den autoriserede salmebog. Der er ikke længere tilfældet. Selve autorisationen sikrer ikke mere, at en nogenlunde fast kanon af salmer indlæres og indsynges i skolen. bortset fra, at autorisationen er et officielt kvalitetsstempel for salmebogen og dens indhold og en forudsætning i praksis for, at de fleste menigheder i folkekirken bruger den samme salmebog og dermed til dels de samme salmer, har autorisationen kun den betydning, at den sikrer Det kgl. Vajsenhus indtægter fra salmebogssalget, sådan som det fremgår af salmebogsdebatten. På mange måder et godt eksempel på, hvor langt den folkekirkelige dagsorden kan være fra samfundets sociale og politiske virkelighed i øvrigt.

Salmebogsdebatten slutter, sådan som den er dokumenteret ovenfor, med et åbent spørgsmål og med en opfordring til de ansvarlige til at arbejde for salmesangens revitalisering. Som folkekirkens struktur er, er der ingen, der er entydigt ansvarlige for, at salmesangen bliver en levende folkelig og kirkelig virkelighed. ansvaret deles af alle aktører på den folkekirkelige scene, dvs. af alle dem, der har ytret sig i debatten op til den nye salmebogs autorisation, og alle andre med dem!

Hymnologiske Meddelelser udkommer årligt med 4 numre á omkring 50 sider

Udgives af Salmehistorisk Selskab, Københavns Universitet, Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, DK-1150 København K., Danmark. Tlf. 35 32 36 23.

Organ for Nordisk Institut for Hymnologi - NORDHYMN

Medlemskab af Salmehistorisk Selskab tegnes hos kassereren, Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, 1150 København K., giro 2 20 11 19.
Hos kassereren kan også bestilles ældre årgange af tidsskriftet.

Salmehistorisk Selskabs bestyrelse:

Universitetslektor, dr.phil. Steffen Arndal,
Savmøllevej 5, DK-5690 Tommerup. Tlf. 64 76 29 01

Sognepræst, ph.d. Peter Balslev-Clausen, formand,
Ahlmanns Allé 14, DK-2900 Hellerup. Tlf. 39 62 79 27.

Universitetslektor, cand.theol. Jørgen I. Jensen,
Steenstrups Allé 17, DK-1924 Frederiksberg C. Tlf. 35 37 39 73.

Forretningsfører, merkonom Vagner Lund, kasserer,
Caroline Amalievej 27, DK-2800 Lyngby. Tlf. 45 88 48 65.

Sognepræst, cand.theol. Jens Lyster, næstformand,
Notmark præstegård, Notmark 4, DK-6440 Augustenborg. Tlf. 74 47 31 44.

Universitetslektor, organist, mag.art. Torben Schousboe,
Tryggevældevej 132, DK-2700 Brønshøj. Tlf. 31 28 02 05.

Professor teol. & fil.dr. Sven-Åke Selander
V. Häggviksv. 17, S-236 32 Höllviken, Sverige. Tlf. 40 45 35 77.

Styringsgruppe for Nordisk Institut for Hymnologi (Nordisk redaktionskomite):

Professor, teol.dr. & fil.dr. Karl-Johan Hansson
Fredsgatan 12 A 21, SF-20100 Åbo, Finland. Tlf. 2 265 4284

Førsteamanuensis, cand.phil. Sigvald Tveit
Øvre Smestadveien 53B, N-0378 Oslo, Norge. Tlf. 22 14 20 99.

Professor, dr.theol. Steffen Kjeldgaard-Pedersen,
Egernvej 43, DK-2000 Frederiksberg. Tlf. 38 34 99 72.

Professor, fil. & teol. dr. Pétur Pétursson,
Hjardarhaga 11, IS-107 Reykjavik, Island. Tlf. 5 62 90 09.

Professor teol. & fil.dr. Sven-Åke Selander
V. Häggviksv. 17, S-236 32 Höllviken, Sverige. Tlf. 40 45 35 77.

Sekretariat:
Nordisk Institut for Hymnologi - NORDHYMN,
Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, DK-1150 København K.

Hymnologiske Meddelelsers redaktion:

Provst, ph.d. Peter Balslev-Clausen (ansvarshavende). Tlf. 39 62 79 27
Domorganist Birgitte Ebert, Hømvej 4, DK-6760Ribe. Tlf. 75 44 10 02
Valgmgh.pr. Laura Lundager Jensen, Langetoften 1, Osted, DK 4000 Roskilde. Tlf. 46 49 73 11
Forretningsfører, merkonom Vagner Lund (redaktionssekretær). Tlf. 45 88 48 65
Sognepræst, cand.theol. Ove Paulsen, Tofthøjvej 37, DK-9280 Storvorde. Tlf. 98 31 84 70
Cand.mag. Lone Vesterdal, Nr. Stenderupvej 31, DK-6000 Kolding. Tlf. 75 56 51 28

Eftertryk tilladt efter aftale med forfatterne og med angivelse af kilde.

02449 KHC 303 000
OVE PAULSEN
TOFTHØJVEJ 37
9280 STORVORDE 9280 o 2/ 2 1

Det Samfundsvidenskabelige Fakultets ReproCenter